

ISSN 1987 – 5789

ESSN 2587- 5426

ეკონომიკა და ბიზნესი
ECONOMICS AND BUSINESS

1

ტომი XIII Volume

2021

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის რეფერირებადი და რეცენზირებადი
საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი

Refereed and Reviewed International Scientific and Analytical Journal of the Faculty of
Economics and Business,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

გამოდის 2008 წლის იანვრიდან ორ თვეში ერთხელ,
2015 წლიდან - კვარტალურად
Publish since January 2008 once in two months,
since 2015 – Quarterly

რედაქციის მისამართი: თბილისი, უნივერსიტეტის ქ. #2
თსუ-ის მაღლივი კორპუსი, III სართული, 316-317
ტელ. +995 32 2 25 04 84

მთ.რედაქტორი: ტელ - 599794949, მოადგილე - ტელ: 599103816,
პ/მდ. - ტელ: 599218384, მთ.სპეც. – ტელ: 577970280.
Adress: Tbilisi University str. #2.

Chief editor – Tel: 599794949, Deputy Chief Editor – Tel: 599103816,
Responsible Secretary – Tel: 599218384, Chief Specialist – Tel: 577970280
Tel: +995 32 2 25 04 84 - 9781, 9763, 9724.

www.eb.tsu.ge e-mail: ebf.journal@tsu.ge

სარედაქციო კოლეგია

თსუ პროფესორები: იური ანანიაშვილი, თეიმურაზ ბერიძე, სიმონ გელაშვილი,
რევაზ გველესიანი, რევაზ გოგობია (რედაქტორის მოადგილე), თამაზ ზუბიაშვილი
(პასუხისმგებელი მდივანი), ნუგზარ თოდუა, ირაკლი კოვზანაძე, მურთაზ მაღრაძე,

ელგუჯა მექვაბიშვილი (მთავარი რედაქტორი), დავით ნარმანია, ნუგზარ პაიჭაძე, ლევან საბაური, დემურ სიჭინავა, მირიან ტუხაშვილი, გიორგი ლაღანიძე, თეიმურაზ შენგელია, ეთერ ხარაიშვილი, იოსებ ხელაშვილი; პროფესორები: რამაზ აბესაძე – პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორი, ანზორ აბრალავა – საქართველოს ტექნიკური ინსტიტუტი, იოსებ აჩვაძე – ქუთაისის უნივერსიტეტი, გიორგი თურქია – საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი, მერაბ კაკულია – საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი, მურმან კვარაცხელია – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პაატა კოლუაშვილი – საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, შალვა მაჭავარიანი – ევროპული უნივერსიტეტი, ვლადიმერ პაპავა – საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი, დალი სეხნიაშვილი – საქართველოს ტექნიკური ინსტიტუტი, ავთანდილ სილაგაძე – საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი, ვლადიმერ ღლონტი – ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ნიკოლოზ ჩიხლაძე – აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მიხეილ ჯიბუტი – საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის პრეზიდენტი

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი წევრები

მიხეილ ალტმანი – ჩრდილოეთ კაროლინას უნივერსიტეტი, პროფესორი (აშშ); ვოლფგანგ ვენგი – ბერლინის ტექნიკური უნივერსიტეტი, პროფესორი (გერმანია); როსვიტა მ. კინგი – ოსტფოლდის უნივერსიტეტის კოლეჯის ეკონომიკისა და სოციალური მეცნიერებების გამოყენებითი ეკონომიკის კვლევითი ჯგუფის ხელმძღვანელი (ნორვეგია); დმიტრო ლუკიანენკო – კიევის ვადიმ ჰეტმანის სახელობის ნაციონალური ეკონომიკური უნივერსიტეტის რექტორი, პროფესორი (უკრაინა); ირაკლი მანაგაძე – სილქროუდ ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარე, J. Stern&Co Investment ოფისის კონსულტანტი, დოქტორი (დიდი ბრიტანეთი); გრეგორი ნ. მენქიუ – ჰარვარდის უნივერსიტეტი, პროფესორი (აშშ); იან მიხალევი – ვარშავის უნივერსიტეტის ეკონომიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დეკანი, პროფესორი (პოლონეთი); ლარი ნილი – ილინოისის უნივერსიტეტი, ემერეტუს-პროფესორი (აშშ); დიმიტრი სოროკინი – რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი (რუსეთი); ამეზიან ფერგუინი – გრენობლის ალპების უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტის პროფესორი (საფრანგეთი); ელიზაბეთ ჩაკო – ჯორჯ ვაშინგტონის უნივერსიტეტის გეოგრაფიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების პროფესორი (აშშ); ტომას ჰალდმა – ტარტუს უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ადმინისტრირების ფაკულტეტის დეკანი, პროფესორი (ესტონეთი).

EDITORIAL BOARD

TSU Professors: Iuri Ananiashvili, Teimuraz Beridze, George Gaganidze, Simon Gelashvili, Revaz Gvelesiani, Revaz Gogokhia (Deputy Redactor), Eter Kharashvili, Ioseb Khelashvili, Irakli Kovzanadze, Murtaz Maghradze, Elguja Mekvabishvili (Editor-in-Chief), Davit Narmania, Nugzar Paichadze, Levan Sabauri, Temur Shengelia, Demur Sichinava, Nugzar Todua, Mirian Tukhashvili, Tamaz Zubiashvili (Executive Secretary); Professors: Ramaz Abesadze – Paata Gugushvili Economic Institute Director, Anzor Abralava - Georgian Technical University, Ioseb Archvadze - Kutaisi University, Nikoloz Chikhladze - Akaki Tsereteli State University, Vladimer Glonti - Batumi Shota Rustaveli State University, Mikheil Jibuti - Georgian Academy of Economic Sciences President, Merab Kakulia - Georgian Institute of Public Affairs (GIPA), Murman Kvaratskhelia - Sukhumi State University, Paata Koguashvili - Georgian Academy of Agricultural Sciences Academician, Shalva Machavariani - European University, Vladimer Papava - Georgia National Academy of Sciences Academician, Dali Sekhniashvili - Georgian Technical University, Avtandil Silagadze - Georgia National Academy of Sciences Academician, George Turkia - Georgian Institute of Public Affairs (GIPA).

FOREIGN MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

Michael A. Altman - Director, Hospitality and Tourism Management Program, Meredith College School of Business, North Carolina University (USA); Ameziane Ferguène – Professor of Economics at Grenoble Alps University (France); Toomas Haldma – Professor, Tartu University (Estonia); Roswitha M. King – Leader of Research Group ‘Applied Economics,’ Faculty of Economics and Social Sciences, Ostfold University College (Norway); Dmytro Lukianenko – Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Rector, Professor (Ukraine); Irakli Managadze - Chairman of Silk Road Bank Supervisory Board, Senior Advisor and Consultant at J.Stern & Co Investment Office Acad. Doctor (UK); Gregory N. Mankiw – Harvard University, Professor (USA); Jan Mikhalek – University of Warsaw, Dean of the Faculty of Economic sciences, Doctor of Economic Sciences, Professor (Poland); Larry Neal - Illinois University Emeritus Professor (USA); Dean of the Faculty of Economics and Business Administration, Professor. Dmitry Sorokin –

Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences, Doctor of Economic Sciences, Professor; Wolfgang Weng – Professor, Berlin Technical University.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II - 2021 წლის საშობაო ეპისტოლე

კორონომიკა ◊ კორონომიკური კრიზისი

მირზა ხიდაშელი, ნიკოლოზ ჩიხლაძე - კორონავირუსის კრიზისი - დიდი გადატვირთვის წინაპირობა -----

ელგუჯა მექვაბიშვილი -----

იოსებ არჩვაძე - სახელმწიფო ფუნქციის ტრანსფორმაცია პოსტ-პანდემიურ პერიოდში -----

-

ავთანდილ სულაბერიძე - პანდემოლოგიის, როგორც ინტერდისციპლინალური მეცნიერების დარგის ფორმირების (ჩამოყალიბების) შესახებ -----

გიორგი ბენაშვილი – რატომ ხდება პანდემიური ცვლილებები ეკონომიკაში?-----

ეკონომიკური თეორია ◊ ეკონომიკური პოლიტიკა

ნუგზარ პაიჭაძე - შრომის მწარმოებლურობის ზრდა როგორც ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების მთავარი ფაქტორი -----

პაატა კოლუაშვილი, დავით მამუკელაშვილი - საქართველოს რეგიონებში მოსახლეობის სამეწარმეო განვითარების ეკონომიკური მექანიზმი -----

გიუნტერ ჰოფბაუერი - განახლებული მიდგომა ღირებულების ჯაჭვისთვის ციფრული ტრანსფორმაციის დროს -----

ლინა პილელიენე - თეორიული ხედვა მოქალაქეთა კმაყოფილების გაზომვის შესახებ: მოდელი -----

რატი მექვაბიშვილი- საქართველო ლიდერობს პროსოციალურობით: შედარება კულტურათშორის ეკონომიკურ ექსპერიმენტთან-----

ნატიკ გურბანოვი, რაუფ გუშხანი, ელდარ გულიევი - სადაზღვევო მარკეტინგის ზოგიერთი პრობლემა-----

მეწარმეობა ◊ ბიზნესი

შოთა ვეშაპიძე, რამაზ ოთინაშვილი – პერსონალის როლი ბიზნესის
უსაფრთხოებაში -----

ნინო ლობჯანიძე - ქართული მინერალური წყლების კონკურენტუნარიანობის დონე
და მისი ამაღლების გზები -----

ქეთევან თელია - ორგანიზაციის შიდა კონკურენცია, როგორც ჯგუფის მთლიანობის
საფრთხე -----

დემოგრაფია ♦ ტურიზმი

იამზე სურმანიძე - აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მოსახლეობის ბუნებრივი
მოძრაობის თანამედროვე ტენდენციების სტატისტიკური ანალიზი -----
--

ინეზა ვაწაძე - პანდემიით შექმნილი გამოწვევები ღვინის ტურიზმში და მათი
დაძლევის შესაძლებლობები რაჭის რეგიონში -----

ინფორმაცია ახალი წიგნის შესახებ

ვლადიმერ პაპავა – "ევროპელად გახდომა: საქართველოს გამოწვევები ოცდამეერთე
საუკუნეში"-----

https://www.amazon.com/gp/product/1663207623?ref=em_1p_0_im&ref_pe_2313400_5657_53830

ჟურნალის „ეკონომიკა და ბიზნესი“ 2020 წლის #1–4 შინაარსი-----

CONTENTS

2021 Christmas Epistle of Catholicos-Patriarch of All Georgia Ilia II-----

CORONOMICS ♦ CORONOMICAL CRISIS

Mirza Khidasheli, Nikoloz Chikhladze – COVID 19 Crisis – The Precondition of Great
Reset -----

Elguja Mekvabishvili -

Joseph Archvadze – Transformation of State Function In The Post-Pandemic Period--

Avtandil Sulaberidze - On Formation (Establishment) of Pandemology as an Interdisciplinary Branch of Science-----
Giorgi Benashvili - Why Pandemic Push Changes in the Economy?-----

ECONOMIC THEORY ◇ ECONOMIC POLICY

Nugzar Paichadze - Growth of Labor Productivity As the Main Factor for Development of the Country's Economy -----
Paata Koguashvili, David Mamukelashvili - Economic Mechanism of Entrepreneurial Development of the Population in the Regions of Georgia -----
Günter Hofbauer - An Updated Approach for the Value Chain in Times of Digital Transformation -----
Lina Pilelienė - Theoretical Insights into Citizen Satisfaction Measurement: The Model -----
Rati Mekvabishvili - Georgia Leads in Prosociality: Comparison to Cross-Cultural Economic Experiment-----
Natik Gurbanov, Rauf Gushkhani, Eldar Guliev - Some Problems of Insurance Marketing-----

Entrepreneurship ◇ Business

Shota Veshapidze, Ramaz Otinashvili - The Role of Staff in Business Security -----
Nino Lobzhanidze - The Competitiveness Level of Georgian Mineral Water and its Promoting Ways -----
Ketevan Telia - Internal Competition of the Organization as a Threat to the Integrity of the Group -----

Demographics ◇ Tourism

Iamze Surmanidze - Statistical Analysis of the Modern Trends in Natural Movement of Population of the Autonomous Republic of Adjara -----
Ineza Vatsadze - Challenges Created by the Pandemic in Wine Tourism and Opportunities to Overcome Them in the Region of Racha -----

Information About New Books

Vladimer Papava - Becoming European: Challenges for Georgia in the Twenty-First Century-----

https://www.amazon.com/gp/product/1663207623?ref=em_lp_0_im&ref_pe_2313400_565753830

The Content of the Journals “Economics and business” in 2020 #1-4. (T.XII)--

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის
მთავარეპისკოპოსის და ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის
ილია II-ის 2021 წლის საშობაო ეპისტოლე

ყოვლადსამღვდელონო მღვდელმთავარნო, ღირსნო მოძღვარნო, დიაკონნო, ბერ-მონოზონნო, ხელისუფალნო, საქართველოს წმინდა მართლმადიდებელი ეკლესიის ყოველნო წევრნო, მკვიდრნო ივერიისა და ჩვენი ქვეყნის საზღვრებს გარეთ მცხოვრებნო თანამემამულენო:

„ღმერთნი სამე ხართ და შვილნი მალისანი“ (ფს. 81.6)

უფალმა ადამიანი შექმნა განღმრთობისათვის, ღვთაებრივ სიკეთეთა მიღებისა და ღვთის წინაშე მარადიული ნეტარი ცხოვრებისათვის. უფალი თავად არის სათავე, სისავსე და სისრულე სიმართლისა, სიწმინდისა, სიბრძნისა, ჭკმმარიტებისა, მოწყალებისა, სიხარულისა, თავმდაბლობისა, მშვიდობისა, წესრიგისა, კეთილდღეობისა, თავისუფლებისა. ამასთან, ეს თვისებები აუცილებლად სიყვარულთან და სიკეთესთან არის დაკავშირებული და ყოველივეს აღემატება.

ბუნებრივია, ადამიანიც ვერ მიემსგავსება უფალს, ღვთის რწმენის, მასთან ერთობის დიდი სურვილისა და ამ თვისებების გარეშე.

საზომისაებრ თვისისა საღვთო მადლთა მქონე იყვნენ ადამი და ევა დაცემამდე. ამიტომაც ჰქონდათ შემოქმედთან ერთობა და განღმრთობაში წარმატების დიდი შესაძლებლობა, თუმცა, ასევე ჰქონდათ სრული თავისუფლება პიროვნული არჩევანისა.

ადამმა და ევამ, გველის სახით ბოროტისაგან ცდუნებულებმა, უფლისგან მიცემული მცნება და მასთან ერთობა სწორედ თავისუფალი ნების არამართებული გამოყენებით დაარღვიეს და ბოროტი ძალისგან მოტყუებულნი, მისი გავლენის ქვეშ მოექცნენ. ამის გამო, ედემიდან განიდევნენ და სამოთხის გარეთ ცხოვრება დაიწყეს.

მიუხედავად ასეთი ურჩობისა და ღვთის ნებისგან განდგომისა, შემოქმედმა ისინი მაინც არ მიატოვა და დიდი სულგრძელებით იწყო ზრუნვა ცოდვით დაცემამდელ მდგომარეობაში კაცთა მოდგმის დაბრუნებისათვის. თაობიდან თაობამდე ღმერთი ისრაელიანებს ესაუბრებოდა მამათმთავრების, წინასწარმეტყველების და სხვა წმიდა ადამიანების მიერ, რომელთა პირითაც აუწყებდა და ახსენებდა აღთქმას მხნელის მოვლინების შესახებ, რომელიც მე ღმერთის განკაცებით, ჯვარცმითა და აღდგომით აღსრულდა.

დიდება და მადლობა შენდა, უფალო, შენდამი მოლტოლვილთა ყოველთა მფარველო და შემწეო!

როგორ შეხვდა მას ეს ქვეყანა?

მართალი იოსები და მიდგომილი წმინდა მარიამი, რომლებიც წარმოშობით დავით მეფის შთამომავალნი იყვნენ, იუდეის კანონების მიხედვით, საყოველთაო აღწერისთვის ბეთლემში უნდა ყოფილიყვნენ, მაგრამ ისინი არავინ მიიღო თავის სახლში, ყველა კარი მათთვის დაკეტილი აღმოჩნდა და იძულებულნი გახდნენ, გარეუბანში მდებარე გამოქვაბულისთვის შეეფარებინათ თავი.

ამის შეტყობისას შეძრწუნდა მეფე ჰეროდე და მთელი იერუსალიმი მასთან ერთად (მთ.2.3). მან იმით შეშინებულმა, რომ იშვა მეუფე ჰურიათა, ანუ, მისი წარმოდგენით, ტახტის მოცილე, ბეთლემში და მის შემოგარენში თოთხმეტი ათასი ჩვილი მოაკვლევინა, რათა მათ შორის ისიც მოეკლათ, ვისი არსებობაც ასე აშფოთებდა.

განკაცებული ღვთისადმი მტრული განწყობა, როგორც ამას წმინდა სახარება გვაუწყებს, შემდგომში მკვეთრად გამოავლინეს ფარისევლებმა და სადუკეველებმა, ასევე სინედრიონის სხვა წევრებმა და მათგან გადაბირებულმა ხალხის ნაწილმა.

რა იყო ამის მიზეზი?

პირველ რიგში ის, რომ მაცხოვარი საერთოდ არ ჰგავდა ისეთ მეფეს, ისეთ მესიას, რომელსაც რჩეული ერი მოელოდა. ისინი რომის იმპერიის მონობისგან

გათავისუფლებაზე ოცნებობდნენ, მოელოდნენ ისეთ პიროვნებას, რომელიც თავისი ძალითა და ძლიერებით მეფე დავით წინასწარმეტყველის და სოლომონ ბრძენის ხანაზე უკეთეს ყოფას მოუტანდა მათ, ყველას დასჯაბნიდა სასწაულებით და განადიდებდა ქვეყანას.

უფალი კი დაიბადა ბაგაში, ცხოველთა გვერდით, ცხოვრობდა ღარიბ ოჯახში, ნაზარეთში, რომელიც ქვეყნის ისეთ ნაწილს წარმოადგენდა, საიდანაც ერთი წინასწარმეტყველიც არ იყო გამოსული.

მისთვის მნიშვნელოვანი იყო არა მიწიერი ძალმოსილება, არამედ მოძიება ისეთი პიროვნებებისა, რომელთა სიწრფელები და სიკეთეც დასძლევდა ამ სოფლის მბრძანებელთა სიბოროტესა და მზაკვრობას და მათდამი შიშს; რომელთა გონებაც აღივსებოდა ღვთის გასაოცარ ახალ საიდუმლოთა წვდომის უნარით, ხოლო სული კი უშურველად მიჰყვებოდა სიყვარულს მოყვარესაც და მტერსაც. ეძებდა ადამიანებს, რომლებიც იგრძნობდნენ მისი სწავლების სიდიადეს და ჭეშმარიტებას ჰპოვებდნენ მასში.

და რატომ დაიბადა იგი ამ დროს?

მრავალ მიზეზთაგან ერთ-ერთი ისიც არის, რომ რჩეულ ერში მაშინ ცხოვრობდა მარიამი, წმინდა ქალწული, უფლის დამტევნელი, გამართლება მამამთავართა, მსაჯულთა, წინასწარმეტყველთა და ყოველთა მართალთა ღვაწლისა, ძველი აღთქმისა დიდება და მშვენება ახალი აღთქმისა, ევას და ყოველთა ჭეშმარიტ მონაწილთა ცრემლის აღმზოცი და განცხადება იაკობის სიზმარში დედამიწიდან ზეცამდე აღმყვანებელი კიბისა. უფალი იშვა მაშინ, როდესაც ებრაელთა შორის იყვნენ სულიერად გამორჩეული ადამიანები: იოანე ნათლისმცემელი, თორმეტი მოციქული, სამოცდაათი მოწაფე, ლაზარე, მართა და მარიამი, ნიკოდემოსი, იოსებ არიმათიელი და სხვანი, სამი ათასი და შემდეგ ხუთი ათასი ებრაელი, ერთ დღეს რომ მოინათლნენ...

ღვთის შეწევნით, ამქვეყნად მათ სხვა სივრცე შექმნეს, სხვა წესით ცხოვრება შემოგვთავაზეს და სულ სხვა სამეფოს ჩაუყარეს საფუძველი, რომლისკენაც მთელ დედამიწას მოუხმეს.

დიდება და მადლობა შენდა უფალო ძალთაო, ყოვლისა მპყრობელო, დიდება და მადლობა თქვენდა, ყოველნო წმინდანო ღვთისანნო!

შობა უფლისა გასაოცარი სიხარულის მომტანია, რომელსაც სიყვარულით, მადლიერებით და პასუხისმგებლობით უნდა შევხვდეთ.

უნდა ვიცოდეთ ისიც, რომ მხოლოდ სიტყვით ღვთის სიყვარული არაფრის მომცემია, თუ იგი საქმით, მოყვასთან მიმართებაში, არ ჰპოვებს მუდმივად გამოვლენას. მოყვასის სიყვარულიც აზრს კარგავს და ამპარტავნების მიზეზად იქცევა მათთვის, ვისაც თავისი ქველმოქმედებით საკუთარი პიროვნების წარმოჩენა სურს და სიკეთეს ღვთისა და მოყვასის უანგარო სიყვარულით არ აღასრულებს.

შეიძლება კარგი ექიმი იყო, ან ინჟინერი, მიწის მუშაკი, მომსახურე პერსონალი, ან მეცნიერების ნებისმიერ დარგში გქონდეს დიდი წარმატება, იყო ხელოვნების ამა თუ იმ სფეროს ცნობილი წარმომადგენელი, სპორტსმენი, ექიმი, იურისტი, მასწავლებელი, სტუდენტი, თუნდაც სასულიერო პირი, მაგრამ თუ შენს საქმიანობასთან ერთად არ გაქვს თვალი უფლისკენ მხედველი და არ ზრუნავ შინაგანი მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე, იქნები ცარიელი ჭურჭელი, ღვთის სისავსის მიღმა მყოფი.

როგორც ეკლესიის მამები გვაფრთხილებენ: არ უნდა დაგვაბრმავოს არაფერმა, მითუმეტეს ჩვენმა ამქვეყნიურმა წარმატებამ, – ჩვენი გონების, ნების, შემოქმედების უნარმა. ყური უნდა მივაპყროთ ჩვენს იდუმალ „გულის კაცს“ (სინდისს) (1პეტრე 3,4), გავეცნოთ წმინდა წერილს, მამათა სწავლებას და საკუთარ სულში მოვიძიოთ ის, რაც ღვთისაა, რომელიც არის ჩვენი რეალური „მე“. თუ ამას შევძლებთ, ყველა ის სიკეთეც, რასაც ცხოვრებაში მივალწიეთ, გახდება ჩვენი სულიერი წარმატების თანაზიარი და ჩვენი განმღრთობის ხელშემწყობი.

ამის გარეშე კი ჩვენში ის წარმართული სამყარო იბატონებს, ისრაელის შთანთქმას რომ ცდილობდა, გარეგნული დიდება ჰქონდა, მაგრამ სულიერად გამოფიტული იყო.

„ღმერთი სულია და მისდამი თაყვანისმცემელთ სულთა და ჭეშმარიტებით მართებთ თაყვანისცემა“ (იოანე 4, 24) – ბრძანებს სახარება.

ეს არის უმთავრესი, – საკუთარ თავში განწმენდა საღვთო ხატებისა და მიმსგავსება ღვთისა.

დღეს, სამწუხაროდ, ჩვენთანაც და მთელ მსოფლიოშიც ბაბილონსა და ნინევიას ემსგავსება ცხოვრება. წახალისება ხდება თავშეუკავებლობის, გარყვნილების, ცილისწამების, სიცრუის, ავსიტყვაობის, უზნეობის, მორწმუნეთა გრძნობების შეურაცხყოფის, ათეიზმის, ხოლო ამის მოქმედთა მიმდევრობა მისაბამ საქმედ ითვლება.

ვიდრე ჩვენ ვიცხოვრებთ შურით, სიძულვილით, შიშითა და განკითხვის სულით და ვეძიებთ მხოლოდ მას, რაც ჩვენს მიწიერ „მეს“ ესიამოვნება, უძლურნი ვიქნებით გავხდეთ ზეცის მოქალაქე, თუმცა ღმერთისათვის ყველაფერი შესაძლებელია და იონას მიერ მოხდენილი სასწაული ნებისმიერი ადამიანის ცხოვრებაშიც შეიძლება აღსრულდეს.

ვადებთ რა ახალი წლის კარს, ჩვენს წინაშეა დრო უცნობი და ჯერაც ხელშეუხებელი. როგორი ადვილია ახალი ცხოვრების დაწყება! მთავარია, გვექონდეს სინანული და ვისწავლოთ მადლიერება უფლისადმი, მადლიერება სიცოცხლის მონიჭებისათვის, მადლიერება სიხარულისა და განსაცდელისათვის, ბედნიერებისა და ტკივილისათვის, ჯანმრთელობისა და უძლურებისათვის, რადგან თუ სულიერად განვჭვრეტთ, ყველაფერი ეს მხოლოდ ჩვენი სიკეთისთვის მოგვეცა.

ასე რომ, ღმერთი სხვადასხვა გზით ჩვენც გვწვრთვნის და საუფლო დიდებისთვის გვაძაბავს, ამიტომაც ყველაფრისთვის უნდა ვმადლობდეთ მას.

ის პრობლემებიც, რაც პანდემიამ დღევანდელ მსოფლიოს მოუტანა, ღვთის დაშვებით მოხდა. ვირუსის უცნაურმა ბუნებამ აიძულა ადამიანები გარკვეულ რეგულაციებს დამორჩილებოდნენ. ეს აუცილებელია, მაგრამ აუცილებელია თითოეული ჩვენგანის ღმერთთან მეტი სიახლოვეც, რადგან არავინ იცის, რას მოგვიტანს ხვალინდელი დღე. წმინდა წერილი შეგვაგონებს: „შვილო, შენს სწეულებაზე თვალს ნუ დახუჭავ, არამედ შეევედრე უფალს და განგაურნავს. განაგდე ცთუნება და გაისწორე ხელი და გული განიწმინდე ყოველგვარი ცოდვისგან” (სიბრ. ზირ. 38,9-10). ასე რომ, ზომიერება გვმართებს, ექიმთა რჩევასაც უნდა დავუგდოთ ყური, მაგრამ უმთავრესი ღვთის მცნებების დაცვა და მის წინაშე სათნო ცხოვრებაა.

ქართველნო, აფხაზნო, ოსნო, ბერძენნო, უკრაინელნო, რუსნო, სომეხნო, ებრაელნო, აზერბაიჯანელნო, უდინნო, იეზიდნო, ქურთნო, ინგუშნო, ქისტნო, ჩერქეზნო, ჩეჩენნო, ლეკნო – ყოველნო მკვიდრნო საქართველოსა და ჩვენს საზღვრებს გარეთ მცხოვრებნო თანამემამულენო, მიაპყართ თვალი ბეთლემის ვარსკვლავს, დაე, მისმა ბრწყინვალეობამ ჩვენი სულიც აღავსოს საღვთო მადლით და

ვიქცეთ ანკარა წყაროდ იმ სივრცეში, რომლის გავლაც გვიწევს მიწიერი ჩვენი ცხოვრების პერიოდში.

ყოველწმინდა ღვთისმშობელს, მოციქულებს, ყოველთა წმიდანთა ქრისტეს ეკლესიისა ვავედრებ ჩვენს ქვეყანას, ვავედრებ მსოფლიოს, რომ შევძლოთ დღევანდელ გამოწვევათა დაძლევა და, რაც მთავარია, საუფლო გზის ერთგულება.

„ხმითა სიხარულისაითა დავით წინასწარმეტყველი ღაღადებს დღეს... ბეთლემი დღესასწაულობს, სიონი განსცხრების და ქვეყანაი იშვების შობასა შენსა ქრისტე“.

განვიხაროთ ჩვენც და შევძლოთ, ჩვენი ცხოვრებით ვადიდებდეთ მამასა და ძესა და წმინდასა სულსა აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ!

სიყვარულით თქვენთვის მლოცველი, ილია II
სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი
7 იანვარი, 2021 წელი

კორონომიკა ◊ კორონომიკური კრიზისი
CORONOMICS ◊ CORONOMICAL CRISIS

COVID 19 CRISIS - THE PRECONDITION OF GREAT RESET

Mirza Khidasheli

Professor of Kutaisi University
mirza.khidasheli@unik.edu.ge

Nikoloz Chikhladze

Professor of Akaki Tsereteli State University,
Professor of Kutaisi University
nikoloz.chikhladze@atsu.edu.ge

The 21st century began with a crisis. First it was the 2008 Financial Crisis that led to the Great Recession. The aftermath of the crisis was not fully overcome and we have faced another crisis that erupted in the healthcare system. The COVID 19 pandemic brought the second wave (after The 2008 Financial Crisis) of global financial and economic shocks.

Since 1944, we have had a global financial order shaped on the Bretton Woods Conference. The system showed solid performance till 2008, but the Financial Crisis empirically tested the existing deficiencies. In the US and other states, enormous monetary and fiscal interventions had to be done for saving the economies and the banking sectors especially. Sovereign debt had been a main source of funding for measures to maintain the economy. From a financial perspective, the same is being done now to cope with the COVID 19 pandemic shocks.

Keywords: *COVID 19, Sovereign Debt, Financial Crisis, Globalization, “Slowbalization”, Great Reset.*

JEL Codes: *G01, I10, I18*

Slowbalization

Globalization is as old as mankind itself. Since the beginning of recorded time, key actors such as rulers, adventurers, traders and preachers have travelled in a bid to expand their political power, enhance their quality of life, and proselytize their faiths or simply quenching the human thirst for curiosity. Through myriad encounters, interactions and clashes, they exchanged four key ingredients: people, ideas, commodities and capital (Kant 2019)

Globalization such we know today, comes from the Bretton Woods Conference, formally known as the United Nations Monetary and Financial Conference, was the gathering of 730 delegates from all 44 Allied nations to regulate the international monetary and financial order after the conclusion of World War II. The conference was held from July 1 to 22, 1944. Agreements were signed that, after legislative ratification by member governments, established the International Bank for Reconstruction and Development (IBRD, later part of the World Bank group) and the International Monetary Fund (IMF). This led to what was called the Bretton Woods system for international commercial and financial relations.

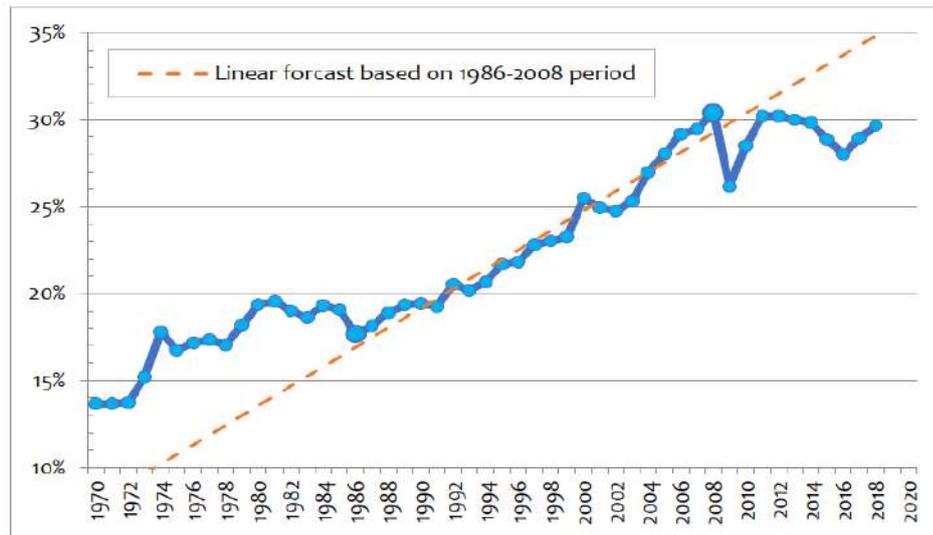
More than half a century the system showed “solid” performance. The 2008 global crisis was the first major challenge for Bretton Woods’ financial order. The crisis was preceded by the increasing influence of the BRICS countries, especially of China. A decade ago Goldman Sachs reported that BRICS could become as big as the G7 by 2032, about seven years earlier than we originally believed possible. Between 2000 and 2008, the BRICS contributed almost 30% to global growth in US Dollar terms, compared with around 16% in the previous decade. Since the start of the financial crisis in 2007, some 45% of global growth has come from the BRICS, up from 24% in the first six years of the decade (O'Neill 2010). Due to the BRICS effect, since 1/10/2016, the Chinese Yuan has become a determinant of the Special Drawing Right (SDR) basket. Twelve years after the 2008 crisis and 4 years after Yuan joined the SDR basket, the coronavirus pandemic brought another shock and test to the current order.

The pandemic has prompted a new wave of globalization obituaries, but the latest data and forecasts imply that leaders should plan for and shape a world where both globalization and anti- globalization pressures remain enduring features of the business environment. The crisis and the necessary public health response are causing the largest and fastest decline in international flows in modern history (chart 1). Current forecasts, while inevitably rough at this stage, call for a 13-32% decline in merchandise trade, a 30-40% reduction in foreign direct investment, and a 44-80% drop in international airline passengers in 2020. These numbers imply a major rollback of globalization’s recent gains, but they do not signal a fundamental collapse of international market integration. (Altman, 2020).

The global economy underwent a deep and synchronized contraction in the second quarter of this year that was unprecedented in both speed and extent far exceeding the declines witnessed during the global financial crisis. (Lagarde 2020,2)

World Trade over World GDP (1970-2018)

Chart 1

Source: World Bank's World Development Indicators ([link](#))

Economic Challenges

Since WWII, the global economy has not seen such enormous shocks like the 2008 financial crisis and the COVID-19 pandemic. During the first wave, we saw full lockdowns within and beyond the EU borders. Unlike the 2008 financial crisis, the reason for the economic downturn was inherently different. In terms of economic theory, it is awkward to deal with recession that arises from the non-economic challenges. Therefore, the economic challenges caused by the pandemic were much different than simply extraordinary. None of the economic schools and theories has ready instrument to overcome this kind of the social and economic turbulence.

The rapid and global phase that we are witnessing right now can be likened to neither a classic recession nor a war. Instead, it is an entirely new phenomenon coronomics. (Henning 2020) Economists traditionally have been exploring impacts of the economic crisis on the overall health care system and on the mental health of the population as well as on the transmission of communicable disease. (Papava 2020). What is happening now is that we have shut down both supply and demand for part of the economy because we think high-contact activities spread the coronavirus. This means we cannot just use standard macro models off the shelf (Krugman 2020).

The current economic outlook can be viewed on two levels. Macroeconomics tells us that spending will fall, owing to households and firms' weakened balance sheets, a rash of

bankruptcies that will destroy organizational and informational capital, and strong precautionary behavior induced by uncertainty about the course of the pandemic and the policy responses to it. (Stieglitz 2020)

The proportion of economies with an annual contraction in per capita GDP

Chart 2

Source: World Bank ([link](#))

The pandemic is expected to plunge most countries into recession in 2020, with per capita income contracting in the largest fraction of countries globally since 1870 (See chart 2). Every region is subject to substantial growth downgrades. East Asia and the Pacific will grow by a scant 0.5%. South Asia will contract by 2.7%, Sub-Saharan Africa by 2.8%, Middle East and North Africa by 4.2%, Europe and Central Asia by 4.7%, and Latin America by 7.2%. These downturns are expected to reverse years of progress toward development goals and tip tens of millions of people back into extreme poverty (The World bank 2020)

To calm financial markets and avoid a possible free fall into a Great Depression, many countries, especially advanced economies (AEs), mobilized policy resources. According to the Manhattan Institute, the US alone will run a budget deficit of \$4.2 trillion, or 19% of its GDP – the largest share since the deficit peak during WWII. That would push the US national debt held by the public to \$41 trillion, or 128% of GDP, by 2030. This level of the national debt would exceed the level that occurred in 1946. (Aizenman & Ito 2020)

The problem was exacerbated by the fact that the governments of all countries where the coronavirus is widespread did not fully understand the complexity of the task at hand (Papava & Charaia 2020,3). The general challenge for policy makers has arisen from the dilemma: how to maintain both the economy and healthcare system without any upheaval or instability. The lockdowns can protect the healthcare system from overburden, but these kinds of measures slow down economic activity, affect supply chains and cause long-run volatilities in relation to liquidity, including of the banking system. Without economic stability, the healthcare system will have to deal with another challenge – lack of financial support, caused by the economic collapse. On the other hand, the absence of restrictions will increase some risks attached to shortage of hospital and emergency services.

During the lockdown, monetary and fiscal stimulus became the ordinary policy measures and driving force of the economies. Countries with fully convertible currencies provide both monetary and fiscal stimulus packages. Other countries have to use only fiscal stimulus financed from sovereign debts.

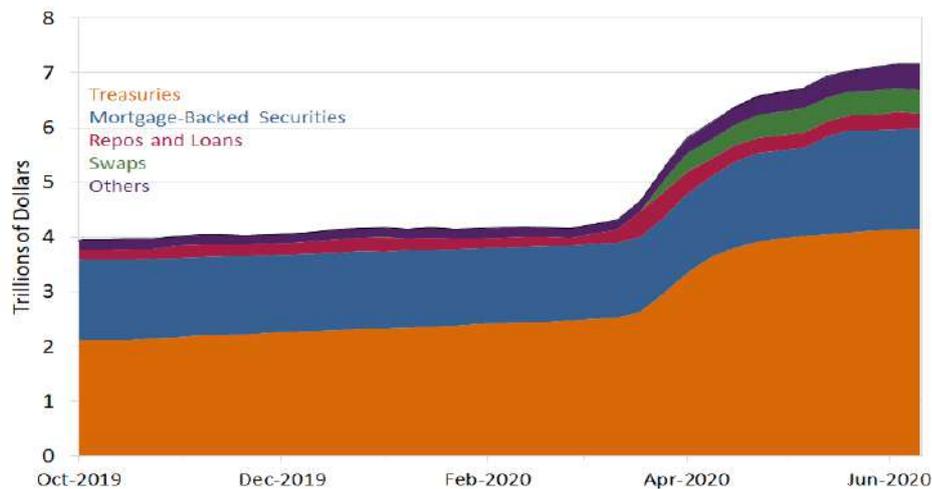
Policy Measures (monetary and fiscal)

The US economy appears to be the to global economic growth and stability. We saw that during the 2008 crisis and we are seeing this now as well. The US dollar's dominance is a core factor in this. The US, as most advanced economy, has taken both monetary and fiscal measures to tackle the looming crisis. For comparison, it is important to recall the scope for monetary measures used during the 2008 financial crisis.

For response to the 2008 financial crisis, within the framework of four Quantitative Easing programs, the balance sheet of the Federal Reserve System increased from \$0.9 trillion to \$4.5 trillion It is important to note that in US history, the implementation of monetary injections of this scale was unprecedented. (Chikhladze & Khidasheli 2019:5)

Federal Reserve Assets

Chart 3

Source: Federal Reserve of Saint Louis([link](#))

As we saw, \$4.5 trillion was unprecedented before the 2008 crisis, but in June of 2020 the balance sheet of the Federal reserve crossed the \$7 trillion line. (see chart3) The measures were taken in fiscal policy, since 2008, America's national debt has surged nearly 200%, reaching \$27 trillion as of October 2020. In this context, U.S. debt was relatively moderate between 1994 to 2007, averaging 60% of GDP over the timeframe. This took a drastic turn during the Global Financial Crisis, with debt climbing to 95% of GDP by 2012. (Lu 2020)

The COVID-19 pandemic has pushed debt levels to new heights. Compared to end-2019, average 2021 debt ratios are projected to rise by 20 percent of GDP in advanced economies, 10 percent of GDP in emerging market economies, and about 7 percent in low-income-countries. These increases come on top of debt levels that were already historically high. While many advanced economies still have the capacity to borrow, emerging markets and low-income countries, face much tighter limits on their ability to carry additional debt (Georgieva 2020). Partly as a result, the wide-ranging and forceful emergency measures taken to address the Covid-19 crisis have further reduced the policy room for maneuver. An economy with small safety margins is exposed and vulnerable. As soon as conditions allow, the priority will be to rebuild policy buffers, not just in monetary policy, but also in prudential and fiscal policies (Borio 2020,3). Even after the virus drove the biggest economic slump in nearly a century, bankruptcies have been somewhat staved off by massive government stimulus and central bank easing. However, the path of global quantitative

easing "is not a sustainable one," and many countries could face a debt crisis just as their economic recoveries materialize (Reinhart 2020)

The key question for policymakers is when the pandemic will end. All these assumptions are based on current conditions, but if vaccines or lockdown measures will not stop the virus soon, the outcome may be much worse. The above-mentioned dilemma about the economic and healthcare system requires precise calculations. The question is whether the lockdown and financial incentives saved human lives or they just simply put the rise in mortality rates on hold. Interventions implemented for the stability of the economy distort the impact of market forces on the economy, causing the postponement of the crisis consequences and not their neutralization. (Chikhladze & Khidasheli 2019,7) Printing money or borrowing is not the right solution for economic problems. They can hide and worsen them only in short periods. In the end, economic powers will break the manipulated reality and will path the way towards the natural balance.

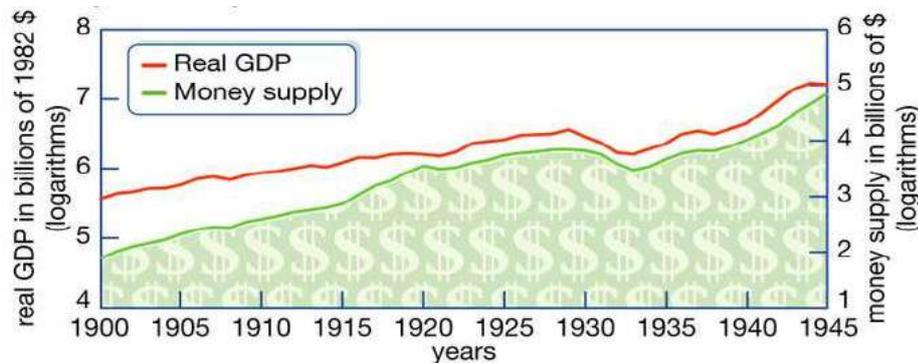
Parallels

In the way to find the solution, we try to seek parallels in history. The COVID 19 pandemic has many consequences, but with respect to the economy, we can see: halted economic activity, hundreds of thousands of deaths, rising sovereign debt and an uncertain future. The last global crisis with this kind of consequences was the WWII, which had brought deaths, debt and uncertainty to mankind. Moreover, like the coronavirus pandemic, which was preceded by the 2008 financial crisis, the World War II was preceded by the Great Depression of 1929.

There is a general consensus that the initial phase of the contraction began with the slowdown in economic growth in the summer of 1929, just before the stock market crash (Christiano, Motto & Rostagno 2004,13). Similarly, to the 2008 financial crisis central banks and policymakers made a lot of mistakes during the great depression. Central bankers continued to kick the world economy while it was down until it lost consciousness. (Eichengreen 1997,2)

Money and Outputs in the US

Chart 4

source: [Encyclopedia Britannica \(link\)](#)

Friedman and Schwartz emphasized at least four major errors by U.S. monetary policymakers. The Fed's first grave mistake, in their view, was the tightening of monetary policy that began in the spring of 1928 and continued until the stock market crash of October 1929. This tightening of monetary policy in 1928 did not seem particularly justified by the macroeconomic environment: The economy was only just emerging from a recession, commodity prices were declining sharply, and there was little hint of inflation (see chart 4). Why then did the Federal Reserve raise interest rates in 1928? The principal reason was the Fed's ongoing concern about speculation on Wall Street. Fed policymakers drew a sharp distinction between "productive" (that is, good) and "speculative" (bad) uses of credit, and they were concerned that bank lending to brokers and investors was fueling a speculative wave in the stock market. When the Fed's attempts to persuade banks not to lend for speculative purposes proved ineffective, Fed officials decided to dissuade lending directly by raising the policy interest rate (Bernanke 2004,3)

In terms of parallels, in its consequences, on the one hand, there is obvious similarity between the coronavirus pandemic and the World War II, as well as between the 2008 financial crisis and the Great Depression of 1928, on the other hand. These events have disrupted the existing financial and economic order. The emerging power of BRICS states, Against the backdrop of the socio-economic impact of the coronavirus pandemic, the 2008 financial crisis and the US-China trade war narrow the window of opportunity for the new international agreements like the Bretton woods conference of 1944 and the Marshall Plan.

Crisis as Opportunity

These crises, together with COVID-19, will deepen and leave the world even less sustainable, less equal, and more fragile. Incremental measures and ad hoc fixes will not suffice to prevent this scenario. We must build entirely new foundations for our economic and social systems. (Schwab 2020)

Governments can put in place public investments and incentives for private investments that support low-carbon and climate-resilient growth. Many of these investments can lead to job-rich recovery, think of planting mangroves, land restoration, reforestation or insulating buildings. Think of the key sectors for reducing carbon intensity where both the public and private sector can invest. (Georgieva 2020)

The crisis is painful in any field and at any time. Although at the same time it is an opportunity to rethink the past, mistakes and shape the path towards a new future. The 2008 financial crisis was the first global challenge, which demonstrated imperfections of the modern loan mechanisms. Establishment of The New Development Bank and The BRICS Contingent Reserve Arrangement (a framework for providing protection against global liquidity pressures) by BRICS state was a clear statement about the discontent with the Bretton Woods's financial institutions. The cracks in the current financial order are getting wider, and the main obstacle for the Great Reset will be the US dollar's dominance. During the COVID 19 pandemic, similarly to the 2008 financial crisis, the Federal Reserve was a core contributor to anti-cyclical policies. The balance sheet of FED increased from less than \$1 trillion up to \$7 trillion (as was above mentioned). The monopoly on printing the most globally used currency is considered an unfair advantage of the US, especially after the US dollar is no longer a gold-backed currency since 1971.

It is hard to replace something with nothing. At this time, there simply is no other currency that can or will fill the dollar's shoes. Instead, we will continue to see small pipes being built around the dollar. And, because none of these will be large enough to replace it, the eventual result will be a more fragmented international monetary system (El-Erian 2020). The Chinese model has already become quite attractive to many emerging markets

and less democratic countries. Over time, as China's economic, financial, technological, and geopolitical power expands, its currency may make inroads in many more parts of the world (Roubini 2020)

The Great Reset is the way to replicate the results of the Bretton Woods's agreement and Marshall Plan, particularly in this case to support a cyclical (green) economy and save globalization as we knew it today. It is an empirically tested solution for this type of crisis. The world experienced this from 1945 to 2008, however, the BRICS factor and the US dollar's hegemony will be the challenge for such kind of agreements. So perhaps, we are at the verge of a new type of globalization with the multipolar powers.

Conclusions

The COVID 19 pandemic, similarly to the WWII, has created an unprecedented sovereign debt crisis. The parallels with the 1929 Great depression and WWII financial outcomes are obvious. The western world and Bretton Woods institutions try to save current architects of global financial order, but there are some important factors they have to deal with. First of all, it is the BRICS and especially the rising economic power of China, which finally has been formed as a "world factory" and a main outsourcing tool. In the short run, it is impossible to replace the role of China in the global economy. The COVID 19 pandemic and the crisis of supply chains showed the problems with economic sovereignty in the Western world. The advantages of the US and EU in innovations and the monetary sphere are diminishing. The renminbi's admission by the IMF and its inclusion into the SDR basket made that very clear. The 5G technology contest has definitely confirmed it. The Belt and Road Initiative and establishment of The New Development Bank have even more shaken the western financial hegemony.

The 2008 financial crisis surged the sovereign debt levels and the COVID 19 pandemic finally decreased its liquidity. In most cases, especially for emerging markets, a deal like the Marshall Plan is almost the only one solution to avoid defaults. However, the widening fragmentation of a one-polar financial order and the BRICS factor, along with the declared

trade wars,, narrow the window of opportunity for the Bretton Woods type agreement. Most likely, we head to a fragmented, multipolar world with several economic blocs.

References:

- Altman S. (2020) Will Covid-19 Have Lasting Impact Globalization. Harvard Business Review, 20.05.2020 ([link](#)); Accessed on December 15, 2020.
- Aizenman J., Ito H., (2020) Post Covid-19 exit strategies and economic challenges for emerging markets. voxeu.org. 27.10.2020 ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Bernanke B. (2004) Money, gold and the Great Depression. Bank of International Settlement, 2.03.2004. pp 3. ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Borio C. (2020) When unconventional becomes conventional. Bank of International Settlements, 30.09.2020 ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Christiano L., Motto R., Rostagno M., (2003) The Great Depression and Friedman-Schwartz Hypothesis. || Journal of Money, Credit and Banking. [Vol. 35, No. 6, Part 2: Recent Developments in Monetary Economics](#), pp. 1119-1197 (79 pages). Published By: Ohio State University Press. ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- El-Erian M. (2020) Reading the Dollar Doldrums. Project-Syndicate.org, 11.08.2020, ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Eichengreen B., Temin P., (1997) The Gold Standard and The Great Depression. National Bureau of Economic Research, Working Paper 6060, pp.2. 1997. ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Georgieva K. (2020) Reform of the International Debt Architecture is Urgently Needed. IMF Blog. 1.10.2020 ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Georgieva K. (2020) The Great Reset. International Monetary Fund. 3.6.2020 ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Henning M. (2020) Coronomics takes over the world. University of Gothenburg. 3.04.2020 ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Chikhladze N., Khidasheli M., (2019) Financial System Stability Threats after 2008 Anticyclical Policy. || Social Science Bulletin, Vol.1, pp, 24-40 ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Kant V. (2019) When did globalization begin? The answer might surprise you. World Economic Forum. 16.12.2019 ([link](#)); Accessed on December 15, 2020.
- Krugman P. (2020) Paul Krugman Is Pretty Upbeat About the Economy. Bloomberg Opinion. 27.05.2020. ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Lagarde C. (2020) Economic, financial and monetary impact of COVID-19 pandemic and post-crisis options for policies and tools. Bank of International Settlement, 11.09.2020 ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.

- Lu M. (2020) From taxes to transport: visualizing America's \$27 trillion debt. World Economic Forum, 11.11.2020. ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- O'Neill J. (2010) BRICS at 8. Goldman Sachs. ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Papava V. (2020) Coronomic Crisis: When The Economy Is A Hostage To Medicine. Eurasia Review. 29.4.2020. ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Papava V., Charaia V., (2020) The Coronomics Crisis and Some Challenges for The Georgian Economy. Georgian Foundation for Strategic and International Studies. N136, ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Reinhart C. (2020) Coronavirus fallout can morph into a global financial crisis. Business Insider, 16.10.2020 ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Roubini N. (2020) Is the Almighty Dollar Slipping? Project Syndicate. 21.08.2020. ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- The World Bank (2020) The Global Economic Outlook During the COVID-19 Pandemic: A Changed World. 8.06.2020 ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Stieglitz J. (2020) Priorities for the COVID-19 Economy. Project Syndicate. 1.07.2020. ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.
- Schwab K. (2020) Now is a Time For Great Reset. World Economic Forum. 03.06.2020 ([link](#)) Accessed on December 15, 2020.

კორონავირუსის კრიზისი - დიდი გადატვირთვის წინაპირობა

მირზა ხიდაშელი

ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი
mirza.khidasheli@unik.edu.ge

ნიკოლოზ ჩიხლაძე

აკ. წერეთლის სახელწმიფო უნივერსიტეტის პროფესორი,
 ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი
nikoloz.chikhladze@atsu.edu.ge

2008 წლის საფინანსო კრიზისი იყო პირველი მნიშვნელოვანი გლობალური ეკონომიკური გამოწვევა დიდი დეპრესიის შემდეგ. კრიზისმა სიმწვავე შემატა კითხვებს არსებული საფინანსო წესრიგის მდგრადობისა და სამართლიანობის შესახებ. დიდი რეცესიის შედეგები ბოლომდე ჯერ კიდევ არ იყო აღმოფხვრილი, როცა განვითარდა მეორე გლობალური ფინანსური შოკი, რომელიც უკვე გამოწვეული იყო არა ფინანსური არამედ ეპიდემიოლოგიური ფაქტორებით.

აღნიშნული კრიზისების გამომწვევი ფაქტორების შინაარსის მიუხედავად, მათი შედეგები ეკონომიკური და ფინანსური თვალსაზრისით მსგავსია. 2011 წელს, მსოფლიოს განვითარებადი ეკონომიკების ლიდერთა მიერ BRICS ფორუმის დაფუძნება იყო ფაქტობრივი მოცემულობა, გლობალურ საფინანსო სისტემაში ალტერნატიული ცენტრის ფორმირებასთან დაკავშირებით. ჩვენი კვლევის მიზანია, ზემოაღნიშნული გარემოებები მოვაქციოთ ერთ სიბრტყეში და ისტორიული პარალელების საშუალებით განვსაზღვროთ არსებული საფინანსო წესრიგის მოსალოდნელი რეფორმირების მიმართულებები.

2008 წლის საფინანსო კრიზისისა და კორონა ვირუსის პანდემიის შედეგებისაგან ეკონომიკის დაცვის მიზნით, სახელწმიფოთა მიერ გატარებული ღონისძიებების შედეგად უპრეცედენტოდ გაიზარდა სუვერენული ვალის დონე და გარდაუვალი დეფოლტის რისკი. ისტორიული პარალელების კვლევამ მიგვიყვანა დასკვნამდე, რომ მსგავსი პროცესები განვითარდა დიდი დეპრესიისა და მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, რომელსაც შედეგად მოჰყვა 1944 წლის ბრეტონ ვუდის კონფერენცია და ახალი ფინანსური წესრიგი. თუმცა, მეორე მსოფლიო ომისაგან განსხვავებით, როცა გლობალურ ეკონომიკას ჰყავდა გამოკვეთილი ლიდერი, მიმდინარე მოცემულობა არსებითად სხვა შტრიხების შემცველია. BRICS ქვეყნების მიერ ალტერნატიული საფინანსო ინსტიტუტების დაფუძნებამ ფაქტობრივად გამოკვეთა არსებული ფინანსური წესრიგის რეფორმირების კონტურები. გარდა განვითარებადი ქვეყნების ინიციატივებისა, დიდი გადატვირთვის აუცილებლობას აქტიურად განიხილავენ საერთაშორისო სავალუტო ფონდის, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმისა და ევროპის ცენტრალური ბანკის ხელმძღვანელები. თუმცა, კვლევამ გვაჩვენა, რომ ბრეტონ ვუდის კონფერენციის შედეგების გამეორება მონოპოლარული წესრიგის თვალსაზრისით ნაკლებად მოსალოდნელია.

საკვანძო სიტყვები: კორონა ვირუსი, სუვერენული ვალი, ფინანსური კრიზისი, “სლოგბალიზაცია”, დიდი გადატვირთვა.

Transformation Of State Function In The Post-Pandemic Period

Joseph Archvadze

Professor Kutaisi University

josepharchvadze@yahoo.com

In the history of mankind, one can count on one fingers the years with which mankind has associations with specific historical events: 1453 - the fall of Constantinople, 1492 - the discovery of America, 1789 - the beginning of the Great French Revolution. With high probability, 2020 will enter in the history of humanity as the year of the coronavirus pandemic, which has had an incredibly great impact on economic, on social and political processes almost all over the world, on interpersonal relations and on the psychological state and expectations of the latter.

It should be said unambiguously that this epidemic can not be regarded as another force majeure. **The COVID-19 pandemic revealed, on the one hand, the entire absurdity of the libertarian view of the omnipotence of the market and, in contrast, emphasized the importance of the stabilizing and organizing function of the state.**

It is Fact that humankind and its institutions and intellectual elite met with less readiness to the attack of Covid-19 and economic crises caused by it. This was especially clearly manifested in the medical field, where in the "brainstorming" regime it was necessary to simultaneously carry out treatment and care to prevent the spread of the virus, and the development of an appropriate therapeutic vaccine, and to minimize losses from a pandemic and to ensure social protection of the population. The situation was and remains so extraordinary to this day that figuratively speaking, **states, their medical (and not only) logistics had to learn walking skills during a forced run.**

Coping with the pandemic and the economic crisis caused by it is possible only at the expense of the only institution that has the ability to accumulate and use purposefully all resources and determines the rules of citizens' behavior - the State.

What is currently taking place in defining the role and function of the state can be figuratively called as a reverse version of the “return of the prodigal son” or “the insight of King Lear”, which gradually regains its immanent functions previously “voluntarily” transferred to the market.

Key words: *globalization, coronavirus pandemic, functions of the state, social protection, internal stabilizers of the state.*

State vs. Market

The crisis caused by the coronavirus pandemic revealed the inefficiency of supply and demand in the hospital network of most countries, which turned out to be completely unprepared in the context of the pandemic. The pandemic posed a serious challenge to modern medicine, exposed its weaknesses, and ultimately led to the fact that healthcare, as a market product, practically failed. - Regardless of the level of economic development, regardless of the fact that developed countries allocated a significant part of their GDP to health care, humanity turned out to be practically unprepared for an adequate response: a) in the health sector; b) the need to provide assistance to those industries, segments of the economy that have experienced the most severe damage from the pandemic.

In view of the high rate of spread of COVID-19, the atypical impact on human health and the economy as a whole, at the first stage of the pandemic, the discrepancy between the severity of the problem, on the one hand, and the scale of its perception, awareness and response, on the other hand, was especially striking. At the first stage, almost all states ended up not in the role of **an attacker**, but in the role of a **catching-up** subject.

The fastest among the countries to respond to the pandemic was China, where entire cities and provinces with a multi-million population were isolated in a short time. Outside these zones, China has managed to reduce the number of infected by 96 percent.

The crisis caused by the coronavirus significantly overestimated, in fact, buried the neoliberal view of the omnipotence of the market. Moreover, some radical economists went even further and took the current processes as the beginning of the decline of the market economy.

Taking into account the scale of the crisis, losses, economic losses are quite impressive - on a global scale they amount to trillions of dollars. Corporations cannot cope with them, no matter how large they have assets. - This is within the power of only one institution that has the right and the ability to dispose of all resources to achieve a single goal and determine a single rule of citizens' behavior - the state.

During pandemic, there was practice of distributing the so-called "Helicopter money", when, under lockdown conditions, governments handed out substantial sums of money to their citizens. For example, the Trump administration has channeled a significant portion of the \$ 2.3 trillion (11% of U.S. GDP) allocated to the fight against coronavirus to cash benefits for citizens of the country - \$ 1,200 for each household of one person with an annual income of no more than 75 thousand US dollars; and for each adult member of a household consisting of 2 or more members, with an income not exceeding 150 thousand US dollars. \$ 500 was allocated for each child in such households. Similar steps were taken by other countries, where the size of the corresponding subsidies was determined by the economic power and capabilities of the state.

This generosity of states explains a noticeable decline in the economy. According to IMF forecasts, the leading countries of the world will not be able to reach the level of 2019 even by 2021¹.

At the initial stage of the pandemic, many economic experts assumed a realistic scenario of a V-shaped crisis, when the economic recovery begins quickly, and the crisis itself lasts no more than 1-2 quarters. Today, in the context of almost the second wave of the coronavirus

¹ The total GDP of the developed countries of the world in 2021 will amount to 98.1 percent of the level of 2019. [1]. It turns out that two years will "drop out" from the history of economic development.

pandemic, the **W**-form of the crisis is taking shape, when the economy, after a rapid and visible recovery, plunges into recession again.

It can already be considered confirmed that in any scenario of the development of the world economy, countries will emerge from the crisis individually, and in time the exit itself will be asymmetric. A striking example of this is China, to whose economy the term "**fell - squeezed out!**" can be applied. - After a decline in the first quarter of 2020 by 6.8%, China showed an increase of 3.2% in the second quarter, and by 4.9% in the third quarter, which creates a good basis for significant growth in general for 2020 (at least 2.0%). This is in an environment where the EU-27 countries, the UK and the US are likely to end 2020 with negative growth.

The coronavirus pandemic and the processes associated with it in the field of medicine, economics, logistics, and in general in the field of management, clearly indicated that:

First, state institutions must be strong, capable, adequate and effective in their actions; they should have prepared plans for the development of processes with different scenarios and the ability to respond to them as quickly as possible. Successfully coping with the crisis definitely can only those states that have strong and organizationally well-established state institutions.

Secondly, the state must have a sufficient amount of reserves (medicines, basic necessities, food, etc.), moreover, both for an emergency and for a normal situation, for which it is necessary to improve monitoring of the formation and use of these resources.

And thirdly, the responsibility of the state during a crisis should also take into account the presence of an institutional and organizational structure with high legitimacy, which will not only carry out the above-mentioned monitoring, develop a specific protocol for the redistribution of resources, but in force majeure conditions itself will become their governing body.

In the context of the existential challenge from the coronavirus, the role and significance of the state will significantly increase and its "renaissance" is practically taking place. In the

conditions of this crisis, the state becomes the "lender of last resort", since only it is able to withstand the crisis with all (- medical, economic, social and political) aspects, prevent the uncontrolled and large-scale collapse of the economy, the escalation of the recession into depression. It was during the period of the fight against COVID-19 that states without any ceremony took the leading functions of managing the globalization processes from the transnational corporations, which they had monopolized over the past decade.

The state in the shortest possible time regained the role of the "first violin" by the fact that it did not hesitate to restrict the freedom of doing business, movement of goods and people. It went, in contrast to its behavior during previous crises, and completely ignored the principles of the free market; it did not stop before the "reincarnation" of planning elements and the almost unprecedented until recently "suspended", uncertain state of economic activity - with an unclear definition of the time and forms of returning to normal life and business activity, linking the process of economic recovery with overcoming the epidemic peak or " plateau "coronavirus pandemic.

Moreover, business has received an ambiguous notification that the possibility and prospects of its sustainable development will largely be predetermined by the extent to which the forms and types of its activities will correspond to the state's strategic interests. - We are not talking about general, total paternalism on the part of the state (which would practically mean the victory of state capitalism), but about the skillful conducting of market players. Consequently, an increasing role should (will) be assigned to indicative planning, and in countries still using it, the renaissance of such planning. It is more likely that the new paradigm of relations with society, proposed by the state in an emergency, will continue after the complete victory over COVID-19.

At the same time, given the fact that in conditions of a significant reduction in the demand for labor, the demand for social protection will noticeably increase. States will have to spend more and more funds on maintaining the **internal stabilizers** of the state - on medicine, health

care and social protection, which public relations will make more humane, social, and from a class point of view, less and less capitalist and, accordingly, more socialist (at least - more socialist-tinged).

The growth of the State's authority was not limited to the growth of domestic functions - it also achieved significant preferences in the field of international relations. - Long before the pandemic, there was a noticeable increase in protectionism, the application of sanctions to "inconvenient" and unfriendly states, restrictions on immigration, and support for national producers, who, in the context of the pandemic, received even more impetus and found "a new start".

A strong state is really necessary in order to prevent political chaos not only domestically, but also internationally, which was pointed out by the patriarch of diplomacy, the "old mujahiddin" of world politics, Henry Kissinger, in an interview with The Wall Street Journal. [2].

What are the potential dangers inherent in the strengthening of the role of the state?

Along with the positive tendencies, attention should be paid to the dangers that are fraught with the strengthening of the role, status and function of the state.

The coronavirus pandemic put society before a choice: on one side of the scale were the rights of citizens and the freedom of members of society, on the second - unauthorized intrusion into privacy, tracking, total control of families and individual citizens by the state and its structures, which gives it (the state) ample opportunity to manipulate people's moods and behavior.

Let's face it: the state, even before the pandemic, was caught in an effort to collect as much information as possible about its citizens. With the naked eye, it was noticeable that the private space was gradually narrowing like shagreen skin: countries seemed to compete in the development of different forms of tracking, the growth of the number of observation cameras per capita. Nevertheless, it was the coronavirus pandemic that completely untied the hands of

the authorities and gave rise to a deep invasion and monitoring of the private life of citizens under the guise of "caring for the health of its citizens." This situation allows governments in "combat conditions" to test the effectiveness of different technologies for tracking citizens.

The above problem does not have a hypothetical context - in particular, the mechanisms by which it is possible to prevent the danger of increasing citizens' control over the fight against new forms of the epidemic when using the latest advances in technology are not yet known. Digitized passes, a temporary restriction of the right to be removed from their own home no more than a few hundred meters - one can even call a mild, domestic form of "imprisonment". Social distancing, which is seen as a temporary measure during a pandemic, contains the danger of atomizing society, increasing inequality, leaving people in a shell of their problems, and in constant monitoring of health, temperature, blood pressure, movement and safety of specific individuals, one can also notice the danger of total surveillance for citizens in order to obtain information about their moods and political sympathies. Ultimately, this is filled in with the danger of being used not only to determine the capabilities of the individual, but also for psychological pressure and blackmail. **Therefore, the question sounds absolutely non-territorial: will the Big Government, if we use Orwell's terminology, be transformed into "Big Brother"?! And not pave the road to promote the role of the state and the corresponding government spending "one fine day" into the reincarnation and legitimization of "Big Brother" ?!**

Therefore, it cannot be ruled out that in the not so distant future, it is likely there will be a rule introduced, according to which, in parallel with the air transportation of passengers, the implementation of the so-called **express tests** will be necessary when obtaining visas and / or directly at the airports, before departure (despite the fact that thermoscreening has already become a routine procedure when crossing the threshold of an enclosed space from the side of an open space, street). Along with (and partly, due to part of the occupied) commercial area "Duty Free", may have laboratories and their clones may appear near visa centers, train stations and hotels, as well as specialized LLCs that will ensure quick removal from these

places (deportation) persons with detected symptoms of COVID-19. The EU countries have already reached an agreement on the introduction of a single safety certificate - the so-called **COVID passports**, which will be a condition for obtaining permission to move freely from one country to another. Such a passport (or its modification) can become not only a prerequisite for crossing state borders, but also for obtaining a prestigious job, obtaining certain services and pass, for visiting fitness clubs and swimming pools. In addition, the World Tourism Organization is preparing a special protocol, which will take into account the standardized norms and rules of tourists in the "from home to home" mode (when moving, traveling, in hotels, museums, parks, places of mass gathering, compliance with the rules of personal and social hygiene etc.). [3].

One way or another, the modern "digitized" civilization and "electronic states" are faced with the need to develop a new paradigm of legal norms and laws, the urgency of which has sharply increased with the onset of the coronavirus pandemic.

In any case, the growth of the role of the state acquires an irreversible process, which ultimately will begin to manifest itself in an increase in the redistributed share of GDP through the state budget, the growth of the public sector of the economy, in greater cooperation and coordination of the state and business, an increase in the degree of economic self-sufficiency and the return "voluntarily" functions transferred to international organizations and institutions, in strengthening the formal and real sovereignty of national states.

Conclusion

Despite the fact that under any development scenario, economic recovery in the post-pandemic period, both by country and by type of activity, will become asymmetric. The share of the state in the national economy will noticeably increase, the issues of employment, the minimum guaranteed, basic income, the formation of a single Internet technological

infrastructure will come to the fore, and in the place of growth / contraction of the economy - the stability of meeting the basic needs of the population.

Governments will have to test different models of more advanced (but not sophisticated) forms of progressive taxation and introduce a guaranteed, vital basic income as a universal, exclusively state social insurance. Such basic income can become a lifeline that will help states to overcome a severe economic crisis, solve several problems: providing assistance to citizens regardless of income, social and material status, reducing social inequality and tension associated with job cuts and rising unemployment due to robotization. They will, accordingly, ensure the growth of aggregate demand (and, accordingly, the entire economy).

In general, the need for a strong state, both economically and functionally, is determined by the dialectic of life: the economic crisis caused by the coronavirus pandemic, the massive impoverishment of the population without the synchronization of adequate and effective anti-crisis measures, the creation of "airbags" will surely cause social protest, turbulent processes in society. On the other hand, only a strong state can cope with such problems (both by economic and administrative methods).

But will the majority of citizens accept a clear attack on a significant part of their freedoms within the framework of the "struggle for human life and security" format, to use the terminology of the five-time Oscar-winning film "Silence of the Lambs"?¹ – It is obvious, that humanity is being pushed towards "zugzwang": they will accept the limited basic rights of movement, collection, entrepreneurial activity, or "voluntary" refusal with the anonymity of its own personal data.

The criterion for the value of human security is the possibility of a normal free life. Security should be considered solely as a means of ensuring the greatest possible freedom for everyone. If we paraphrase the phrase "a terrible end is better than endless fear", we can conclude that a **free perception of fear is preferable, rather than freedom bound by security**. The growth of the

¹ Feature movie (The Silence of the Lambs, 1991) with Anthony Hopkins and Jodie Foster.

role, function and importance of the state should not go beyond ensuring the safety of people, protecting property and the fundamental humanitarian rights of members of society.

References:

- IMF World Economic Outlook, April, 2020.
- The Coronavirus Pandemic Will Forever Alter the World Order. – WSJ, 3.04.2020.
- The Pandemic has Changed the Mentality of Tourists. " Secretary General of the World Tourism Organization Zurab Pololikashvili on how the coronavirus will affect the travel industry Ekaterina Postnikova, Izvestia, June 29, 2020 (in Russian).
- J. Archvadze. Coronavirus Pandemic-Related Global Changes in the World. – Tbilisi, "Mtchignobari", 2020 (in Georgian).
- Vladimer Papava, Vakhtang Charaia. The Coronomic Crisis and Some Challenges for the Georgian Economy. - <https://www.gfsis.org/files/library/opinion-papers/136-expert-opinion-eng.pdf>
- Mekvabishvili E. (2018). Financial Crises of the Globalization Era and the Georgian Economy.

სახელმწიფო ფუნქციის ტრანსფორმაცია პოსტ-პანდემიურ პერიოდში

იოსებ არჩვაძე
ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი
josepharchvadze@yahoo.com

კორონოვირუსით გამოწვეულმა კრიზისმა გამოიწვია ბაზრის ყოვლისშემძლეობის მითის გადაფასება. კრიზისის მასშტაბის გათვალისწინებით, ზარალი, ეკონომიკური დანაკარგები საკმაოდ შთამბეჭდავია - გლობალური მასშტაბით იგი მრავალ ტრლნ დოლარს შეადგენს. ამგვარი კრიზისის დაძლევა კორპორაციათა ეკონომიკურ პოტენციალს აღემატება. ამის შესაძლებლობა გააჩნია მხოლოდ იმ ინსტიტუციას, რომელსაც სამართლებრივად და ორგანიზაციულად შესწევს უნარი, განკარგოს საზოგადოებრივი რესურსები ერთიანი მიზნის მისაღწევად, ანუ სახელმწიფოს.

მსოფლიო ეკონომიკის ნებისმიერი სცენარით განვითარების შემთხვევაში, კრიზისიდან ქვეყნები გამოსვლას მოახერხებენ ინდივიდუალურად, დროის მიხედვით კი ამ გამოსვლას ექნება ასიმეტრიული ხასიათი.

პანდემიის პირობებში ადამიანთა ჯანმრთელობასა და უსაფრთხოებაზე პასუხისმგებლობა, ნაცვლად ადრინდელი „ტერიუმვირატისა“ (სახელმწიფო, საზოგადოება, პიროვნება) თითქმის მთლიანად თავის თავზე აიღო სახელმწიფომ. ამიტომ ქვეყნებს მოუწევთ სულ უფრო მეტი სახსრების გამოყოფა მათი შიდა სტაბილიზატორების - მედიცინის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის უზრუნველსაყოფად, რაც საზოგადოებრივ ურთიერთობებს უფრო ჰუმანურად, სოციალურად და გარკვეული ნიშნით, უფრო სოციალისტურად შეფერილადაც კი აქცევს.

რა პოტენციურ საფრთხეებს შეიცავს სახელმწიფოს როლის გაძლიერება?

კორონავირუსის პანდემიამ საზოგადოება დააყენა არჩევანის წინაშე: სასწორის ერთ მხარეს არის საზოგადოების წევრთა უფლებები და თავისუფლება, მეორე მხარეს კი მათ პირად ცხოვრებაში სახელმწიფოსა და მისი სტრუქტურების მხრიდან არასანქციონირებული შეჭრის, ოჯახების ტოტალური კონტროლის საფრთხე, რაც ქმნის ადამიანთა განწყობებისა და ქცევის მანიპულაციის ფართო შესაძლებლობას.

სოციალური დისტანცირება, რომელიც განიხილება როგორც დროებითი ღონისძიება პანდემიის პერიოდში, შეიცავს საზოგადოების ატომიზაციის, უთანასწორობის, ადამიანების საკუთარი პრობლემების ნაჭუჭში დარჩენის საფრთხეს, ხოლო ჯანდაცვის, ტემპერატურის, გადაადგილების და უსაფრთხოების მუდმივი მონიტორინგი შეიცავს მოქალაქეებზე ტოტალური თვალთვალის, თვით მათი პოლიტიკური სიმპათიების და განწყობილების თაობაზე ინფორმაციის მიღების საფრთხეს.

სახელმწიფოს როლის ზრდას აქვს შეუქცევადი ხასიათი, რასაც, საბოლოო ჯამში, მიყვავართ მშპ-ის სულ უფრო დიდი წილის გადანაწილებისაკენ სახელმწიფო ბიუჯეტის მეშვეობით, სახელმწიფოსა და ბიზნესის უფრო მეტი კოოპერაციისა და კოორდინაციისაკენ, თვითუზრუნველყოფის დონის ამაღლებისაკენ და საერთაშორისო ინსტიტუტებისადმი „ნებაყოფლობით“ გადაცემული ფუქნქციების უკან დაბრუნებისაკენ, ეროვნული სახელმწიფოების ფორმალური და რეალური სუვერენიტეტის განმტკიცებისაკენ.

ადამიანის უსაფრთხოების ფასეულობის კრიტერიუმი არის ნორმალური თავისუფალი ცხოვრების შესაძლებლობა. უსაფრთხოება განხილულ უნდა იქნეს როგორც ადამიანთა მაქსიმალური თავისუფლების უზრუნველყოფის საშუალება. სახელმწიფოს როლის, ფუნქციისა და მნიშვნელობის ზრდა არ უნდა გასცდეს

ადამიანთა უსაფრთხოების, საკუთრების უფლების დაცვისა და საზოგადოების წევრთა ჰუმანიტარული უფლებების უზრუნველყოფის საზღვრებს.

საკვანძო სიტყვები: გლობალიზაცია, კორონავირუსის პანდემია, სახელმწიფოს ფუნქციები, სოციალური დაცვა, სახელმწიფოს შიდა სტაბილიზატორები.

On Formation (Establishment) of Pandemology as an Interdisciplinary Branch of Science

Avtandil Sulaberidze

Director of the Institute of Demography and Sociology
Professor of Ilia State University,
sulaberidzeavtandil@gmail.com

Dedicated to the memory of my teacher
academician Paata Gugushvili

The following article deals with the issue of creation of pandemology as the newest integral branch of science which is based on separate corresponding scientific disciplines. The relevance of the emergence of pandemology as a scientific discipline is supported by the fact that the emergence of new types and names of pandemics is possible. And thanks to the knowledge gained from research on pandemology, we will be better prepared for new massive infectious infections, and both demographic and other social losses will be less.

*On formation (establishment) of Pandemology as an Interdisciplinary branch of science
In contrast to the existing scientific field of epidemiology, the research object of pandemology is broader and derived from the global character of pandemics. Epidemiology belongs to the sphere of medicine and as opposed to it pandemology studies not only medical field, but also the results caused by economic, demographic, sociological, psychological and other types of*

behavioral changes, which are in turn brought about by pandemics. It does so on a global scale as well as differentially, according to separate continents and countries.

Key words: *pandemics, virus, COVID-19, globalization, epidemiology, disciplines of pandemology.*

After the designation of a new epidemic of Coronavirus (COVID-19)¹ as a pandemic by the World Health Organization on 11 March 2020, the world population, once again, faced a battle against the pandemic which was transformed as such from the epidemic. Its global character decreased the speed of societal progress and caused a regress.

In previous centuries epidemics were the subject of observation by contemporary thinkers and philosophers and they possessed essentially a descriptive character. For instance, from among the extant sources, the Plague epidemic is described in the ancient Sumerian work of literature, the Epic of Gilgamesh written in the XXII century BC. The Greek historian Thucydides described various epidemics in ancient Greece, namely in the II century AD [Uralanis B. 2007: 272-276].

If during the earlier centuries various countries, basically, battled epidemics more or less independently, today, as a result of its global character, all the countries of the world, simultaneously, fight against the Coronavirus epidemic which has transformed into the pandemic. The circle of fighters, who combat the COVID-19 pandemic in order to minimize its losses, has widened and besides medics (epidemiologists, virologists, infectiologists, etc.), actively involves representatives from various branches of science. The point of the matter is that the Coronavirus pandemic is qualitatively different from the previous ones, which is, first and foremost, reflected in the immensity of its speed and rapid spread as well as its global

¹The director of the World Health Organization T. A. Ghebreyesus presented a new official title of the virus to journalists in Geneva. The name “Coronavirus” is derived from the Latin word “Corona”, which means a “crown”. For its part, the word in Latin was borrowed from Greek κορώνη, where it also signifies a “crown”. Juan Almeida and David Tyrrell were the first ones to observe and study Coronavirus and give it a name. In printed source, the name first appeared in 1968 in the journal Nature in order to designate the new family of viruses. The name refers to the characteristic appearance of virions (the infective form of the virus) by electron microscopy, which have a fringe of large, bulbous surface projections creating an image reminiscent of the solar corona or halo. This morphology is created by the viral spike peplomers, which are proteins on the surface of the virus.

character. Therefore, in order to fight it one must adopt a specific approach. In Mirko Grmek's opinion, if, in the past, humans played an indirect role in fighting against pandemics and epidemics, nowadays, they constitute the main factors and their impact on the pandemic is not only medical in essence, but is also occurring in the direction of other scientific fields [Grmek M. 1994].

The Coronavirus (COVID-19) pandemic has practically engulfed the whole world and from the beginning of March 2020 up to the end of November of the same year, there have been detected more than 60 million infected humans, one and a half million of whom have died. The changes caused by the pandemic are of a global character and consequently, globalization and global society are under the global threat [Beck U. 1992, 2000; Giddens A. 1999]. Therefore, the task of science is to identify those threats and challenges of pandemics, which face the whole mankind. It has become necessary to study not only today's diseases but also the pandemics of the previous centuries and years (The Plague of Justinian, Bubonic Plague, the Spanish flu, cholera, etc.), according to separate branches of science. All the more so, as several of them repeat themselves or undergo mutation and emerge as new viruses. For example, the cholera pandemic repeated itself six times during the years 1817-1860 and then, after a century it emerged for the seventh time in 1961. According to the information contained on the website of the World Health Organization, there were 1227391 cases of cholera in 34 countries in 2017 and 5654 of them had a lethal outcome. It is known that the Spanish flu pandemic continued from March 1918 until June 1920 and overall this virus killed 20100000 people. The mentioned deadly virus underwent mutation the result of which was so called swine flu recorded in recent years. One of the most highly spread infectious diseases named malaria is still noteworthy as it creates serious problems because there exists no vaccine which would ensure a full recovery of a patient. According to statistics, there are 400 million cases of malaria recorded each year. The disease has claimed millions of lives until today. In addition, it must be noted that Ebola virus infected 1779 people as of 6 August 2014, 961 of whom have perished. Since the first half of the 19th century medicine has been fighting against

an infectious disease – tuberculosis, which is spread through mycobacteria emitted in the air by means of coughing, sneezing or speaking.

As opposed to epidemiological sciences, there are few, almost no scientific studies with regard to pandemics. We think that the above-mentioned as well as retrospective research of the other pandemics, epidemics and contagious infectious diseases, in accordance with separate branches of science, together with the study of today's Coronavirus, will assist in the process of comprehension of possible post-pandemic (post-Coronavirus) scenarios and trends, while providing governments with scientifically formulated conception-programs concerning state policies that must be implemented in the future.

The point of the matter is that in modern world one witnesses a rapid change of aspects of behavior and function of all states, all social institutes and all humans. Subsequently, there occurs a gradual formation of the opinion in a society that the world will change and never be the same. In this respect, it is impossible not to agree with Albert Camus when he says “we must urgently reconsider our views about the world” [Camus A. “The Plague”].

As a consequence of the aforementioned, science must answer the following questions coming from the society: how will the Coronavirus pandemic develop and come to an end, will there be further waves of the disease and to what extent will they be more dangerous than previous pandemics? What should be the new format employed for fighting against it? How will economy, education, science and culture develop? What risks and threats are expected to emerge in the world and in its various continents, countries, etc.?

The answers to these difficult questions will depend, on the one hand, on how quickly the vaccinewill be created against the pandemic. Medical and biological sciences (epidemiologists, virologists, infectiologists, etc.) will play a decisive role in this process. On the other hand, inasmuch as the development of a society in every sphere, as academician Lado Papava figuratively states, is “a hostage of medicine” [Papava V. 2020], until its release from captivity, scientific, especially social sciences', researches must proceed under conditions

of coexistence with the pandemic, whose duration is also dependent on the quantity of its periods of reemergence, mutation, etc.

Nowadays, despite the existing problems, in order to eliminate the Coronavirus pandemic and with the hope of the reduction of losses to a minimum, expected from it in every sphere of societal development, the world scientists have begun researches in the field of medicine as well as in the other branches of science such as: sociology, economy, psychology, demography, etc.

As a consequence of the above-mentioned information and taking into consideration the specificity of the qualitatively new pandemic, we believe that there must be established the newest field of interdisciplinary science named pandemology with its proper directions (separate subfields of science). In contrast to the existing scientific field of epidemiology, the research object of pandemology is broader and derived from the global character of pandemics. Epidemiology belongs to the sphere of medicine and as opposed to it pandemology studies not only medical field, but also the results caused by economic, demographic, sociological, psychological and other types of behavioral changes, which are in turn brought about by pandemics. It does so on a global scale as well as differentially, according to separate continents and countries.

In Peter Berm's view, the isolation (quarantine, restrictions, etc.) between an epidemic and pandemic is quite dissimilar. In the case of the epidemic, one or more specific regions are isolated, whereas during the pandemic, the whole world is in the isolated situation. As the researcher of the foreign relations of the European Council [ECFR] Jeremy Shapiro states, the pandemic unites people while the epidemic divides them [Vachstein V. 2020].

The urgency of the establishment of pandemology as a scientific discipline is strengthened by the opinion of medics, who believe the 21st century to be the era of epidemics and pandemics. According to the statement of the director of the World Health Organization, Tedros Adhanom Ghebreyesus (07.09.2020), the world must be ready for the next pandemic – “this will not be the last pandemic. History teaches us that the pandemics are a fact of life.

However, when the next pandemic comes, the world has to be ready for it – it has to be better prepared than it is now”.

Therefore, we must not exclude the possibility that epidemics and pandemics of other types and names, different from COVID-19, will emerge, and with the knowledge amassed by the researches of pandemology, we will be better prepared to face the newly created, massively contagious infections and diminish the losses of our society.

Accordingly, pandemology as an interdisciplinary science stands before us in the form of separate disciplines (fields) of science, where the role of the scientific disciplines (subfields), included in it, is different from each other. Thus, separate branches of science that comprise and create pandemology as a system of interdisciplinary scientific fields can be designated by their names. For example, economy of pandemics, sociology of pandemics, demography of pandemics, psychology of pandemics, history of pandemics, law of pandemics, politics of pandemics, etc.

Moreover, inasmuch as its research objects are certain pandemics which come about during certain periods (from earlier years, as well as present and future pandemics), in order to study these occurrences and processes deeper, more fundamentally and from every angle, we can give them titles of the current pandemic, for instance, under conditions of Coronavirus (COVID-19) – Coroneconomy, Coronademography, Coronasociology, Coronapsychology, Coronalaw, etc. This will, on the one hand, give us ideas about the development results of pandemics in separate directions, and on the other hand, will enable us to compare the development peculiarities, consequences, duration, geographic spread, etc. of each of them.

To confirm what we said above, we will present the definition connected to Coronavirus, which was given to journalists by the director of the World Health Organization T. A. Ghebreyesus: “the new viral infection is often designated as simply Coronavirus. In reality, Coronavirus is a family of viruses that includes COVID-19. The taxonomic name of the new virus, which was picked by the international committee on taxonomy of virus, is SARS-CoV-2. Besides the taxonomic name, a virus needs to be titled so as to be distinguished from

other viruses, to be pronounced in every language and to assist in avoiding stigma. The name itself, COVID-19, is an accumulation of three words: “Corona”, Virus” and “Disease”, as for the number 19, it signifies the year 2019”.

In this regard, it is interesting to note a new term “Coronomics”, which was introduced in the scientific field of economy by the Sri Lankan professor De Alvis. The word is derived from the amalgamation of two terms – “Corona” and “Economics” and it studies the economic consequences of Coronavirus. (Later there emerged another similar term – “Coronanomics”) [Eichengreen B. 2020] [cited from Papava V. 2020].

Within the scientific works of economists we can notice economic views related to Coronavirus. V. Papava and V. Charaia [Papava V...2020] state that until now the economists have been studying the impact of an economic crisis on healthcare system generally. The present situation in the world has cast the issue in a different light, namely, that Coronavirus and its global spread is already causing a large-scale economic crisis [Geller A. 2020], and that Coronavirus has practically transformed into the “economic pandemic” [Riley C. 2020].

In their opinion, the relevancy of Coronanomics is determined not only by the fact that today we have a full-blown declared Coronavirus pandemic, but also that these types of global threats, supposedly, will not be excepted in the future and under these conditions, the world must learn to live and continue its economic activity [Gigerenzer G. 2020].

It is necessary to realize that as opposed to a classic type, the world now stands before a qualitatively new global economic crisis, the causes of which have exogenic not endogenic character, that is, when these causes are not generated within an economy but are provoked by a rapid spread of the source – Coronavirus – which exists outside the realm of the economy. With regard to the mentioned factor, the whole world as separate countries face a threat designated by a new term – “Coronomic Crises”, which is different from the classic economic crisis [Papava V... 2020].

The South Carolina University’s sociology professor D. Cohan’s article “sociology of Coronavirus development” merits attention. In it the author reveals the most severe problems

of the post-Coronavirus world: economic results, among them poverty, economic inequality and unemployment, lack of sustenance and security, several results of mental health, nationalism and racism, ageism and treatment of elderly. They will assume a global character for the whole world and will become the leading trend [Cohan D. 2020].

The researcher of the department of simulation of economic systems belonging to the Computer Center of Russia's Academy of Sciences, Doctor of economic sciences, I. Kamenev, thinks that the most important trend in the post-Coronavirus world will be the digital transformation of labor market. This will require big efforts and significant financial investments [Dobrov E...2020].

The works of the Georgian economists are related to the problems of Coronaeconomics. These are the mentioned scholars: V. Papava [Papava V. 2020], A. Tvalchrelidze and A. Silagadze [Tvalchrelidze A., Silagadze A. 2020], E. Mekvabishvili [Mekvabishvili E. 2020], G. Ghaghanidze [Ghaghanidze G. 2020], R. Abesadze [Abesadze R. 2020], M. Jibuti [Jibuti, M. 2020], M. Kakulia [Kakulia M. 2020], T. Shengelia [Shengelia T. 2020], I. Archvadze [Archvadze I. 2020], V. Charaia [Charaia V. 2020], G. Benashvili [Benashvili G. 2020], G. Bedianashvili [Bedianashvili G. 2020], A. Maglakelidze [Maglakelidze A. 2020], R. Begiashvili [Begiashvili R. 2020] and others. Associated researcher of the Ilia State University's Institute of Demography and Sociology N. Gomelauri [Gomelauri N. 2020: 160-175], in his work, writes about new challenges and trends of pandemics sociology in the post-Coronavirus world, he also touches upon the issue of optimal coordination of social institutes and consolidation of sociology's role.

We must additionally note the term "Coronastatistics" which was offered by Professor S. Gelashvili who is the head of Tbilisi State University's Statistics Department of Business and Economy faculty. The aim of the mentioned field is to formulate qualitatively new methods with which to calculate statistical data.

Sociology has a special place in terms of studying pandemics. Therefore, one of the significant fields (subfields) of pandemology as a branch of science is Coronasociology, which

is also termed by sociologists as sociology of pandemics. In essence both are acceptable, however, the difference between them is, as we have stated above, that Coronasociology gives concrete expression to the existing type of pandemic, whereas the sociology of pandemics is general and incorporates the aggregate of pandemics. For instance, the sociology professor of Virginia University of Public Sciences D. Black, like other sociologists, uses the term sociology of pandemics the research object of which is, on the one hand, the Plague pandemic of the previous centuries and on the other hand, today's Coronavirus pandemic. We are not against the use of the term of sociology of pandemics, but, as we have said above, we think that in the case of the Coronavirus pandemic, the use of the term Coronasociology would give a more concrete expression to Coronavirus as the object of sociological research than the term sociology of pandemics, which is general and does not precisely describe the research object.

In order to confirm the above-mentioned, we will cite the book of the same author D. Black, which was published in 2011 and is titled "Moral Time". In it, when analyzing the Plague pandemic in Europe, he uses the term sociology of pandemics and speaks about those social fluctuations that always cause such reactions from a society as are theories of conspiracy and conpsiology, massive migrations of those in panic, false information, fake accusations, mass killings of Jews and other diseased groups, etc. [Black D. 2011].

D. Black expresses an analogous opinion in the article "Sociology of pandemics" which was published in the middle of March 2020 in a social network. However, here he speaks concretely about Coronavirus and not about the Plague pandemic. He believes that we must expect new conspiracies with regard to the Coronavirus pandemic. Studying social attitudes and feelings, especially during social fluctuations, is assuredly the subject of sociology and social psychology. The scientist also thinks that under conditions of Coronavirus there will emerge a new social ethics, which means retaining proximity between relatives and those separated by distance (kinship, partnership, spiritual relationship, etc.). Consequently, the form of society's organization and self-organization requires the sociological study of post-Coronavirus world formatting [Black D. 2020].

Therefore, if, in the first case, D. Black had used the term sociology of the Plague instead of the sociology of pandemics, and in the second case, Coronasociology, the type of the pandemic, as the research object and direction, would have been more specific.

The example of Coronasociology and generally sociology of pandemics is presented in the form of the article “using sociology to understand the Coronavirus pandemics”, which was written by sociology Professor Prince Kennex Aldama who works in the department of social sciences in Los Banos (Spain). In it he discusses the phenomenon of Coronavirus as a societal issue and while describing a global risk he separates the three main reactions toward the risk: denial, apathy and transformation. In the first instance, humans act like there is no risk. Then they acknowledge the risk, but do not react to it. In his opinion, when considering the reality and severity of the situation, the first two may not save us. As opposed to them, while fighting against the risk, he gives an advantage to societal transformation, collective, global and constructive transformative activity and states, that this is the basic foundation for the future scenario and the only way to battle against the existing threat and build the future society.

It is the task of Coronasociology to study the forms of social transformation, its basic scenarios, fulfil the role of an expert in order to prove the social scenarios of the governing class and explain to the masses their scenarios as well as avoid the spread of false information and sometimes, the dissemination of provocative social gossips too [Prince Kennex R. Aldama. 2020].

Coronasociology-wise, there is an interesting article titled “Sociology explains how Coronavirus can change the world around us” by R. Capriano, who is a sociology professor at Carolina University. He believes that sociologists, first of all, must pay attention to social policy, they must determine the coordination forms of social institutes and become the government’s experts [Capriano R. 2020].

As an example of Coronasociology we can mention the article by K. Fitzpatrick who is a professor of sociology and criminology at Arkansas University. In the article he highlights the problem of food safety, which is relevant today as well as in the post-Coronavirus world. It

can become a trigger for increasing social instability. Thus, the mentioned issue must be in the center of attention when creating the future social world [Fitzpatrick K. 2020].

One of the fields (subfields) of pandemology, as an interdisciplinary science, in our opinion, is the demography of pandemics. The point is that demography includes the subfields of bio demography and medical demography, which study the biological and medical determinants of child-birth and mortality processes. Furthermore, the research object of the demography of pandemics is the influence of pandemics (for instance Coronavirus) not only on the quantitative tendencies of demographic indicators, but also on the demographic behavioral changes of population, family and individual which determine the said indicators. As a consequence of social-demographic security, it is important for the state to formulate demographic and family policies under conditions of the pandemic in accordance with the certain directions of demography – marriage and divorce, child-birth and mortality, reproductive and self-caring behavior. Following the changes of age-gender structure and population's reproduction regime, attention must be paid to the changes of intergenerational demographic equilibrium. In particular, as opposed to other pandemics, under conditions of Coronavirus, one must focus on the changes of life expectancy indicators of population during birth and among genders, on population aging and the results of demographic pressure caused by it, etc.

As the main theoretical-methodological basis for the demography of pandemics, together with theories created during the previous centuries, we can use A. Omran's (epidemiological transition) [Omran A. 1971] and Mirko Grmek's (conception of pathocenosis) [Grmek M. 1994] theories. The periodization of both theories is more or less similar, which makes it easy to research the demography of pandemics.

The research object of the demography of pandemology is related to such demographic factors as: migration, quantity of population and its density, level of urbanization, marriage, child-birth, mortality, etc. The speed and level of becoming infected with the pandemic in the country is largely connected to the "import" of the

pandemic, which is the result of tourism and transit movement of foreign citizens entering the country. The country resorts have a crucial impact on the process. The mechanism for the spread of the pandemic is as follows: first, migrants from other countries (among them the infected) mainly arrive in the capital of the country, visit its large resort cities and become the “primary source” for the infection of the population. By internal migration of the local population the virus is spread to the other populated areas of the country. The speed and level of becoming infected with the pandemic is, in turn, determined by the distance between the located areas, the quantity and density of the population [Sulaberidze A...2020].

The average density of the world population on 1 square meter is 59.9 individuals as of 2020, however because of the unequal movement of population and demographic peculiarities of certain countries, the spread of the pandemic did not occur within all countries all at once. In those countries which possess large territories and thus, where the density of the population is low, for example, in the USA (36.2 individuals on 1 square kilometer), in Russia (8.9 individuals), in Brazil (25.4 individuals), et al., the main primary areas for the spread of the pandemic are capitals, large cities, conglomerates, big industrial districts and the cities and settlements with high population density, especially the countries of Europe: Italy (205.8 individuals), Germany (240.4 individuals), France (119.2 individuals), Spain (93.3 individuals), Austria (109.3 individuals), Greece (80.9 individuals), et al. [<https://population.un.org/wpp/DataQuery/>] could not avoid the high level of infection through the pandemic. Apart from this, we must consider the fact that cities in these countries are compactly situated, the distance between them is not big and they are dotted with touristic routes.

As for the internal migration, it is the main demographic factor for the spread of an infection within a territory (country) and its termination depends on the measures taken by the country’s government. For example, by declaring a state of emergency in March 2020, the Georgian government curbed the internal migration, and the international migration was

actually reduced to zero level within the country. The quarantine that was declared in the regions infected with COVID-19 (Marneuli and Bolnisi) as well as in the capital of the country played a substantial role. This had a huge impact on the reduction of the level of the pandemic. Later, as a result of the deterioration of social-economic situation, restrictions were cancelled during the second wave of the pandemic, which significantly worsened the pandemic situation.

During the earlier centuries, the means of transportation were underdeveloped, therefore it took a long time to move from one territory to another. As a result of this, the speed of the spread of a viral infection to the other territories was low. In contrast to the previous centuries, nowadays, the development of the means of transportation has significantly accelerated the spread of the viruses not only between the territories (countries) which are far away from each other, but also between the continents. Today, international migrants and tourists are the ones who primarily spread the viruses between various countries.

Insofar as pandemics and large-scale epidemics are a part of humankind's existence, in order to study them, according to the fields, which create the system of pandemology as an interdisciplinary branch of science, apart from the above discussed scientific disciplines, we think it is possible to establish the following scientific fields: a general theory of pandemics, geography of pandemics, psychology of pandemics, philosophy of pandemics, politology of pandemics, ecology of pandemics, hygiene of pandemics, history of pandemics, statistics of pandemics, mathematical models and prognosis of pandemics, law of pandemics, global and regional pandemics, ethnical pandemics, et al.

We can prove that the other scientific disciplines, apart from the above mentioned scientific disciplines which comprise the system of pandemology as an interdisciplinary branch of science, have the right of existence, however, we believe that the final argumentation is up to those scientists and specialists who work in each of these fields. On our part, we feel that it is only a matter of time before pandemology is acknowledged as the newest branch of science.

ლიტერატურა:

- აბესაძე რ. (2020). გლობალიზაცია და პანდემიის ეკონომიკური პრობლემები. *ეკონომიკა და ბიზნესი. №2. გვ. 31-36.*
- არჩვაძე ი. (2020). სახელმწიფოს ფუნქციის ტრანსფორმაცია პოსტპანდემიურ პერიოდში. *ეკონომიკა და ბიზნესი. №2. გვ. 63-67.*
- ბენაშვილი გ. (2020). კორონომიკა-ეკონომიკური პოლიტიკის ხელახალი გააზრების აუცილებლობა. *ეკონომიკა და ბიზნესი. №2. გვ. 72-81.*
- გომელაური ნ. (2020). პანდემიის სოციოლოგია. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის შრომათა კრებული „დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის პრობლემები“. გვ.160-175.
- თვალჭრელიძე ა. სილაგაძე ა. (2020). COVID-19 კორონავირუსის პანდემიის გავლენა ნედლი ნავთობის ფასზე წინასწარი სტატისტიკური ანალიზი. *ეკონომიკა და ბიზნესი. №2. გვ. 82-89.*
- კაკულია მ. (2020). კორონომიკური კრიზისის გაკვეთილები *ეკონომიკა და ბიზნესი. №2. გვ.44-54.*
- მექვაბიშვილი ე. (2020). გლობალური კორონომიკური კრიზისის გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე (შესავლის ნაცვლად) *ეკონომიკა და ბიზნესი. №2. გვ. 9-13.*
- პაპავა ვ. კორონომიკა და თვისებრივად ახალი ეკონომიკური კრიზისი *ეკონომიკა და ბიზნესი. №2 გვ. 13-16.*
- სულაბერიძე ა., სულაბერიძე ვ., შუმტაკაშვილი ვ. (2020). პანდემიის დემიგრაფიული ფაქტორები და თვითმოვლითი ქცევა. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალების კრებული „თანამედროვე ეკონომიკა, ეკონომიკური მეცნიერება და ეკონომიკის პანდემიური პრობლემები: გამოწვევები, გადაჭრის გზები“. გვ. 108-113. <http://ekonomisti.tsu.ge/doc/2020konf>.
- ლაღანიძე გ. (2020). მსოფლიო ეკონომიკა პანდემიამდე, პანდემიის დროს და პანდემიის შემდეგ. *ეკონომიკა და ბიზნესი. №2 გვ.17-24.*
- შენგელია თ. (2020). გლობალური ეკონომიკის რეცესია და საქართველოს პოსტვირუსული განვითარება. *ეკონომიკა და ბიზნესი. №2. გვ. 55-62.*
- ჭარაია ვ. (2020). კორონომიკა–საფრთხე თუ შესაძლებლობა?! *ეკონომიკა და ბიზნესი. №2 გვ. 68-71.*
- ჯიბუტი მ. (2020). პოლიტეკონომიის ვირუსული ვარიაციები. *ეკონომიკა და ბიზნესი. 2020. 2 გვ.-37-43.*
- Alwis A.de.“Coronomics – PlanYour Eggs and the Basket!” *Daily FT*, 2020, February 25, www.ft.lk/columns/Coronomics-%E2%80%93-Plan-your-eggs-and-the-basket-/4-695109
- Bedianashvili, G., Maglakelidze, A. The Digital Economy and Business in a Pandemic Situation. *Abstracts of the 15th International Academic Conference*. Daugavpils, 2020, p.7.
- Bedianashvili, G., Begiashvili R. Tax System Challenges During the Pandemic. *Abstracts of the 15th International Academic Conference*. Daugavpils, 2020, pp. 51-52.

- Beck U. (1992). Risk society: towards a new modernity. New Delhi.
- Black D. (2011). Moral time. Oxford University Press, USA.
- Black D. Sociology of Pandemic. <http://socialgeometer.com/index.php/2020/03/16/sociology-of-pandemic/>.
- Brown J. (2018). Influenza: The hundred year hunt to cure the deadliest disease in history. New York: Atria.
- Capriano R. Sociologist explains how coronavirus might change the world around us. <https://phys.org/news/2020-04-sociologist-coronavirus-world.html>.
- Cohan D. J. Sociology of the virus assignment.
- Eichengreen B. “Corononomics 101.” ProjectSyndicate, 2020, March 10. www.project-syndicate.org/commentary/limits-macroeconomic-tools-coronavirus-pandemic-by-barry-eichengreen202003?utm_source=Project+Syndicate+Newsletter&utm_campaign=cba7e1c6a1sunday_newsletter_15_03_2020&utm_medium=email&utm_term=0_73bad5b7d8cba7e1c6a193567601&mc_cid=cba7e1c6a1&mc_eid=e9fb6cbcc0.
- Geller A., Wiseman P., Rugaber C. “Outbreak Starts to Look More Like Worldwide Economic Crisis”.
- Gigerenzer G. “Why What Does Not Kill Us Makes Us Panic.” *Project Syndicate*, 2020, March 12. www.project-syndicate.org/commentary/greater-risk-literacy-can-reduce-coronavirus-fear-by-gerd-gigerenzer-2020-03.
- Giddens A. (1999). Risk and responsibility//Modern Law Review.
- Grmek M. Les maladies à l’aube de la civilisation occidentale. Paris, 1994.
- Fitzpatrick K. Survey shows regions of elevated food insecurity due to COVID-19 pandemic. <https://news.uark.edu/articles/52820/survey-shows-regions-of-elevated-food-insecurity-due-to-covid-19-pandemic>.
- Omran A. R. (1971). The epidemiologic transition: a theory of the epidemiology of population change. Milbank, Memorial Found Quarterly.
- Papava V. (2020). Coronomic Crisis: When The Economy Is A Hostage To Medicine. Eurasia Review. Journal of Analysis and News, March 29, <https://www.eurasiareview.com/29032020>
- Papava V, Charaia V. The Coronomic Crisis and Some Challenges for the Georgian Economy. № 136. GFSIS. Opinion papers. <https://www.gfsis.org/publications/opinion-papers>
- Prince Kennex R. Aldama. Using sociology to make sense of the coronavirus pandemic. <https://www.rappler.com/views/imho/255954>
- Strong P. Epidemic psychology: a model // Sociology of Health and Illness. 1990. № 12. P. 249–259.
- What the 1918 flu pandemic can teach today's insurers. In H. Carrell (Ed.). 2018. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/social-lights/202004/college-assignment-about-the-pandemic>
- World Population Prospects. <https://population.un.org/wpp/DataQuery/>

- Вахштайн В. Как пандемия влияет на нашу рутину и объединяет незнакомых людей. <https://paperpaper.ru/campus/>
- Добров Е., Сысоев Т. 15 образов мира после коронавируса. Эксперт. <https://expert.ru/expert/2020/15/15-obrazov-mira-posle-koronavirusa/>
- Папава В. Тапладзе Т. О КОРОНОМИЧЕСКОМ КРИЗИСЕ. აკადემიკოს პაატა გუგუშვილის დაბადებიდან 115-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალების კრებული „თანამედროვე ეკონომიკა, ეკონომიკური მეცნიერება და ეკონომიკის პანდემიური პრობლემები: გამოწვევები, გადაჭრის გზები“ (17-18 ოქტომბერი, 2020) გვ. 98-100.
- Урланис Б. Ц. (2007). Рост населения земного шара. Народонаселение. Исследования, публицистика. М.: Наука.
- Урланис Б. (1978). Эволюция продолжительности жизни. М.

References:

- Abesadze R. (2020). *Globalizacia da pandemiis ekonomikuri problemebi*. [Globalization and economic problems of the pandemic. “Economics and Business”. № 2. Pp.31-36.] (In Georgian).
- Alwis A. de. (2020). “Coronomics – Plan Your Eggsandthe Basket!” *Daily FT*, 2020, February 25, www.ft.lk/columns/Coronomics-%E2%80%93-Plan-your-eggs-and-the-basket-/4695109
- Archvadze I. (2020). *Saxelmtsifos funqciis transformacia post-pandemiur periodshi*. [Transformation of a state’s function in the post-pandemic period. J. “Economics and Business”. № 2. Pp. 63-67.] (In Georgian).
- Beck U. (1992). *Risk society: towards a new modernity*. New Delhi.
- Bedianashvili G., Maglakelidze, A. The Digital Economy and Business in a Pandemic Situation. *Abstracts of the 15th International Academic Conference*. Daugavpils, 2020, p.7.
- Bedianashvili, G., Begiashvili R. (2020). Tax System Challenges During the Pandemic. *Abstracts of the 15th International Academic Conference*. Daugavpils, 2020, pp. 51-52.
- Black D. (2011). *Moral time*. Oxford University Press, USA.
- Black D. (2020). *Sociology of Pandemic*. <http://socialgeometer.com/index.php/2020/03/>
- Benashvili G. (2020). *Coronomika – ekonomikuri politikis xelaxali gaazrebis aucilebloba*. [Coronomics–the necessity to reconsider economic policy. J. “Economics and Business”. № 2. Pp. 72-81.] (In Georgian).

- Brown J. (2018). *Influenza: The hundred year hunt to cure the deadliest disease in history*. New York: Atria.
- Capriano R.M. (2020). Sociologist explains how coronavirus might change the world around us. <https://phys.org/news/2020-04-sociologist-coronavirus-world.html>.
- Charaia V. (2020). *Coronomika – safrtse tu shesadzebloba?! [Coronomics – a threat or an opportunity?! “Economics and Business”. № 2. Pp. 68-71.]* (In Georgian).
- Cohan D. J. (2020). *Sociology of the virus assignment*.
- Dobrov E., Sysoev T. (2020). *15 obrazov mira posle coronavirusa. 15 images of the world after the coronavirus*. Expert. <https://expert.ru/expert/2020/15/15-obrazov-mira-posle-koronavirusa/> (In Russian).
- Eichengreen B. (2020). “Corononomics 101.” Project Syndicate, 2020, March 10. www.project-syndicate.org/commentary/limits-macroeconomic-tools.
- Fitzpatrick K. (2020). Survey shows regions of elevated food insecurity due to COVID-19 pandemic. <https://news.uark.edu/articles/52820/survey-shows-regions-of-elevated-food-insecurity-due-to-covid-19-pandemic>.
- Giddens A. (1999). *Risk and responsibility*//Modern Law Review.
- Geller A., Wiseman P., Rugaber C. (2020). “Outbreak Starts to Look More Like Worldwide Economic Crisis”.
- Ghaghanidze G. (2020). *Msoflios ekonomika pandemiamde, pandemiis dros da pandemiis shemdeg. [World economy before the pandemic, during the pandemic and after the pandemic. “Economics and Business”. № 2. Pp.17-24]* (In Georgian).
- Gigerenzer G. “Why What Does Not Kill Us Makes Us Panic”. *Project Syndicate*, 2020, March 12 .www.project-syndicate.org/commentary/greater-risk-literacy-can-reduce-coronavirus-fear-by-gerd-gigerenzer-2020-03.
- Gomelauri N. (2020). *Pandemiis sociologia*. [Sociology of pandemics. Collection of works of Ilia State University’s Institute of Demography and Sociology “Problems of demography and sociology”. Pp. 160-175.] (In Georgian).
- Grmek M. (1994). *Les maladies a l’ aube de la civilization occidentale*. Paris,
- Jibuti M. (2020). *Politekonomiis virusuli variaciebi.[Viral variations of politeconomy. J. “Economics and Business”. № 2. Pp. 37-43.]* (In Georgian).
- Kakulia M. (2020). *Coronomikuri crizisis gakvetilebi*. [Lessons of Coronomic crisis. J. “Economics and Business”. № 2. Pp.44-54.] (In Georgian).
- Mekvabishvili E. (2020). *Globaluri coronomikuri crizisis gavlena saqartvelos ekonomikaze. [The impact of the global Coronomic crisis on the Georgian economy (instead of preface). “Economics and Business”. № 2. Pp.9-13.]* (In Georgian).

- Omran A. (1971). The epidemiologic transition: a theory of the epidemiology of population change. Milbank, Memorial Found Quarterly.
- Papava V. (2020). *Coronomika da tvisebrivad axali ekonomikuri crizisi*. [Coronomics and essentially new economic crisis. J. "Economics and Business". № 2. Pp. 13-16.] (In Georgian).
- Papava V. (2020). Coronomic Crisis: When The Economy Is A hostage To Medicine. Eurasia Review. Journal of Analysis and News, March 29, <https://www.eurasiareview.com/29032020>
- Papava V., Charaia V. (2020). The Coronomic Crisis and Some Challenges for the Georgian Economy. № 136. GFSIS. Opinion papers. <https://www.gfsis.org/publications/opinion-papers>
- Papava V., Tapladze T. (2020). *O coronomicheskome crizise*. [About Coronomic Crisis. Collection of materials from the international scientific conference dedicated to the 115th birth anniversary of academician Paata Gugushvili "Modern economy, economic science and pandemic problems of economy: challenges and ways of solving them" (17-18 October, 2020), pp. 98-100.] (In Russian).
- Prince Kennex R. Aldama. Using sociology to make sense of the coronavirus pandemic. <https://www.rappler.com/views/imho/255954>
- Shengelia T. (2020). *Globaluri ekonomikis recesia da saqartvelos postvirusuli ganvitareba*. [Recession of global economy and post-viral development of Georgia. J. "Economics and Business". № 2. Pp. 55-62.](In Georgian).
- Strong P. (1990). Epidemic psychology: a mod-el // Sociology of Health and Illness. № 12. Pp. 249–259.
- Sulaberidze A., Sulaberidze V., Shushtakshvili V. (2020). *pandemiis demografiuli faqtorebi da tvitmovliti qceva*. [Demographic factors of the pandemic and self-preservation behavior. Collection of materials from the international scientific conference "Modern economy, economic science and pandemic problems of economy: challenges and ways of solving them" Pp. 108–113.](In Georgian).<http://ekonomisti.tsu.ge/doc/2020konf>.
- Tvalchrelidze A., Silagadze A. (2020). COVID-19 *Coronavirusis pandemiis gavlena nedli navtobis fasze, tsinastsari statistikuri analizi*. [The impact of the COVID-19 Coronavirus pandemic on the price of crude oil, preliminary statistical analysis. J. "Economics and Business". № 2. Pp. 82-89.](In Georgian).
- Urlanis B. (2007). *Rost naselenia zemnogo shara*. [World population growth. Population. Research, Publicism. M.: «Nauka».] (In Russian).
- Urlanis B. (1978). *Evolucia prodozhitnosti zhizni. Evolution of Lifespan*. (In Russian).

- Vachstein V. (2020). *Kak pandemia vliyaet na mashu rutiny i obedimiyet mezhnacomix ludei*. How the pandemic affects our routine and brings strangers together. <https://paperpaper.ru/campus/> (In Russian).
- What the 1918 flu pandemic can teach today's insurers. In H. Carrell (Ed.). 2018. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/social-lights/202004/college-assignment-about-the-pandemic>
- World Population Prospects. <https://population.un.org/wpp/DataQuery/>
- <https://1tv.ge/news/jandacvis-msoflio-organizaciis-direqtori-msoflio-mzad-unda-iyos-shemdegi-pandemiistvis/>

პანდემოლოგიის, როგორც ინტერდისციპლინალური მეცნიერების დარგის ფორმირების (ჩამოყალიბების) შესახებ

ავთანდილ სულაბერიძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი,
დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი
sulaveridzeavtandil@gmail.com

ვუძღვნი ჩემი მასწავლებლის აკადემიკოს
პაატა გუგუშვილის ნათელ ხსოვნას

სტატიაში დასმულია საკითხი შესაბამის ცალკეულ მეცნიერულ დისციპლინებზე დაფუძნებული მეცნიერების ინტეგრალური უახლესი დარგის პანდემოლოგიის შექმნის თაობაზე. მეცნიერების მიერ გასაცემია პასუხები კითხვებზე: როგორ განვითარდება და დასრულდება კორონავირუსის პანდემია, იქნება თუ არა შემდეგი ტალღები და რამდენად უფრო საშიში შეიძლება იყოს ის წინა პანდემიებზე? რა უნდა იყოს მასთან ბრძოლის ახალი ფორმატი? რა რისკები და საფრთხეებია მოსალოდნელი მსოფლიოში და სხვ.

ავტორის აზრით, წინა და თვისებრივად ახალი პანდემიის კორონავირუსის (COVID-19) სპეციფიკურობის გათვალისწინებით, უნდა შეიქმნას მეცნიერების უახლესი ინტერდისციპლინალური დარგი პანდემოლოგია, შესაბამისი სპეციალური ქვედარგებით. საქმე ისაა, რომ მეცნიერების არსებული დარგის ეპიდემიოლოგიისგან განსხვავებით პანდემოლოგიის კვლევის ობიექტი უფრო ფართოა და გამომდინარეობს პანდემიათა გლობალური ხასიათიდან. ეპიდემიოლოგია მედიცინის სფეროს მიეკუთვნება და მისგან განსხვავებით პანდემოლოგიამ უნდა შეისწავლოს არა მარტო

სამედიცინო სფეროს, არამედ პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური, დემოგრაფიული, სოციოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სხვა სახის ქცევებითა ცვლილებებით გამოწვეული შედეგები, როგორც გლობალური მასშტაბით, ასევე დიფერენცირებულად.

პანდემოლოგიის, როგორც მეცნიერული დისციპლინის ჩამოყალიბების აქტუალობას აძლიერებს ისიც, რომ არაა გამორიცხული ახალი სახის და სახელწოდების პანდემიათა წარმოქმნა, ხოლო პანდემოლოგიის კვლევებით დაგროვილი ცოდნით, ახლად წარმოქმნილ მასიურად გადამდებ ინფექციებს, უფრო მომზადებული შევხვდებით და როგორც დემოგრაფიული, ასევე სხვა საზოგადოებრივი დანაკარგებიც ნაკლები იქნება.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, პანდემოლოგია წარმოგვიდგება, როგორც მეცნიერების ცალკეულ დისციპლინათა (დარგთა) სისტემა, სადაც შემავალი მეცნიერული დისციპლინების (ქვედარგების) როლი ურთიერთგანსხვავებულია. ამიტომ, პანდემოლოგიის დარგის სიტემის წარმომქმნელი დარგების შესაბამისად თითოეულს შეიძლება ვუწოდოთ დარგის სახელი. მაგალითად, პანდემიის ეკონომიკა, პანდემიის სოციოლოგია (რომელიც უკვე არსებობს), პანდემიის დემოგრაფია, პანდემიის ფსიქოლოგია და ა.შ. ამასთან, რამდენადაც მისი კვლევის ობიექტი ცალკეულ პერიოდებში წარმოქმნილი ცალკეული პანდემიებია (როგორც ადრეული წლების, ასევე არსებულის და მომავლის), მათი, როგორც მოვლენის და პროცესების უფრო ღრმად, ფუნდამენტურად და ყოველმხრივ შესწავლის მიზნით, თითოეულს მივაკუთვნოთ მოცემულ პერიოდში არსებული პანდემიის სახელწოდება, მაგალითად, კორონავირუსისის პირობებში – კორონაეკონომიკა კორონადემოგრაფია, კორონასოციოლოგია, კორონაფსიქოლოგია და ა.შ.

ჩვენ შეგვიძლია პანდემოლოგიის, როგორც მეცნიერული დარგის და მასში შემავალი მეცნიერული დისციპლინების არსებობის უფლების დასაბუთება, მაგრამ ვფიქრობთ, რომ საბოლოო არგუმენტაცია თვითეულ დარგში მოღვაწე მეცნიერების და სპეციალისტების საქმეა, ჩვენის მხრივ გვჯერა, რომ პანდემოლოგიის, როგორც მეცნიერების უახლესი დარგის აღიარება დროის საკითხია.

საკვანძო სიტყვები: პანდემია, ვირუსი, COVID-19, გლობალიზაცია, ეპიდემიოლოგია, პანდემოლოგიის დისციპლინები.

Why Pandemic Push Changes in the Economy?

Giorgi Benashvili

Doctoral student

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

giorgi.benashvili@tsu.ge

10 months gone since the outbreak of COVID-19 - novel coronavirus, which killed more than 1 million people already become the cause for a new understanding of issues related to geo-economy and geo-politics.

its own scale and spread rate, according to official data already counts around 56 millions infected people in more than 200 countries worldwide, the coronavirus has become a global pandemic. The pandemic already having a growing impact on the behavior of the world community, instead of the usual medical consequences. While still missed neither vaccine against the virus nor proven clinical methods of treatment, social distancing remains the most common and recommended way to fight against the virus.

The economic crisis caused by the Covid-19 is primarily faced on the agenda of developing countries, whereas the economy is experiencing a shortage of the real sector and the negative balance of foreign trade is being balanced by attracting tourism sector and FDI.

The threat of the long scale economic crisis and recession in the post-pandemic period is also faced for the developed and economically strong countries. The crisis hits a number of the economies and prompting governments to use the monetary and fiscal instruments to stimulate the economy in the short and medium term, while long run, crisis poses a wide range of challenges and puts the issue of a new understanding of economic policy in the modern agenda. The main purpose of the paper is to analyze some issues of local and international economy.

Keywords: *Coronomics; international economics; economic policy; international trade.*

JEL Codes: *E60, E61, E65, G18*

INTRODUCTION

In the history of world evolution, aside to formation of the economic and financial

systems, temporary crashes are not new. At different times, crises have always been experienced in different countries. However, within the rise of globalization and economic interdependence, modern crises are gaining much huge effects on social and economic systems.

Each crisis pushes economic agents, regardless of their size to start new understanding of reality. At the same time, role of the government backed states, as the largest economic agent is growing and in an attempt to make the "invisible hand" more seeable, which helps others to form new behavior. Same happened in the 1930s, when President Roosevelt rejected the previous laissez faire policy and offered to the nation a new deal course in the post-crisis period, which led to the formation of a new economic doctrine later, which increased the role of the government in the economy. It supported the growth of the state role in the economy. Such a transformation of thoughts on economic policy was an important theoretical coup in the United States.

The biggest financial crisis since the Great Depression, which started in the United States again in 2008 and soon led to the global recession and economic crisis, posed a completely new challenges to the current financial systems at the time. Since this period, the role of international financial institutions has significantly strengthened in term of the financial and economic stability.

After two of the world's largest and many other relatively small-scale local economic crises over the past decades, there has been a surplus of knowledge and theoretical experience about such crashes. It is primarily conveyed in scientific studies based on empirical data. The existing research and knowledge should have been used by governments and economists in the different countries to avoid possible crisis in the future and define policy.

The economic crisis which became actual shortly since the outbreak of COVID-19 virus pandemic is characterized by a different anatomy due to its nature. Unlike the previous crises, which experienced well-established financial and economic basis, the current crisis is significantly different. This time, the cause the crisis haven't financial of economic source, but the roots come from medicine. The current situation makes the economy a hostage of medicine (Papava, 2020), which is dramatically different phenomenon from the previous crashes.

Unlike the economic crises over the last decade and century, the economic crisis caused by pandemic affects many sectors of the economy. While it puts into the agenda necessity of rethinking existing policy on international trade, production chain and generally structure of the economy. This requires in depth research, which is the aim of this article.

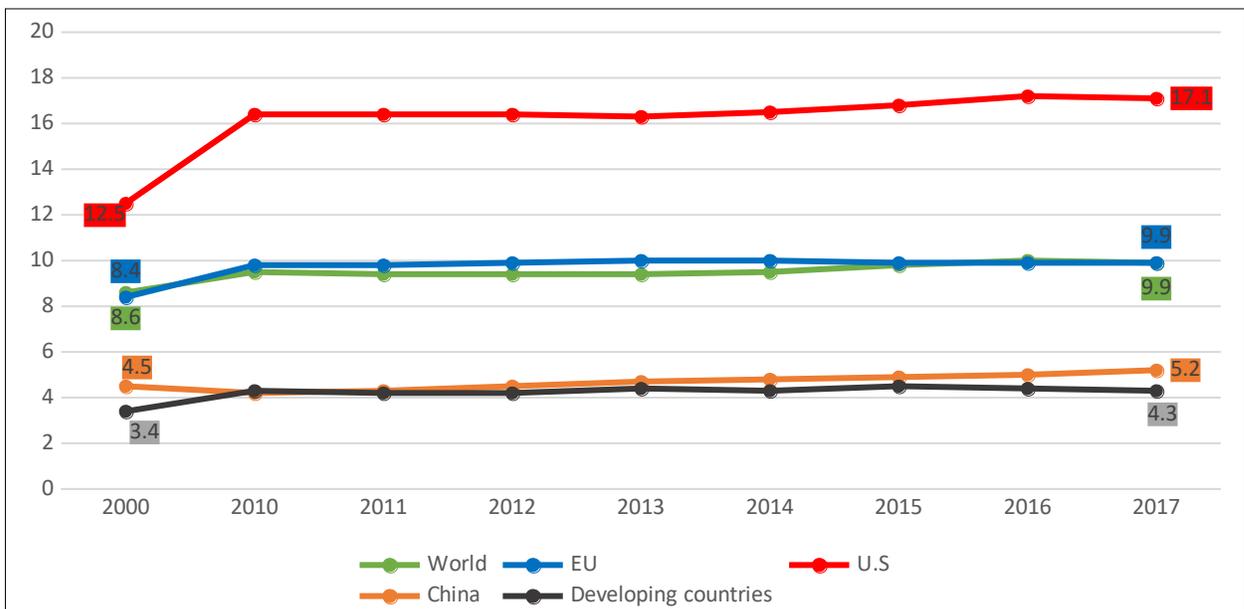
1. PUBLIC HEALTHCARE POLICY

In parallel with growing of the world economy and population, discussions on public health funding were actual in scientific and political societies. Till now, different thoughts on the healthcare system have been one of the main issue for domestic political positioning in various countries.

Since the beginning of post-pandemic period, current approach of healthcare funding and social policy would change significantly, thanks to the Coronavirus. Because the Corona crisis has shown that sustainability and high productivity of the healthcare system is not only a matter of social responsibility of governments, but it is directly related to the economy, social stability and security.

Public Healthcare Expenditures, GDP %

Figure 1

Source: World Bank (26.04.2020)

According to The WHO, the amount of money spent by different countries on public healthcare financing is disproportionate. (See figure 1) The difference is particularly noticeable in developing countries. According to the World Bank, developing countries spending an average only 4.3% of GDP on public healthcare (World Bank, 2019), which is two times less than the world average. Such an imbalance puts the healthcare system of many countries and the economy as well at significant risk.

However, according to the presented data, it's no doubt that financing of the public healthcare system haven't increased in the recent years. For comparison, if in the 2000-2010 the annual expenditure of countries on public healthcare increased on average from 8,6% to 9,5% of GDP, in 2010-2017 this increase was only 0,1%. The situation is even more worth is in developing countries, where the annual cost of healthcare system hasn't increased since 2010 and averages only consist 4.3% of GDP. (World Bank)

Spreading of the virus has made more clear that the healthcare systems in many countries isn't properly prepared to defeat such a large scale challenges. It makes a significant threat to both social and economic stability. After the corona crisis, the dynamics of annual growth in public health funding is expected to change principally. We can conclude that, increasing funding of the sector will inevitably lead to more development of the medical industry as an economic sector.

2. TRANSPORT AND TOURISM INDUSTRY

The transport and tourism sectors are the areas with most affected by the coronavirus. According to the International Air Transport Association (IATA), the capacity of civil aviation has been increasing stable in the recent years. In 2019, compared to the last year, the flow of passengers carried increased by 4,2%, and in the first quarter of 2020 increase was 4,1%. Meanwhile from 2011 to 2019, the net profit of the aviation industry increased 3,5 times and amounted to \$29,3 billion. (IATA)

Since the beginning of the pandemic, countries imposed restrictions and banned thousands of domestic and international flights worldwide. It strongly damaged aviation sector yet in the the first half of February. The suspension of air traffic with China and Hong Kong, caused hundreds of millions of dollars loose for world's leading air carries in a short term period. Following then, since March 14, United State banned regular flights from European countries and rest of world started massive ban of international flights in the history of aviation.

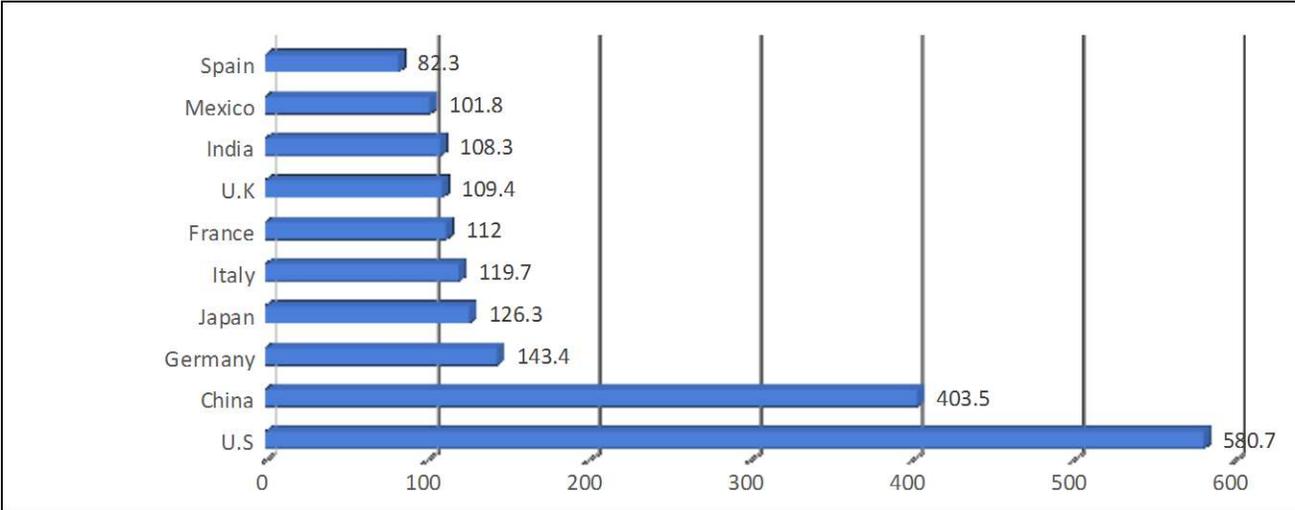
However, during the epidemic countries didn't ban the cargo and Charter flights, but

within the cancellation of regular flights large airlines suffered a heavy financial losses. Due to the situation, the value of shares of leading air carriers immediately decreased sharply on stock exchanges. Meanwhile, airlines predict a significant decrease in demand during the post-crisis period, which will cause reduction flights and rise prices in the short and medium term period.

Reducing regular flights will inevitably affect to the tourism industry. The tourism sector has been characterized by growing dynamics in recent years. In 2018, the contribution of the tourism sector to the world total GDP was \$8,8 trillion. According to the World Tourism Organization, by 2019 the contribution of tourism to the world GDP has increased to \$8,9 trillion and its share was 10,3% of total productivity. During the same period, the sector created 330 million jobs worldwide. At the same time, \$948 billion was invested in the tourism sector by the end of year.

Tourism Sector Volume in different countries \$bln (2019)

Figure 2

Source: World Tourism Organization (26.04.2020)

According to data, United States got largest contribution to the total GDP from the tourism sector by the 2019 (\$580,7 billion) and China followed by \$403,5 billion. (WTTC) Four of the top ten high income countries are members of the European Union - Germany

(\$143,4 billion), France (\$112 billion), Italy (\$119,7 billion) and Spain with \$82,3 billion. After the coronavirus epidemic, which hit major tourist destinations hard, tourism revenues are expected to fall sharply in the second and third quarter of 2020.

The share of the tourism sector in the economy is particularly high in the less developed and developing countries, where industry creates a large slice of jobs and contributes significantly to the formation of current accounts balance. For example, according to the data from the World Travel and Tourism Council (WTTC), by the 2019, the direct and indirect share of tourism sector in the GDP of Brazil was 8,1%. For India the same rate was 9,2% in 2019 and the number of jobs created by the industry exceeded 42 millions. For the Dominican Republic in the Caribbean, tourism sector accounts for 11,6% of GDP and revenues from foreign tourism in Georgia amounted to \$3,22 billion (+19,1% since the last year) while its share in the country's GDP increased from 6,8% to 7,6%.

According to report by the World Travel and Tourism Council, the virus had an impact on the growth of the tourism industry since the beginning of outbreak. According to the study, as early as February, when WHO declared COVID-19 as the global pandemic and significantly reduced air traffic, world tourism fell by 4,7% and was expected to fall by 16,4% in the next quarters. (WTTC)

World Tourism recovery potential 2020

Table 1

Best case scenario	<ol style="list-style-type: none"> 1. 98.2 mln. jobs cut -30% vs 2019 2. -\$2.686 bln. GDP -30% vs 2019 3. -41% International visitor -26% Domestic visitor
Medium case scenario	<ol style="list-style-type: none"> 4. 121.1 mln. jobs cut -37% vs 2019 5. -\$3.435 bln. GDP -39% vs 2019 6. -53% International visitor - 34% Domestic visitor

Worst case scenario	<p>7. 197.5 mln. jobs cut -60% vs 2019</p> <p>8. -\$5.543 bln. GDP -62% vs 2019</p> <p>9. -73% International visitor -64% Domestic visitor</p>

Source: World Travel and Tourism Council wttc.org/Research/Economic-Impact

Since the beginning of March, many countries have launched critical measures to combat against the virus, which is primarily consists social distancing and limited mobility of international visitors. Therefore, it is expected that the negative statistic of revenue reduction in tourism sector will increase further for the next quarters of 2020, which may affect to the future of the industry and people employed there.

According to a study by the National Tourism Council in the post-pandemic period, three alternative scenarios are being considered for the recovery of the sector. (Table 1) The difference between them depends on how effectively the countries could implement the anti-virus protocol and within what timeframe they will lift the restrictions on local and international movement that takes effect after the onset of the pandemic.

In the post-pandemic period, tourism-oriented economic policy are expected to be significantly revised in many countries. Current outbreak and related Coronomic process have made it clear that the tourism industry is quite volatile in the face of such kind crises and focused on this sector and adjusting economic policy to it may be disastrous in the long term. This issue will be relevant especially for developing countries, where the tourism sector characterized by growing dynamics and plays a larger share in national GDP each year. The necessity to reboot economic policy will put into the agenda issue of "reviving" the real sector of the economy, which will further ensure the stability of such countries in the longer term.

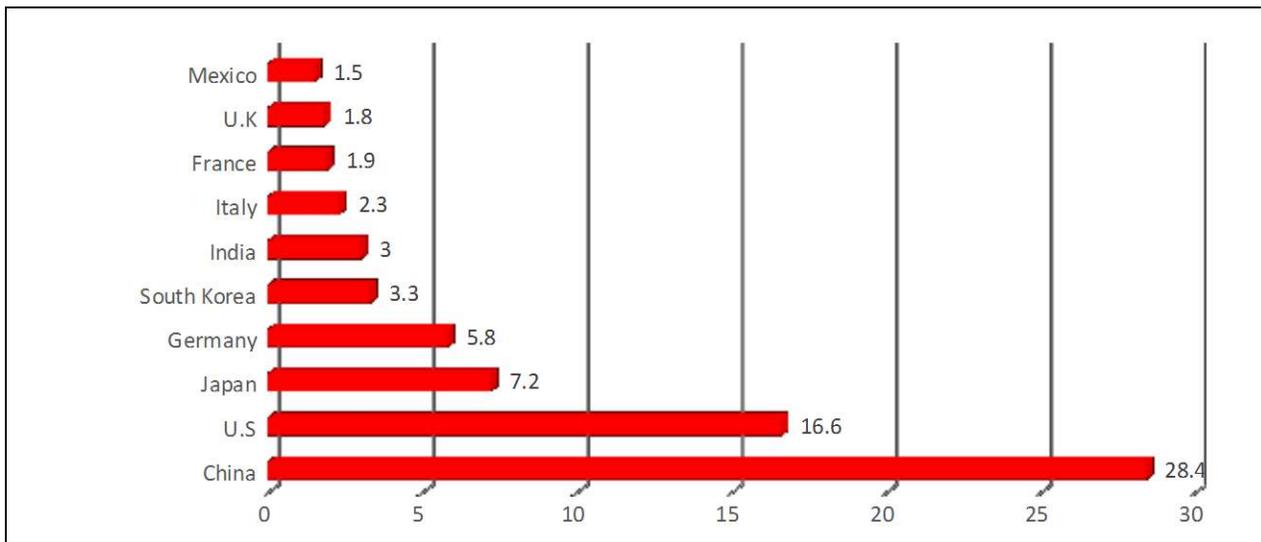
3. INTERNATIONAL ECONOMY AND TRADE SWINGS IN THE POST PANDEMIC ERA

The Covid-19 outbreak except to healthcare and national economy has also raised issues related to the international economy and trade. Following the spread of virus, China was the first country where total quarantine was announced. As a result, the outcome of large factories and enterprises in various provinces that provided products or raw materials to the economy of the U.S and other countries were significantly reduced.

According to the UN Department of Statistics, as of 2018, the largest share of world production outcome comes from China (See Diagram 3). Due to the existence of cheap labor and high production capacity, China has become a hub of world production in the last decade. The growth of China's economic activity has caused a shortage of trade in many countries, which in the long term may lead to an increase in Beijing's economic and political influence around the world (Benashvili, 2020)

World Manufacturing Outcome 2018 ꞑ. %

Figure 3

Source: United Nations Statistic (26.04.2020)

Within the using cheap labor and flexible manufacturing circle, China makes many countries in non competitive position and dependent on Beijing. Pandemic makes more clear that a number of economically developed countries were even deprived the ability to produce critical medical products during the spread of virus.

In addition to the economic points, Coronomic also raised political issues. This is primarily indicated by the anti-Chinese rhetoric initiated by the world's political leaders.

After the end of the pandemic caused by the "Chinese virus", it's probably expected that the trends began during this period will be reflected in the international economy in the post-covid era, which primarily lead to a changes of the attitude of the rest of the world towards to China.

The dilemma of trade policy with China has been on the agenda of many leading countries for the past few years. In this regards, the US-China trade tension in one of the most important issue in the international economy. Amid the global pandemic started in China, a number of countries are already announcing the mobility of their own production from China. One of the first steps in this direction has been taken by Japan, who has set up a \$2 billion for stimulate local enterprises to cut China from their production chain. Meanwhile, according to the British foreign secretary, after the end of pandemic, cooperation with China will no longer be as it was before the outbreak. At the same time, Western countries blame China of hiding information about the virus, as evidenced by the sharp statements of political leaders. Whether the COVID-19 virus will cause a new Cold War in the world will be known after the defeat the virus, however it is already clear that virus based economic crisis may be a solid basis for this.

CONCLUSION

Following the mentioned circumstances, no doubt economy generally faced significant challenges in the post-pandemic period. Within remaining confrontation between the Western states and Beijing and the withdrawal of industrial sector from China, a new opportunities arises for developing countries to offer these firms alternative labor markets for the production chain. This will probably change the world production chain and may even lead a shift in the balance of power in the international economy.

References:

- Alwis, Ajith (2020). Coronomics – plan your eggs and basket, Daily FT, <http://www.ft.lk/columns/Coronomics---Plan-your-eggs-and-the-basket-/4-695109> (Accessed date: 05.06.2020)
- Benashvili, Giorgi (2020). China's one belt and road initiative its prospects for Georgia, Ecoforum, Volume 9, Issue 1(21)
- Creitz, Charles (2020) Pompeo blames China, Fox News <https://www.foxnews.com/media/pompeo-china-coronavirus-coverup-loss-of-life> (Accessed date: 25.04.2020)

- El-Erian, Mohamed (2020) Saving the developing world from COVID-19 Project Syndicate <https://www.project-syndicate.org/commentary/covid19-aid-to-developing-countries-by-mohamed-a-el-erian-2020-04> (Accessed date: 28.04.2020)
- Makris, Miltos (2020) Coronomics: how a pandemic can impact world economics University of Kent News Centre, <https://www.kent.ac.uk/news/society/24809/coronomics-how-a-pandemic-can-impact-world-economics> last seen 28.04.2020) (Accessed date: 25.04.2020)
- Mello-Théry, Neli & Théry, Hervé. (2020). The geopolitics of COVID- -19. Espaço e Economia. <https://journals.openedition.org/espacoeconomia/11224> (Accessed date: 27.04.2020)
- Calder, Simon (2020) Airlines preparing for future with fewer passengers and higher fares, Independent.co.uk <https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/coronavirus-flight-prices-airline-passengers-fares-a9464821.html> (Accessed date: 19.04.2020)
- Reynolds, Isabela (2020) Japan to fund firms to shift production out of China, Bloomberg <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-08/japan-to-fund-firms-to-shift-production-out-of-china> (Accessed date: 24.04.2020)
- Mello-Théry, Neli & Théry, Hervé. (2020). The geopolitics of COVID- -19. Espaço e Economia. <https://journals.openedition.org/espacoeconomia/11224> (27.04.2020)
- Papava, Vladimer & Charaia, Vakhtang. (2020). The Coronomic Crisis and Some Challenges for the Georgian Economy. Rondeli Foundation <https://www.gfsis.org/publications/view-opinion-paper/136> (Accessed date: 24.04.2020)
- Papava, Vladimer. (2020). Coronomic Crisis: When The Economy Is A Hostage To Medicine. eurasiareview, <https://www.eurasiareview.com/29032020-coronomic-crisis-when-the-economy-is-a-hostage-to-medicine-oped/> (Accessed date: 25.04.2020)
- Economic Impact Reports, World Travel & Tourism council wttc.org/Research/Economic-Impact (Accessed date: 24.04.2020)
- World Bank Database <https://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.CHEX.GD.ZS> (Accessed date: 26.04.2020)
- Georgia Tourism Review 2018 <https://gnta.ge/ge/publication/2018-geo/> (Accessed date: last seen 20.04.2020)

ეკონომიკური თეორია ◊ ეკონომიკური პოლიტიკა
ECONOMIC THEORY ◊ ECONOMIC POLICY

შრომის მწარმოებლურობის ზრდა როგორც ქვეყნის ეკონომიკის
განვითარების მთავარი ფაქტორი

ნუგზარ პაიჭაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

ასოციირებული პროფესორი

nugzarpaichadze@mail.ru

შრომის მწარმოებლურობას, როგორც ქვეყნის ეკონომიკის ზრდის ფაქტორს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისათვის, რამდენადაც მისი ამაღლება ეკონომიკის ზრდის მთავარი წყარო, ქვეყნის ეკონომიკური დამოუკიდებლობის განმტკიცებისა და მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლების საფუძველია.

სტატიაში განხილულია შრომის მწარმოებლურობასთან დაკავშირებული საკითხები, როგორცაა: ეკონომიკის განვითარების დღევანდელ ეტაპზე შრომის მწარმოებლურობის ზრდის მნიშვნელობა, მსოფლიოს უმეტეს ქვეყნებში შრომის მწარმოებლურობის დონის მაჩვენებლის გაანგარიშების დღეისათვის მოქმედი მეთოდის მოკლე დახასიათება, რიგ ქვეყნებში 2018 წლის მონაცემებით გაანგარიშებული შრომის მწარმოებლურობის დონის მაჩვენებლების მოკლე ანალიზი, მათი ფორმირების ტენდენციები სხვადასხვა გეოგრაფიული ზონისა თუ სახელმწიფოთა ჯგუფების მიხედვით, მსოფლიოს ქვეყნების გამოცდილებაზე

დაყრდნობით, ჩვენ მიერ 2015-2019 წლებისათვის საქართველოს ეკონომიკაში შრომის მწარმოებლურობის დონის მაჩვენებლების გაანგარიშება, როგორც საათობრივის, ასევე, ერთ მუშაკზე მიმართებით და მათი ანალიზი.

დასასრულ, ჩატარებული კვლევიდან გამომდინარე, შემოთავაზებულია, ავტორის აზრით, საქართველოში შრომის მწარმოებლურობის ზრდის მაღალი ტემპების მიღწევისა და მათი შენარჩუნების ხელშემწყობი ღონისძიებები.

საკვანძო სიტყვები: შრომის მწარმოებლურობა, შრომის მწარმოებლურობის დონის მაჩვენებელი, შრომის საათობრივი მწარმოებლურობა, შრომის მწარმოებლურობის დონის ანალიზი.

შესავალი

შრომის მწარმოებლურობა, როგორც ეკონომიკის ზრდის ძირითადი წყარო, მნიშვნელოვანი ეკონომიკური მაჩვენებელია. რომლითაც ფასდება საზოგადოების მთავარი მწარმოებლური ძალის – ქვეყნის ეკონომიკაში დასაქმებულთა შრომის ეფექტიანობა.

მოცემულ პრობლემაზე როგორც უცხოელი, ასევე ქართველი ეკონომისტების მიერ, მრავალი მნიშვნელოვანი მეცნიერული შრომაა შესრულებული. მიუხედავად იმისა, რომ დასახელებული სამეცნიერო შრომების გამოქვეყნებიდან საკმაოდ დიდი დრო გავიდა, მათ დღესაც არ დაუკარგავს მნიშვნელობა და ავტორი მათ მიერ მოცემულ, ჩვენი აზრით, რიგ სწორ დასკვნასა და დებულებას იზიარებს და იყენებს წინამდებარე სტატიაში. ბოლო წლებში, სამწუხაროდ, ამ პრობლემისადმი ყურადღება შესუსტდა როგორც შესაბამისი სახელისუფლებო ორგანოებიდან, ასევე, სამეცნიერო საზოგადოებისგან და, უპირველეს, ყოვლისა, მკვლევარ-ეკონომისტებისგან, რაზეც მეტყველებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ ბოლო წლებში „საქსტატის“ მიერ არ ხდება ამ უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური მაჩვენებლის გაანგარიშება და, ცხადია, ვერ მოხდება მისი გაანალიზება და შესაბამის ღონისძიებათა შემუშავება მის გასაუმჯობესებლად. ამასთან ერთად, უკანასკნელ წლებში ამ პრობლემაზე შესრულებულმა კვლევებმა და გამოქვეყნებულმა შრომებმა კატასტროფულად იკლო. ამ ხარვეზის ნაწილობრივი გამოსწორების ერთგვარი ცდაა წინამდებარე სტატია.

**მოკლედ შრომის მწარმოებლურობის არსის, ზრდის
მნიშვნელობისა და დონის გაანგარიშების შესახებ**

შრომის მწარმოებლურობა, როგორც უკვე აღინიშნა, მნიშვნელოვანი ეკონომიკური მაჩვენებელია, რომლითაც ფასდება საზოგადოების მთავარი მწარმოებლური ძალის, ქვეყნის ეკონომიკაში დასაქმებულთა შრომის ეფექტიანობა. მისი საშუალებით დასაქმებულთა შრომა შეიძლება შეფასდეს სხვადასხვა დონეზე_ცალკეული მომუშავის, მომუშავეთა ჯგუფების, მთელი ორგანიზაციის, ეკონომიკის ცალკეული სფეროებისა და მთელი ქვეყნის მასშტაბით. შრომის მწარმოებლურობის ზრდა მიიღწევა ერთეული პროდუქციის (მომსახურების) წარმოებაზე ცოცხალი და განივთებუდული შრომის ეკონომიით, რამდენადაც მცირდება დანახარჯები ერთეული პროდუქციის შექმნაზე და დროის ერთეულში იქმნება მეტი პროდუქცია. შრომის მაღალი მწარმოებლურობა ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისა და მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლების საფუძველია. შრომის

მწარმოებლურობის ზრდის საშუალებით მიიღწევა ქვეყნისათვის ისეთი მნიშვნელოვანი ამოცანების გადაწყვეტა, როგორცაა: ქვეყნის ეკონომიკური დამოუკიდებლობისა და ძლიერების განმტკიცება, ქვეყნის მთლიანი სამამულო პროდუქტის (მსპ) ზრდა, მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ამაღლება, შრომითი დანახარჯების შემცირება პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციაზე, პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, მოხმარებისა და დაგროვების ფონდის გაზრდა და გაფართოებული კვლავწარმოებისათვის პირობების შექმნა, სოციალური სფეროსა და სოციალური პროგრამების დაფინანსებისათვის პირობების შექმნა და ა. შ. ამიტომაც, რომ მსოფლიოს ყველა წამყვანი ქვეყანა განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს შრომის მწარმოებლურობის ამაღლების პროგრამების დაფინანსებასა და მათ განხორციელებას.

არსებობს შრომის მწარმოებლურობის შემდეგი სახეობები:

10. შრომის ინდივიდუალური მწარმოებლურობა (კონკრეტული მომუშავის მწარმოებლურობა);

11. შრომის მწარმოებლურობა ცალკეულ უბანზე ან საწარმოსი მთლიანობაში;

12. შრომის უწყებრივი მწარმოებლურობა;

13. შრომის რეგიონული მწარმოებლურობა;

14. შრომის ეროვნული მწარმოებლურობა, ანუ შრომის მწარმოებლურობა ქვეყნის მასშტაბით.

როგორც ცნობილია, შრომის მწარმოებლურობის დონის მაჩვენებელი განისაზღვრება წარმოებული პროდუქციის მოცულობის გაყოფით მის წარმოებაზე გაწეულ შრომით დანახარჯებზე.. ამ დროს წარმოებული პროდუქციის რაოდენობა შეიძლება გამოიხატოს ნატურალურ, შრომით და ღირებულებით მაჩვენებლებში. თითოეულ მათგანს აქვს თავისი უპირატესობანი და ნაკლოვანებები. პრაქტიკაში ყველაზე უნივერსალურია და, შესაბამისად, ყველაზე გავრცელებულია შრომის მწარმოებლურობის დონის მაჩვენებლის გაზომვის ღირებულებითი მეთოდი.

საქართველოში, როგორც უკვე აღინიშნა, სამწუხაროდ, უკანასკნელ წლებში „საქსტატის“ მიერ არ ხდება ამ უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური მაჩვენებლის გაანგარიშება. შექმნილი მდგომარეობიდან გამომდინარე, ჩვენ შევეცადეთ შეგვესწავლა, თუ როგორ ხდება აღნიშნული მაჩვენებლის გაანგარიშება მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში და მათ მიერ გამოყენებული მეთოდით, ბოლო წლების მონაცემების საფუძველზე (2015-2019წ.წ.) **განგვესაზღვრა** და გაგვეანალიზებინა ანალოგიური მაჩვენებლები საქართველოში.

როგორც ირკვევა, მსოფლიოს ქვეყნების უმრავლესობაში შრომის მწარმოებლურობის მაჩვენებელს, როგორც წესი, ანგარიშობენ მთელი ქვეყნის მასშტაბით. ის გაიანგარიშება ქვეყნის მსპ–ის გაყოფით დასაქმებული მოსახლეობის რაოდენობაზე. ამასთან, იმ მიზნით, რომ უმუშევრობის განსაკუთრებით მაღალმა დონემ მცდარი შეხედულება არ შექმნას ქვეყნის ეკონომიკის რეალურ მდგომარეობაზე და, შესაბამისად, მოსახლეობის კეთილდღეობაზე (ცხადია, დიდი უმუშევრობისას, როცა ქვეყანაში მცირეა დასაქმებულთა რაოდენობა, რაც, ბუნებრივია, ზრდის ერთ მომუშავეზე გაანგარიშებულ შრომის მწარმოებლურობის

მაჩვენებელს), ჯერ სამამულო პროდუქტის მოცულობას ქვეყნის მოსახლეობის ერთ სულზე ანგარიშობენ და შემდეგ მისი გაყოფით ერთი მომუშავის წლიური სამუშაო საათების რაოდენობაზე ღებულობენ ქვეყნის მასშტაბით შრომის საათობრივი მწარმოებლურობის მაჩვენებელს. დასახელებული ორივე მაჩვენებელი (სამამულო პროდუქტის მოცულობა მოსახლეობის ერთ სულზე და შრომის საათობრივი მწარმოებლურობა) იზომება ყოველწლიურად, შესადარისობის მიზნით, ერთი ვალუტით—აშშ-ის დოლარით.

მსოფლიოს ზოგიერთ ქვეყანაში შრომის მწარმოებლურობის

არსებული დონის მიმოხილვა

იმის გამო, რომ ზემოხსენებული მეთოდით გაანგარიშებული შრომის მწარმოებლურობის მაჩვენებელი უშუალოდაა დამოკიდებული ქვეყნის მსკ-ის მოცულობასა და მოსახლეობის ერთ სულზე მისი წარმოების სიდიდეზე, საინტერესოა გავეცნოთ ამ მხრივ მსოფლიოს ზოგიერთი ქვეყნის შესაბამის მაჩვენებლებს, რომელიც მოცემულია ცხრილში (1).

სახელმწიფოთა რეიტინგი სამამულო პროდუქტის მოცულობისა და მოსახლეობის ერთ სულზე მისი რაოდენობის მიხედვით (2018 წლის მონაცემებით)

ცხრილი1

	რეიტინგი სამამულო პროდუქტის მოცულობის მიხედვით	მლრდ დოლარი		რეიტინგი მოსახლეობის 1 სულზე. სამამულო პროდუქტის წარმოების მიხედვით	ათასი დოლარი
1.	ჩინეთი	24861	1.	ყატარი	138.3
2.	აშშ	19951	2.	ლუქსემბურგი	105.9
3.	ინდოეთი	9723	3.	სინგაპური	91.4
4.	იაპონია	5487	4.	კუვეიტი	73.2
5.	გერმანია	4270	5.	ნორვეგია	72.6
6.	რუსეთი	4047	6.	ირლანდია	65.6
7.	ინდონეზია	3409	7.	ჰონკონგი	64.0
8.	ბრაზილია	3278	8.	შვეიცარია	60.9
9.	დიდი ბრიტანეთი	2937	9.	აშშ	60.5
10.	საფრანგეთი	2900	10.	ნიდერლანდები	54.8

11.	მექსიკა	2462	11.	საუდის არაბეთი	54.5
12.	იტალია	2351	12.	შვედეთი	53.1
13.	თურქეთი	2250	13.	ტაივანი	52.4
14.	სამხრეთი კორეა	2085	14.	ისლანდია	52.2

წყარო:https://neohr.ru/issledovaniya/article_post/top-10-stran-s-samoy-vysokoy-proizvoditelnostyu-truda;

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ქვეყანაში დიდი მოცულობით სამამულო პროდუქციის წარმოება, ცხადია, არ ნიშნავს, რომ ის მოსახლეობის ერთ სულზე ან კიდევ შრომის მწარმოებლურობის მაჩვენებელი იქნება ასევე, მაღალი. მაგალითად, ჩინეთი მსოფლიოში პირველ ადგილზეა სამამულო პროდუქტის მოცულობის მიხედვით. ის აწარმოებს ყველაზე დიდი მოცულობის საქონელსა და მომსახურებას, მაგრამ ის არც მისი (სამამულო პროდუქტის) ერთ სულზე წარმოების და არც შრომის მწარმოებლურობის დონით არ შედის ამ მაჩვენებელთა მიხედვით მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნების რიგებში, იკავებს, შესაბამისად, 61-ე და 78-ე ადგილს და იმყოფება ბრაზილიის დონეზე, რომელიც, ასევე, სამამულო პროდუქტის მოცულობის მიხედვით შედის მსოფლიო სახელმწიფოების პირველ ათეულში (მე-8 ადგილზეა). ბუნებრივად ისმის კითხვა_რატომაა ასეთი განსხვავება? პასუხი ასეთია: **პირველი**, ჩინეთი მსოფლიოში მოსახლეობით ყველაზე მრავალრიცხოვანი სახელმწიფოა (1.4 მლრდ). 25 ტრლნ დოლარის 1.4 მლრდ ადამიანზე გაყოფით მსკ-ის მოცულობა მოსახლეობის 1 სულზე გაანგარიშებით გამოდის მნიშვნელოვნად დაბალი, ვიდრე სახელმწიფოთა დიდი ნაწილისა; **მეორე**, ბევრია დასაქმებული (2018 წლის მონაცემებით, 57,7%), რაც, ცხადია, გავლენას ახდენს შრომის მწამოებლურობის დონეზე და **მესამე**, ჩინეთში დიდია **იაფი** და დაბალტექნოლოგიური პროდუქციის წილი.

ზოგადად, კონკრეტულ ქვეყანაში შრომის მწარმოებლურობის მაღალი დონის განმაპირობებელი ფაქტორებია:

1)სამამულო პროდუქტის წარმოებაზე დაბალი დანახარჯები, წარმოების მაღალი და დასაქმების დაბალი დონე. ასეთ მდგომარეობას ადგილი აქვს არაბული სამყაროს პირობებში, სადაც აწარმოებენ იაფ ნავთობს და მასზე არ ხარჯავენ დიდ სამუშაო

დროს. ამის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ არაბული სახელმწიფო_ყატარი, რომელსაც დასახლებული მიზეზების წყალობით, პირველი ადგილი უკავია მსოფლიოში მოსახლეობის ერთ სულზე სამამულო პროდუქტის წარმოებისა და შრომის მწარმოებლურობის დონის მიხედვით;

2) მოსახლეობის ერთ სულზე სამამულო პროდუქტი და დასაქმებულთა მაღალი პროცენტი, რაც დამახასიათებელია აშშ-ისა და დასავლეთ ევროპის უმეტესი ქვეყნებისათვის. ამ ქვეყნებში შრომისუნარიანი მოსახლეობის უმეტესობა მუშაობს და აწარმოებს მაღალი ღირებულების პროდუქტებსა და მომსახურებას ბაზრისათვის.

ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ქვეყნებში შრომის მწარმოებლურობის მაჩვენებლებზე საინტერესო კვლევა ჩაატარა ინგლისურმა კომპანია Expert Market-მა. კვლევას სულ დაეკვემდებარა 36 ქვეყანა, ექსპერტებმა გაიანგარიშეს შრომის საათობრივი მწარმოებლურობა.

კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, შრომის მწარმოებლურობის დონის მაჩვენებლების მიხედვით, კვლევას დაქვემდებარებული ქვეყნების რეიტინგის პირველი ათეულის სათანადო ინფორმაცია მოცემულია მე-2 ცხრილში.

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ერთი დასაქმებულის წლიური სამუშაო საათების რაოდენობა, მართალია, მოქმედებს შრომის საათობრივ მწარმოებლურობაზე, მაგრამ ის ამ მაჩვენებლით (საათობრივი მწარმოებლურობით) ქვეყნების შედარებისას, გადამწყვეტი არაა, რამდენადაც სხვადასხვა ქვეყანაში დროის ერთეულში სხვადასხვა მოცულობის პროდუქტი იქმნება. მაგალითად, მოცემული ცხრილის მიხედვით, ლუქსემბურგში მისი ოდენობა უფრო დიდია (რასაც შრომის საათობრივი მწარმოებლურობა უნდა შეემცირობინა), ვიდრე ამ ათეულში შემავალ 6 სახელმწიფოშია. თუმცა, ის შრომის საათობრივი მწარმოებლურობით, მოცემულ ათეულში შემავალ სახელმწიფოებში პირველ ადგილზეა.

რაც შეეხება ზემოხსენებულ კვლევას დაქვემდებარებულ სხვა სახელმწიფოებს, მათ შესახებ სათანადო მონაცემები მოცემულია მე-3 ცხრილში.

**შრომის საათობრივი მწარმოებლურობის დონის მიხედვით
ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების
ორგანიზაციის სახელმწიფოთა რეიტინგის პირველი ათეული
(2018 წლის მონაცემებით)**

ცხრილი 2

	ქვეყნები	სამამულო პროდუქტი მოსახლეობის 1 სულზე ფუნტი სტერლინგი	ერთი დასაქმებულის წლიური სამუშაო საათების რაოდენობა	შრომის საათობრივი მწარმოებლურობა (ფუნტ სტერლინგში)
1.	ლუქსემბურგი	76099.02	1643	45.71
2.	ნორვეგია	51836.60	1427	36.36
3.	ავსტრალია	49610.87	1664	29.81
4.	შვეიცარია	44452.55	1568	28.35
5.	ნიდერლანდები	37321.95	1425	26.89
6.	გერმანია	35577.21	1372	25.25
7.	დანია	34666.92	1436	24.04
8.	აშშ	42328.54	1789	23.66
9.	ირლანდია	42100.97	1821	23.12
10.	შვედეთი	36325.79	1609	22.58

წყარო:https://neohr.ru/issledovaniya/article_post/top-10-stran-s-samoy-vysokoy-proizvoditelnostyu-truda;

**შრომის საათობრივი მწარმოებლურობის დონის მიხედვით ეკონომიკური
თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის იმ სახელმწიფოთა
რეიტინგი, რომლებიც იმყოფებიან ამ მაჩვენებლით პირველი ათეულის მიღმა**
ცხრილი 3

	ქვეყნები	სამამულო პროდუქტი მოსახლეობის1 სულზე ფუნტი სტერლინგი	ერთი დასაქმებულის წლიური სამუშაო საათების რაოდენობა	შრომის საათობრივი მწარმოებლურობა (ფუნტ სტერლინგში)
1	ავსტრია	35880.64	1629	22.03
2.	საფრანგეთი	31263.33	1478	21.21
3	კანადა	34591.07	1704	20.30
4.	ფინეთი	31177.47	1645	18.95
5.	ისლანდია	34970	1864	18,76

6.	დიდი ბრიტანეთი	31253.33	1677	18.64
7.	იაპონია	28901.75	1729	16.72
8.	ესპანეთი	26398.44	1689	15.63
9.	იტალია	27081.16	1734	15.62
10.	ახალი ზელანდია			
	სლოვენია	27460.15	1762	15.58.
11.	ისრაელი	23515	1561	15.06
12.	კორეა	25564.01	1853	13.80
13.	ჩეხეთი	29053	2124	13.68
14.	სლოვაკია	23971	1776	13.50
15.	ლიეტუვა	22529.71	1763	12.78
16.	ესტონეთი	21543.56	1834	11.75
16.	პორტუგალია	21695.27	1859	11.67
17.	უნგრეთი	21088.41	1857	11.36
18.	პოლონეთი	19874.69	1858	10.70
19.	საბერძნეთი	20102.26	1923	10.45
20.	რუსეთი	20026.41	1985	9.86
21.	ლატვია	19267.83	1985	9.71
22.	ჩილე	18736.33	1938	9.67
23.	მექსიკა	17826.54	1990	8.96
24.	კოსტა-რიკა	13275.08	2228	5.96
25		11757.92	2216	5.31

წყარო:https://neohr.ru/issledovaniya/article_post/top-10-stran-s-samoy-vysokoy-proizvoditelnostyu-truda;

მე-2 და მე-3 ცხრილებიდან ჩანს, რომ ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის წევრ სახელმწიფოებში შრომის საათობრივი მწარმოებლურობის დონეთა შორის საკმაოდ დიდი უთანაბრობაა. მაგალითად, მოცემული ჯგუფის ქვეყნებს შორის ამ მაჩვენებლით ბოლო ადგილზე მდგომი ქვეყანა_კოსტა-რიკა 8.6-ჯერ ჩამორჩება ანალოგიური მაჩვენებლით პირველ ადგილზე მყოფ სახელმწიფოს _ლუქსემბურგს.

სამამულო პროდუქტის წარმოებისა და შრომის მწარმოებლურობის დონის მიხედვით სხვადასხვა გეოგრაფიულ ზონის სახელმწიფოების დამახასიათებელი ტენდენციებია:

აფრიკაში, მოსახლეობასთან შეფარდებით, სამამულო პროდუქტისა და შრომის მწარმოებლურობის საშუალო მაჩვენებელი შესაბამის მსოფლიო საშუალო

მაჩვენებელზე 4-ჯერ ნაკლებია. შრომის მწარმოებლურობის შედარებით მაღალი დონეა ალჟირსა და სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში. აზიაში, სამამულო პროდუქციის წარმოების მიხედვით, პირველ ადგილზეა ჩინეთი, შემდეგია ინდოეთი, იაპონია და ინდოეზია. სწორედ აზიის ამ ქვეყნებში, გარდა იაპონიისა, არსებობს ყველაზე დიდი შეუსაბამობა სამამულო პროდუქტსა და შრომის მწარმოებლურობას შორის, ანუ ეკონომიკის მოცულობასა და მოსახლეობის ცხოვრების დონეს შორის. სინგაპური, ჰონკონგი და ტაივანი მოსახლეობის ერთ სულზე სამამულო პროდუქტის წარმოებისა და შრომის მწარმოებლურობის დონით რეგიონში ლიდერობენ. იაპონიისა და სამხრეთ კორეის შესაბამისი მაჩვენებლები დაბალანსებულია.

აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის საკმაოდ დიდი ნაწილი ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკები და სოციალისტური ბანაკის ყოფილი სახელმწიფოებია, რომლებიც ხასიათდებიან სამამულო პროდუქტის დაბალი წარმოების მაჩვენებლით. 2018 წელს, ამ ჯგუფის 28 სახელმწიფოდან მხოლოდ 3-ში (რუსეთი, თურქეთი და პოლონეთი) წლიურად იწარმოებოდა 1 ტრლნ დოლარზე მეტი მსკ, ხოლო 10 ქვეყნის შესაბამისი მაჩვენებელი იყო 100 მილიარდ დოლარზე ნაკლები. რაც შეეხება შრომის მწარმოებლურობას, აქ ლიდერობენ სახელმწიფოები, რომლებიც შედიან ევროკავშირში – სლოვენია, სლოვაკეთი და ჩეხეთი.

დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში, მიუხედავად, მთლიანობაში ცხოვრების მაღალი დონისა, შეიმჩნევა გარკვეული დისბალანსი. მაგალითად, სამამულო პროდუქტის მწარმოებელ ლიდერ ქვეყნებში – გერმანიაში, დიდ ბრიტანეთში. საფრანგეთსა და იტალიაში შრომის მწარმოებლურობა 30-40 %-ით დაბალია, ვიდრე ირლანდიაში, ნორვეგიასა და ლუქსემბურგში.

აშშ-სა და კანადაში სამამულო პროდუქტი და შრომის მწარმოებლურობა სტაბილურად იზრდება და შენარჩუნებულია მათ შორის ნორმალური ბალანსი. რაც შეეხება სამხრეთ ამერიკის ქვეყნებს, აქ, შედარებით დაბალია როგორც მოსახლეობის ერთ სულზე მსკ-ის წარმოება, ასევე, შრომის მწარმოებლურობის დონე.

საქართველოში 2015-2019 წლებში შრომის მწარმოებლურობის არსებული დონის ანალიზი და მისი ზრდის ღონისძიებები

ბოლო წლებში, როგორც უკვე აღინიშნა, რაოდენ გასაკვირიც არ უდა იყოს, შრომის მწარმოებლურობის მაჩვენებელს ოფიციალურად არ ანგარიშობენ (ქვეყნის სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის დონეზეც კი) და, ცხადია, ვერ მოხდება მისი ანალიზი და მისგან გამომდინარე შესაბამისი ქმედებები. რაც შეეხება ქვეყნის დონეზე შრომის მწარმოებლურობის გასაანგარიშებლად საჭირო ისეთ მაჩვენებლებს, როგორცაა: სამამულო პროდუქტის მოცულობა და მისი წარმოება მოსახლეობის ერთ სულზე, დასაქმებული მოსახლეობის რაოდენობა და ერთი დასაქმებულის მუშაობის წლიური საათების რაოდენობა, ისინი ოფიციალურად აღირიცხება „საქსტატის“ მიერ, რომელთა დახმარებითაც, დაინტერესებულ პირს შეუძლია გაიანგარიშოს ქვეყნის მასშტაბით შრომის მწარმოებლურობის დონის მაჩვენებელი. ჩვენ, ამ ინფორმაციის საფუძველზე შევეცადეთ განგვესაზღვრა ის, როგორც საათობრივი ჭრილით, ასევე, ერთ დასაქმებულზე (მუშაკზე) გაანგარიშებით და მისი ანალიზიდან გამომდინარე, შემოგვეთავაზებინა, ჩვენი აზრით, შრომის მწარმოებლურობის დონის ამაღლების ხელშემწყობი წინადადებები.

2015-2019 წლებში საქართველოში მსკ-ის და მოსახლეობის ერთ სულზე მისი ოდენობის შესახებ მონაცემები მოცემულია მე-4 ცხრილში.

როგორც ცხრილიდან ჩანს, 2015-2019 წლებში, საქართველოს, მსკ-ის მოცულობა და მისი ოდენობა მოსახლეობის ერთ სულზე სტაბილურად იზრდებოდა. მაგალითად, 2019 წელს ეროვნულ ვალუტაში გამოხატული მისი მოცულობა, 2015 წელთან შედარებით, 45%-ით გაიზარდა. დოლარში გამოხატულმა იმავე მაჩვენებელმა 19% შეადგინა, რაც 2-ჯერ და მეტად ნაკლებია, ვიდრე ლარში გამოხატული. ცხადია, ასეთი დიდი განსხვავების მიზეზია მოცემულ წლებში ლარის გაუფასურება დოლართან მიმართებით, სამწუხაროდ, იგივე ტენდენცია გრძელდება მომდევნო წლებშიც.

რაც შეეხება მოსახლეობის ერთ სულზე სამამულო პროდუქტის მოცულობას, ის 2019 წელს, 2015 წელთან შედარებით, გაიზარდა: ლარში გამოხატული—47%-ით ხოლო დოლარში – 18.7%-ით. როგორც ცხრილიდან ჩანს, 2019 წელს ლარში გამოხატული მოსახლეობის ერთ სულზე მსკ-ის ზრდის ტემპი 2015 წელთან შედარებით 2

პროცენტული პუნქტით აღემატება ამ წლებში ქვეყნის მსკ-ის ზრდის ტემპს, რაც ძირითადად გამოწვეულია ქვეყნის მოსახლეობის რაოდენობის ოდნავი შემცირებით.

**საქართველოს მსკ-ის მოცულობა და მისი
ოდენობა მოსახლეობის ერთ სულზე 2015-2019 წწ.**

ცხრილი 4

წელი	სამამულო პროდუქტი მიდინარე ფასებით (მლრდ ლარი)	სამამულოპროდუქტი მიმდინარე ფასებით (მლრდ დოლარი)	სამამულოპროდუქტი მოსახლეობის ერთ სულზე მიმდინარე ფასებით (ლარი)	სამამულოპროდუქტი მოსახლეობის ერთ სულზე მიმდინარე ფასებით (დოლარი)
2015	33.935	14.9	9109.4	4012.6
2016	35836	15.1	9613.9	4062.1
2018	44.6	17.6	11968.0	4722.0
2019	49.3	17.7	13428.9	4763.5

წყარო: „საქსტატის“ მასალები www.geostat.ge.

ამავე ცხრილიდან ჩანს, რომ საქართველო მოსახლეობის ერთ სულზე მსკ-ის მოცულობის მიხედვით მნიშვნელოვნად ჩამორჩება მსოფლიოს სახელმწიფოთა დიდ ნაწილს. მაგალითად, 2018 წლის მონაცემებით, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ქვეყნებს შორის ამ მაჩვენებლით პირველ ადგილზე მყოფი სახელმწიფო (ლუქსემბურგი) მოსახლეობის ერთ სულზე 18.7-ჯერ მეტ სამამულო პროდუქტს აწარმოებდა, ვიდრე საქართველო. რაც შეეხება ამ ორგანიზაციაში შემავალ სახელმწიფოთა შორის ამ მაჩვენებლით ბოლო 36-ე ადგილზე მყოფ სახელმწიფოს (კოსტა-რიკა), ის ამავე წელს მოსახლეობის ერთ სულზე აწარმოებდა 2.8-ჯერ მეტ სამამულო პროდუქტს, ვიდრე საქართველო.

2015-2019 წლებში საქართველოს ეკონომიკაში შრომის საათობრივი მწარმოებლურობის შესახებ მონაცემები მოცემულია მე-5 ცხრილში.

**შრომის საათობრივი მწარმოებლურობა საქართველოს ეკონომიკაში
2015-2019 წლებში**

ცხრილი 5

წელი	სამამულოპროდუქტი	სამამულოპროდუქტი	ერთი	შრომის	შრომის
------	------------------	------------------	------	--------	--------

	მოსახლეობის 1 სულზე მიმდინარე ფასები (ლარი)	მოსახლეობის 1 სულზე მიმდინარე ფასები (დოლარი)	დასაქმებულის წლიური სამუშაო საათების რაოდენობა	საათობრივი მწარმოებლურობა (ლარი)	საათობრივი მწარმოებლურობა (დოლარი)
2015	9109.4	4012.6	1763	5.22	2.27
2016	9613.9	4062.1	1763	5.43	2,30
2018	11968.0	4722.0	1763	6.77	2.68
2019	13428.9	4763.5	1763	7.60	2.70

წყარო: „საქსტატის“ მასალები www.geostat.ge.

როგორც მე-5 ცხრილიდან ჩანს, ზემოაღნიშნული მეთოდით (მოსახლეობის ერთ სულზე სამამულო პროდუქტის გაყოფით ერთი დასაქმებულის წლიური სამუშაო საათების რაოდენობაზე) გაანგარიშებული შრომის საათობრივი მწარმოებლურობა საქართველოში 2015-2019 წლებში განუხრელად იზრდებოდა. ასე, მაგალითად, წინა წელთან შედარებით ის გაიზარდა: ლარში გამოხატული–2016 წელს–4%-ით, 2019 წელს კი–12.36 %-ით. რაც შეეხება დოლარში გამოთვლილ შრომის საათობრივ მწარმოებლურობას, მისი წინა წელთან შედარებით მატება უმნიშვნელოა, რაც მოცემულ წლებში დოლარის მიმართ ლარის კურსის დაცემითაა გამოწვეული.

მე-5-ე ცხრილიდან ჩანს, აგრეთვე, რომ საქართველო შრომის საათობრივი მწარმოებლურობის დონითაც მნიშვნელოვნად ჩამორჩება მსოფლიო ქვეყნების დიდ ნაწილს. მაგალითად, 2018 წლის მონაცემებით, საქართველოში შრომის საათობრივი მწარმოებლურობა 17- ჯერ ნაკლები იყო, ვიდრე ლუქსემბურგში და 2-ჯერ ნაკლები, ვიდრე ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების სახელმწიფოთა შორის ამ მაჩვენებლით 36-ე ადგილზე მყოფ კოსტა-რიკაში.

ზემოხსენებული მეთოდით გაანგარიშებული შრომის მწარმოებლურობის მაჩვენებელი გვიჩვენებს ეკონომიკაში საშუალოდ ერთი დასაქმებულის მიერ, ქვეყნის მოსახლეობის ერთ სულზე ერთ საათში შექმნილი სამამულო პროდუქტის ოდენობას. აღნიშნული მაჩვენებელი მეტ-ნაკლებად ასახავს ქვეყნის მასშტაბით დასაქმებულთა შრომის ეფექტიანობას. მაგრამ, ვფიქრობთ, სასურველია აღნიშნულ მაჩვენებელთან ერთად, გაანგარიშდეს მსკ-ის მოცულობა ერთ დასაქმებულზე და მის საფუძველზე

შრომის საათობრივი მწარმოებლურობა. ვფიქრობთ, ის უკეთ ასახავს დასაქმებულთა შრომის ეფექტიანობას.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, 2015-2019 წლებში საქართველოს ეკონომიკაში შრომის მწარმოებლურობის შესახებ მონაცემები მოცემულია მე – 6 ცხრილში.

შრომის საათობრივი წარმოებლურობა საქართველოს ეკონომიკაში

2015-2019 წლებში

ცხრილი 6

წლები	სამამულოპროდუქტი ერთ დასაქმებულზე მიმდინარე ფასებით (ლარი)	სამამულო პროდუქტი ერთ დასაქმებულზე მიმდინარე ფასებით (დოლარი)	ერთი დასაქმებულის წლიური სამუშაოსაათების რაოდენობა	შრომის საათობრივი მწარმოებლურობა (ლარი)	შრომის საათობრივი მწარმოებლურობა (დოლარი)
2015	46245.0	20305.3	1768	26.0	11.5
2016	49955.4	21051.0	1768	27.0	11.9
2018	64088.0	25353.0	1768	36.2	14.3
2019	71428.6	25646.2	1768	40.4	14.5

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ „საქსტატის“ მასალები www.geostat.ge.

მ-6 ცხრილიდან ჩანს, რომ მოცემული მეთოდით გაანგარიშებული მაჩვენებლების (ერთ დასაქმებულზე სამამულო პროდუქციის მოცულობისა და მის საფუძველზე გაანგარიშებული შრომის საათობრივი მწარმოებლურობის) ცვლილების დინამიკა უფრო მეტადაა დამოკიდებული ეკონომიკაში დასაქმებულთა რაოდენობის ცვლილებაზე, ვიდრე ამას ადგილი აქვს მოსახლეობის ერთ სულზე სამამულო პროდუქტის მოცულობის საფუძველზე გამოთვლისას.

მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო წლებში საქართველოში შრომის მწარმოებლურობა განუხრელად იზრდება, ჯერ კიდევ მრავალია ნაკლოვანება, რაც მოცემული პროცესისათვის ხელის შემშლელია, მათ შორისაა:

- ბოლო წლებში ქვეყანაში შრომის მწარმოებლურობის ზრდის პრობლემას ნაკლები ყურადღება ექცევა, როგორც შესაბამისი სახელმწიფო ორგანოებიდან, ასევე, სამეცნიერო წრეებიდან და, უპირველეს ყოვლისა, მეცნიერ-ეკონომისტებისგან. ამის დადასტურებაა თუნდაც ის, რომ მისი მაჩვენებლის ოფიციალურ დონეზე გაანგარიშება არ ხდება „საქსტატის“ მიერ და ამ პრობლემაზე შესრულებულმა კვლევებმა და გამოქვეყნებულმა ნაშრომებმა კატასტროფულად იკლო;

- ქვეყანაში ჯერ კიდევ ნაკლები ყურადღება ექცევა სახელმწიფოს მხრიდან წარმოების სფეროში სამეცნიერო კვლევებისა და ინოვაციების დაფინანსებას;
- პროფესიულ-საგანმანათლებლო პროგრამები სრულად ვერ პასუხობს შრომის ბაზრის მოთხოვნებს;
- მომუშავეთა მნიშვნელოვანი ნაწილის კვალიფიკაცია ვერ პასუხობს წაყენებულ მოთხოვნებს, რაც, ცხადია, ამცირებს შრომის მწარმოებლურობას;
- ნაკლები ყურადღება ექცევა წარმოების მოწინავე ტექნოლოგიების კომერციალიზაციის დაჩქარებას, ანუ ახალი ტექნოლოგიის შემუშავებასა და მისი საშუალებით მზა პროდუქციის გამოშვებას შორის დროის შემცირებას;
- დაბალ დონეზეა სასწავლო-სამეცნიერო დაწესებულებებსა და ბიზნესს შორის კავშირი და ა. შ.

საქართველოში შრომის მწარმოებლურობის ზრდის მაღალი ტემპების მიღწევისა და მისი შენარჩუნების უზრუნველსაყოფად მიზანშეწონილია:

1. მეტი ყურადღება დაეთმოს შრომის მწარმოებლურობის ზრდის პრობლემას, როგორც შესაბამისი სახელმწიფო ორგანოებიდან, ასევე, შესაბამის მკვლევართა და, უპირველეს ყოვლისა, მეცნიერ-ეკონომისტებისგან. განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს მასთან დაკავშირებული გამოწვევების კვლევას;
2. საქსტატმა ყოველწლიურად გაიანგარიშოს მსკ-ის არამართო მოსახლეობის ერთ სულზე, არამედ ერთ დასაქმებულზეც და ამ ორი მაჩვენებლის საფუძველზე გამოთვალოს ქვეყანაში შრომის მწარმოებლურობის დონე;
3. გაიზარდოს სახელმწიფოს მხრიდან წარმოების სფეროში სამეცნიერო კვლევებისა და ინოვაციების დაფინანსება;
4. მეტი ყურადღება დაეთმოს განათლებას, რადგან ისაა ინოვაციისა და შრომის ეფექტიანობის ზრდის საფუძველი. განათლების პოლიტიკის შემუშავებისას მაქსიმალურად იქნეს გათვალისწინებული შრომის ბაზრის მოთხოვნები;
5. განსაკუთრებული ყურადღება მიენიჭოს ცოდნისა და უნარ-ჩვევების განვითარებას შემდეგ სფეროებში: მეცნიერება, ტექნოლოგია, ინჟინერია, მათემატიკა და ა. შ., რამდენადაც მას ეფუძნება საინფორმაციო, საკომუნიკაციო და კომპიუტერული ტექნოლოგიები;
6. ყურადღება გამახვილდეს ახალი ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების გამოყენებაზე, რამდენადაც ინოვაციები და კვლევის საფუძველზე ცოდნის გამოყენება უზრუნველყოფს ეკონომიკის განვითარებასა და შრომის ეფექტიანობის ამაღლებას;
7. განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს წარმოების მოწინავე ტექნოლოგიების კომერციალიზაციის დაჩქარებას;

8. გაძლიერდეს ახალი ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების დანერგვის მიმართულებით, სასწავლო-სამეცნიერო და ბიზნესის ორგანიზაციებს შორის თანამშრომლობა და ა.შ.

* * *

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ბოლო წლებში საქართველოში შესაბამისი სახელმწიფო ორგანოებისა და მეცნიერ-მკვლევართაგან ნაკლები ყურადღება ექცევა შრომის მწარმოებლურობის ამაღლების პრობლემების, როგორც თეორიული, ასევე, პრაქტიკული საკითხების შესწავლას. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ არ ხდება მისი ქვენის მასშტაბით გაანგარიშებაც კი. მოცემულ პრობლემაზე იშვიათად ტარდება მეცნიერული გამოკვლევები და, ასევე, იშვიათად გამოიყენება შესაბამისი ნაშრომები და სამეცნიერო სტატიები. ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევა ცხადყოფს, რომ საქართველო ისეთი მაჩვენებლებით, როგორცაა მსკ-ის მოსახლეობის ერთ სულზე და ერთ დასაქმებულზე, აგრეთვე, შრომის მწარმოებლურობის დონე, როგორც საათობრივი, ასევე, ერთ დასაქმებულზე გაანგარიშებით, მნიშვნელოვნად ჩამორჩება არამარტო ამ მაჩვენებლებით მოწინავე პოზიციაზე მდგომ სახელმწიფოებს, არამედ მათ დიდ ნაწილსაც, რომლებიც ამ მხრივ რამდენჯერმე ჩამორჩებიან მოწინავე პოზიციებზე მყოფ ქვეყნებს.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სტატიაში შემოთავაზებულია, ავტორის აზრით, საქართველოში შრომის მწარმოებლურობის მაღალი ტემპების მიღწევისა და მათი შენარჩუნების ხელშემწყობი წინადადებები.

ლიტერატურა:

- Рональд Дж., Эренберг., Роберт С., Смит. (1996.) Современная экономика труда. Перевод с английского., Москва.
- Капустин С. (1970.) Методологические проблемы производительности труда на промышленных предприятиях. Москва.

- Костин Л., Костин А. (1986.) Кардинальное повышение производительности труда. Москва.
- გუგუშვილი პ. (1970.) შრომის მწარმოებლურობა ეკონომიკური ზრდისა და დაგეგმვის საფუძვლების ასპექტში, თბილისი.
- Хурцидзе Н. (1975.) Проблемы производительности труда. Тбилиси. (in Russian)
- ნ.პაპავა ვლ., მიქიაშვილი ნ. (1999.) კაპიტალისა და შრომის მწარმოებლურობა, თბილისი
- პაიჭაძე ნ. (1984.) შრომის ნაყოფიერების თეორიის ზოგიერთი საკითხი, თბ.,
- Пайчадзе Н. (1988.) Производительность труда и проблемы ее повышения в условиях интенсификации производства. Тбилиси.
- Топ_ 10 стран с высокой производительностью труда, https://neohr.ru/issledovaniya/article_post/top-10-stran-s-samoy-vysokoy-proizvoditelnostyu-truda;
- „საქსტატის“ მასალები www.geostat.ge.

Refernces:

- Рональд Дж. Эренберг., Роберт С., Смит. 1996. Современная экономика труда. Перевод с английского., Москва. (in Russian)
- Капустин С. 1970. Методологическше проблемы производительности труда на промышленных предприятиях. Москва. (in Russian)
- Костин Л., Костин А. (1986.) Кардинальное повышение производительности труда. Москва. (in Russian)
- Gugushvili P. (1970.) shromis produktiuloba ekonomikuri zrdisa da dagegmvis sapudzvebis aspektebshi. [Labor Productivity in Aspects of Fundamentals of Economic Growth and Planning. Tbilisi.] In Georgian
- Хурцидзе Н. (1975.) Проблемы производительности труда. Тбилиси. (in Russian)
- Papava VL., Mikiashvili N. (1999.) kapitalisa da shromis mtsarmoebluroba [Capital and Labor Productivity, Tbilisi.] In Georgian
- Paichadze N. (1984.) shromis naqopierebis teoriis zogierti sakitkhi [Some Questions of Labor Productivity Theory. Tbilisi.] In Georgian
- Пайчадзе Н. (1988.) Производительность труда и проблемы ее повышения в условиях интенсификации производства. Тбилиси. (in Russian)
- 9.Топ_ 10 стран с высокой производительностью труда, https://neohr.ru/issledovaniya/article_post/top-10-stran-s-samoy-vysokoy-proizvoditelnostyu-truda;
- 10.www.geostat.ge.

Growth of Labor Productivity As the Main Factor for Development of the Country's Economy

Nugzar Paichadze,
Associate Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
nugzarpaichadze@mail.ru

Labor productivity is the most important economic indicator that assesses the efficiency of the main producer of society - human labor force. Today, the main factor of the country's economic growth and raising the living standard of the population is growth of labor productivity. It is a decisive factor for the country's economic growth. On contemporary stage of the economical development it has especially great importance in the real sector of economics, as in the conditions of market relationship, there is a "transfer" of labor to the service sector and this reduces the number of people employed in real sector.

In the article the author made attempt to study by what method the indicator of the level of labor productivity in most countries of the world is calculated and, using this method, tried to calculate the indicator of the level of labor productivity in Georgia today. In almost all the countries of the world, the indicator of the level of labor productivity is compulsorily calculated for the whole country. So, it is calculated by dividing the total national product to the number of employed population. For this purpose, in case with a high level of unemployment in the country, in order not to create a false opinion about the real state of the country's economy, and, accordingly, about the welfare of the population, first should be calculated the volume of the national product per capita during the year, and then divide it to the number of annual working hours of one worker and get an indicator of hourly labor productivity.

The article also considers it purposeful that the National Statistics Service should annually calculate the volume of the national product not only per capita, but for one employed person, and on this basis, not only hourly productivity should be calculated, but also in relation to one employed person.

Keywords: *Labor productivity, level indicator of Labor productivity, hourly labor productivity, analysis of labor productivity levels.*

JEL Codes: *J20, J21, J24,*

საქართველოს რეგიონებში მოსახლეობის სამეწარმეო განვითარების ეკონომიკური მექანიზმი

პაატა კოღუაშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

paata_koguashvili@hotmail.com

დავით მამუკელაშვილი

სსიპ „სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების

განვითარების სააგენტოს“ მიზნობრივი

პროექტების სამსახურის უფროსი

dmamukelashvili@gmail.com

ნაშრომში განხილულია საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის განვითარების ძირითადი მოტივები, წარმოდგენილია სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისა და სოფლის მოსახლეობის არსებული ეკონომიკური მდგომარეობისა და გაძლიერებული მიგრაციის გამომწვევი მიზეზების და სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის ორგანიზაციული მოწყობის ანალიზი. საქართველოში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის და წარმატებული ქვეყნების გამოცდილების ანალიზით დასაბუთებულია, რომ მოსახლეობის სამეწარმეო გააქტიურება ყველაზე უკეთ შესაძლებელია კოოპერაციული სექტორის აქტიური მხარდაჭერით, რაც პირდაპირ აისახება ქვეყნის რეგიონებში გასატარებელ რეფორმებზე და კოოპერაციის მრავალმხრივი ფორმების გამოყენებით მოგვცემს მოსახლეობის მასობრივი დასაქმების და ეროვნული პროდუქციის მოცულობის ინტენსიური ზრდის

საშუალებას. დასაბუთებულია სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის განსაკუთრებული და შეუცვლელი მნიშვნელობა სოფლად სიღარიბის დაძლევის, მოსახლეობის სამეწარმეო გააქტიურების და ჯანსაღი საშუალო ფენის ფორმირების რთული პროცესის განხორციელებაში. ახლებურადაა გააზრებული გადამამუშავებელი მრეწველობის, როგორც დამატებული ღირებულების ძირითადი შემქმნელის, გავლენა კოოპერატივის მეპაიეთა შემოსავლებზე და დასაბუთებულია კოოპერატივის ფარგლებში სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოებასა და გადამამუშავებას შორის ორგანული ურთიერთკავშირის ეფექტიანობა. გაანალიზებულია ფინანსური რესურსების მოზიდვასთან დაკავშირებული პრობლემები და დასაბუთებულია კოოპორაციული აგროსაკრედიტო სისტემის ფორმირების აუცილებლობა.

საკვანძო სიტყვები: სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, ანტიკრიზისული ღონისძიებები, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაცია, სამეწარმეო გააქტიურება, გადამამუშავებელი მრეწველობა, კოოპორაციული აგროსაკრედიტო სისტემა,

შესავალი

უახლოეს პერიოდში მოსალოდნელი ღრმა ეკონომიკური და სოციალური კრიზისიდან გამომდინარე, აუცილებელია ვუპასუხოთ გამოწვევებს საკვები პროდუქტების დეფიციტთან დაკავშირებით, რაც უნდა გახდეს გრძელვადიანი განვითარების სტრატეგიული გეგმის ნაწილი. შესაბამისად, ანტიკრიზისული ღონისძიებები უნდა დაიგეგმოს სოფლის მეურნეობის, როგორც ეკონომიკის უმნიშვნელოვანესი დარგის ისეთი ორგანიზაციული მოწყობის შესაბამისად, რომელიც თავსებადი იქნება გრძელვადიანი განვითარების მიზნებთან. ანუ აუცილებელია ისეთი რადიკალური სისტემური ცვლილებები, რომელიც ეკონომიკური პოლიტიკის ფუნდამენტურად განსხვავებულ მიდგომებზეა დაფუძნებული და რომელიც განაპირობებს სოფლად, განსაკუთრებით მთის დასახლებებში მოსახლეობის მასობრივ დასაქმებას, ადგილებზე ეკონომიკური და სოციალურ-კულტურული განვითარების

საფუძვლების და გრძელვადიან პერიოდზე ორიენტირებული სამეწარმეო განვითარების გარემოს ფორმირებას.

დღეისათვის საქართველოს სოფლის მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა მცირემიწიანი და დაბალშემოსავლიანია. 2014 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მიხედვით, საქართველოში მიწით მოსარგებლეთა 75% ფლობს ერთ ჰა-ზე ნაკლებ მიწის ფართობს, რაც ხშირ შემთხვევაში წარმოდგენილია დანაწევრებული ნაკვეთების სახით – 1-დან 5 ჰა-მდე მიწის ფართობს ფლობს მიწით მოსარგებლეთა 23%.

საქართველოში გატარებული სოფლის მეურნეობის მხარდაჭერის პოლიტიკა არ აისახება მოსახლეობის მდგომარეობაზე, რაც გამოწვეულია განვითარების ინკლუზიური ფორმების უგულვებელყოფით. ინკლუზიური განვითარების სტაგნაცია, თავის მხრივ, გახდა საქართველოში სიღარიბის და სოციალური პოლარიზაციის მაღალი დონის განმაპირობებელი, რაც აისახება ჯინის (სოციალური უთანასწორობის) ინდექსში (0.40), რომელიც პოსტსაბჭოთა ქვეყნებიდანაც კი, ყველაზე მაღალია რუსეთის შემდეგ. ასეთი სოციალურ-ეკონომიკური გარემო განაპირობებს სოფლებიდან მოსახლეობის მიგრაციის მაღალ დონეს. 2014 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მონაცემებით, სოფლის მოსახლეობის რიცხოვნობა, 2002 წელთან შედარებით, 34%-ით იყო შემცირებული. საქართველოს ზოგიერთ რეგიონში კლების დონე კიდევ უფრო მაღალი იყო (დაახლოებით 60% – რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის და 54% სამეგრელო-ზემო სვანეთის რეგიონებში). „იმისათვის, რომ ეკონომიკური ზრდა მეტ-ნაკლებად დადებითად აისახოს ადამიანების კეთილდღეობაზე, აუცილებელია ქვეყნის ეკონომიკა გადავიდეს ინკლუზიური ზრდის მოდელზე, რომელიც მოითხოვს ადამიანების მეტ ჩართულობას წარმოებაში და რომელზე აქცენტიც სწორად იყო გაკეთებული დოკუმენტში საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია – „საქართველო 2020“. (პაპავა, 2018, 4).

დარგის აღნიშნული მეტად რთული, კრიზისული მდგომარეობიდან გამოსვლა, შესაბამისი ეფექტიანი მექანიზმების აქტიური ამოქმედების გარეშე, პრაქტიკულად

შეუძლებელია. ქმედუნარიანი სახელმწიფო პოლიტიკის გატარებისთვის აუცილებელია კატეგორიულად განისაზღვროს, რომ არსებულ ეტაპზე სოფლის მოსახლეობის მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა წარმოადგენს განსაკუთრებული აქტუალურობის პრობლემას და სახელმწიფო პოლიტიკა უპირატესად უნდა ეყრდნობოდეს სწორედ ამ მოცემულობას.

საქართველოში საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება, კერძო სექტორის განვითარების გარეშე, შეუძლებელია. სწორედ კერძო სექტორის განვითარება უწყობს ხელს როგორც დასაქმების ასევე, დასაქმებულთა შემოსავლების ზრდას და ამ გზით სიღარიბის შემცირებას. ამ კონტექსტით უნდა იქნეს განხილული “სიღარიბის დაძლევაზე ორიენტირებული ზრდის” (ProPoor Growth) მიდგომა, რომელიც ბოლო ხანებში სულ უფრო პოპულარული ხდება. ამ მიდგომის თანახმად სიღარიბის დაძლევაზე ორიენტირებულ ზრდას აქვს ორი გაგება – აბსოლუტური და ფარდობითი. პირველის თანახმად, ღარიბთა შემოსავლები უნდა იზრდებოდეს, მეორეს თანახმად კი, ღარიბთა შემოსავლები უნდა იზრდებოდეს უფრო სწრაფად, ვიდრე საშუალო შემოსავლები. ამგვარი ზრდა კი სწორედ კერძო სექტორის განვითარების ისეთი გზით მიიღწევა, სადაც სულ უფრო მეტ ღარიბს ეძლევა საშუალება დასაქმდეს და საკუთარი შრომით გაიუმჯობესოს თავისი და მისი ოჯახის პირობები“ (პაპავა, 2009, 21).

კოოპერაცია - სოფლად კრიზისების დაძლევის ეფექტიანი მექანიზმი

საზოგადოების ნორმალური განვითარებისათვის გადამწყვეტი როლი ეკისრება საზოგადოების კეთილდღეობის აუცილებელი დონის უზრუნველყოფას, რაც სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს. ამისთვის აუცილებელია ადეკვატური სახელმწიფო პოლიტიკის არსებობა, რათა მოხდეს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარების მხარდაჭერა, სამეწარმეო საქმიანობის ინკლუზიური ფორმების გამოყენებით, რაც, თავის მხრივ, განაპირობებს თანამედროვე ეკონომიკის

მნიშვნელოვანი მდგენელის - კოოპერაციული სექტორის განვითარების აუცილებლობას.

სწორედ კოოპერაციულ პროექტებს გააჩნია სიცოცხლისუნარიანობის და მდგრადობის საფუძველი, რასაც ეკონომიკურ თვითმმართველობასთან ერთად, წარმოების კონცენტრაციის მაღალი დონე განაპირობებს. თანამედროვე პირობებში მხოლოდ მასშტაბური წარმოებით (თვითღირებულების შემცირებით, ერთიან საწარმოო ციკლში დამატებული ღირებულების გენერირებით, ბაზრის სეგმენტებზე მუდმივი, ეფექტიანი და არა იმპულსური ოპერირებით) არის შესაძლებელი კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოება და მისი რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავლების გარკვეული ნაწილის აკუმულირება (დაგროვება) კვლავწარმოებაზე, რის გარეშე სამეურნეო სისტემის განვითარება და თანმდევი ეფექტების მიღწევა შეუძლებელია. სწორედ ამიტომ, კოოპერაციულ პროექტებს გააჩნია რეალური სიცოცხლისუნარიანობისა და მდგრადი განვითარების ობიექტური საფუძვლები. ამ მოდელის უპირატესობაა მხარდაჭერის ძირითადი მიმართულებების კომპლექსური ხასიათი, რაც იძლევა საწარმოთა ფუნქციონირების ოპტიმალურთან მიახლოების ყველაზე კარგ საშუალებას. „კოოპერაციული პრინციპები არის სახელმძღვანელო მითითებები საქმიანობის წარმატებისთვის. ისინი ქმნიან ხიდს ფასეულობებსა და წევრების მატერიალური ინტერესების დაკმაყოფილებას შორის, რაც აძლიერებს განვითარების პროცესს.“ ([3], CHAMARU DE ALWIS, 2007, გვ. 22).

კოოპერაციული სექტორის განვითარების კოორდინირების და მხარდაჭერის ფინანსური მექანიზმების როგორც ქართული, ასევე სხვადასხვა ქვეყნის გამოცდილებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია ცალსახად განისაზღვროს მთავარი: დასმული ამოცანის გადაწყვეტა არ შეიძლება ემპირიულად, პრობლემათა თეორიული და მეთოდოლოგიური ასპექტების გათვალისწინების და სათანადო საფუძვლების მომზადების გარეშე, რაც დაკავშირებულია განვითარების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური და ფინანსური მექანიზმების კონცეპტუალური საფუძვლების შექმნასთან, საფინანსო გარემოს თვისებრივ ცვლილებებთან, საინვესტიციო გარემოს

გაუმჯობესებასთან, შრომითი და მატერიალური რესურსების კაპიტალიზაციასა და სახელმწიფოს და კერძო სექტორის ეკონომიკური ინტერესების დაბალანსებასთან, რაც ყველაზე ეფექტიანად სამეწარმეო საქმიანობის კოოპერაციული სისტემის განვითარების აქტიური მხარდაჭერითაა შესაძლებელი.

აღნიშნული მიზნის მისაღწევად ჩვენ მიერ განხორციელებულია შემდეგი აქტივობები:

- შემუშავებულია სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის ფორმირების მეთოდური ინსტრუმენტები, საკუთრებითი ფორმების ინტეგრირების საფუძველზე;
- შეფასებულია თანამედროვე კოოპერაციული სისტემების და ურთიერთობების განვითარების ტენდენციები, რისთვისაც შესწავლილი იქნა საერთაშორისო და ეროვნული გამოცდილება, ამ პროცესში სახელმწიფოს მონაწილეობის ფორმების და მეთოდების ანალიზით;
- დასაბუთებულია კოოპერაციული სისტემის კონკურენტული უპირატესობა სხვა სამეწარმეო ფორმებთან მიმართებით, სამეურნეო სუბიექტების საკუთრებითი რესურსების გამსხვილების და ვერტიკალურად ინტეგრირებული კოოპერაციული სისტემის ეკონომიკური ანალიზის საფუძველზე;
- შემუშავებულია კოოპერაციული სისტემის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მექანიზმის რეგულირების მოდელი და ფინანსური მექანიზმის მართვის სტრუქტურა;
- სისტემატიზებულია სახელმწიფო ფინანსების მართვის პრობლემები და განხილულია საგადასახადო პოლიტიკის რაციონალიზაციის თავისებურებები.

საქართველოსთვის, დღეისათვის არსებული პირობების ადეკვატურად, აუცილებელია იმ მდიდარი გამოცდილების გაზიარება, რომელიც კარგად არის აპრობირებული წარმატებული ეკონომიკის ქვეყნებში. ნიშანდობლივია, რომ ამ ქვეყნებმა მწვავე კრიზისების დაძლევის და სწრაფი ეკონომიკური ზრდის პრიორიტეტულ მიმართულებად სწორედ კოოპერაციული სისტემის განვითარება მიიჩნიეს. მაგალითად, „იაპონიის კოოპერაციულმა სისტემამ გამოავლინა განსაკუთრებული სიცოცხლისუნარიანობა. 1947 წელს, სასოფლო-სამეურნეო

კოოპერაციის შესახებ კანონის მიღების შედეგად და იაპონიის იმპერატორის განკარგულებით, სოფლის მთელი მოსახლეობა ავტომატურად ჩაერთო კოოპერაციულ სისტემაში, რომლის მეშვეობითაც მთავრობამ მოახდინა ახალი აგრარული პოლიტიკის გატარება მთელი ქვეყნის მასშტაბით. მიმდინარე პერიოდში იაპონიის ფერმერების 91% გაწევრიანებულია სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებში.“ (კოლუაშვილი, მამუკელაშვილი, 2019, 56). უაღრესად მწირი ბუნებრივი რესურსების მქონე ისრაელმა, სწორედ კოოპერაციული სისტემით შეძლო შეექმნა ცოდნის ეკონომიკასა და ინოვაციურ ტექნოლოგიებზე დამყარებული სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სისტემა. სწორედ კოოპერაციული სისტემით მიაღწია ჰოლანდიამ, გამხდარიყო მსოფლიოში ერთერთი ლიდერი რძის პროდუქტების ექსპორტით. საქართველოზე გაცილებით მწირი რესურსების მქონე სომხეთმა, კოოპერაციული აგროსაკრედიტო სისტემის შექმნით, მოახერხა ის, რომ ჩვენზე მაღალი აქვს თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებლები (განსაკუთრებით ხორბლის წარმოებაში) და თავის სოფლის მეურნეობის პროდუქციას - ხილი, ბოსტნეული და ყურძენი კი, საქართველოს ბაზრებზეც ყიდის.

ბოლო, თითქმის სამი ათწლეულის განმავლობაში მომხდარმა ეკონომიკურმა პროცესებმა ნათლად გამოაშკარავა ის საკითხები, რომელიც უკავშირდება აგროსექტორის მინარტ არასწორ, ხშირ შემთხვევაში უკუშედეგების გამომწვევ პოლიტიკას. კერძოდ:

- XX ს. 90-იანი წლებიდან ფაქტობრივად თვითდინებაზე იქნა მიშვებული აგრარული სექტორის განვითარება. სოფლის მეურნეობისა და გადამამუშავებელი მრეწველობის განვითარებამ სტიქიური ხასიათი მიიღო. ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკა ძირითადად ორიენტირებული იყო საფინანსო და ვაჭრობის სფეროებზე და მთლიანად ჩამოცილდა წარმოების ინდუსტრიულ განვითარებას და ტექნიკურ-ტექნოლოგიურ მოდერნიზაციას;

- უგულვებელყოფილი იყო სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ორგანიზაციული მოწყობის მნიშვნელობა და ორგანიზაციული ფორმების დიფერენცირება რეგიონების მიხედვით;

- არ ხდებოდა ინტეგრირებული სისტემების - ერთიანი საწარმოო ციკლის სტიმულირება. სახელმწიფო მხარდაჭერა ხორციელდებოდა უსისტემოდ, სოფლის მეურნეობასა და გადამამუშავებელ სექტორზე ცალცალკე. გავრცელებული იყო სოფლის მეურნეობის პროდუქციის მწარმოებლებზე შუამავლების და შპს-ს ტიპის გადამამუშავებელი საწარმოების დისკრიმინაციული გავლენები.

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე, სიღრმისეულ გააზრებას და ახლებურ ხედვას საჭიროებს გადამამუშავებელი მრეწველობის, როგორც ძირითადი დამატებული ღირებულების შემქმნელის მნიშვნელობა, რადგან არსებითია, თუ ვისი შემოსავლების ზრდას ემსახურება პროდუქციის გადამამუშავების შედეგად მიღებული დამატებული ღირებულება და რა შედეგი მოაქვს ამ საკითხის მიმართ გაუაზრებელ პოლიტიკას ან საერთოდ პოლიტიკის არარსებობას. დღეს სოფლის მოსახლეობის მიერ წარმოებული პირველადი სოფლის მეურნეობის პროდუქტების შესყიდვა ხდება იმ ფასებით, რომელიც ხშირ შემთხვევაში ვერ ანაზღაურებს ამ პროდუქციის წარმოებაზე გაწეულ დანახარჯებსაც კი და რომელსაც მათ კარნახობს მხოლოდ საკუთარ მოგებაზე ორიენტირებული საშუამავლო ორგანიზაციები და შპს-ს ტიპის გადამამუშავებელი საწარმოები. ცხადია, ასეთი მიდგომა საფუძველშივე ეწინააღმდეგება სოფლის მოსახლეობის ინტერესებს და მათთვის მხოლოდ უკუშედეგის მომტანია, რადგან ეკონომიკური პროცესი მიმართულია არა აგრომწარმოებლების ინტერესებზე, არმედ შუამავლების და გადამამუშავებელ საწარმოთა (ძირითადად შპს-ს ტიპის) მეპატრონეების გამდიდრებაზე. აგროწარმოების ყოველგვარი სიკეთე პრაქტიკულად დახურულია მოსახლეობის უმრავლესობისთვის და ხმარდება მხოლოდ მცირერიცხოვანი კონტიგენტის კიდევ უფრო გამდიდრებას, აგრომწარმოებლების ინტერესების დისკრიმინაციის ხარჯზე.

შპს-ებისა და მოგებაზე ორიენტირებული სხვა სამეწარმეო ფორმების განვითარებას, რა თქმა უნდა, თავისი ადგილი გააჩნია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, მაგრამ როცა არსებობს სამეწარმეო საქმიანობის განვითარების სხვა, უფრო ძლიერი ეკონომიკური და სოციალური მოტივები და მით უმეტეს პროგრამები, რომელიც გავლენას ახდენს საზოგადოების მრავალრიცხოვანი წევრების ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე, ასეთ შემთხვევაში მათი იგნორირება ან მოაზრება კერძო ბიზნეს-პროექტების პარიტეტულ რანგში, წარმოადგენს არამხოლოდ სერიოზულ მეთოდოლოგიურ, არამედ პოლიტიკურ შეცდომასაც.

გადამამუშავებელი მრეწველობა, როგორც ერთიან საწარმოო ციკლში დამატებითი ღირებულების გენერირების ყველაზე მნიშვნელოვანი რგოლი, სწორედ სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის ფარგლებში იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას. ვერტიკალურად ინტეგრირებულ კოოპერაციულ საწარმოში, პირველადი სოფლის მეურნეობის პროდუქტების მწარმოებლები მოახდენენ საკუთარი პროდუქციის გადამამუშავების, დაფასოების, შენახვის და რეალიზაციის ერთიანი საწარმოო ციკლის ორგანიზებას და დამატებული ღირებულების გენერირებას, სადაც ეს ღირებულება ყოველ სამეურნეო საფეხურზე იზრდება და ისინი მიიღებენ მნიშვნელოვნად გაზრდილ შემოსავლებს საბოლოო პროდუქციის რეალიზაციიდან. აქედან გამომდინარე, მოხდება მოსახლეობის შემოსავლების მკვეთრი ზრდა, რაც თავის მხრივ, განაპირობებს უმნიშვნელოვანეს შედეგებს: მასშტაბური წარმოება, კვალიფიციური მენეჯმენტი, პროდუქციის თვითღირებულების შემცირება, სარეალიზაციო სეგმენტებზე წარმატებული ოპერირება, სამეწარმეო რისკების მინიმუმამდე დაყვანა, სასოფლო-სამეურნეო დარგების ინტენსიური და ბალანსირებული განვითარება და სოფლად მოსახლეობის მასობრივი დასაქმება, სადაც ინვესტირების მოცულობა ერთ დასაქმებულ პირზე გაანგარიშებით გაცილებით ნაკლებია სხვა ტიპის ბიზნესპროექტებში ერთ დასაქმებულ პირზე ინვესტირებული ფინანსური სახსრების მოცულობაზე. მნიშვნელოვანია, რომ ეს მოდელი კოოპერაციის პროცესში ჩართულ მოსახლეობას საშუალებას აძლევს არ დარჩეს მხოლოდ

ნედლეულის მწარმოებლად სხვა სამეწარმეო სუბიექტებისთვის და პირველადი პროდუქციის წარმოების, გადამუშავებისა და რეალიზაციის ერთიანი საწარმოო ციკლის შექმნით, ანუ ვერტიკალური ინტეგრაციის ფორმის გამოყენებით, მიიღოს მაქსიმალური უკუგება საკუთარი სამეურნეო საქმიანობიდან.

„სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს გააჩნია რიგი, მხოლოდ მათთვის დამახასიათებელი ნიშანთვისებები, რაც ძირითადად მათ შიდასაწარმოო ურთიერთობებში ვლინდება. კოოპერაციული შიდასაწარმოო ურთიერთობები - წესების კრებულია, რომლითაც შესაძლებელია კოოპერატივმა შეინარჩუნოს ძირითადი არსი (ინდენტობა), რომელიც მას არსებითად განასხვავებს მოგებაზე ორიენტირებული სხვა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმებისგან (შპს, სააქციო საზოგადოება და სხვა). კერძოდ, კოოპერატივისთვის დამახასიათებელ მთავარ ფაქტორს წარმოადგენს მისი წევრების შრომითი რესურსების უკუგების მაღალი ხარისხის უზრუნველყოფა, რაც უაღრესად მნიშვნელოვანია მოსახლეობისთვის (განსაკუთრებით წვრილი მიწათ-მოსარგებლებისთვის) და არა საპაიო ფონდში შეტანილი მატერიალური სახსრებით დივიდენდების მიღება.“ (კოლუაშვილი, მამუკელაშვილი, რამიშვილი, 2019, 71).

მნიშვნელოვანია, რომ სოციალური თვალსაზრისით, ინვესტირება კოოპერაციულ სექტორში გაცილებით უფრო ქმედითუნარიანია, ვიდრე ინვესტირება სხვა სამეწარმეო ფორმებში, რადგან მაგალითად შპს-ში სამეწარმეო საქმიანობას ეწევა და იღებს მაქსიმალურ უკუგებას ერთი ან რამდენიმე პირი, როცა კოოპერატივის ფარგლებში იგივე მოცულობით ინვესტირების შემთხვევაში, მაღალი უკუგების მიმღები შეიძლება გახდეს ასობით ადამიანი. ეს პოზიცია არ უნდა იქნეს გაგებული ისე, თითქოს ეკონომიკურ პროექტებში სოციალური საკითხის წამოწევით რამდენადმე იზღუდებოდეს სამეურნეო სისტემის განვითარების წმინდა ეკონომიკური ასპექტი. პირიქით, სწორედ ასეთი ეკონომიკური მექანიზმების ამოქმედება იძლევა მატერიალური დოვლათის განაწილების ორი ძირითადი პრინციპის - ეკონომიკურისა და ეთიკურის, ოპტიმალური სინთეზის საშუალებას.

კოოპერაციულ ურთიერთობებზე ტრანსფორმაციის მნიშვნელობის არასათანადო შეფასება, არასაკმარისი გაცნობიერება იმისა, რომ აგრარულ სექტორში კოოპერაციის განვითარება სახელმწიფო რეფორმებისა და გარდაქმნების ყველაზე მნიშვნელოვანი მიმართულებაა, თავის შეკავება ამ კუთხით ადეკვატური ქმედითი ღონისძიებების გატარებისა და წარმატებული ეკონომიკის ქვეყნების მდიდარი გამოცდილების გაზიარებისაგან, ქმნის სერიოზულ პრობლემებს, რაც ნეგატიურად აისახება სოფლის და სოფლის მეურნეობის მხარდაჭერის ღონისძიებების ეფექტიანობაზე, საინვესტიციო კაპიტალის ქმედურანობაზე, ასუსტებს საფინანსო რესურსების ეფექტიანი გამოყენების პოტენციურ შესაძლებლობებს და პრაქტიკულად შეუძლებელს ხდის აქტივების ეფექტიან გამოყენებას და კაპიტალიზაციას.

მიმდინარე პერიოდში, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის ლოკალური გავრცელების ოპტიმალური ფორმის განსაზღვრაში, სათემო კოოპერატივებს პრიორიტეტული მნიშვნელობა ენიჭება. მისი ჩამოყალიბება უნდა მოხდეს ადმინისტრაციული ერთეულების ფარგლებში, წარმოების სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის ფაქტორების გათვალისწინებით. ასეთი ტერიტორიული გავრცელების ნიშნით შექმნილი სასოფლო-სამეურნეო (სათემო) კოოპერატივები ქმნიან კოოპერაციის პროცესში მოსახლეობის მასობრივი ჩართულობის პირობებს, სადაც შესაძლებელი გახდება მასშტაბის ეკონომიკური ეფექტის გამოყენება და ამასთან ერთად - ადგილებზე მოსახლეობის რეალური სამეწარმეო შესაძლებლობების გამოკვეთა და კაპიტალიზაცია, რასაც ინკლუზიური სამეწარმეო განვითარების პროექტების დაგეგმვასა და განხორციელებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. სათემო ტრადიციები, მათ შორის საწარმოო ურთიერთობები, ოდითგანვე გავრცელებული იყო საქართველოში, განსაკუთრებით საქართველოს მთიანეთში.

კოოპერაციული აგროსაკრედიტო სისტემა

მოსახლეობის სამეწარმეო გააქტიურებისა და განვითარების ერთერთ აუცილებელ პირობას ფინანსებზე ხელმისაწვდომობა წარმოადგენს. ახლადშექმნილ სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს და გლეხობის აბსოლუტურ უმრავლესობას, კომერციული კრედიტის საგარანტიო უზრუნველყოფის დეფიციტის, მაღალი საპროცენტო განაკვეთების, სამეწარმეო საქმიანობის მრავალმხრივი სპეციფიკის ცოდნის დაბალი დონით და მაღალ სამეწარმეო რისკებთან დაკავშირებული სხვა ფაქტორების გამო, პრაქტიკულად არ გააჩნიათ პერსპექტივა დააკმაყოფილონ კომერციული ბანკების მოთხოვნები. ამიტომ, მიმდინარე პერიოდში სოფლის მოსახლეობის კრედიტებით უზრუნველყოფისათვის კოოპერაციული აგროსაკრედიტო სისტემის ფორმირებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.

კოოპერაციული ორგანიზაციების მართვის ფინანსური მექანიზმი არსებითად განსხვავებულია სხვა სამეწარმეო ფორმების ფინანსური მექანიზმისგან. ეს განსხვავება ძირითადად ეხება აქტივების შემადგენლობას და სტრუქტურას, რადგან მისი ქონებრივი კომპლექსი დიდად არის დამოკიდებული არამატერიალურ აქტივებზე, რომელიც უპირატესად ორიენტირებულია შრომითი რესურსის კაპიტალიზაციის ფაქტორზე.

კოოპერაციული აგროსაკრედიტო სისტემის დანიშნულებაა მისი წევრების შრომითი და მატერიალური რესურსების ეფექტიანობის ზრდა, რაც მიიღწევა დაკრედიტების შეღავათიანი და გამარტივებული პირობებით, მცირე საპროცენტო განაკვეთით და სოლიდარული პასუხისმგებლობით. განვითარებული ეკონომიკის არაერთი ქვეყნის გამოცდილება ადასტურებს, რომ ისეთ ქვეყანაში, როგორც საქართველოა, ამ სისტემის ფორმირების პროცესში (განსაკუთრებით საწყის ეტაპზე) წარმატების მიღწევა სახელმწიფოს მხარდაჭერის გარეშე, პრაქტიკულად შეუძლებელია. სახელმწიფო მხარდაჭერასა და რეგულირებაში ინკლუზიურ განვითარებაზე ორიენტირებული, პროგრესული მიდგომების დანერგვა ქმნის ეკონომიკურ პირობებს იმ წინააღმდეგობათა გადალახვისათვის, რაც აფერხებს

აგრარული სექტორის ტრანსფორმაციას საფინანსო ურთიერთობების გაფართოებულ სისტემებზე.

საქართველოში კოოპერაციული აგროსაკრედიტო სისტემის შესაქმნელად გასატარებელია მასშტაბური ცენტრალიზებული ღონისძიებები, რაც უპირველეს ყოვლისა, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციული სისტემის შექმნასთან არის დაკავშირებული, რადგან ასიათასობით მცირემიწიანი მეურნის სახელმწიფო მხარდაჭერა ინდივიდუალურად, დაკავშირებულია რთულ, პრაქტიკულად გადაუჭრელ ორგანიზაციულ საკითხებთან, დიდ საბიუჯეტო ხარჯებსა და მაღალ რისკებთან. ასეთ პირობებში, მცირემიწიანი და დაბალშემოსავლიანი მოსახლეობის სახელმწიფო მხარდაჭერის ორგანიზებაში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.

კოოპერაციული აგროსაკრედიტო სისტემა აგრარულ სექტორში ძირითადი ფონდების რეკაპიტალიზაციის მიზანმიმართული პოლიტიკის მექანიზმია, რომლის დანიშნულებაც მისი წევრების შრომითი და მატერიალური რესურსების ეფექტიანობის ზრდაა. განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებში, კოოპერაციული აგროსაკრედიტო სისტემის მთავარი კომპონენტი ძირითადად წარმოდგენილია კოოპერაციული აგროსაკრედიტო ბანკის სახით, თუმცა, ზოგიერთ ქვეყანაში ამ სისტემას საკრედიტო კავშირები ან სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების საკრედიტო განყოფილებები ქმნიან. კოოპერაციული აგროსაკრედიტო ბანკის საქმიანობა შეიძლება მოიცავდეს როგორც სესხის ინსტრუმენტებს, ასევე თავდებობის ფუნქციას. ასეთ სესხს გააჩნია კომერციულ ბანკებთან შედარებით უფრო დაბალი საგარანტიო უზრუნველყოფის მოთხოვნილება და უფრო გრძელი დაფარვის ვადა, გადახდები კი, როგორც წესი, მიზნულია დაგეგმილი ფულადი სახსრების მოძრაობასთან.

კოოპერაციული აგროსაკრედიტო ბანკის ფორმირებაში გამოყენებულ უნდა იქნეს „ქვემოდან-ზემოთ“ კოოპერაციული მეთოდი, რითაც ის წინასწარ შემუშავებული სტრატეგიული გეგმის საფუძველზე, დაამყარებს წონასწორობას ქვემოდან ინიცირებასა და ზემოდან კონტროლს შორის, კოოპერაციული საფუძვლებისა და

მაღალპროფესიული საბანკო საქმის წარმოების თავიდანვე დანერგვის აუცილებლობის გათვალისწინებით.

კოოპერაციული აგროსაკრედიტო სისტემა გამოირჩევა სპეციფიკური თავისებურებებით და მისი წარმატება განპირობებულია უშუალოდ ამ სისტემისთვის დამახასიათებელი საერთო ნიშნებით, როგორცაა:

- ორი სფეროს: სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის და საბანკო საქმის საუკეთესო პრაქტიკის ერთ სისტემაში გამოყენების შესაძლებლობა;
- კრედიტების გაცემა მხოლოდ სასოფლო-სამეურნეო და აგრო-სამრეწველო დანიშნულებით;
- დაბალი საპროცენტო განაკვეთი საგარანტიო უზრუნველყოფის გარეშე;
- ორიენტირება საშუალო და გრძელვადიან კრედიტებზე;
- მოგების რეინვესტირება ბანკის რეზერვებში, რაც პერმანენტულად ზრდის ბანკის კაპიტალს;
- საკრედიტო მომსახურების ეტაპობრივი დივერსიფიცირება;
- კრედიტების გაცემის გამარტივებული პროცედურები.

მიმდინარე პერიოდში მცირემიწიანი და დაბალშემოსავლიანი მოსახლეობისთვის, რომელიც დღეს საქართველოში სოფლის მოსახლეობის უმრავლესობას წარმოადგენს, მხოლოდ კოოპერაციული სისტემის დამკვიდრებით არის შესაძლებელი მათი სამეწარმეო განვითარება, სოფლად შრომის ავტორიტეტის ამაღლება და სოციალურ სოლიდარობაზე დაფუძნებული მეურნეობრიობის ფორმების დამკვიდრება, რასაც ავტომატურად მოსდევს სინერგიული ეფექტი - ეკონომიკური, სოციალური, დემოკრატიული თვითმმართველობის და განათლების კომპონენტების ერთობლიობის საფუძველზე. სამეწარმეო საქმიანობის კოოპერაციული მოდელი, კოოპერაციული შიდასაწარმოო ურთიერთობათა წესები და მეპაიეთა სოლიდარული პასუხისმგებლობა იძლევა საწარმოთა ფუნქციონირების ოპტიმალურთან მიახლოების ყველაზე კარგ საშუალებას და წარმოადგენს სამეწარმეო რისკების შემცირების განმსაზღვრელ ფაქტორს, რაც თავის მხრივ, განაპირობებს საბანკო კრედიტის გაიოლებული ფორმით გაცემის შესაძლებლობას. სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივის მეპაიეები კარგად იცნობენ ერთმანეთის საქმიანობას და სოლიდარული პასუხისმგებლობის პრინციპიდან გამომდინარე, თავად ახდენენ ზეწოლას

უპასუხისმგებლო მეპაიეებზე. ამგვარად, კოოპერაციული სისტემა ქმნის სოლიდარული პასუხისმგებლობის ძლიერ ფუნდამენტს, რაც განაპირობებს ვალდებულებების დაფარვის მაღალ მაჩვენებელს. „კოოპერაციული საბანკო სისტემის განვითარების ერთერთი მთავარი ფაქტორია ადგილობრივი პირობების და პოტენციური კლიენტების კარგი ცოდნა, რასაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს“ (როზენქვისტი, 2016, 25).

ასეთი ფორმით შეიქმნება სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში უშუალოდ ჩართული მოსახლეობის შეღავათიანი კრედიტებით უზრუნველყოფის კოოპერაციული აგროსაკრედიტო სისტემა, ერთი მხრივ, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციული სისტემის და მეორე მხრივ, კოოპერაციული აგროსაკრედიტო ბანკის მიერ, რადგან არსებულ პირობებში მხოლოდ მათი ორგანული ტანდემი განაპირობებს თითოეული მათგანის არსებობის მიზანშეწონილობას და წარმატებას. შესაბამისად, მათი არსებობა ცალცალკე, მოკლებულია ობიექტურ საფუძველს.

დასკვნა

საქართველოს საწარმოო თავისებურებისა და განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნების გამოცდილების ანალიზით დასაბუთებულია, რომ აუცილებელია ქვეყანაში ინკლუზიური ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება, რომელიც ორიენტირებული იქნება უშუალოდ პირველადი სოფლის მეურნეობის პროდუქტების მწარმოებლების ინტერესებზე. სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს შესწევთ უნარი უზრუნველყონ ცხოვრების მაღალი სტანდარტები, მოსახლეობის ინკლუზიური ეკონომიკური განვითარება და მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინონ სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემის მოგვარებაზე. სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სოფლად მოსახლეობის სამეწარმეო გააქტიურების, სწრაფი ეკონომიკური ზრდის, კრიზისების გადალახვის, სიღარიბის დაძლევის, მიგრაციის შეჩერების და ჯანსაღი საშუალო ფენის ფორმირების რთული პროცესის განხორციელებაში.

კოოპერაცია პრაქტიკულად წარმოადგენს არსებული არაეფექტიანი ეკონომიკური ფორმის შეცვლის მექანიზმს, დიამეტრალურად განსხვავებული ეფექტიანი ორგანიზაციული მოწყობით, ანუ რეფორმას, რომლის მიზანია მოსახლეობის სამეწარმეო გააქტიურება და ინკლუზიური ეკონომიკური და სოციალურ-კულტურული განვითარება. საკითხი ეხება აგრარულ სექტორში კომპლექსური ხასიათის მქონე ახალი პოლიტიკის გატარებას, რაც უზრუნველყოფს მისი ყველა ფუნქციის ბალანსს და იძლევა საწარმოთა ფუნქციონირების ოპტიმალურთან მიახლოების ყველაზე კარგ საშუალებას. სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის შიდასაწარმოო ურთიერთობების წესები წარმოადგენს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივის, როგორც ორგანიზაციული ფორმის ინდენტობის განმსაზღვრელ მთავარ კომპონენტს, რადგან მცირემიწიანი და დაბალშემოსავლიანი მოსახლეობისთვის, მხოლოდ კოოპერაციული შიდასაწარმოო ურთიერთობების წესების დანერგვით იქმნება სოფლად ჯანსაღი ეკონომიკური გარემო, რომელიც სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში უშუალოდ ჩართული მოსახლეობის სამეწარმეო რისკების მინიმუმამდე დაყვანას და შრომის უკუგების მაღალ ხარისხს განაპირობებს.

ქართული სოფლის მომავალი, დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად სწორად იქნება გაანალიზებული და შეფასებული ძირეული პრობლემები, რადგან მხოლოდ ამის შემდეგ გახდება შესაძლებელი მისი განვითარების პროგრესული ხედვების ჩამოყალიბება და სათანადო პოლიტიკის შემუშავება. აუცილებელია, ადევატურად იყოს გააზრებული ქვეყნის განვითარებაზე კოოპერაციული სისტემის განსაკუთრებული გავლენა. აშკარაა, რომ მიმდინარე პერიოდში სოფლის და სოფლის მეურნეობის განვითარების ეფექტიანი მოდელების შექმნისა და მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდამჭერი ღონისძიებების დაგეგმვის კუთხით, აგრარულ სექტორში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს განსაკუთრებული როლი უნდა მიენიჭოს. აუცილებელია, განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნების მსგავსად, ცალსახად განისაზღვროს მთავარი: სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის პროცესი წარმოადგენს მასშტაბურ ღონისძიებათა ერთობლიობას, რომელიც პირველად ჩვენი ქვეყნის უახლეს

ისტორიაში გამიზნულია უშუალოდ სოფლად მცხოვრები ადამიანების და საბოლოო ანგარიშით, მთელი საზოგადოების სასიკეთოდ. არსებული რეალობის გათვალისწინებით, საწყის ეტაპზე სახელმწიფომ უნდა აიღოს პასუხისმგებლობა და სხვა განვითარებული ქვეყნების მსგავსად, უნდა იკისროს ამ უაღესად მნიშვნელოვანი პროცესის ძირითადი მაკოორდინირებელი, მათორგანიზებელი და ხელშემწყობი ფუნქცია. ხელისუფლებამ უნდა ირწმუნოს, რომ სოფლად დღეს არსებული მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გამოსწორება კოოპერაციული ორგანიზაციების მიერ (სასოფლო-სამეურნეო, მარკეტინგული და სამომხმარებლო კოოპერატივები, ასოციაციები, კლასტერები, საკრედიტო კავშირები, კოოპერაციული აგროსაკრედიტო სისტემა) - შესაძლებელია; რომ სწორედ კოოპერაციული სექტორი წარმოადგენს მის ძლიერ და სანდო პარტნიორს კრიზისების გადალახვის, ეკონომიკური პრობლემების მოგვარების და საშუალო ფენის ფორმირების რთული პროცესების განხორციელებაში.

კოოპერაციულ ურთიერთობებზე ტრანსფორმაცია შეუქცევადი ობიექტური პროცესია, რომელიც ქმნის საფინანსო და სამრეწველო კაპიტალის გრძელვადიანი ინტეგრირების, ფინანსური მეთოდების და რესურსების ეკონომიკის რეალურ სექტორებზე ორიენტირების და ეროვნული სამეურნეო სისტემის მოდერნიზების შესაძლებლობას.

ლიტერატურა:

- პაპავა ვლ. (2018) “რატომ ვერ აღიქვამს დადებითად საქართველოს მოსახლეობა ეკონომიკურ ზრდას” საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი, <https://www.gfsis.org/ge/blog/view/888>, 30.11.2018.
- პაპავა ვლ. (2009) სიღარიბის შემცირება კერძო სექტორის განვითარების გზით. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია, შრომები 7, საგამომცემლო ფირმა „სიახლე“ 2009, გვ. 20 – 41.
- CHAMARU DE ALWIS . The New Mechanism for the Performance Evaluation of Cooperatives, Advances in Finance and Accounting. April 2007.
- კოლუაშვილი პ, მამუკელაშვილი დ. (2019). სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის განვითარების გამოცდილება მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში. ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, N 2.

- კოლუაშვილი პ., მამუკელაშვილი დ., რამიშვილი ბ. (2019). კოოპერაციული შიდასაწარმოო ურთიერთობები -- სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივის სიცოცხლისუნარიანობის საფუძველი. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, N1, გვ. 70 – 81.

- როზენქვისტი ბ.(2016) სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების განვითარების სააგენტოს პოტენციალის შეფასების ანგარიში, ევროკავშირის სამეზობლო პარტნიორობის პროგრამა სოფლის მეურნეობის და სოფლის განვითარებისთვის (ENPARD), Europe Aid/136454/DH/SER/GE. 2016 წლის იანვარი.

References

- Papava V. (2018) “ratom ver aghikvams dadebitad sakartvelos mosakhleoba ekonomikur zrdas” [“Why the population of Georgia does not perceive economic growth positively.” Georgian Foundation for Strategic and International Studies.] In Georgian
- <https://www.gfsis.org/ge/blog/view/888>, 30.11.2018.
- Papava V. (2009) sgharibis shemtsireba kerdzo sektoris ganvitarebis gzit [Poverty reduction through private sector development. Georgian Academy of Economic Sciences, Scientific works 7, Publishing Company "Novelty" 2009, p. 20 – 41.] In Georgian
- CHAMARU DE ALWIS . The New Mechanism for the Performance Evaluation of Cooperatives, Advances in Finance and Accounting. April 2007;
- Koguashvili P., Mamukelashvili D. (2019). sasoplo-sameurneo kooperatsiis ganvitarebis gamotsdileba msoplios skhvadashva kveq'anashi [Agricultural Cooperative Development Trends in Different Countries of the World. “Economics and business” N 2.] In Georgian
- Koguashvili P., Mamukelashvili D., Ramishvili B. (2019). kooperatsiuli shidasatsarmoo urtiertobebi -- sasoplo-sameurneo kooperativis sitsotskhlisunarianobis sapudzveli. [Cooperative Domestic Production Relationships – The Basis for Agricultural Cooperative Viability. “Economics and Business” N1. pp.70-81.] In Georgian
- Rosenquist B. (2016) Potential Assessment Report of the Agricultural Cooperatives Development Agency, EU Neighborhood Partnership Program for Agriculture and Rural Development (ENPARD), Europe Aid / 136454 / DH / SER / GE. January 2016;

Economic Mechanism of Entrepreneurial Development of the Population in the Regions of Georgia

Paata Koguashvili,

Professor,

Georgian Technical University

paata_koguashvili@hotmail.com

David Mamukelashvili,

*Head of the Target Projects Service
LEPL Agricultural Cooperatives Development Agency
dmamukelashvili@gmail.com*

Based on the experience of both Georgian and different countries in coordinating and supporting financial mechanisms for the development of the cooperative sector, it is possible to clearly define the main: the task cannot be solved empirically without considering the theoretical and methodological aspects of the problems and preparing appropriate foundations which is related to the creation of conceptual foundations of organizational-economic and financial mechanisms of development, qualitative changes in the financial environment, improvement of the investment environment, capitalization of labor and material resources, and balancing the economic interests of the state and the private sector, which is most effectively possible with the active support of the development of the cooperative system of entrepreneurial activities.

Inadequate assessment of the importance of transformation in cooperative relations, insufficient understanding that the development of cooperation in the agricultural sector is the most important direction of state reforms and transformations; refraining from taking effective measures in this regard and sharing the rich experience of the countries with successful economies creates serious problems that negatively affect the effectiveness of rural and agricultural support measures, the effectiveness of investment capital, weakens the potential for efficient use of financial resources and make it virtually impossible to effectively use and capitalize assets.

The purpose of the cooperative agro-credit system is to increase the efficiency of labor and material resources of its members. It is achieved through preferential and simplified lending terms, low interest rates and joint and joint liability. The experience of many developed economies proves that in a country like Georgia, it is practically impossible to succeed in the formation of this system without the support of the state. The introduction of progressive approaches focused on inclusive development in state support and regulation creates economic conditions for overcoming the obstacles that hinder the transformation of the agrarian sector into expanded systems of financial relations.

Keywords: *Socio-economic situation, anti-crisis measures, agricultural cooperation, entrepreneurial activation, manufacturing industry, cooperative agro-credit system.*

JEL Codes: *L26, Q10, Q13, Q14*

An Updated Approach for the Value Chain in Times of Digital Transformation

Dr. Günter Hofbauer

*Professor, Technische Hochschule
Ingolstadt/Germany*

Guenter.Hofbauer@thi

The purpose of this article is to introduce a new configuration of the value chain in view of the digital transformation. The value chain is a very important management concept. In times of digitalization this concept has to be adjusted in terms of composition and interaction of different components. The scientific approach is conceptual and analytical. To start with, the activities of value creation will be examined and rearranged. Second, the logical connection and interaction will be verified as the basis for digitalization. The scientific aim is to contribute a contemporary approach of the value chain in combination with the digital transformation to academic discussion. The substantiation for the rearrangement of activities is well based on theoretical and statistical examination.

In summary, one major conclusion can be drawn: not only activities should be analyzed for value creation, but much more the linking process. The product management process for example is considered for examination.

Keywords: *Value chain, digital transformation, activities, innovation, technology*

JEL Codes: *O30, O31, O32, O33*

1. Initial situation

Competitive advantage is an essential prerequisite for companies to survive in competitive markets. Porter introduced the value chain in 1985 as a tool to analyze business activities of a company in order to identify competitive advantages. He differentiates the business activities of a company into primary and secondary activities. Primary activities are supposed to create value. Secondary activities are supporting activities to enable primary activities.

Technological progress and the digital transformation (Hofbauer/Sangl/Engelhardt 2019) changed business operations heavily. The digitalization changed nearly all areas of activities in execution and performance. This is the reason and motivation to revise the concept of the value chain. All assumptions, prerequisites and consequences will be analyzed.

In chapter 2 the basic concept of the value chain will be explained and the primary and

secondary activities will be introduced. The first question of research is whether these activities are still correctly assigned and all activities are properly integrated into the corresponding activities. The second question is about processes as a prerequisite for digitalization.

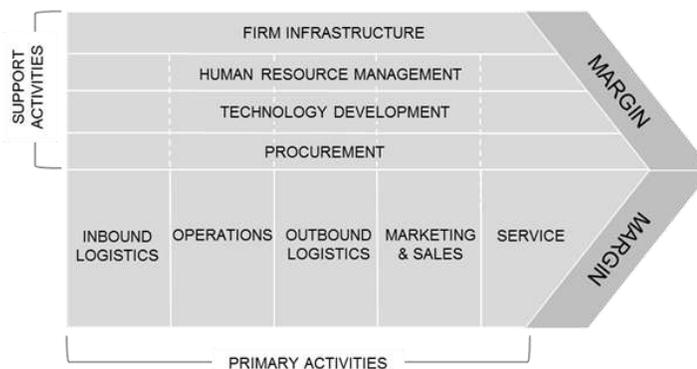
The benefit of this paper is the presentation of an updated conceptual framework of the value chain and the proof of preparedness of the value chain for digital transformation. This is the first consistent revision of the value chain under contemporary conditions in the age of digitalisation. This revised version may become subject of scientific discussion as well as application for industrial implementation.

2. Problem formulation and question of research

Porter's value chain (Porter 1985; 2004) supports the analysis of all activities of a company. Competitive companies have to perform all these activities perfectly in order to create value. Primary activities directly refer to the physical creation of a product and thus are considered to create value. Support activities are necessarily required to enable primary activities. The mentioned value chain (Figure 1) is a composition of business activities and differentiates primary activities and support activities.

Porter's value chain (Porter 2004)

Figure 1

The basic idea of this concept is, that the entire cost position is divided into different activities. Primary activities are supposed to directly create value. The whole area within the picture in figure 1 represents total sales of a company. The margin is calculated as total sales minus total cost of all activities. Innovative products with high value to the customer will push sales figures. The management has to perform all activities in an effective and efficient way at a minimum of cost. Hence the margin and value to the company will raise.

Porter (2004) characterized inbound logistics, operations, outbound logistics, marketing & sales as well as service as primary activities. This approach served as a management tool for 35 years now. The working hypothesis is that there is a need to revise of the value chain under current conditions.

The value chain should include all mandatory steps of value creation of a product in a structured process of activities. These activities refer to each other and they require resources. To be characterized as a primary activity, an activity has to be involved in the physical creation of the product (Porter 2004). Primary activities are characterized to create value which is higher than the cost of these activities. According to this logic the support activities consume resources without creating value. But they are necessary supporters of the primary activities.

The basic motivation of this paper is to examine the composition of the value chain and to verify, whether this tool is still applicable or it has to be adjusted due to changes in technology and transactions in business processes. Depending on the findings it will be considered how to rearrange the value chain. Especially the primary activities are under revision and will be rearranged after careful considerations. The secondary activities will be reviewed and updated, if necessary. The succeeding step includes the digitalization issues.

The first question of research of this paper can be formulated as follows:

Are all the activities of the value chain still correctly assigned and properly integrated? Based on previous work (Hofbauer/Sangl 2018 and Hofbauer/Sangl 2019) the following theses have already been answered:

Thesis no. 1: If it is verified that a value creating activity is missing, then this activity has to be allocated into the value chain at the appropriate position.

Thesis no. 2: If it is proven that a secondary activity is considered to create value, it has accordingly to be integrated into the primary activities.

Thesis no. 3: If it is shown that a primary activity is not creating value, then it has to be placed as a secondary activity.

The second question of research of this paper can be formulated as follows: How can all value creating activities be aligned in an adequate process as a requirement for digital transformation? This question leads to the following theses:

Thesis no. 4: If there is string of value creating activities identified, these activities should be arranged in a logical and well-structured process.

Thesis no. 5: If there is an underlying process, this process can be digitalized.

3. Literature review and findings for recommendation

In this chapter the theses 1, 2 and 3 will be treated first. The completeness of value creating activities and the classification of selected activities will be argued. The argumentation is presented briefly, because those activities have already been discussed in detail (Hofbauer/Sangl 2018a, 2019). Then the theses 4 and 5 will be processed.

3.1 Reasoning to include a new activity into primary activities

In this chapter the question will be answered, why a so far missing activity will be integrated due to thesis no. 1. The reason is that innovation management is one of the most important entrepreneurial functions. The importance of innovation activities can be argued in terms of facts and figures on a quantitative basis. Large budgets are invested in the search of innovations and there is a huge impact of new products on the competitiveness and profitability of a company. The outcome in terms of new products or applications are inevitable requirements for prosperous enterprises. An innovative enterprise may be characterized by means of: introducing new products, entering new markets, development of additional benefits, increase of market share as well as enlargement of sales and profit (Hofbauer/Sangl 2018, pp. 71-76).

Innovations substantiate competitive advantage (Hofbauer et al. 2009). Innovation management in turn is driven by R&D activities. The outcome of R&D activities are goods, products and services, which provide a specific benefit for the customers. If the benefit is high, the customer is willing to pay a higher price. Hence all activities refer to the value of the enterprise, which is based on the value for the customer. The internal R&D mostly focuses on exploitation, whereas the exploration is more and more done by external sources (Hofbauer/Hofbauer 2016). Companies know that they have to exploit their existing knowledge and resources to achieve competitiveness. In addition to that open innovation (Brening/Hofbauer, 2017) is a major opportunity to get beneficial innovations done within a shorter time frame and with a lower budget. Innovation activities are vital for successful companies and prerequisites for establishing competitive advantage and value added. The empirical data show that innovation activities and corresponding budgets on the input side as well as the outcome of innovation on the sales side have a huge impact on companies and economies. Innovations in terms of products and services are essential to create value for the company and for the customer (Hofbauer/Gandhi, 2016).

In collaboration with advanced procurement and with suppliers the most important issue is to detect and utilize innovations and innovative potential for the company. Once suppliers are identified, they should be closely involved into the research and development process of the company (Engelhardt/Hofbauer 2017). The utilization of open innovation processes provides additional creative potentials and provides a significant strategic advantage. The most important advantages are reduction of time-to-market and cost-to-market and an enhancement of fit-to-market and new-to-market. The first two issues concerning time and cost are related to advanced access to information about solutions of problems (Reichwald/Piller 2009, p. 172ff). The argumentation in this chapter is a strong indication that innovation should be included as a primary activity.

3.2 Reasoning to allocate a secondary activity as a primary activity

This chapter will answer the question, why a secondary activity should be classified as

a primary activity according to thesis no. 2. The reason is that there evolved a strategic shift from simply purchasing to contemporary procurement. Initially Porter argued that procurement is one of the so-called support activities in the value chain. The argumentation of Porter's statement was that procurement is just the operational execution of an order, without adding any value. Porter recognizes a small value contribution of procurement departments for companies, but he argues that the cost proportion of procurement activities is quite low or even an insignificant share in total costs (Porter 2004). But since the late 1980s, when the competitive potential of procurement was emerging, the substance and impact of procurement is increasing. Meanwhile the procurement activities have a huge impact on the company's strategic position regarding benefit, overall costs, quality, innovativeness and its differentiation. So contemporary purchasing and procurement activities can strongly improve the cost and value proposition.

The significance of procurement was increasing over time. In the beginning of industrialization the purchasing department had to buy goods at the lowest price. The main task was effectivity and cost optimization. In the following step of evolution the buying process had to be executed in the most efficient way by introducing a structured process. Thereafter the process optimization focused on suppliers. The intention was to synergize the own supply chain with the value chains of the suppliers. Thus the performance of suppliers can be raised and discontinuities in the supply chains can be avoided. The latest step was about integration management. So suppliers can be integrated in a vertical and horizontal way (Hofbauer/Sangl 2016).

In contemporary practice procurement is involved right from the very early beginning of the product development. This involvement ranges from advising the internal development department to supplier selection for utilization of external potentials (Hecht/Goldbach 2017). By doing this, the modern procurement contributes to a product's concept and so to its physical creation and value generation. These activities include frontloading, innovation management, and selection of (development) suppliers, production materials as well as manufacturing equipment and processes. In doing that, procurement operates as the link between the company and the relevant sourcing markets. Qualitative issues may arise from the shift towards strategic tasks like forward sourcing and frontloading. All these topics contribute to the value added. The importance and the impact of contemporary procurement was already shown and argued in detail in other publications (Hofbauer/Sangl 2017).

The scope of procurement is directly related to corporate objectives (Hofbauer 2017, Hofbauer/Hecht 2017, Hofbauer et al. 2016). Important objectives refer to assurance of quality, capability of suppliers and flexibility. These objectives are important to ensure continuous production, reliable supply with raw material and other bought-in parts, modules and systems. The increasing flexibility is a procurement objective as well, because this helps the OEM to react adequately on external influences. There is no doubt that procurement is nowadays a decisive activity and contributes a noticeable portion to the value added within the value chain of a company (Hofbauer/Sangl 2017). This becomes obvious as we take a deeper look into a typical cost structure. The value of the sourced material (including trading goods) ranges

between 50 and 70% of the gross production value.

Different market forces put pressure on companies and competitors and caused the change from traditional purchasing towards a value creating character of procurement management (Hofbauer 2017). Many companies consider the leverage effect of procurement to be very important. A survey among nearly 400 companies of the Swiss Mechanical and Electrical Engineering Industries certifies the high importance of procurement: 60% of them indicate, that the optimization of the procurement activities will have a crucial importance to enhance sourcing efficiency and achieve noticeable cost reduction (Deloitte 2015).

In combination with the forward sourcing task of procurement there is a strong interrelation between R&D and procurement (Hofbauer/Wilhelm 2015). Both have to deal with R&D duties and challenges, both have to deal with innovations. Internal innovations have to be integrated into specifications for goods to be sourced from outside. Furthermore the procurement activity has to look for external potentials and innovations to be applied for utilization in new products.

The arguments outlined in 3.1 und 3.2 strongly suggest to introduce a new activity in the beginning of the updated value chain. This compound activity consists of procurement in strong collaboration with innovation management. As explained above, both activities have an impact on the following value creating activities.

3.3 Reasoning of characterizing a primary activity as secondary activity

This chapter answers the question, why a primary activity after revision should be recognized as a secondary activity due to thesis no. 3. The reason is that for the classification as a primary activity it is essential, whether there is a value added or not. If not, this activity should be reclassified as secondary activity. The examination of logistic activities validates a reclassification, because of a lack of value creation.

The logistic activities are twofold: *Inbound logistics* cover receiving and storing of goods, these activities include the internal distribution of inputs, such as material handling, warehousing, vehicle disposition, inventory control and returns to suppliers. The *outbound logistics* put the relation to customers, retailers and wholesalers in execution. The company's offer has to be delivered, these activities contain order processing, storage, scheduling, warehousing, picking and physical distribution to customers as well as delivery vehicle operations.

Technological progress in terms of automatization as well as immediate accomplishment of activities changed the whole supply chain. These processes are highly automated nowadays and changed the configuration and workflow of the supply chain. The significance of logistic activities decreases in times of digitalization with automated supporting processes and sensor controlled internal supply as well as external supply chains across companies and modes of transport. In the near future these activities will be executed by autonomous systems. This is why added value to the product can hardly be observed anymore. Inbound logistics like receiving goods, storage, transportation and distribution of input factors

are needful, but an increase in value added is not observable. The same argumentation can be provided for outbound activities. Consignment, stockpiling, collection, intra-plant logistics and distribution is quite needful as well, but value added in these activities is hardly to find, too. In consideration of these tremendous changes in technology and circumstances it is advisable to have a closer look on the logistic activities. There are qualitative and quantitative reasons to be mentioned:

The basic *qualitative* argumentation is based on the work of Taiichi Ohno, former head of production at Toyota (Ohno 1988). He evaluated activities with regard to the additional value of respective activities. In doing this, he identified efficient principles in production technology. The ambition was to identify the activities, which facilitate effectiveness, meaningfulness, usefulness and feasibility. Ohno also introduced the term MUDA, which was the denomination for unnecessary effort or needless operating expense (Ohno 1988). His intention was to identify and eliminate unnecessary efforts in order to increase profitability. Coming from this perspective, it is major to understand that unnecessary means useless for value creation. It may be necessary to execute a specific activity, but in terms of value creation it can be considered as waste. It is a matter of fact that for the value of a product it makes no distinction by whom, where, how often and by what vehicle a specific item has been transported, stapled, collected or stored. Added value cannot be perceived.

Ohno identified seven types of unnecessary activities: transportation, inventory, overproduction, waiting, over-processing, defects and motion. The first three of them directly relate to the value chain. Beyond doubt these activities are requested to perform operations, but they are useless for value creation. In times of sensor controlled, connected and process optimized conditions within Internet of Things, there will be a huge potential to optimize logistic activities on a huge scale. By means of digitalization in the fourth industrial revolution operations can be executed and entire processes can be realized in an optimized way. Especially transportation, inventory and overproduction can be reduced to the minimum.

The *quantitative* reasoning refers to the percentage of logistic costs on total cost. There is only few statistical data, but one figure shows that the portion came down from 15% in 1990 to about 7% in 2008 (Handelsblatt 2009). In innovative industries like car manufacturing, electronics and precision engineering the portion already realized a level of 4.5% in 2012 (Hofmann et al. 2012). In the long run, the portion of logistic cost is estimated to reach a level of 3% (Fraunhofer 2017). So the absolute basis for cost savings through automation is very low and almost exploited. Thus it can be stated that the share of logistic costs is declining and with it the significance of logistic. 28% of surveyed industrial companies did not even know their logistic costs in detail. This finding emphasizes that the management attention on creating value has clearly shifted away from logistic activities. The costs of logistic activities are primarily driven by increasing cost of energy, fuel and transport prices as well as rising personnel expenses.

On the basis of the *qualitative* and *quantitative* argumentation, the statement can be evolved that logistic activities have negligible impact on value creation. Because of these reasons it is evident to shift the logistic activities from the primary activities to the secondary

activities.

3.4 Process-oriented activities in innovation management

The innovation management process will be shown exemplarily as a string of activities in this chapter. According to thesis no. 4, a string of value creating activities can be clearly identified in literature. These activities should be arranged in a logical and well-structured process. With the help of a systematic and process-oriented innovation activity promising ideas shall be detected by purpose rather than by chance. Figure 2 gives an overview of the multitude of innovation process models found in literature.

*Selected innovation processes in academic literature
(Hofbauer/Wilhelm 2015, p. 10)*

Figure 2

Authors	Phase Organization						
	1	2	3	4	5	6	7
Hofbauer/Sangl (2006)	Strategic Orientation	Idea Management, Innovation	Conception, Transformation	Product Development	Market Testing	Market Development	Product Lifecycle Management
Hauschildt (1997)	Idea	Detection/ Observation	Research	Development	Invention	Implementation	Exploitation
Reeder/Brierty/ Reeder (1987)	Idea Generation	Screening	Idea Evaluation	Preliminary Business Plan	Product Development and Testing	Formal Business Plan	Market Launch
Geschka/ Laudel (1992)	Strategic Orientation	Idea Finding	Selection of Proposals	Task Elaboration	Task Specification	Realization	
Brockhoff (1992)	Project Idea	Research & Development	Invention	Investment	Implementation		
Cooper/ Kleinschmidt (1991)	Idea	Idea Selection	Development	Testing and Validation	Production and Market Launch		
Trommsdorff/ Schneider (1990)	Problem Recognition	Idea Generation	Screening and Analyzation	Development	Testing and Validation		
Thom (1992)	Idea Generation	Idea Acceptance	Idea Realization				
Müller/ Deschamps (1986)	Invention	Incubation	Implementation				

The underlying idea and thus the creative element of innovation is the key component across all considered processes. The final stage is mostly characterized by the implementation into the market. An upstream positioned strategic orientation, however, is only the starting point for few authors. But nonetheless it is an important requirement to lead the activities into the right direction of value creation. The Integrated Product Management Process (IPMP) by Hofbauer/Sangl (2018) is considered best suited for this research article in order to cover the widest range of innovation management. This process starts with the activity strategic

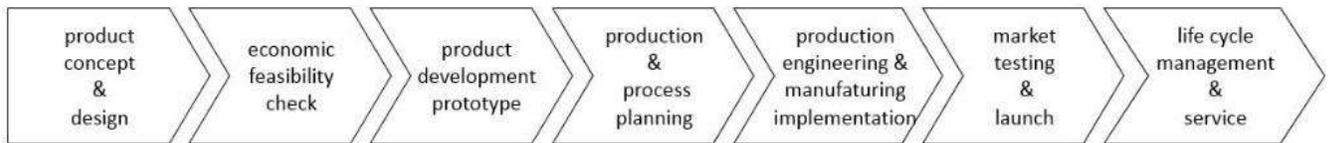
orientation and ends up with lifecycle management.

There is a commonality between above-average successful enterprises, which differentiates them strikingly from those less successful: no matter what situation they are in, they are never content with just sticking with the company's present success (Bailom et al. 2013). This continuing willingness to implement changes is considered by the authors as the most important property of particularly successful companies. Thereby all related activities have to be executed in the most effective and efficient way to create competitive advantage and to earn profits. Value can be created by executing these activities better, faster, and with lower cost expenditure than competitors. The execution is based on clearly defined value creating activities, which are connected continuously without any interruption (Hofbauer/Sangl, 2018, pp. 309-321).

According to a well-proven IPMP model, different process steps can be identified beginning with the product concept up to life cycle management (Hofbauer/Sangl, 2018, p. 341). Figure 3 displays more detailed process phases of value creation, which have to be executed and processed.

Activities in technical product management (own work)

Figure 3

Technical Product Management (TPM) is also referred to as Product Lifecycle Management (PLM) which is defined as the activity of managing a company's innovation from womb to tomb, in the most effective way.

3.5 Digitalization of the value chain

As demonstrated in 3.4, there is an underlying process with distinguishable activities. Thus the necessary requirement for digitization is fulfilled and this process can be digitally transformed. In this chapter it will be demonstrated that the concept of the digital twin meets perfectly all requirements to be applied in order to connect all value creating activities and even foster the value generation.

For simplicity reasons similar activities are combined and reduced to a four step model:

Design covers the first three activities of figure 3. In this early stage of the innovation process efforts are especially required from innovation (internal as well as open innovation) and procurement (external). This is why this initial activity is a combination of innovation management and procurement. Operation includes the activities 4 and 5 of figure 3. Utilization represents the activity 6 from the customer's point of view. This means the sales

activity in the value chain from the company's point of view. And, last but not least there is the after sales and service phase as the activity no. 7.

Simplified version of TPM value chain (own work)

Figure 4

Given this version in figure 4, the question of the valuable integration of digital twins into the TPM process arises. As already outlined, the TPM contains all required value-creating activities of a product from the beginning to the end of the product life (Hofbauer/Sangl, 2018). Figure 5 shows the procedural interlinkage of all activities necessary for the value stream. This means that data are not only processed forward to be used for optimization, but also processed in a feedback loop with all advantages big data can provide.

Interlinkage of activities in TPM value chain (own work)

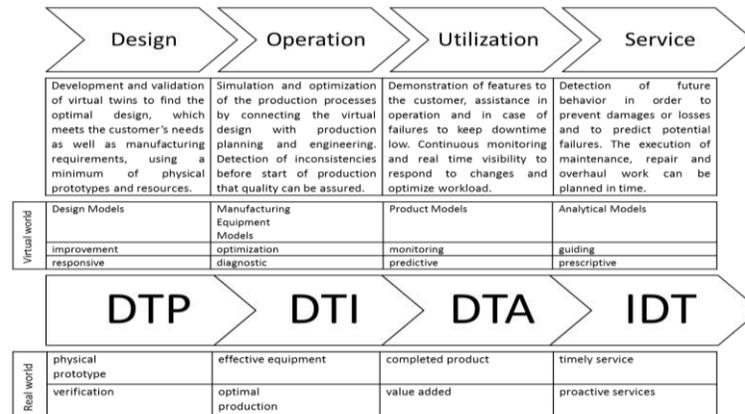
Figure 5

The data interlinkage can be effected for example by the digital twin. There are four different types of digital twins to be differentiated: Digital twin prototype (DTP), this type comprises all relevant information, which is necessary to create and specify a physical version. This virtual twin is created before there is a physical product. Digital twin instance (DTI), this type is related to a defined corresponding real-existing product. It represents this physical object throughout the whole lifecycle under all conditions and they can communicate to each other. Digital twin aggregate (DTA), this type is the aggregation of more than one corresponding DTIs. This twin has access to all related physical twins and thus generates a more significant database. In addition, there is the intelligent digital twin (IDT), this one is the most sophisticated one and works on the basis of artificial intelligence. The character is proactive and prescriptive. Figure 6 displays the four phases of the TPM model and the corresponding types of digital twins for perfect application (Hofbauer/Sangl/Engelhardt 2019).

Activities in TPM and corresponding application of digital twins (own work)

Figure 6

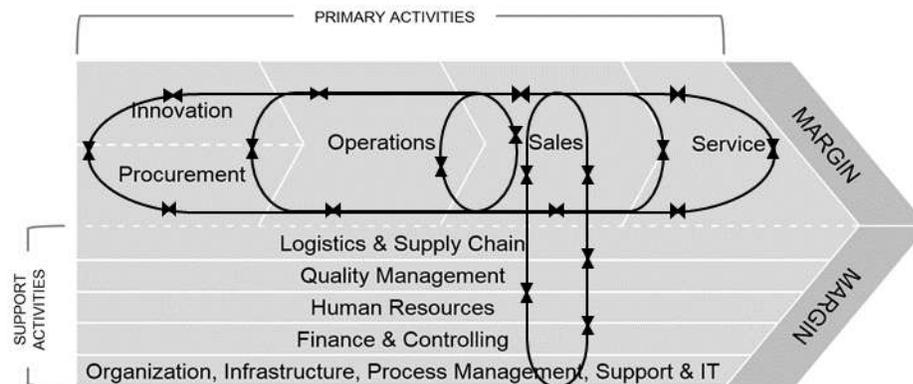

4. Solution statement and proposal for digital transformation

Summarizing all outlined arguments and observing all aspects a new proposal is made for the reviewed value chain. The principle of Porter's original value chain is not changed, some activities are newly arranged according to the outcome of chapter 3. Figure 7 shows the composition of the primary activities, where the support activities are stated below as a supporting platform where the primary activities are based on.

New proposal of the reviewed value chain prepared for digital transformation (own work)

Figure 7

Besides the primary activities there are secondary activities that all businesses must include to some extent. These supporting activities are mandatory prerequisites for the fulfillment of the primary activities and the completion of the value chain process. These

activities are described in detail in Hofbauer/Sangl (2019).

Support activities assist the execution of all primary activities and the realization of each other by providing resources in terms of employees (HR) or money (finance), transport inside and outside the firm (logistic and SCM) or providing the basic infrastructure of the company. The support activities facilitate the primary functions and comprise the following: logistics and supply chain management, quality management, human resources, finance and controlling as well as organization, infrastructure, process management, support and IT. Especially the IT is responsible to manage the data interchange and to make it happen in feed forward and feedback loops, as well as to apply artificial intelligence to collected data. As displayed in figure 7 the interconnection combines primary activities with each other and on request and for support primary activities with the supporting secondary activities (exemplarily shown for sales activity) as well.

5. Summary and Conclusion

The concept of the value chain is a reasonable tool to assess competitive advantage. As time changes, methods and tools have to be changed, because business processes and related activities are adapting and enhancing rapidly. The corresponding impact on the competitive advantage and relevancy on value creation is changing, too. Especially in the age of digital transformation and Internet of Things it is important to review all influencing factors. Competitive advantage is driven by the right execution of the primary activities.

Following this, the first issue of research is about the determining activities. It can be summarized that innovation management and procurement are contributing remarkably to competitive advantage by introducing new products, reducing cost, shortening time to market, reducing risks, raising performance and quality as well as increasing customer satisfaction and loyalty. The first conclusion is to consider innovation management and procurement as a combined primary activity. The second conclusion is that the logistic activities are nowadays not contributing any more to value creation and thus should be reclassified as a secondary activity.

The second issue of research was about the process-oriented combination of value creating activities and their arrangement to be prepared for digitization. The literature research confirms that there is a broad variety of activities combined to an integral process. Based on this finding, one innovation process was chosen for further explanation. Using this example, the general preparedness for digitization in general and the application of the digital twin in particular was outlined.

References:

- Bailom F., Matzler K., Tschernjak D. (2013). Was Top Unternehmen anders machen,

Wien.

- Brening A., Hofbauer G., 2017. Open Innovation, Berlin: uni-edition.
- Deloitte, BAK Basel Economics, 2015. Welche Strategien zur Effizienzsteigerung und Kostenreduktion werden für Sie in den nächsten 12 Monaten im Vordergrund stehen?. In: Statista - Das Statistik-Portal. Retrieved from <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/485844/umfrage/strategien-zur-effizienzsteigerung-und-kostenreduktion-schweizer-mem-unternehmen/>
- Engelhardt S., Hofbauer G., 2017. Vertikale Kooperationen zur Nutzung von Innovationen, Berlin: uni-edition.
- Fraunhofer 2017. Aufteilung der Logistikkosten in Europa im Jahr 2016 nach Kostenstellen. Statista. <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/72704/umfrage/verteilung-der-logistikkosten-in-europa/>
- Handelsblatt 2009. Anteil der Logistikkosten an den Gesamtkosten. Industrie und Handel von 1990 bis 2008 (89), A1. Retrieved from <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/6346/umfrage/anteil-der-logistikkosten-an-den-gesamtkosten.>
- Hecht D., Goldbach J., 2017. Modernes Beschaffungsmanagement in Lehre und Praxis. In: Hofbauer G. (2017) Technische Beschaffung, pp. 211-234, Berlin: uni-edition.
- Hofbauer G., Gandhi S.J., 2016. Understanding the Entrapreneurial Mindset as a Key to Innovation for Business, in: Management of organization in real and virtual environment: opportunities and challenges, Politechnika Opolska, Opole/Poland.
- Hofbauer G., Hofbauer K., 2016. Introducing the Innovation-Alignment-Portfolio to Balance xploitation and Exploration of Innovations, in: China-USA Business Review, Sep. 2016, Vol. 15, No. 9, pp. 417-424.
- Hofbauer G., Körner R., Nikolaus U., Poost A., 2009. Marketing von Innovationen – Strategien und Mechanismen zur Durchsetzung von Innovationen, Kohlhammer, Stuttgart.
- Hofbauer G., Mashhour T., Fischer M., 2016. Lieferantenmanagement. Die wertorientierte Gestaltung der Lieferbeziehung, 3rd edition, München. Oldenbourg.
- Hofbauer G., Sangl A. (2019): A proposition for an updated Configuration of the Value Chain, in: International Journal of Advanced Engineering and Management Research, vol. 4. No. 05, pp. 115-134.
- Hofbauer G., Sangl A., 2018. Professionelles Produktmanagement – Der prozessorientierte Ansatz, Rahmenbedingungen und Strategien, 4th edition, Publicis, Erlangen.

- Hofbauer G., Sangl A., 2018a. Considerations to Rearrange the Value Chain, in: Archives of Business Research, Society for Science and Education/UK, Vol. 6, No. 4, pp. 104-114.
- Hofbauer G., Sangl A., 2017. Effective Procurement and Integration Management as a Basis for Value Creation, in: Hofbauer, G. (2017) Technische Beschaffung, pp. 253-262, Berlin: uni-edition.
- Hofbauer G., Sangl A., 2016. The Role of Procurement in Creating Value, in: Iveta Simberova, Ondej Zizlavsky, Frantisek Milichovsky (Ed.): Smart and Efficient Economy: Preparation for the Future Innovative Economy, Proceedings of Selected Papers ICEM International Scientific Conference Economics and Management, Brno/Czech Republic, pp. 550-556.
- Hofbauer G., Sangl A., Engelhardt S. (2019): The Digital Transformation of the Product management Process: conception of digital Twin Impacts for Different stages, in: International Journal of Innovation and Economic Development, vol. 5, issue 2, June 2019, pp. 74-86.
- Hofbauer G., Wilhelm A., 2015. Innovationsprozesse erfolgreich managen – Ein Praxisabgleich für die frühe Phase des Innovationsmanagements, Arbeitsberichte – Working Papers, Technische Hochschule Ingolstadt, Heft Nr. 35, Ingolstadt.
- Hofmann E., Lampe K., Allemann K.: Branchenspezifische Logistikkosten, in: Logistik und Fördertechnik Nr. 10 – 12., Oktober 2012
- Ohno, T., 1988. TOYOTA Production System, Beyond Large-Scale Production, CRC Press.
- Porter M.E., 1985. Competitive Advantage, Free Press, New York.
- Porter M. E., 2004. Competitive Advantage: Creating and sustaining superior performance (1. Free Press export Ed.). New York, NY: Free Press.
- Reichwald R., Piller F. 2009. Interaktive Wertschöpfung: Open Innovation, Individualisierung und neue Formen der Arbeitsteilung, 2nd Edition, Gabler, Wiesbaden.

**განახლებული მიდგომა ღირებულების ჯაჭვისთვის ციფრული
ტრანსფორმაციის დროს**

გიუნტერ ჰოფბაუერი
ინგოლშტადტის უმაღლესი ტექნიკური
სკოლის პროფესორი / გერმანია
Guenter.Hofbauer@thi

ამ სტატიის მიზანია ციფრული ტრანსფორმაციის თვალსაზრისით ღირებულების ჯაჭვის ახალი კონფიგურაციის დანერგვა. ღირებულების ჯაჭვი მენეჯმენტის ძალიან მნიშვნელოვანი კონცეფციაა. დიგიტალიზაციის დროს ეს კონცეფცია უნდა იქნეს მორგებული სხვადასხვა კომპონენტების შემადგენლობისა და ურთიერთქმედების თვალსაზრისით. სამეცნიერო მიდგომა არის კონცეპტუალური და ანალიტიკური. დასაწყისისთვის, შემოწმდება და გადაწყდება ღირებულების შექმნის საქმიანობა. მეორე, ლოგიკური კავშირი და ურთიერთქმედება გადამოწმდება, როგორც დიგიტალიზაციის საფუძველი. სტატიის სამეცნიერო მიზანია ხელი შეუწყოს ღირებულების ჯაჭვის თანამედროვე მიდგომას, ციფრული გარდაქმნით აკადემიური დისკუსიის კომბინაციაში. საქმიანობის რეორგანიზების დასაბუთება კარგად ემყარება თეორიულ და სტატისტიკურ გამოკვლევას.

კონკურენტული უპირატესობა კომპანიების კონკურენტულ ბაზრებზე გადარჩენის აუცილებელი წინაპირობაა. პორტერმა ღირებულების ჯაჭვი შემოიღო 1985 წელს, როგორც კომპანიის ბიზნესის საქმიანობის ანალიზის ინსტრუმენტი, კონკურენტული უპირატესობების დასადგენად. ის განასხვავებს კომპანიის ბიზნესსაქმიანობას პირველად და მეორად საქმიანობად. პირველადმა საქმიანობამ უნდა შექმნას ღირებულება. მეორადი საქმიანობა არის ძირითადი საქმიანობის დამხმარე ღონისძიება.

ტექნოლოგიურმა პროგრესმა და ციფრულმა ტრანსფორმაციამ (Hofbauer / Sangl / Engelhardt 2019) მნიშვნელოვნად შეცვალა ბიზნესის ოპერაციები. ციფრულმა გამოყენებამ შეცვალა საქმიანობა თითქმის ყველა სფეროში. ეს არის მიზეზი და მოტივაცია რათა გადაიხედოს ღირებულების ჯაჭვის კონცეფცია. გაანალიზდეს ყველა დაშვება, წინაპირობები და შედეგები.

მე-2 თავში ახსნილია ღირებულების ჯაჭვის ძირითადი კონცეფცია და შემოტანილია პირველადი და მეორადი საქმიანობა. კვლევის პირველი საკითხია: ეს აქტივობები სწორად არის დანიშნული და არის თუ არა ყველა აქტივობა სათანადოდ ინტეგრირებული შესაბამის საქმიანობასთან. მეორე საკითხი ეხება პროცესებს, როგორც დიგიტალიზაციის წინაპირობას.

ამ ნაშრომის უპირატესობა არის ღირებულების ჯაჭვის განახლებული კონცეპტუალური ჩარჩოს წარმოდგენა და ციფრული ტრანსფორმაციისთვის ღირებულების ჯაჭვის მზადყოფნის მტკიცებულება. ეს არის დიგიტალიზაციის ეპოქის თანამედროვე პირობებში ღირებულების ჯაჭვის პირველი თანმიმდევრული გადასინჯვა. ეს შესწორებული ვერსია შეიძლება გახდეს სამეცნიერო განხილვის საგანი, აგრეთვე შეიძლება გამოყენებულ იქნას ინდუსტრიაში რეალიზაციისთვის.

საკვანძო სიტყვები: ღირებულების ჯაჭვი, ციფრული გარდაქმნა, საქმიანობა, ინოვაცია, ტექნოლოგია

Theoretical Insights into Citizen Satisfaction Measurement: The Model

Lina Pileliene

Professor of Vytautas Magnus University, Kaunas

L.pileliene@evf.vdu.lt

As a branch of consumer satisfaction, theoretical aspects of citizen satisfaction are being discussed in the article. The aim of the study is to determine the factors possibly having impact on citizen satisfaction. Reviewing previous attempts of citizen satisfaction measurement, eleven factors were considered as determinants: Urbanity and diversity; Nature and recreation; Infrastructure of the city (a. Pedestrian environment; b. Street layout); Job opportunities in the city; Cost-efficiency of living; Neighborhood of the citizen; Determinants of subjective well-being perceived by the citizen; Parenting / Education possibilities; Public transport services; Necessary services; and Dwelling type of the citizen. Moreover, two levels of outcomes were identified: 1) Attachment to the city; Attitude towards the city; and Subjective well-being; leading to 2) Intention to leave (stay in) the city and Word-of-mouth. The determined factors were aggregated into a model of Citizen Satisfaction Index, which can be adapted by local municipalities to improve their performance.

Keywords: Marketing, satisfaction, index, consumer, factor

JEL Codes: D18, M30, M31, M37

Introduction

In recent years, place marketing is gaining scholars' and practitioners' attention. Such places as countries, cities, or other kinds of tourist destinations are competing to gain a favorable position in consumer's mind. On the other hand, contemporary consumers are

highly informed, have seen and heard a lot, and it becomes harder to impress them. In order to provide consumers with better propositions resulting in positive evaluations, consumer satisfaction is being assessed.

Customer satisfaction is a multidimensional construct: many factors contribute to form it (Davis, Heineke 1998, 64-73). Therefore, in order to measure satisfaction, the factors that might contribute to it are aggregated into an index. Satisfaction indices can be classified into two main areas: based on the object and based on the subject. Also, combinations of both are popular. As examples of object-based satisfaction indices can be named index of customer satisfaction with supermarkets [Pilelienė, Grigaliūnaitė 2013, 99-114]; index of customer satisfaction with public transport services [Mouwēn 2015, 1–20]; index of customer satisfaction with catering services etc. (Shaaban, Khalil, Grigaliūnaitė V, Pilelienė L. 2013). As it can be seen, customer satisfaction is being measured in relation to a different object. Depending on an object of satisfaction, different factors possibly having an impact might be assessed. However, universal customer satisfaction questionnaires (using the same variables irrespectively of industry or business) are also often used [Fečiková I. 2004, 57–66]. The other category of satisfaction indices is subject-based. In this category most popular indices are: tourist satisfaction index [(Krešic, Prebežac. 2011, 497-517). (Song, Van der Veen, Li, Chen. 2012, 459-479.) Pilelienė, Grigaliūnaitė . 2013, 99-114]; patient satisfaction index [Al-Abri, Al-Balushi, 2014, 3-7]; shopper satisfaction index; employee satisfaction index [Hsu, Wang. 2008, 353-366]; etc. As examples of combined satisfaction indices, we can provide example of the index of Tourist satisfaction with European summer holiday destinations. In this case, both the object and the subject of satisfaction are present. Such combined indices are highly adapted to a situation, circumstances; therefore, they clearly provide information about the issue.

Despite the abundance of satisfaction measurement evidence found in scientific literature, there are still areas where research is scarce. One of such areas is citizen satisfaction. Citizens are the powerful stakeholders in a framework of tourism marketing, place marketing, and also consumer marketing. However, marketing strategies often ignore latter segment, considering

it as having no impact on the outcomes of marketing efforts. Therefore, the manuscript contributes to a literature of both areas (i.e. marketing and tourism) by solving a scientific problem: what factors affect citizen satisfaction? The goal of this conceptual study is to determine the factors possibly having impact on citizen satisfaction. Four objectives were set to reach the goal:

1. To analyze theoretical insights on customer satisfaction;
2. To reveal citizen satisfaction in a framework of place marketing;
3. To determine the structure of citizen satisfaction index;
4. To compose the model for Citizen Satisfaction Index.

To reach the aim of the manuscript, the theoretical research is provided. The article is organized as follows: firstly, theoretical insights on customer satisfaction as a phenomenon are provided; secondly, citizen satisfaction in a framework of place marketing is discussed; thirdly, existing citizen satisfaction-related literature is analyzed and generalized and core determinants (antecedents) and outcomes of citizen satisfaction are established. Finally, the determined factors are aggregated into a model representing Citizen Satisfaction Index and suitable for its assessment. The manuscript ends with conclusions.

Customer satisfaction

Customer satisfaction is a result of perception of conformity with a desired level of product or service [Davis, Heineke, 1998, 64-73]: when performance is greater or equal in comparison to expectations, satisfaction occurs. Otherwise (when the result is lower than expected) consumer dissatisfaction is obtained. Satisfaction (or dissatisfaction) is expressed as an emotional response and an outcome of marketing activities, and can affect every stage of consumer buying behavior [Famiyeh, Asante-Darko, Kwarteng 2018, 1546-1567]. Customer satisfaction is often analyzed in relation to other marketing phenomena, i.e. customer expectations [Ali, Leifu , Yasirrafiq, Hassan. 2015, 1425-1437], service quality [Minh, Ha, Anh and Matsui 2015, 73-85], perceived value [Aulia, Sukati, Sulaiman. 2016, 150-162.],

customer buying process [Negricea, Edu. 2016, 187-198], customer loyalty [Yang, Peterson. 799-822.], willingness to pay more [Demirgüneş 2015, 211-220].

Considering traditional customer satisfaction index models (American Customer Satisfaction Index – ACSI and European Customer Satisfaction Index – ECSI), customer satisfaction is often affected by Company’s image (only in ECSI), Customer expectations, Perceived quality, and Perceived value [(Johnson, Gustafsson, Andreassen, Lervik, Cha 2001, 217-245.) (Cassel, Eklöf 2001, 834-841.)] Therefore, it can be argued that analysis of relations between customer satisfaction and some other variable from the model can be considered as fragmentary research.

To obtain a wider picture, the antecedents and consequences of customer satisfaction have to be discussed. *Customer expectations* is a variable defining what customer predicts he/she will get from the company. Information of customer expectation is important because this factor influences the customer behavior. It can be argued that higher expectations elevate the standard for quality; therefore, if company fulfills the expectations satisfaction rises. *Customer perceived value* is the result of product benefits important to customer; therefore, to obtain satisfaction it is necessary to determine those benefits. Also, customer value can be classified into product-related, social-related, and personal-related. Moreover, perceived value results from perceived quality. In a framework of customer satisfaction, quality is considered as the main factor to make customers satisfied [Monther, Mahadevan 2019,103-120.]. The most popular and worldwide used by academics and practitioners scale for perceived quality measurement is SERVQUAL, which measures quality through five distinct dimensions namely Tangible, Reliability, Responsiveness, Assurance, and Empathy.

On the other side of customer satisfaction research its outcomes can be found. Traditionally, two core outcomes are assessed: loyalty and complaints [Minh, Ha, Anh and Matsui 2015, 73-85,] Other widely analyzed outcomes as purchase intentions, willingness to recommend, or willingness to pay more can be called as derivative.

Considering theoretical and practical insights into customer satisfaction, it can be argued that customer satisfaction is necessary to ensure successful outcomes of marketing activity. However, to maintain satisfaction company has to know and understand its consumer.

Citizen satisfaction in a framework of place marketing

Marketing has become an important driving force in urban development [Eshuis J., Klijn E.-H., Braun E. 2014]. City marketing is a long-term process aiming to attract and retain the three major target groups of a city: tourists, citizens and enterprises [Goovaerts, Van Biesbroeck, Van Tilt 2014,191-198.]. The three groups can be divided into regular consumers (tourists and citizens) and business consumers (enterprises). As marketing to businesses is a very specific scope, this article is focusing on the area of consumer marketing. In this framework, scholarly research regarding tourist attraction and retention is widely developed; however, the research regarding citizen satisfaction is still scarce [Zenker, Rütter 2014, 11-17.].

At community level place marketing is often used to improve the image of revitalization and restructuring areas. However, in scientific literature place marketing is mainly focusing on promotional aspects, while its core aim has to be consumer need and want satisfaction [Zenker, Petersen, Aholt 2013, 156-164.] Only recently, achieving to engage in city marketing, city governments and scholars started asking the questions like: Which is the best place to live? What are the best features that interest one to select a place? Which is the best place for parenting? [Nigro , González Císaro 2016, 85-90.] Asking latter questions implies that citizens are being considered as consumers of the city. Moreover, answering latter questions makes it easier to compare cities. Consequently, scholars have become interested in explaining citizen satisfaction and studying the consequences of high or low satisfaction [Van de Walle 2018, 227-241] An assumption can be made, that considering citizens as consumers their satisfaction can also be expressed and measured by an index. However, considering the

diversity of satisfaction indices it can be argued that the index of citizen satisfaction has to be specific, including city life-related factors.

Structure of citizen satisfaction index

Citizen satisfaction index as a tool for citizen satisfaction measurement is not widely applied in marketing research. Up to date, only several studies can be found in scientific literature; e.g.: Zenker, Peterson and Aholt applied the index to measure satisfaction in a framework of German citizens; Nigro and González Císaro adapted the same index to cities of Argentina. Therefore, an assumption can be made that the index of citizen satisfaction needs further studies and empirical substantiations to be applied worldwide.

As was indicated by previous studies on consumer satisfaction, satisfaction can be described by a set of its antecedents (depending mainly on the object and subject of satisfaction) and consequences (in most cases subjects' loyalty).

Antecedents of citizen satisfaction

Several studies on citizen satisfaction suggested using different antecedents if compared with regular consumer satisfaction. Such suggestion can be easily explained by a specifics of an object: city is a complex product composed of a set of different features, functions, and services provided. Moreover, the benefits of a city have also multidimensional nature depending on the subject. Therefore, the existing studies on citizen satisfaction are diverse.

A study of citizen satisfaction regarding Candon City in Philippines suggests measuring citizen satisfaction with four service areas: Health Service, Basic Education Service, Social Welfare Service, and Governance and Response [Bueno 2013]. All the defined service areas are proposed to be evaluated by 5-point Likert scale ranging from 1 – 'Definitely Dissatisfied' to 5 – 'Definitely Satisfied'. As it can be seen, author suggests evaluating citizen satisfaction with services themselves without application of SERVQUAL-based service quality assessment.

Another study provided in Santiago, Philippines suggest assessing the performance of the City government in eight service delivery areas [Carinugan, Reario, Lim, Anog 2015, 32-38.] Four areas are the same as in case of Candon City: Health Programs and Services, Basic Education Programs and Services, Social Welfare Services, Governance and Response Services; and four areas newly added: Public Works and Infrastructure Services, Environmental Management Services, Agricultural Support Services, and Tourism Promotion Services. Moreover, latter study suggested measuring city performance in suggested service areas by assessing levels of: (a) Citizens' Awareness; (b) Citizens' Use of Services; (c) Citizens' Needs for Services (perceived importance); and (d) Recommendations for Improving Services. As a contradiction for measuring satisfaction with services as indicators of general citizen satisfaction it can be argued that even when service performance is high, citizen satisfaction increases significantly slower than expected because the high level of service performance is not considered special.

The study provided in Japan [Noda 2014, 74-91.] considered citizen satisfaction as a variable depending on citizen's knowledge and demographic characteristics such as gender, income, and age. Also, satisfaction was considered as a result of Performance minus Expectations (PME) regarding particular services provided in a city. In this case, the set of services was combined of: police services; road maintenance and improvement services, waste collection services. In a framework of analysis of city strategies implemented by Visegrad group countries, such services as health care; sport facilities; cultural facilities; police services; and public administration / local government services to residents might be added [Kopackova H.].

The examples from Philippines and Japan suggest that citizen satisfaction is a result of satisfaction with public services provided in the city. However, it can be argued that city-life is related not only to services obtained. The study provided in Germany uses four determinants of citizen satisfaction, described by 21 attributes or items in the questionnaire: Urbanity and Diversity (7 items); Nature and Recreation (7 items); Job Opportunities (4 items);

Cost-efficiency (3 items). Two questions containing all the 21 items were asked during the survey: “*How satisfied are you with the following city attribute in the city you live in*” and “*How important is the following city attribute for your place satisfaction and your choice of a place to live at*”. To assess respondent evaluations 5-point Likert scale ranging from 1 (“not at all”) to 5 (“fully”) was applied. Having valuations of importance and performance enables distinguishing the core attributes to be managed; also, such two-dimensional evaluation enables allocating the budget in a way supporting undermanaged attributes and to avoiding funding unnecessary attributes. However, Noda suggests using the measure of PME (performance minus expectations) instead of importance-performance relation. The same customer satisfaction index was further developed in a framework of Argentina. To adapt the index to a situation of Argentina’s culture, a variable “*environment perception as a facilitator of parenting*” was added. To complement the variable ‘parenting’, education-related items can be added. In educational context, it is suggested to assess proximity to schools/ kindergartens; availability of children’s playgrounds/ options for play [Kährrik, Leetmaa, Tammaru 2012, 49-58.]; proximity to high schools [Yin J., Cao X. (J.), Huang X., Cao X.]; and after-school training possibilities.

Assessing the determinants of satisfaction with urban livability in China, six determinants were established: urban security (crime rate, traffic safety, emergency shelters); convenience of public facilities (shopping, education, healthcare, culture, entertainments, etc.); environmental amenity (favorable climate, access to parks and water areas, a green urban environment, cleanliness, environmental pollution); convenient transportation (road conditions, access to public transit, availability of parking lots, traffic congestion); sociocultural environment (high-quality citizens, social inclusion, urban identity, protection of historical culture, a sense of belonging); and individual socioeconomic attributes (gender, age, education, income, and home ownership) [Zhan, Kwan, Zhang, Fan, Yu, Dang 2018, 92-101]; also, the effect of dwelling type on residential satisfaction was reported in Australian context [Abass , Tucker 36-45]. Another research in a field of city marketing suggests eight

citizen-related policy domains: recreation, housing, education, employment, infrastructure / neatness, transport, security, and social and medical services.

Several researches can be found in scientific literature reporting the effect of city infrastructure on citizen satisfaction. A research provided in a field of urban forests and green spaces [Krajter Ostoić, Konijnendijk van den Bosch, Vuletić, Stevanov, ... 2019, 93-103] enables dividing infrastructure of a city into pedestrian environment and street layout. Pedestrian environment can be characterized by such factors as illumination, benches, waste bins, bicycle paths, also side-walks and “verge” can be added [Zenker, Rütter 2014, 11–17]; whereas street layout encompass connectivity / access, car parking possibilities, also, road infrastructure and traffic flow-through. Analyzing subjective well-being, [Mouratidis K.] emphasizes the impact of neighborhood-related items on citizen satisfaction; such factors like distance to city center, neighborhood density, perceived safety, cleanliness and noisiness, also, overall image of neighborhood, proximity to closest shop, distance to job and neighborhood connectivity were found to affect quality of citizens’ life. Therefore, as connectivity-related issues are considered as important for citizen satisfaction, public transport services have to be mentioned. Such factors as good access to public transport, its performance (schedules, speed, variety, routes) and quality of public vehicles (tidiness, seating capacity, ease of boarding, equipment) [Ali, Leifu, Yasirrafiq, Hassan 2015, 1425-1437.] might have an impact in this framework.

Finally, citizen satisfaction is determined by the factors affecting one’s subjective wellbeing; personal relationships; leisure activities; health; and emotional wellbeing [40].

Outcomes of citizen satisfaction

Further developing the research on citizen satisfaction index, Zenker and Rütter propose extending its outcomes by adding place attachment, the attitude towards a place, and positive citizenship behavior. Bueno also suggests calculating citizens’ awareness and availment scores (with possible answers ‘Yes’ (coded as 1) and ‘No’ (coded as -1). Also, authors suggested

measuring place attachment by the intention to leave the city. Assuming that individual's satisfaction with his / her home and living environment, also a perception of subjective well-being has to be concerned as an outcome [40].

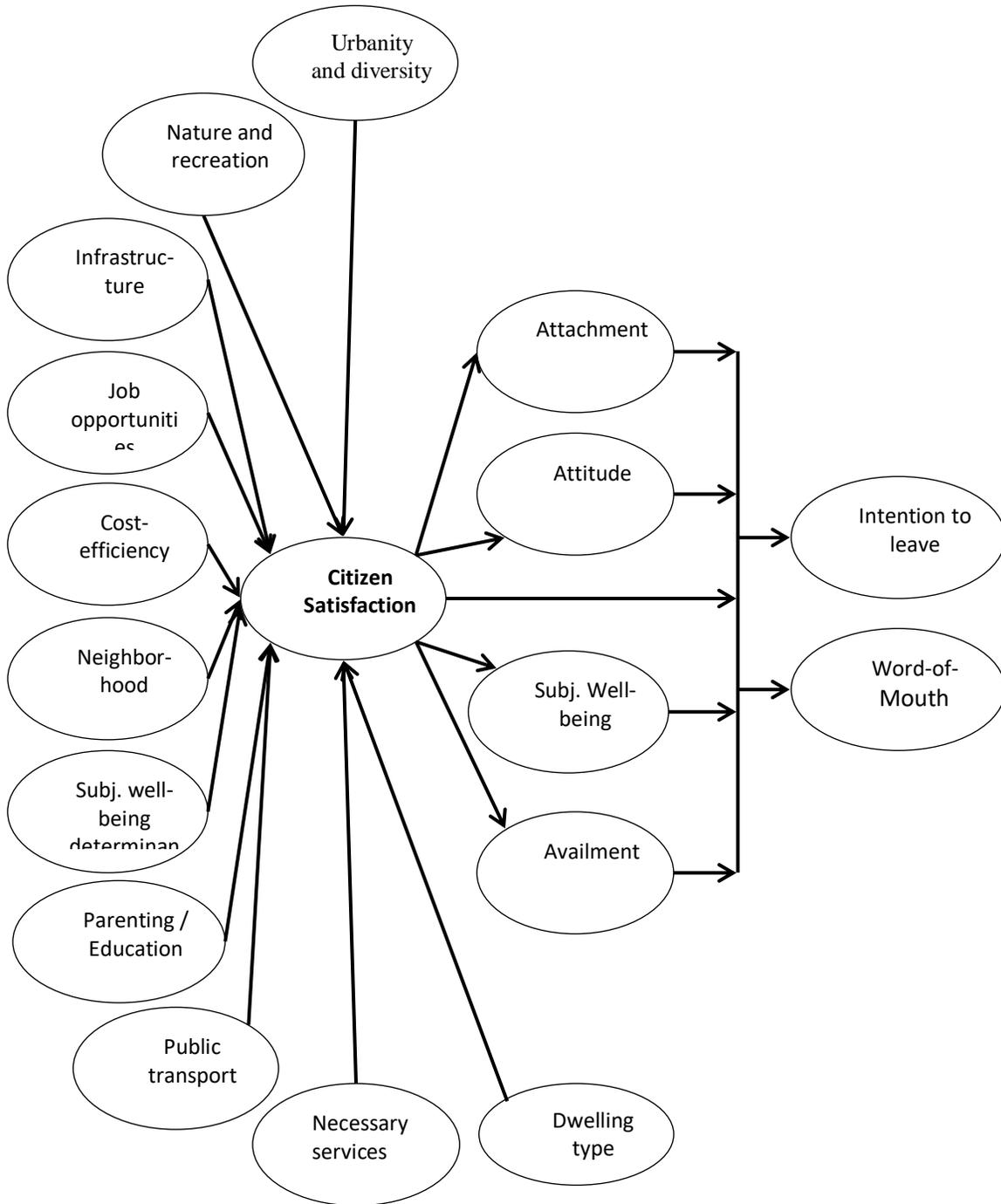
Citizen satisfaction index model

The analysis of scientific literature enabled determining the structure of citizen satisfaction index model. Eleven groups of determinants can be distinguished: 1) Urbanity and diversity in the city; 2) Nature and recreation / public space provision; 3) Infrastructure of the city (a. Pedestrian environment; b. Street layout); 4) Job opportunities in the city; 5) Cost-efficiency of living in the city; 6) Neighborhood of the citizen; 7) Determinants of subjective well-being perceived by the citizen; 8) Parenting / Education possibilities; 9) Public transport services; 10) Necessary services; and 11) Dwelling type of the citizen.

In a framework of citizen satisfaction, two levels of outcomes were identified: 1) Attachment to the city; Attitude towards the city; and Subjective well-being; leading to 2) Intention to leave (stay in) the city and Word-of-mouth (see Fig. 1).

Citizen Satisfaction Index Model

Figure 1

The suggested model represents the structural parts and relations of Citizen Satisfaction Index. As the model is based on the ideas collected from different previous researches, its practical verification in a framework of different countries and cultures might change the structure. The model enables defining drawbacks in city governance as well as points the areas for improvement.

Conclusions

In contemporary overcrowded market, customers are facing information overload, abundance of business offering, ubiquitous marketing communication. On the other hand, the organizations are facing consumer detachment, insensitivity to advertising campaigns, and resistance to promotions. The relationship orientation becomes necessary to organizations not only in order to attract and retain their customers. It becomes a mandatory approach for a company to survive.

The pivotal point of relationship orientation is customer. Contemporary customers face a wide choice opportunities; therefore, they will choose the one best correspondent to their needs and wants, and manifested through expectations. If the performance of the acquired offering meets or exceeds the expectations, satisfaction will occur. Moreover, the obtained satisfaction is a condition that guides consumers to repeat their experience, or at least to refer about it in their social surroundings. In other word, satisfaction is an antecedent of loyalty, ether behavioral or attitudinal.

Satisfaction is a ratio of result conformity with expectations; however, it might be determined by a number of other related factors. Such factors often include perceived quality and perceived value. Therefore, to assess consumer satisfaction as a multidimensional construct, satisfaction indices are applied. A structure of a satisfaction index is mainly determined based on the object, on the subject, or on the combination of both. The most worldwide applied indices are European customer satisfaction index, American customer

satisfaction index, Tourist satisfaction index, Employee satisfaction index, etc. Each of these indices can be characterized by having own composition and structural relations.

Despite the abundance of satisfaction indices, scientific research in the area of citizen satisfaction is scarce. However, it can be presumed that in this context an index would be different and characterized by own structure of determinants. Several attempts to measure citizen satisfaction included different factors; therefore, a lack of a background for a common worldwide practice is still evident. Up-to-date, several factors were established: Urbanity and diversity; Nature and recreation; Infrastructure of the city (a. Pedestrian environment; b. Street layout); Job opportunities in the city; Cost-efficiency of living; Neighborhood of the citizen; Determinants of subjective well-being perceived by the citizen; Parenting / Education possibilities; Public transport services; Necessary services; and Dwelling type of the citizen. After the scientific analysis, two levels of outcomes of citizen satisfaction were identified: 1) Attachment to the city; Attitude towards the city; and Subjective well-being; leading to 2) Intention to leave (stay in) the city and Word-of-mouth. Combining all the determined antecedents and outcomes into a single index of citizen satisfaction led to creation of the model representing it.

References:

- Davis M. M., Heineke J. How disconfirmation, perception and actual waiting times impact customer satisfaction. *International Journal of Service Industry Management*. MCB University Press, 1998, Vol. 9 No. 1, pp. 64-73.
- Pilelienė L., Grigaliūnaitė V. Determination of customer satisfaction with supermarkets in Lithuania. *Management of Organizations: Systematic Research*. Lithuania: Vytauto Didžiojo universitetas, 2013, Vol. 66, pp. 99-114.
- Mouwen A. Drivers of customer satisfaction with public transport services. *Transportation Research Part A*. United Kingdom: Elsevier Ltd, 2015, Vol. 78, pp. 1-20.
- Shaaban Kh., Khalil R. F. Investigating the Customer Satisfaction of the Bus Service in Qatar. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2013, Vol. 104, pp. 865-874.

- Grigaliūnaitė V., Pilelienė L. Customer satisfaction with catering services in Lithuania. *Regional Formation and Development Studies: Journal of Social Sciences*. Lithuania: Klaipėda University, 2013, Vol. 3, No. 11, pp. 75-87.
- Pilelienė L., Almeida N., Grigaliūnaitė V. Customer satisfaction in catering industry: Contrasts between Lithuania and Portugal. *Tourism & Management Studies*. Algarve: Escola Superior de Gestão, Hotelaria e Turismo da Universidade do Algarve. 2016, Vol. 12, No. 1, pp. 53-59.
- Fečiková I. An index method for measurement of customer satisfaction. *The TQM Magazine*, 2004, Vol. 16, No. 1, pp. 57-66.
- Krešić D., Prebežac D. Index of destination attractiveness as a tool for destination attractiveness assessment. *TOURISM – An International Interdisciplinary Journal*, 2011, Vol. 59, No. 4, pp. 497-517.
- Song H., van der Veen R., Li G., Chen J. L. The Hong Kong tourist satisfaction index. *Annals of Tourism Research*, 2012, Vol. 39, No. 1, pp. 459-479.
- Pilelienė L., Grigaliūnaitė V. Lithuanian Tourist Satisfaction Index Model. *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 2014, Vol. 5, No. 1, pp. 35-51.
- Al-Abri R., Al-Balushi A. Patient Satisfaction Survey as a Tool Towards Quality Improvement. *Oman Medical Journal*, 2014, Vol. 29, No. 1, pp. 3-7.
- <http://www.shoppersatisfactionindex.com/>
- Hsu Sh.-H., Wang Y.-Ch. The development and empirical validation of the Employee Satisfaction Index model. *Total Quality Management & Business Excellence*, 2008, Vol. 19, No. 4, pp. 353-366.
- Pilelienė L., Grigaliūnaitė V. Lithuanian Tourist Satisfaction with European Summer Holiday Destinations. 4th International Conference EATSA 2018: Challenges of tourism development in Asia & Europe, France, Dijon, June 18 22, 2018.
- Famiyeh S., Asante-Darko D., Kwarteng A. Service quality, customer satisfaction, and loyalty in the banking sector. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 2018, Vol. 35, No. 8, pp. 1546-1567.
- Ali R., Leifu G., Yasirrafiq M., Hassan M. Role of perceived value, customer expectation, corporate image and perceived service quality on the customer satisfaction. *The Journal of Applied Business Research*, 2015, Vol. 31, No. 4, pp.1425-1437.
- Minh N.H., Ha N.T., Anh P.C. and Matsui Y. Service quality and customer satisfaction: A case study of hotel industry in Vietnam. *Asian Social Science*, 2015, Vol. 11, No. 10, pp. 73-85.

- Aulia S. A., Sukati I., Sulaiman Z. A review: Customer perceived value and its dimension. *Asian Journal of Social Sciences and Management Studies*, 2016, Vol. 3, No. 2, 150-162.
- Demirgüneş B. K. Relative Importance of Perceived Value, Satisfaction and Perceived Risk on Willingness to Pay More. *International Review of Management and Marketing*, 2015, Vol. 5, No. 4, pp. 211-220.
- Yang Zh., Peterson R. T. Customer Perceived Value, Satisfaction, and Loyalty: The Role of Switching Costs. *Psychology & Marketing*, Vol. 21, No. 10, pp. 799-822.
- Negricea C., Edu T. Characteristics of the buying decision process for Japanese products – a European customer’s market perspective. *Romanian Economic and Business Review*, 2016, Vol. 10, No. 4, pp. 187-198.
- Johnson M. D., Gustafsson A., Andreassen T. W., Lervik, L., Cha, J. (2001). The evolution and future of national customer satisfaction index models. *Journal of Economic Psychology*, 2001, Vol. 22, 217-245.
- Cassel C., Eklöf J. A. Modelling customer satisfaction and loyalty on aggregate levels: Experience from the ECSI pilot study. *Total Quality Management*, 2001, Vol. 12, No. 7-8, pp. 834-841.
- Monther W., Mahadevan A. The Impact of Service Quality on Customer Satisfaction: A Study of Arab restaurants in Malaysia. *International Journal of Accounting & Business Management*, 2019, Vol. 7, No.1, pp. 103-120.
- Eshuis J., Klijn E.-H., Braun E. Place marketing and citizen participation: branding as strategy to address the emotional dimension of policy making? *International Journal of Administrative Science*, 2014, Vol. 80, No. 1, pp. 151-171.
- Goovaerts P., Van Biesbroeck H., Van Tilt T. Measuring the effect and efficiency of city marketing. *Procedia Economics and Finance*, 2014, Vol. 12, pp. 191-198.
- Zenker S., Rütter N. Is satisfaction the key? The role of citizen satisfaction, place attachment and place brand attitude on positive citizenship behavior. *Cities*, 2014, Vol. 38, pp. 11-17.
- Zenker S., Petersen S., Aholt A. The Citizen Satisfaction Index (CSI): Evidence for a four basic factor model in a German sample. *Cities*, 2013, Vol. 31, pp. 156-164.
- Nigro H. O., González Císaro S. E. The citizen satisfaction index: Adapting the model in Argentine cities. *Cities*, 2016, Vol. 56, pp. 85-90.
- Van de Walle S. Explaining Citizen Satisfaction and Dissatisfaction with Public Services. In: Ongaro, E. & Van Thiel, S. (eds). *The Palgrave Handbook of Public Administration and Management in Europe*. London: Palgrave Macmillan, 2018, pp. 227-241.

- Bueno Ch. F. Citizen Satisfaction Index System (CSIS)-Candon City. Utilization Conference on the Results of the CY 2013, DOI: 10.13140/2.1.3938.2084.
- Carinugan J. T., Reario R. A., Lim M. E., Anog M. E. Citizen Satisfaction Index System (CSIS) Implementation in Santiago City, Isabela. Asian Review of Public Administration, 2015, Vol. 26, Nos. 1 & 2, pp. 32-38.
- Noda Y. Nonlinear Effects on Citizen Satisfaction and Different Levels of Governments in Japan. Asian Review of Public Administration, 2014, Vol. 25, No 1, pp. 74-91.
- Kopackova H. Reflexion of citizens' needs in city strategies: The case study of selected cities of Visegrad group countries. Cities, Vol. 84, pp. 159-171.
- Kährik A., Leetmaa K., Tammaru T. Residential decision-making and satisfaction among new suburbanites in the Tallinn urban region, Estonia. Cities, 2012, Vol. 29, 49-58.
- Yin J., Cao X. (J.), Huang X., Cao X. Applying the IPA-Kano model to examine environmental correlates of residential satisfaction: A case study of Xi'an. Habitat International, Vol. 53, pp. 461-472.
- Zhan D., Kwan M.-P., Zhang W., Fan J., Yu J., Dang Y. Assessment and determinants of satisfaction with urban livability in China. Cities, 2018, Vol. 79, pp. 92-101.
- Abass Z. I., Tucker R. Residential satisfaction in low-density Australian suburbs: The impact of social and physical context on neighbourhood contentment. Journal of Environmental Psychology, Vol. 56, pp. 36-45.
- Krajter Ostoić S., Konijnendijk van den Bosch, C. C., Vuletić, D., Stevanov, M., ... Pezdevšek Malovrh, Š. Citizens' perception of and satisfaction with urban forests and green space: Results from selected Southeast European cities. Urban Forestry & Urban Greening, 2017, Vol. 23, pp. 93-103.
- Mouratidis K. Compact city, urban sprawl, and subjective well-being. Cities, Vol. 92, pp. 261-272.

**თეორიული ხედვა მოქალაქეთა კმაყოფილების
გაზომვის შესახებ: მოდელი**

ლინა პილელიძე

ვიტაუტას მაგნუსის უნივერსიტეტის

პროფესორი (კაუნასი)

ბოლო წლებში ადგილობრივი მარკეტინგი იძენს მეცნიერთა და პრაქტიკოსთა დიდ ყურადღებას. ისეთი ადგილები, როგორცაა ქვეყნები, ქალაქები ან სხვა სახის ტურისტული დესტინაციები, ეწევიან კონკურენციას, რათა ხელსაყრელი პოზიცია დაიკავონ მომხმარებელთა აზროვნებაში. მეორეს მხრივ, თანამედროვე მომხმარებლები ძალიან ინფორმირებულები არიან, მათ ბევრი რამ აქვთ ნანახი და მოსმენილი და მათზე შთაბეჭდილების მოხდენა სულ უფრო რთულდება. იმისათვის, რომ მომხმარებლებმა მიიღონ უკეთესი წინადადებები, რაც გამოიწვევს მათში პოზიტიურ შეფასებებს, საჭირო ხდება მომხმარებელთა კმაყოფილების შეფასება.

მომხმარებელთა კმაყოფილება არის მრავალგანზომილებიანი კონსტრუქცია: მრავალი ფაქტორი განაპირობებს მის ჩამოყალიბებას. ამიტომ, კმაყოფილების გაზომვის მიზნით, ფაქტორები, რომლებმაც შეიძლება ხელი შეუწყონ მას, აგრეგირებულნი არიან ინდექსში. კმაყოფილების ინდექსები შეიძლება დაიყოს ორ მთავარ მიმართულებად: ობიექტზე დაყრდნობით და სუბიექტის მიხედვით. ასევე, პოპულარულია ორივეს კომბინაცია. ობიექტზე დაფუძნებული კმაყოფილების ინდექსების მაგალითებად შეიძლება დასახელდეს სუპერმარკეტების მომხმარებელთა კმაყოფილების ინდექსი; მომხმარებელთა კმაყოფილების ინდექსი საზოგადოებრივი ტრანსპორტის მომსახურებით; მომხმარებელთა კმაყოფილების ინდექსი კვების მომსახურებით და ა.შ. როგორც ჩანს, მომხმარებელთა კმაყოფილება იზომება სხვადასხვა ობიექტებთან მიმართებაში. კმაყოფილების ობიექტიდან გამომდინარე, შესაძლოა შეფასდეს სხვადასხვა ზემოქმედების ფაქტორი. ამასთან, ხშირად გამოიყენება მომხმარებელთა კმაყოფილების უნივერსალური კითხვარები (იგივე ცვლადების გამოყენება, დარგის ან ბიზნესისგან დამოუკიდებლად). კმაყოფილების ინდექსების სხვა კატეგორია თემატურია. ამ კატეგორიაში ყველაზე პოპულარული ინდექსებია: ტურისტების კმაყოფილების ინდექსი; პაციენტის კმაყოფილების ინდექსი; მყიდველის კმაყოფილების ინდექსი; თანამშრომელთა კმაყოფილების ინდექსი და ა.შ. როგორც კმაყოფილების კომბინირებული ინდექსების მაგალითები, ჩვენ შეგვიძლია მოვიყვანოთ ტურისტების კმაყოფილების ინდექსის მაგალითი ევროპის საზაფხულო საარდადეგო დესტინაციებზე. ასეთი კომბინირებული ინდექსები ძალიან ადაპტირებულია

სიტუაციასთან, გარემოებებთან; ამიტომ, ისინი გარკვევით უზრუნველყოფენ ინფორმაციას მოცემული საკითხის შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: მარკეტინგი, კმაყოფილება, ინდექსი, მომხმარებელი, ფაქტორი.

Georgia Leads in Prosociality: Comparison to Cross-Cultural

Economic Experiment¹

Rati Mekvabishvili

PhD student, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

rati.mekvabishvili@eab.tsu.edu.ge

Recent experimental economic research highlights the importance of Altruism and prosociality in many economic relations. Our experiment replicates the cross-cultural public goods game experiment conducted in 16 different countries by (Herrmann, Thöni, and Gächter 2008). We find that the mean contributions in standard public goods experiment with voluntary contribution in Tbilisi participant pool appears the highest compared to 16 experiment participant pool of different countries. Moreover, our experimental results show surprisingly flat pattern of mean contributions, indicating on strong evidence of altruism and prosociality. Individual level experimental data tentatively suggests, the repeated game incentives and considerable portion of altruism seems to reinforce each other and motivate subjects' genuine generosity reputation building, as it is a distinct and esteemed character of Georgian culture. In our view, our results of strong evidence of altruism contributes to the cross-cultural economic research of human cooperation.

Keywords: Prosociality, Altruism, Culture, Human cooperation, Public Goods Experiment

Introduction

In Economic theory it is well known fact that voluntary provision of public goods will lead to an inefficient undersupply (Samuelson 1954) and free riding incentives emerges as a main obstacle. Economic theory explains this by viewing contributions to a public good as strategies in a non-cooperative game. Based on standard assumptions of self-interest and rationality, the Nash equilibrium of games involving cooperation decisions is inefficient. Since, one can receive a benefit of public good without contributing towards the cost of its production, there exists a

¹ This work was supported by Shota Rustaveli National Science Foundation (SRNSF), grant PHDF-19-321, “Prosocial Behavior in Economics and Influence of State Institutions: Case of Georgia”.

tension between individual and collective interest, which is typical for many cooperation problems in economics.

Indeed, many important social and economic problems of humankind involve a large-scale cooperation of individuals in situations in which collective welfare is jeopardized by individual self-interest. In economic literature, the “tragedy of the commons” is probably the best-known example. Collective welfare is threatened by individual greed in such diverse areas like environmental protection, tax compliance, fighting corruption, labor contract, the voluntary provision of public goods, donations to charities, collusion between firms and so on. While the logic of self-interest is straightforward, the experimental research data seem to be at odds with the free rider hypothesis that is derived under the joint assumptions of rationality and selfishness. Humans often manage to avoid the “tragedy of the commons” and achieve high levels of prosociality. Thus, understanding prosocial behavior of cooperation is an important challenge not only in economics, but also across all social sciences.

The fact that people take part in collective actions and care about collective welfare, suggests that the strict self-interest hypothesis is inconsistent with the degree of voluntary cooperation we observe in real life. Besides, the main finding from a large body of experiments that have been conducted in a variety of settings in the last three decades is that there is much more cooperation contrary to the predictions of standard economic theory (Ledyard 1995, Fehr and Fischbacher 2003). However, the experiments also show that voluntary cooperation is fragile in the sense that in repeatedly played public goods games (PGG) cooperation declines over time under the influence of free riders.

Recent experiments have also shown that cross-cultural differences in cooperation exist among societies with the wide range of cultural and economic backgrounds (Herrmann, Thöni, and Gächter 2008) (henceforth HTG). Our experiment adds Georgia to the cross-cultural study of HTG and replicates their experiment design of public goods game experiment. This article presents attempt to measure with the help of controlled laboratory experiment human prosociality in Georgia. The main goal of our experiment was to see whether and at what level cooperation stabilized in case of Georgia and compare it to the results of HTG.

1. Experiment Design

Laboratory experiments are probably the best tool for studying prosociality empirically. The reason is that in the field many factors are operative at the same time. The laboratory allows for a degree of control that is often not feasible in the field. The experiment design of seminal study by E. Fehr and S. Gächter has become the standard by which to study cooperation in a public goods environment (Fehr and Gächter 2000). Since, we were interested in whether people behave differently under the exact same circumstances, we applied the exact same public goods experiment design that did HTG.

1.1 Participants

In order to hold participant pool comparability with HTG and minimize sociodemographic variability, we conducted experiment with university students who were similar in age. The experiment was conducted in Autumn 2020 in Tbilisi, Georgia and included observations made on 57 subjects. Participants were recruited via various Facebook groups of university students. The participants were registered online on experiment sessions via Google Forms posted on these Facebook groups page and advertised on our special Facebook page. We prevented repeated participation by excluding duplicate IDs and IP addresses. In total 3 experiment sessions were conducted. In the standard Public Goods Game (PGG) with 10 periods the experiment lasted between 10 and 20 min and participants earned on average 13.7 GEL (4.2 USD at that time).¹ After finalizing experiment, the participants were paid immediately by internet banking transfer, as soon as participant provided electronically signed payment document. The average age of participants in the sample was 24.6 years, and 58.4% were female. The participants were from various majors, namely: 21% of participants were students from Economics, 17.8% of Business Administration, Social Sciences 8.4%, Law 8.8%, other majors 22% and non-students 22%. About 58% of students were from Ivane Javakhishvili Tbilisi State University and remaining students were from various universities, mainly from capital Tbilisi, some of them were from Batumi and Gori city universities.

1.2 Method

Our work parallels and replicates the experimental setting used by E. Fehr and S. Gächter and cross-cultural seminal study of HTG. HTG conducted standard PGG experiment in 16 different

¹ According to the official statistics of Georgia average hourly salary in QII 2020 was 8.5 GEL (about 2.6 USD), source: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/39/khelfasebi>

participant pools with various cultural and economic backgrounds. Their study show that prosocial cooperators is indeed widespread in many participant pools. However, a large variation and heterogeneity of prosociality remains between these cultures. Here we focus only on measurement of prosociality in case of Georgia and comparing it to these 16 different country participant pools. We adjust group size and endowed token amount to the parameters of HTG. Next, we kept the group composition constant across all periods and was made public knowledge as we wanted to measure the cooperative behavior development under strategic settings. When play a repeated game that opens up the possibility for reputation formation opportunities due to repeated strategic interaction.

1.3 Payoff Mechanism

The experiment is based on voluntary contributions mechanism PGG with linear payoffs. In each period each of the n subjects in a group receives an endowment of γ tokens. A subject can either keep these tokens for herself or invest g_i tokens ($0 \leq g_i \leq \gamma$) into a project. The decisions about g_i are made simultaneously. The monetary payoff for each subject i in the group is given by

$$(1) \pi_i^1 = \gamma - g_i + \alpha \sum_{j=1}^n g_j, \quad 0 < \alpha < 1 < n\alpha$$

In each period, where α is the marginal per capita return from a contribution to the public good. The total payoff from the no-punishment condition is the sum of the period payoffs, as given in (1), over all ten periods. Note that (1) implies that full free-riding ($g_i = 0$) is a dominant strategy in the stage game. This follows from

$$\frac{\partial \pi_i^1}{\partial g_i} = -1 + \alpha < 0$$

However, the aggregate payoff $\sum_{i=1}^n \pi_i^1$ is maximized if each group member fully cooperates ($g_i = \gamma$) because

$$\partial \sum_{i=1}^n \frac{\pi_i^1}{\partial g_i} = -1 + n\alpha > 0$$

1.4 Parameters and Information Conditions

The study was conducted in native Georgian language using the LIONESS software platform for interactive online experiments (Arechar, Gächter, and Molleman 2018). The experiment took

place anonymously, participants were not informed about the identity of their group members. In all treatment conditions the endowment is given by $\gamma = 20$, groups are of size $n = 4$, the marginal per capita return (MPCR) that a participant obtained from their contributions was fixed at $\alpha = 0.375$. Each of the four group members earned 0.375 tokens for each token invested in the project, regardless of whether he or she contributed any. The resulting number of points was then divided equally between the four participants in the group, irrespective of how much each person contributed. Because the cost of contributing one token in the project was exactly one token whereas the return on that token was only 0.375 tokens, keeping all one's own tokens was always in any participant's material self-interest, irrespective of how much the group members contributed. Yet, if each group member retained all of his or her tokens, there were no earnings to be shared; on the other hand, each member would earn $0.375 \times 80 = 30$ tokens if each of them invested their entire 20 token endowment. Thus, contributions benefited the group as a whole, but the individual always earned the most by not contributing.

Players made their contribution decisions simultaneously and once the decisions were made, they were informed about their group members' contributions. To ensure that participants did not have varying expectations of the length of the game, the total number of rounds was made public knowledge. Once participants entered experiment, they were taken to an introductory page where general instructions were explained in detail. To maximize data quality, we required game comprehension prior to playing the PGG: after reading the instructions, participants could not advance to the game until they correctly answered all control questions (they were allowed an unlimited number of attempts).

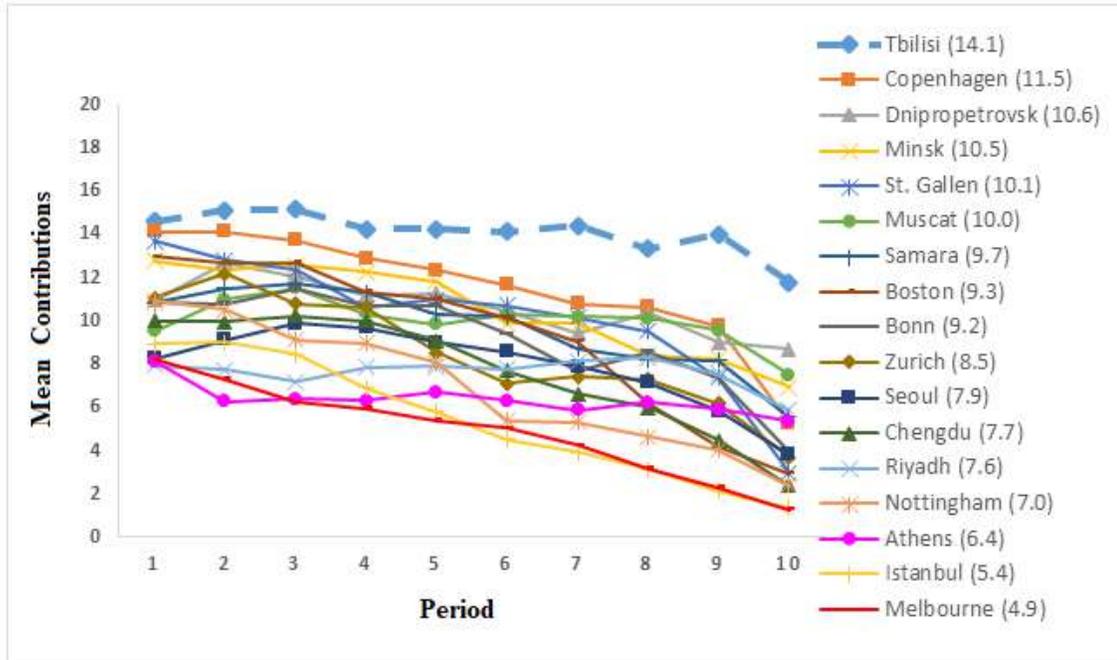
2. Results

Quite unexpectedly, the mean contributions overall exhibit surprisingly flat pattern and voluntary contributions across all rounds remain quite high, well above 50%. The mean contributions averaged 14.1 tokens. However, as it is typical for this kind of public goods experiments, in the last period it experiences a pronounced endgame effect by sharp drop (two-tailed paired t-test, differences between period 1 and period 10, $t = 2.06$, $p = 0.042$). In the last

period, 22% percent of the subjects contributed zero. This indicates that, the Nash equilibrium retains substantial drawing power.

Average contributions

Figure 1

Source: own experiment data and HTG experiment data - <https://datadryad.org/stash/dataset/doi:10.5061/dryad.87301>

In comparison to the average contributions of 16 participant pools of the experiment conducted by HTG, the average contributions of our experiment in Tbilisi remains at the top level of contributions, while all others mean contributions end up under 50%. The right side of Figure 1 provides list of 16 participant pool indicating in parenthesis the average contribution of 10 periods. The average contributions of PGG experiment conducted in Tbilisi is significantly higher to the average contributions of Copenhagen experiment, which was the highest compared to the 16 country results (two-tailed paired t-test, $t = 2.85$, $p = 0.0156$).

Why average contributions in Tbilisi participant pool are significantly higher than average contributions documented in 16 participant pool? We take a closer look to the data of HTG experiment and examined share of free riders and altruist in experiments with “Top 3” and “Bottom 3” average contributions, and compared to the results of Tbilisi experiment. The

interaction of the free riders and altruist bares a crucial importance in recent theoretical and empirical research of behavioral economics (Fehr and Fischbacher 2003). In experimental research these two types of behavior is well defined (Fischbacher, Gächter, and Fehr 2001). Namely, “Free-riders” are those who contribute nothing in all periods in PGG. The “Altruists” are those who contribute full endowment in all periods regardless what other group members do. In Table 1 shows these results.

Share of Free Riding and Altruistic Behavior

Table 1

	Country	City	Altruist Behavior, %	Free Riding, %
	Georgia	Tbilisi	17.5%	0%
Top 3	Denmark	Copenhagen	3%	6%
	Ukraine	Dnipropetrovsk	5%	2%
	Belarus	Minsk	6%	0%
Bottom 3	Australia	Melbourne	0%	13%
	Turkey	Istanbul	2%	13%
	Greece	Athens	0%	7%

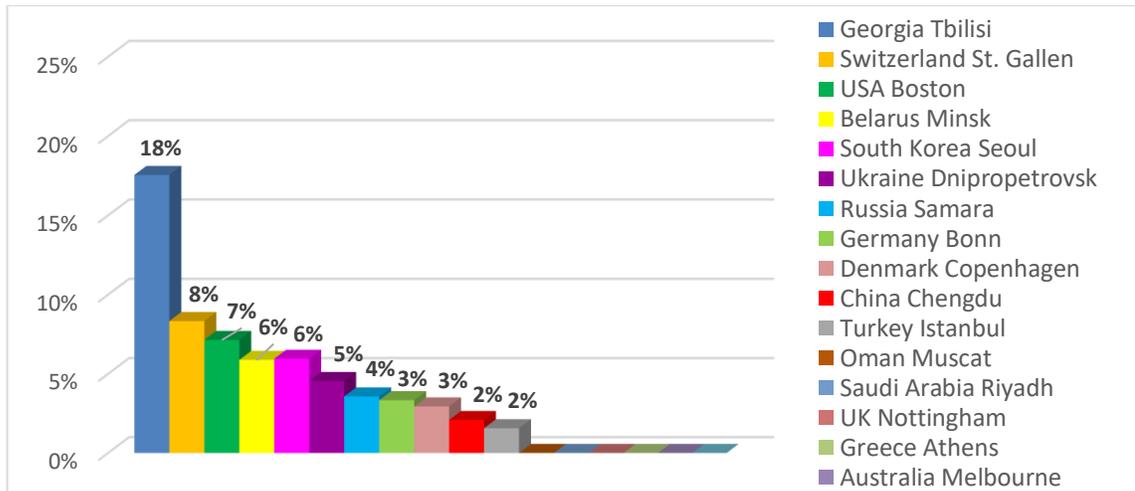
In participant pool of Tbilisi experiment, we can observe a zero free riding and considerable share of Altruist behavior relative to Top 3 participant pool results. Table 1 reveals that in Top 3 participant pool, the share of free riding behavior is larger than in Bottom 3, which is logical.

Since, altruist behavior was distinctively higher in participant pool of Tbilisi experiment, we compared it to all 16 participant pool of the experiment of HTG. Figure 2 presents an interesting

fact, the share of altruist behavior of Tbilisi experiment participant pool is considerably higher compared to other 16 experiment participant pool of HTG study.

Share of Altruists

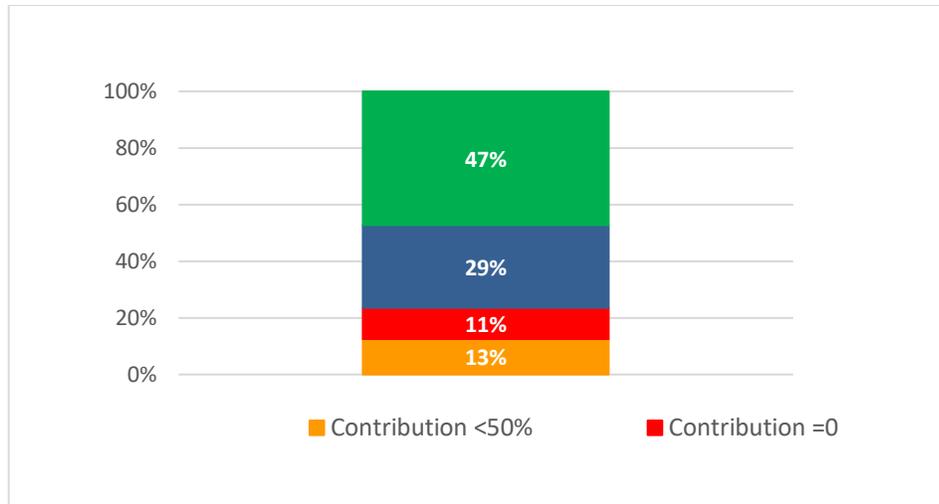
Figure 2

Next, we were interested how total contributions of all subjects were distributed across all 10 periods of Tbilisi experiment. We classify the contributions into four category: (1) zero (2) full contribution (3) contribution equal or more than 50% of endowment and (4) contribution less than 50% of endowment. Figure 3 depicts this distribution results.

Distribution of Total Contributions of All Subject over Four Category

Figure 3

Over all 10 periods, 47% of total contributions were equal to full endowment (i.e. 20 tokens) and 29% of contributions were above 50% of endowment. Thus, in total 76% of contributions made were equal or more than 50% of endowment, which clearly is classified as generous acts.

In the experimental research it is well documented that large portion of subjects are 40-60% conditional cooperators i.e. those who contribute only if other group members contribute and stop contributing if other group members do not contribute (Fehr and Fischbacher 2003, Fischbacher, Gächter, and Fehr 2001). Based on this logic, as more dominates altruistic behavior the individuals' interaction, the grater is stimulus for conditional cooperators to line-up their behavior to altruistic one. However, it is well observed from many PGG experiments that even small number of free riders can easily undermine cooperation. Our results tentatively suggest that considerable portion of altruistic behavior to gather with reputation formation possibility in repeated interactions, seems to be the driving force of generous and high contributions.

Conclusion

Our experiment results highlights the importance of human altruism in long-term economic relations. Indeed society with significant part of altruists would serve a fertile ground for development of more efficient economic interactions, although it remains vulnerable to free riding.

The mean contributions in standard public goods experiment with voluntary contribution in Tbilisi participant pool appears the highest compared to 16 experiment participant pool of different countries. More interestingly, mean contributions exhibit surprisingly flat pattern, indicating on strong evidence of altruism. Indeed, altruistic behavior appeared considerably higher in the Tbilisi experiment participant pool compared to 16 experiment participant pool of different countries. As our individual level experimental data tentatively suggests, the repeated game incentives and considerable portion of altruism seems to reinforce each other and motivate subjects' genuine generosity reputation building, as it is a distinct and esteemed character of Georgian culture. In our view, our results of strong evidence of altruism and prosociality contributes to the cross-cultural research of human cooperation.

References:

- Arechar A., Gächter S., Molleman L. (2018). Conducting Interactive Experiments Online. “Experimental Economics”, No. 21 (1), p. 99-131
- Fehr E., Fischbacher U. (2003). The Nature of Human Altruism. “Nature”, No. 425, p.785-791
- Fehr E., Gächter S., (2000). Cooperation and Punishment in Public Goods Experiments. “American Economic Review”, No. 90 (4), p. 980-994
- Fischbacher U., Gächter S., Fehr E., (2001). Are People Conditionally Cooperative? Evidence from a Public Goods Experiment. “Economics Letters”, No. 71 (3), p.397-404
- Herrmann B., Thöni Ch., Gächter S., (2008). Antisocial Punishment Across Societies. “Science”, No. 319, p.1362-1367
- Ledyard J.O. (1995). Public Goods: A Survey of Experimental Research." *In The Handbook of Experimental Economics*, edited by J. Kagel A. E. Roth, Princeton: Princeton University Press. p.111–194.
- Samuelson P.A. (1954). The Pure Theory of Public Expenditure. “The Review of Economics and Statistics”. p. 387-389

საქართველო ლიდერობს პროსოციალურობით: შედარება
კულტურათშორის ეკონომიკურ ექსპერიმენტთან

რატი მექვაბიშვილი

თეორიულ ეკონომიკაში საყოველთაოდ ცნობილია, რომ საზოგადოებრივი დოვლათის ნებაყოფლობითი მიწოდების პირობებში, მისი წარმოქმნა ხდება დაბალ ეფექტიანად და არასაკმარისად (Samuelson 1954), რა დროსაც ოპორტუნისტული ეკონომიკური ქცევა გვევლინება მთავარ ხელისშემშლელი ფაქტორად. სტანდარტულ თეორიულ ეკონომიკაში, ეგოიზმისა და რაციონალურობის დაშვებაზე დაფუძნებული ნემის წონასწორობა მიგვითითებს საზოგადოებისათვის არაეფექტიან შედეგზე. საზოგადოებრივი დოვლათის ნებაყოფლობითი წარმოქმნის პირობებში, ეკონომიკურ აგენტს შეუძლია მისით სარგებლობა, მაშინაც კი, თუ მას არ გაუღია წვლილი მის მიწოდებაში. ამდენად, ჩნდება სტიმული, რომ ერთმა ინდივიდმა ყოველგვარი პირადი წვლილის გაღების გარეშე, სხვების ხარჯზე ისარგებლოს საზოგადოებრივი დოვლათით. ამრიგად, არსებობს დაპირისპირება პირად ინტერესსა და საზოგადოებრივ ინტერესს შორის, რაც დამახასიათებელია მრავალი სხვადასხვა სახის ეკონომიკური ურთიერთობისათვის და სიტუაციისათვის.

ფაქტია ისიც, რომ ადამიანები არ ხელმძღვანელობენ მხოლოდ ეგოისტური ანგარიშიანობით, ისინი მონაწილეობენ კოლექტიურ ქმედებებში, ერთად ზრუნავენ გარემოს დაცვაზე, ეწევიან ქველმოქმედებას და ა.შ., რასაც რეალურ ცხოვრებაში ხშირად ვხედავთ. გარდა ამისა, ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში ჩატარებულმა ეკონომიკურმა ექსპერიმენტებმა ნათლად აჩვენა, რომ ადამიანები გაცილებით მეტად თანამშრომლობენ და პროსოციალურად იქცევიან, ვიდრე ამას სტანდარტული თეორიული ეკონომიკა პროგნოზების (Ledyard 1995, Fehr and Fischbacher 2003). გარდა ამისა, ექსპერიმენტებმა ასევე აჩვენა, რომ ნებაყოფლობითი თანამშრომლობა მყიდვეა იმ გაგებით, რომ საზოგადოებრივი დოვლათის ექსპერიმენტის განმეორებითი ინტერაქციის პირობებში, ოპორტუნისტული ქცევის გავლენით, თანამშრომლობა დროთა განმავლობაში კლებულობს და მიისწრაფვის ნემის ნულოვანი კონტრიბუციების წონასწორობის წერტილისკენ.

ამასთანავე, ბოლოდროინდელ ეკონომიკურ ექსპერიმენტებში ნათლად გამოჩნდა თანამშრომლობის კულტურათაშორისი განსხვავებები (Herrmann, Thöni, and Gächter 2008) (შემდგომში HTG). შედარების მიზნით ჩვენი ექსპერიმენტი ამატებს საქართველოს HTG-ის ექსპერიმენტულ კვლევას და ადგენს საზოგადოებრივი საქონლის თამაშის ანალოგიურ ექსპერიმენტულ დიზაინს. ჩვენი ექსპერიმენტის

მთავარი მიზანი იყო ლაბორატორიული ექსპერიმენტის საშუალებით შეგვეფასებინა საქართველოში პროსოციალურობის ანუ თანამშრომლობითი ქცევის დონე და შეგვედარებინა იგი HTG-ის მიერ სხვადასხვა ქვეყნებში ჩატარებულ ანალოგიური ექსპერიმენტული კვლევის შედეგებთან.

თბილისში ჩატარებულ ეკონომიკურ ექსპერიმენტში საშუალო შენატანების ოდენობა აღმოჩნდა ყველაზე მაღალი HTG-ის მიერ 16 სხვადასხვა ქვეყნაში ჩატარებულ ანალოგიურ ექსპერიმენტების შედეგებთან შედარებით. უფრო მეტიც, ჩვენს ექსპერიმენტში ოპორტუნისტული ქცევის არარსებობასთან ერთად, ალტრუისტული ქცევის წილი აღმოჩნდა გაცილებით დიდი ვიდრე ყველა სხვა 16 ექსპერიმენტის ანალოგიურ მონაცემებთან შედარებით. გარდა ამისა, განსაკუთრებით საყურადღებოა, რომ ჩვენს ექსპერიმენტში საშუალო კონტრიბუციების დონე გასაკვირად სტაბილურ მაღალ დონეზე ნარჩუნდება და რჩება 50%-ის ზემოთ.

ჩვენი ექსპერიმენტის შედეგები ნათლად წარმოაჩენს ალტრუისტული ქცევის მნიშვნელოვან წილს და მის მნიშვნელობაზე საერთო შედეგებზე. ჩვენი დაკვირვებით, მეტწილად იგი განაპირობებს საშუალო შენატანების მაღალი დონის შენარჩუნებას. ექსპერიმენტის მონაცემებზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ერთი და იგივე ინდივიდთა ჯგუფში, ინტერაქციების განმეორებითი სტრატეგიული ხასიათი და ალტრუიზმის მაღალი წილი, ერთობლივად აჩენს ინდივიდებისათვის გულუხვი ინდივიდის რეპუტაციის შექმნის სტიმულს, რაც გამორჩეულად ახასიათებს ქართულ კულტურას. ჩვენი აზრით, ჩვენს ექსპერიმენტს, ალტრუისტული ქცევის მნიშვნელობის წარმოჩინებით, თავისი მცირედი წვლილი შეაქვს კულტურათაშორის ექსპერიმენტულ ეკონომიკურ კვლევებში.

საკვანძო სიტყვები: პროსოციალურობა, ალტრუიზმი, კულტურა, ადამიანთა თანამშრომლობა, საზოგადოებრივი საქონლის ექსპერიმენტი

SOME PROBLEMS OF INSURANCE MARKETING

Natik Gurbanov

*Associate Professor of Azerbaijan
State Economic University (UNEC)
natik1952@hotmail*

Rauf Gushkhani

*Associate Professor of Azerbaijan
State Economic University (UNEC)*

Eldar Guliev

*Associate Professor of Azerbaijan
State Economic University (UNEC)*

Years fly and humanity, based on new geographical discoveries, the establishment of more and more commercial, economic and cultural relations between countries and peoples, is becoming more enlightened, religiously tolerant and civilized. This process, coupled with the development of science, technology and technology at the intersection of mathematics, physics of chemistry, biology, information technology and other fundamental and humanitarian disciplines that we really encounter in modern times, whether we like it or not, cultivate appearance, psychology, everyday life and the culture of us and the younger generation. In these historical conditions, people give a special place and preference to the logic of risk management in all their manifestations: in everyday life, technology, economics, in business, etc. Therefore, it was no coincidence that they came up with such relatively new sciences as marketing and management, and before them an insurance system.

Keywords: *Insurance marketing, insurance market, insurance company, insurance business*
JEL Codes: *G20, G22, G28*

The Law of the Republic of Azerbaijan on insurance states: “Insurance is a relationship to protect the property and property interests of the insured or other persons in whose favor an insurance contract has been concluded by compensating for the damage caused” [<http://www.zewo.ru/laws/0436.html>].

The development of the insurance system in the former post-Soviet space can be divided into three stages: before the establishment of Soviet power in them, during its entry into the structure and after the collapse of this system. During the period of Azerbaijan’s entry into the Russian Empire, representative offices of insurance companies and partnerships of Russia, Germany, England and other states worked very successfully on its territory attracting oil (<https://azersigorta.az/ru/page/sirketin-tarixi>).

However, due to the expiration of many years and the repeated change of generations of the population, as well as the collapse of previous socioeconomic systems, the experience of organizing insurance business not only in Azerbaijan, but throughout the post-Soviet space, was mostly lost. In the new economic and political conditions, these countries, voluntarily or

involuntarily involved in the system of market relations, cannot adapt to the new realities of life. For this reason, they who, as best they can, often using the methods of thieves and cowboy management and management systems, solve their own socio-economic and financial problems. Note that insurance problems are perhaps the most significant problems that are part of the latest ones (http://www.azerbaijans.com/content_739_ru.html).

Based on an analysis of the state of the economy and market infrastructure, which also includes a system of insurance for economic, economic and commercial risks, one can judge not only the level of economic development, but also the state of solution of socio-economic and other problems of the population in each country. According to the same indicators, as it seems to us, in spite of the efforts being made, not a single country in the former post-Soviet space has much to be proud of ...

Insurance marketing assumes the existence of an insurance market, where both insurants and insurers, and other subjects of market relations face an incredible amount of uncertainties in the environment, as well as fierce competition and contention (Arkhipov 2017). [In our countries **AGL** such as Azerbaijan, Armenia, Georgia, and others, the insurance market is small, which is territorial, i.e. spatially limited, but also somewhat inferior due to the presence of many political, economic, social and other objective and subjective problems. For example, according to the latest official data in the Republic of Azerbaijan at the beginning of 2018, 24 insurance organizations were functioning (Table 1). Only the most prestigious of these was the one that, based on illegal support of high-ranking circles, enjoyed the priority right to collect compulsory insurance contributions. A similar situation is observed in almost the entire post-Soviet space, despite the fact that the modern concept of social and ethical marketing of the market requires the creation of equal opportunities for all policyholders and insurers in the insurance market.

In a market economy, capital tends to be distributed and redistributed between sectors of the national economy and spheres of human activity based on demand, supply and prices on a particular market. Such a system forms the mechanism of action of the global market, which distributes invested capital in areas that ensure business participation in obtaining a certain

share of redistributed profit. Such a healthy and effective mechanism should be extended to the insurance market [Crevens 2008. 193-296].

The number of insurance organizations of the Republic of Azerbaijan on 01.01.2018

Table 1.

Existing insurance organizations, units	24
Including:	
life insurance	3
out of life insurance	20
reinsurance	1
<i>Brokerage offices</i>	<i>13</i>

Azerbaijan Statistics Indicators

To ensure this condition, many legislative acts should be revised, the vicious practice of the executive and controlling structures should be changed, as M.N. Saakashvili, the former president of the Georgian Republic, was able to do.

Insurance marketing is not only the practice of managing the capital of an insurance company and insurers, but also a system for the efficient organization and management of economic, financial, and property risks of market entities and the public. Therefore, insurance marketing covers the marketing of the insurance company itself, the marketing of insurance products and services in general terms, as well as their individual names and varieties. The first of these includes marketing research on the context and capacity of the insurance market, including competition and competition in this market. Further, marketing research of the political system, economic conditions, demographics, geographical factors, legislation, and many other factors on which the activity of the insurance company depends and does not depend (including fully and partially controlled factors) [Nikulina 2016].

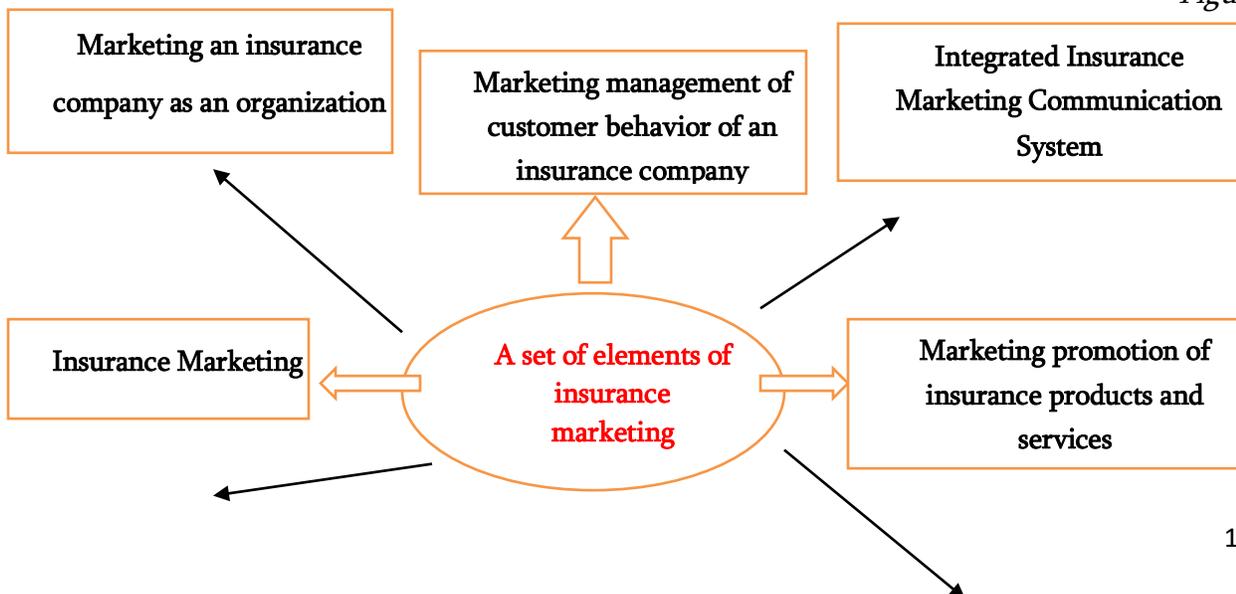
The overall security of each country, consisting of military - strategic, financial, economic, food, environmental and other security, largely depends on the effective

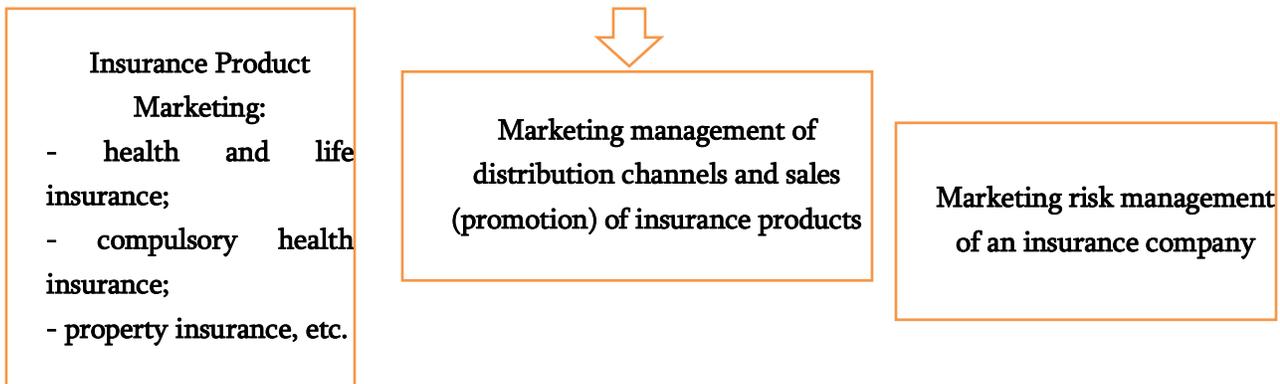
organization of the insurance system. The insurance marketing complex itself consists of several basic elements (Fig. 1).

As can be seen from the above figure, the entire scientific apparatus and complex of marketing science extends to insurance marketing. Naturally, blindly extending the scientific and methodological foundations of marketing science to the insurance industry and its other applied facilities cannot give the expected results. Therefore, it is necessary to notice features of insurance products and services, market and market demand, offers and prices in the insurance market, the level of profitability and profitability of investments in this area, as well as many other aspects and problems. In particular, it is very important to know that the goals of insurance companies and their insurers usually do not match. For example, the goals of an insurance company coincide with the goals of marketing science, which is to maintain the volume of demand, supply and prices at a level that ensures a steady increase in profits. At the same time, the task of insurers is the effective management of risks in the process of their production, marketing and other activities. Consequently, insurers, on the one hand, following the principles of market relations, seek to stabilize and increase profitability in case of compensation for possible losses as a result of force majeure circumstances and other circumstances with policyholders.

Components of insurance marketing.

Figure 1

It should not be forgotten that shareholders and other investors of companies consider the insurance system as an object for the effective investment of their capital and the receipt of appropriate profits. Therefore, it is very important who creates an insurance company: the union of insurers, the state or individual business people and circles who want to get superprofits.

Insurance marketing requires an impartial, comprehensive environmental study. It is believed that, first of all, it is necessary to study the factors and conditions on which the insurance company depends, and on which it is not able to influence. This includes politics, economics, demography, legislation, executive and regulatory structures, competitors, competition, etc. If the above factors and conditions turn out to be acceptable, then insurance marketing suggests moving on to researching those that can be studied at least somehow and that will become possible to influence to one degree or another. The latter components usually include demand, supply, promotion channels, communication systems, etc.

If the results of the research are compatible with the development concept of the insurance company, marketing can begin further research on internal factors and conditions for their compliance with the requirements of previous studies and, if necessary, ensure their compliance with market demand.

In the civilized countries of the world, the insurance system is formed on the basis of legislative acts adopted by their parliaments and relevant orders and decrees of senior leaders of states.

The creation of the necessary laws and procedures, as well as an effective insurance system in Azerbaijan is one of the main requirements of insurance marketing. The Law of the Republic of Azerbaijan on insurance was adopted on November 5, 1993 (No. 436). Amendments to this law were made on November 5, 1996 (No. 188 - I State Duma) and December 11, 1998 (No. 588 - I State Duma) .

Modern insurance practice allows for certain market uncertainties, a volatile competitive environment, and the adoption of new laws governing the insurance market. At the same time, the principles of political and economic stability, designed to ensure the sustainability of each national economy and the above conditions do not fit into the same framework and poorly perceive the hops and uncertainties associated with the cowboy management of certain activities of production and other enterprises. Therefore, to change this situation, it is necessary to develop a long-term state economic policy. In addition, the public administration system, as well as existing laws and regulations, should be subject to expert reviews at regular intervals to review and bring them in line with changes in the external marketing environment, suppress corruption in executive structures and increase the efficiency of the state apparatus.

Insurance marketing, as it does not sound messy, requires insurance against the risks of the insurance company itself, as well as its individual office and other facilities, types of insurance activities in general and in the areas of insurance services provided. Marketing science, however, sets a goal that can be realized in two directions:

Firstly, to steadily expand the activities of a particular insurance company by increasing its share in the insurance market to the maximum possible level established by the antitrust law of the country where the company operates.

Secondly, as the condition of marketing management says to increase the degree of risk management efficiency, it is necessary to diversify the activities of the insurance company by expanding insurance facilities and finding new customers - insurers, as well as increasing the number and types of insurance services, finding new insurance markets in the regions and

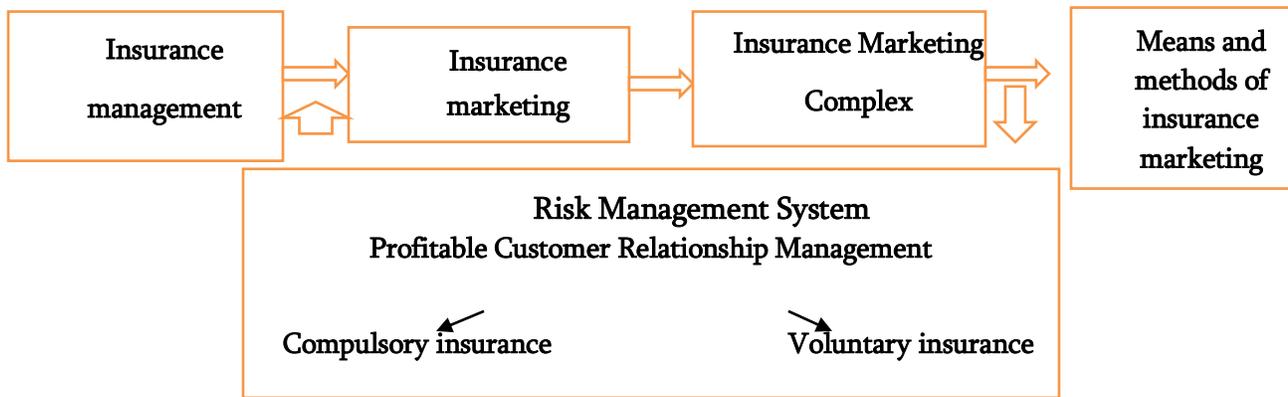
beyond outside the country. That is what will correspond to risk management based on the principles and conditions of modern management, calling on all businessmen "not to keep testicles in one basket."

Note that the rate of profitability in the sectors of national economies and spheres of human activity, as the theory of economics says, tends to decrease [6]. Given this, insurance marketing calls for managing risk situations in insurance companies in such a way that they do not get out of control and are within reason.

Therefore, we recommend that marketers and managers of insurance companies in their daily work adhere to a certain model (Fig. 2).

The model of insurance marketing - management in the system of risk and profitable customer relationship management

Figure 2

Yes, business is after high profitability. However, in order to regulate inflation and price spikes on goods and services in the consumer market, the practice of using state restrictive instruments and incentive levers is very important. In particular, it would be advisable to establish the highest possible levels of profitability for insurance companies, as well as some types of insurance. In accordance with the current law of the Azerbaijan Republic, insurance companies cannot engage in banking activities. This means that the monetary resources accumulated in insurance companies cannot be used as investment capital and, in addition to this, they cannot be given to anyone for use at interest [<http://www.zewo.ru/laws/0436.html>].

The above position is considered controversial, because according to the conditions of the capitalist economic system, money must work: turn around and make a profit. If this

provision is ignored by our and other laws, then insurance companies should be created in the form of a community of insurers, like joint-stock companies and commodity exchanges that do not pursue profit-making. Otherwise, the state should regulate the activities of insurance companies so that after a certain time, they could not assign all the remaining insurance premiums as profits or corresponding bonuses. In addition, insurance companies may need to be created, as noted above, based on the principles of commodity exchanges. The latter, in accordance with their charters, are formed in the form of structures that do not pursue commercial goals, i.e. Receiving a profit. If insurance companies were created and functioned like commodity exchanges, then democratic rights and interests of insurers and the state would be much better taken into account.

Analyzing the financial and economic state of insurance companies, it is possible to present schedules for collecting insurance payments before and after marketing events (advertising, various presentations, events, etc.). Based on the information collected in this way, it will be relatively easier to calculate the communicative and economic effectiveness of advertising and other events.

In practice, insurance premiums are ahead of insurance claims over time. In order to effectively manage these processes, marketing offers to study the dynamics of last year's financial and economic conditions of both individual and all insurance companies. Insurance companies, exploring their own risks, should study the experience of past years and the activities of competing insurance companies [Akhvlediani, 2016].

For timely and correct risk assessment of insurance companies, marketing recommends that each of them create an effective marketing information system (MIS). This system should include the formation of management and marketing services, as well as statistics, accounting, the organization of analytical work, strategic and current control, i.e. all that is necessary for the fruitful activity of the insurance company. With all this, all created structural units must comply with the principles of science, systematicity, efficiency, comprehensiveness, objectivity, identification of leading links, market adequacy, corporate commitment, social

orientation, taking into account the religious values and postulates of the countries where the activities of insurance companies are deployed.

In order to implement the above principles and conditions related to the organization of management of insurance companies, it is necessary to observe the justified hard work of individual structural units. Therefore, in order to achieve the desired success, these and other employees of insurance companies must take special training and retraining courses not only in the countries where they work, but also in foreign universities and insurance companies, for example, in England, where the world-famous insurance market “Lloyd” and corporation operate. [https://ru.wikipedia.org/wiki/Lloyd%E2%80%99s_of_London]

Organization of managing insurance companies can also help to study the experience of commodity and other exchanges. This applies both to the experience of conducting operational statistics and accounting based on the results of exchange trading, as well as the organization of exchange research and its scientific apparatus, in particular, fundamental and technical analyzes that allow studying the state of exchange markets and making any forecasts about their dynamics . Such accounting and analytical work poses the problem of developing certain tables, matrices, graphs and charts. For example, if you present a graphic image of insurance revenues and expenses in one figure, then shifting the top of the graph from the bottom, or rather, as if superimposing them on top of each other, you can get a clear picture of the relationship between income and expenses of the insurance company.

In general, over a certain period of time, say, one year, the total amount of proceeds from each type of insurance should be greater than or equal to the amount of insurance payments for the same types of insurance, i.e.

(2)

$$\sum_1^n a_n \geq \sum_1^m b_m , \text{ where}$$

n- the number of policyholders for a particular type of insurance for one year;

a- the amount of the insurance premium of each insured for a particular type of insurance for the same period;

m- the number of insurance payments in one year;

b- the amount of insurance payments for each officially registered insured event.

At the same time, the total insurance income for certain types of insurance must also be greater than or equal to all the total insurance payments and expenses of the insurance company, i.e.:

(3)

$$\sum_1^c x_c \geq \sum_1^d y_d, \text{ where}$$

c- the total number of customers who paid insurance premiums for the entire insurance company within one year for all types of insurance;

x- separate insurance premiums from all types of insurance for one year;

d- the number of insurers who received insurance amounts for all types of insurance within one year;

y- separate insurance payments and expenses of the insurance company for the same period.

From the above formulas, it follows that the amount of insurance payments should be calculated with such a probability that the insurance company not only does not encounter problems of insolvency and bankruptcy, but can, covering all expenses, accumulate some funds at a level not lower than the average annual inflation level. For example, if inflation expectation for the coming year is 5%, then the income of the insurance company in the worst case should also increase to a level that can cover all losses from this destructive process of depreciation of funds.

Clarifying the aforementioned, we emphasize that each insurance company has its authorized capital and funds necessary to ensure current activities. Inflation also devalues some of these funds. Then, how should the insurance company recover its losses? If you adhere to the Insurance Law, the above and other losses of the insurance company, in particular, from inflation, must be compensated either by state subsidies or by pursuing an appropriate pricing policy for the provided insurance services

(1)

$$R = (s + \sum x + \sum b) \times p + \sum z, \text{ where}$$

R – expenses and losses of the insurance company as a result of insured events, inflation and other events during the study year (thousand man.);

s- the amount of the authorized capital of the insurance company, which inflation could not pass (thousand man.);

Σx - total insurance premiums from all types of insurance for one year, subjected to inflation (thousand man.);

Σb - current working capital (thousand man.);

p- inflation rate (%);

Σz – other expenses of the insurance company in the course of its current activities during the study period (thousand man).

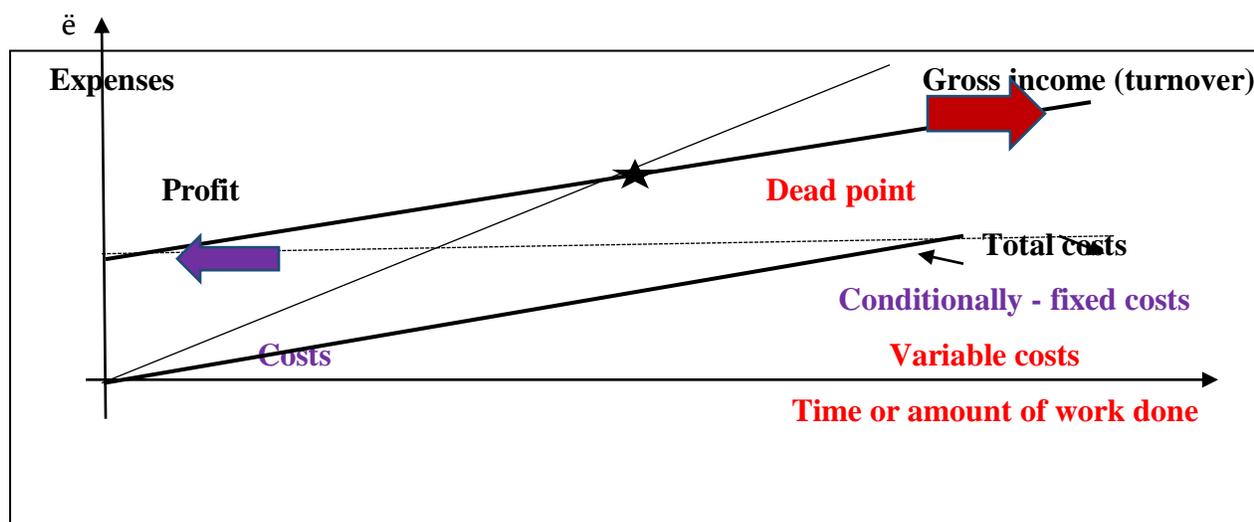
Thus, in the course of its annual activity, the insurance company must adhere to such marketing strategy and tactics that it can earn money at least at the level of the calculated indicator R, in order to cover its losses due to inflation and other events during the studied annual period. Although, in order to ensure the further development and prosperity of the insurance company, its profit should not only exceed the current inflation rate, but should reach the average annual level of profitability in this field of activity.

For the timely and effective resolution of these and other problems, employees of insurance companies should, as noted earlier, take special courses in insurance marketing, management, statistics, accounting, analysis of economic and economic activity, audit, organization of staff work, management of potential customers' behavior, etc. .

In their practical activities, each insurance company is faced with the problems of managing a variety of risks. One of these risks and, possibly, the most relevant is the management of profitable customer relations. The latter requires a careful study of psychology and consumer insurance behavior of various population groups, as well as conducting targeted marketing activities around them, designed to form a changings in the established negative attitudes towards risk management and insurance in general, resulting in a positive attitude towards insurance companies and a common long-term insurance culture. The implementation of such a consistent marketing strategic policy will enable insurance companies to ensure sustainable profitability of their activities.

Break-even point or dead center

Figure 3

Profit planning in insurance marketing, as in other areas of activity, requires certain calculations, and, if necessary, the construction of an appropriate graphic image that characterizes the location of a “dead point”, which is often called the “profit point”, possibly the “profit point” or “break-even point” (Fig. 3).

The “dead center” is at the junction of lines intersecting gross receipts of insurance premiums from policyholders and total costs, including operating expenses of the insurance company for the maintenance of the management apparatus, office expenses, relevant state taxes, insurance claims payments, losses associated with inflationary processes, etc. As follows from their presented Figure 3, to the “breakeven point” all the insurance company’s profits go to meet the expenses. Therefore, the insurance company should as soon as possible, within a short time, cover all these monthly and annual expenses and losses, and in the remaining time, i.e. Before the expiration of the planned planning period, work exclusively on increasing profits.

The minimum turnover of each insurance company (S) that provides coverage of all costs and losses can be calculated by the formula:

$$(1) \quad S = \frac{F_n}{N-R}, \text{ where}$$

F - general conditionally - fixed costs of the insurance company (thousand man.);

N- total insurance premiums from all types of insurance for one year (thousand man);

R- expenses and losses of the insurance company as a result of insured events, inflation and other events during the study year (thousand man.).

Recall that, $\mathbf{N} = \sum_1^n \mathbf{a}_n$, $\mathbf{R} = \sum_1^d \mathbf{y}_d = (\mathbf{s} + \sum \mathbf{x} + \sum \mathbf{b}) \times \mathbf{p} + \sum \mathbf{z}$

References:

- Azerbaijan Statistics Indicators (2018)
- Arkhipov A. P. (2017.) - Management of the insurance business / A.P. Arkhipov. - Moscow: Lights, 320 c.
- Akhvlediani Yu. T. (2016) - Insurance of foreign economic activity / Yu.T. Ahvlediani. - M.: Unity-Dana,- 256 p.
- Crevens David W. (2008.) Strategic Marketing, 6th Edition. : Per. from English - M.: Williams Publishing House, -512 m.: Ill. Page 193-296.
- Nikulina N.N. (2016.)- Insurance marketing / N.N. Nikulin, L.F. Sukhodoeva, N.D. Eriashvili. - M.: Unity-Dana, 504 c.
- Chang Ha-joon. (2015.) How the economy works / Ha-Jun Chang; per. from English E. Ivchenko; [scientific ed. E. Kondukova]. - M.: Mann, Ivanov and Ferber, 322
- <http://www.zewo.ru/laws/0436.html>
- <https://azersigorta.az/ru/page/sirketin-tarixi>
- http://www.azerbaijans.com/content_739_ru.html
- https://ru.wikipedia.org/wiki/Lloyd%E2%80%99s_of_London

სადაზღვევო მარკეტინგის ზოგიერთი პრობლემა

ნატიკ გურბანოვი
აზერბაიჯანის სახელმწიფო ეკონომიკური უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი (UNEC)

natik1952 @ hotmail

რაუფ გუშხანი

აზერბაიჯანის სახელმწიფო ეკონომიკური უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი (UNEC)

ელდარ გულიევი

აზერბაიჯანის სახელმწიფო ეკონომიკური უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი (UNEC)

ყოფილ პოსტსაბჭოთა სივრცეში დაზღვევის სისტემის განვითარება შეიძლება დაიყოს სამ ეტაპად: საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე, სტრუქტურაში შესვლის და ამ სისტემის დაშლის შემდეგ. აზერბაიჯანის რუსეთის იმპერიაში შესვლის პერიოდში სადაზღვევო კომპანიების წარმომადგენლობები და რუსეთის, გერმანიის, ინგლისისა და სხვა სახელმწიფოების პარტნიორები ძალიან წარმატებით მუშაობდნენ მის ტერიტორიაზე ნავთობის მოსაზიდად. თუმცა, მრავალი წლის გასვლისა და მოსახლეობის თაობათა ცვლილების, აგრეთვე წინა სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების ნგრევის გამო, სადაზღვევო ბიზნესის ორგანიზების გამოცდილება არა მხოლოდ აზერბაიჯანში, არამედ მთელ პოსტსაბჭოთა სივრცეში, ძირითადად დაიკარგა. ახალ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ პირობებში, ეს ქვეყნები, ნებაყოფლობით თუ უნებლიეთ, მონაწილეობენ საბაზრო ურთიერთობების სისტემაში, ვერ ეგუებიან ცხოვრების ახალ რეალობებს. ამ მიზეზით, ისინი, როგორც შეუძლიათ, ხშირად იყენებენ ქურდების და კოვზობის მენეჯმენტისა და მართვის სისტემების მეთოდებს, წყვეტენ საკუთარ სოციალურ-ეკონომიკურ და ფინანსურ პრობლემებს. უნდა გავითვალისწინოთ, რომ სადაზღვევო პრობლემები ალბათ ყველაზე მნიშვნელოვანი და უახლესი პრობლემებია.

სადაზღვევო მარკეტინგი გულისხმობს სადაზღვევო ბაზრის არსებობას, სადაც როგორც სადაზღვევო შესატანის გადამხდელი პირი, ასევე სადაზღვევო კომპანიები და საბაზრო ურთიერთობების სხვა სუბიექტები წარმოუდგენლად განიცდიან გარემოში გაურკვევლობებს, ასევე მწვავე კონკურენციასა და კამათს. ჩვენს ქვეყნებში, როგორცაა აზერბაიჯანი, სომხეთი, საქართველო და სხვ., სადაზღვევო ბაზარი მცირეა, რომელიც არის ტერიტორიულად, ანუ სივრცით შეზღუდული, გარკვეულწილად დაბალი მნიშვნელობის მრავალი პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და სხვა ობიექტური და სუბიექტური პრობლემების არსებობის გამო. მაგალითად, აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში ბოლო ოფიციალური მონაცემების თანახმად, 2018 წლის დასაწყისში 24 სადაზღვევო ორგანიზაცია ფუნქციონირებდა. მათგან მხოლოდ ყველაზე პრესტიჟული იყო ის, რომელიც მაღალი წრეების არასამართლიანი მხარდაჭერით სარგებლობდა და სავალდებულო სადაზღვევო შენატანების პრიორიტეტული უფლებით. მსგავსი ვითარება შეიმჩნევა თითქმის მთელ პოსტსაბჭოთა სივრცეში, მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე სოციალური კონცეფცია სოციალური და ეთიკური მარკეტინგისთვის მოითხოვს სადაზღვევო

ბაზარზე ყველა დამზღვევისა და სადაზღვევო კომპანიისათვის თანაბარი შესაძლებლობების შექმნას.

საკვანძო სიტყვები: სადაზღვევო მარკეტინგი, სადაზღვევო ბაზარი, სადაზღვევო კომპანია, სადაზღვევო ბიზნესი

მეწარმეობა ♦ ბიზნესი Entrepreneurship ♦ Business

პერსონალის როლი ბიზნესის უსაფრთხოებაში

შოთა ვეშაპიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
Shota.veshapidze@tsu.ge

რამაზ ოთინაშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი
R.Otinashvili@gtu.ge

საქართველოს მთლიანი სამამულო პროდუქტი(მსპ), 2020 წელს, კოვიდ პანდემიის შედეგად, თითქმის 6%-ით შემცირდა. რაც ქმნის საფრთხეს, როგორც ეკონომიკის სახელმწიფო, ასევე კერძო სექტორისთვის. გამოწვევების დასაძლევად მნიშვნელოვანია ფირმის პერსონალის როლის ამაღლება ბიზნესის უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში. საიმედო თანამშრომლების შერჩევას უძველესი ისტორია აქვს, ეს პრობლემა წარმოიშვა მაშინ, როცა გაჩნდნენ პირველი დაქირავებული მუშები. აქედან მომდინარე შერჩევის მეთოდებმა მრავალი ცვლილება და სრულყოფა განიცადა. ბოლო დრომდის აქცენტი კეთდებოდა პერსონალის პროფესიონალურ მომზადებაზე თანამედროვე პირობებში, მნიშვნელოვნად გაიზარდა თანამშრომლის პირადი თვისებების მიმართ წაყენებული მოთხოვნები, ვინაიდან ბიზნესში დასაქმებულ

პერსონალს ხშირად უწევს ინფორმაციასთან შეხება, რომელიც შეიძლება კონკურენტი ფირმების ინტერესს წარმოადგენდეს.

მოწინავე კომპანიებში ჩამოყალიბებულია ვაკანსიებზე მისაღები პიროვნების კომპლექსური შემოწმების აპრობირებული მეთოდოლოგია. პერსონალის მართვა გამოწვევაა, რომელიც უნდა გადაწყდეს კომპანიის ერთიანი მენეჯმენტის სისტემაში. უსაფრთხოების უზრუნველყოფი დასაყრდენის სტრუქტურა და მუშაობის სპეციფიკა დამოკიდებულია ბიზნესის ხასიათსა და მასშტაბებზე. ის ძირითადად შედგება ოთხი სტრუქტურული ერთეულისგან: 1. დაცვის; 2. ოპერატიული; 3. ინფორმაციულ-ანალიტიკური; 4. ტექნიკური. თითოეულში, ფირმის მასშტაბების და საქმიანობის სპეციფიკიდან გამომდინარე, შეიძლება დასაქმდეს 2-დან 15-მდე თანამშრომელი.

საკვანძო სიტყვები: ბიზნესი, ინფორმაცია, პერსონალი, კვალიფიკაცია, კომპანია, კონკურენცია, უსაფრთხოება, მენეჯმენტი.

შესავალი

საქართველოს მსკ-ის მაჩვენებლების (იხ.ცხრილი) ანალიზის საფუძველზე, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს ეკონომიკა დიდი გამოწვევების წინაშეა. ეკონომიკური ზრდის დაბალი, ქვეყნისთვის არასასურველი ტემპები ვერ ამალდა. კოვიდპანდემიამ კი 2020 წლის ეკონომიკური კრიზისი გამოიწვია. ისედაც არასასურველი ეკონომიკური ზრდის ტემპები ქვეყანაში, წინასწარი პროგნოზით, დაახლოებით 6%-მდე შემცირდა. სწორედ ესაა მთავარი საფრთხე როგორც ეკონომიკის სახელმწიფო და კერძო სექტორებისთვის, ასევე მთლიანად ქვეყნისთვის. აღნიშნული გამოწვევების დასაძლევად მნიშვნელოვანია ფირმის, მისი პერსონალის როლის ამალღება ბიზნესის უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში.

ცხრილი: საქართველოს მსკ-ის მაჩვენებლები

	201	201	201	201	201	I 20*	II 21	III 21
--	-----	-----	-----	-----	-----	-------	-------	--------

მსპ მიმდინარე ფასებით მილრდ ლარი	33.	35.	40.	44.	49.	11.1	11.	13.
მსპ მუდმივ 2015 წლი ფასებით, მილრდ ლარი	33.	34.	36.	38.	40.	9.	8.	9.
მსპ-ის რეალური ზრდა, (%)	3.	2.	4.	4.	5.	2.	-13.	-5.
მსპ დეფლაციონური ცვლილება, (%%)	5.	2.	8.	4.	5.	7.	7.	5.
მსპ მოსახლეობის ერთ სულზე (მიმდინარე ფასებით ლარი	9 109.	9 613.	10 933.	11 968.	13 239.	2 974.	2 990.	3 586.
მსპ მოსახლეობის ერთ სულზე (მიმდინარე ფასებით აშშ დოლარი	4 012.	4 062.	4 358.	4 722.	4 696.	1 016.	952.	1 156.
სულ მსპ მიმდინარე ფასებით, მილრდ აშშ დოლარი	14.	15.	16.	17.	17.	3.	3.	4.

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

ბიზნესის მართვა წარმოუდგენელია კონკურენტების საქმიანობის შესახებ საჭირო ინფორმაციის გარეშე. ამავე დროს კომერციული ინფორმაცია ყოველთვის გასაიდუმლოებულია. მის მოსაპოვებლად, არცთუ იშვიათად, არაკეთილსინდისიერ საშუალებებს მიმართავენ და ცდილობენ მიიღონ „საინტერესო“ მონაცემები კონკურენტის თანამშრომლების „დახმარებით“.

ბიზნესის უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში გადამწყვეტი ყურადღება ეთმობა გარე ფაქტორებს, თუმცა, არანაკლებ მნიშვნელოვანია შიდა გამოწვევები, რაც ხშირად პერსონალიდან მოდის. ექსპერტული შეფასებებით ფირმის საიდუმლოებების უსაფრთხოება 80%-ით დამოკიდებულია თანამშრომლების სწორ შერჩევასა და განლაგებაზე.

ადამიანკაპიტალის მნიშვნელობა

როგორც ცნობილია, ქვეყნის განვითარების მთავარი რესურსი ადამიანისეული კაპიტალია, რაც შეადგენს მისი ეროვნული სიმდიდრის 70-75%-ს (Moskvin, 1999). მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, აშშ-ის ეროვნულ სიმდიდრეში ფიზიკურ რესურსებს (შენობა-ნაგებობები, მანქანა-დანადგარები და ა.შ.) უკავია - 19%, ბუნებრივ რესურსებს - 5%,

ხოლო ადამიანკაპიტალს - 76%. დასავლეთ ევროპაში შესაბამისი მაჩვენებლებია – 23%; 2% და 74%.

პიროვნული ფაქტორის მნიშვნელობა კიდევ უფრო იზრდება მიკროეკონომიკურ დონეზე. ბიზნესობიექტის პერსონალი, როგორც წარმატების უმთავრესი რესურსი, სხვადასხვა გარემოების გამო, შეიძლება მისთვის გახდეს მნიშვნელოვანი საფრთხის წყარო.

პრაქტიკაში ცნობილია უამრავი შემთხვევა, როცა თანამშრომლების არაპროფესიონალიზმის, უყურადღებობისა თუ ანგარებითი ზრახვების გამო ბიზნესმა მეტი იზარალა, ვიდრე ქურდობისა და ძარცვისგან.

ადამიანი საზოგადოების მთავარი მწარმოებლური ძალაა, ამ თეზისს ეთანხმება ეკონომიკური თეორიის ყველა მიმართულება, მაგრამ რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, ეკონომიკამ თავად ადამიანს არსებითად ყურადღება მიაქცია მხოლოდ XX საუკუნის დასასრულს, მანამ კვლევის ობიექტი იყო მისი ხელფასი, შრომის მწარმოებლურობა და ა.შ. (Veshapidze, 2018).

ადამიანკაპიტალი საკმაოდ ტევადი მცნებაა, რომელიც ფილოსოფიურ, სოციალურ, ეკონომიკურ, ფსიქოლოგიურ ასპექტებს მოიცავს. აღნიშნული ტერმინი XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან მკვიდრდება. ამ თეორიის ერთ-ერთი ფუძემდებელია, ნობელის პრემიის ლაურიატი გ. ბეკერი (Becker, 1983). მის მიხედვით, ადამიანკაპიტალი არის ადამიანში განსახიერებული შესაძლებლობების უნარი, რომელსაც შემოსავალი მოაქვს და მოიცავს თანდაყოლილ ნიჭს, განათლებას და შეძენილ კვალიფიკაციას.

ინტერპოლის მონაცემებით, თანამშრომლების 25% თანახმაა გაყიდოს კომპანიის საიდუმლოება ნებისმიერ დროს. 50% ამაზე სხვადასხვა გარემოების (ძირითადად ანგარების) გამო მიდის და მხოლოდ 25% არის ბოლომდე კომპანიის პატრიოტი. (<https://www.interpol.int/en/News-and-Events>)

აშშ-ის შრომის სამინისტროს დასაქმების დეპარტამენტის მონაცემებით, უუნარო თანამშრომლებისგან ქვეყნის კერძო სექტორისათვის მიყენებული ზარალი წე-

ლიწადში 80 მლრდ. დოლარს შეადგენს, რაც ოთხჯერ აღემატება ქვეყნის ბიზნეს-სთვის სამრეწველო შპიონაჟით მიყენებულ ზარალს.

1997 წელს *სტივენ ლუის დევისი* მუშაობდა დიზაინერულ კომპანია Wright industries-ში, რომელიც ეხმარებოდა Gillette-ს ახალი საპარსი მოდელის დახვეწაში. მოკლე დროში საგრძნობლად შეიცვალა მისი შემოსავლები და ცხოვრების წესი. აღმოჩნდა, რომ სტივენმა Gillette-ის საიდუმლო ტექნოლოგია 4 კონკურენტ ფირმას მიყიდა. გამოაშკარავების შემდეგ მას მიესაჯა 27 თვით პატიმრობა და 1.3 მლნ დოლარის ჯარიმა. სტივენმა სასამართლოს განუცხადა, რომ ანგარებასთან ერთად მენეჯერზე განაწყენების გამო გაყიდა საიდუმლოება. (<https://translate.google.ge/?hl=ka&sl=en&tl=ka&text=Gillette%20Engineer%20Indicted%20For%20Stealing%20Trade%20Secrets&op=translate>)

საიმედო თანამშრომლების შერჩევას უძველესი ისტორია აქვს, ეს პრობლემა წარმოიშვა მაშინ, როცა გაჩნდნენ პირველი დაქირავებული მუშები. აქედან მომდინარე შერჩევის მეთოდებმა მრავალი ცვლილება და სრულყოფა განიცადა (პაიჭამე, 2019, 374).

ბოლო დრომდის აქცენტი კეთდებოდა პერსონალის პროფესიონალურ მომზადებაზე და განისაზღვრებოდა ისეთი ფორმალური ნიშნებით, როგორცაა: განათლება, კვალიფიკაცია, გამოცდილება და ა.შ. ბიზნესის მაღალი ინტენსიფიკაციისა და კონცენტრაციის პირობებში ასეთი მიდგომა გარკვეულწილად გამართლებული იყო. თანამშრომელს ევალებოდა კარგად ემსახურა სამუშაო ადგილზე და შეესრულებინა დადგენილი გეგმა.

თანამედროვე პირობებში, როდესაც კონკურენცია სულ უფრო აგრესიულ ფორმებსღებულობს, პერსონალს ხშირად უწევს კონფიდენციალურ ინფორმაციასთან შეხება. ამ დროს მნიშვნელოვნად მატულობს მათი პირადი თვისებების მიმართ წაყენებული მოთხოვნები. ამან ხელი შეუწყო პერსონალის შერჩევისას ბიზნესს მიემართა მეცნიერული ფსიქოლოგიის მეთოდებისადმი,

რომელთა საშუალებით შესაძლებელია, მოკლე დროში, შეფასდეს კანდიდატის პირადი თვისებები.

პერსონალის მენეჯმენტში გამოყოფენ შერჩევის შემდეგ კრიტერიუმებს (ოთინაშვილი, 2005, 440):

1. პროფესიონალური მონაცემები - კვალიფიკაცია და გამოცდილება;
2. ფსიქოლოგიური მონაცემები - ხასიათის თავისებურებები მუშაობასა და ქცევაში;
3. მორალური მონაცემები - კეთილსინდისიერება, ერთგულება ქვეყნის, ოჯახისა და `შეფის~ წინაშე.

წარმატებულ ბიზნესობიექტს გააჩნია ხელმძღვანელობის მიერ დამტკიცებული, მკაცრად განსაზღვრული პერსონალის მართვის სტრუქტურა. თითოეული თანამდებობოსათვის დგება პროფესიოგრამა იმ კვალიფიციური და პირადი თვისებების ჩამონათვალი, რაც მოეთხოვება კანდიდატს.

დასავლეთის მოწინავე ქვეყნებში, ადამიანური რესურსების მენეჯმენტში კადრების სწორად შერჩევის პრობლემას უდიდესი ყურადღება ექცევა. ამ მხრივ ლიდერობს აშშ, სადაც შესაბამისი შერჩევის სისტემები ჩამოყალიბებულია ასეულობით პროფესიისათვის (Krylov, 1995).

პროფესიული სპეციფიკაცია მახასიათებლებისა და თვისებების ჩამონათვალია, რომელიც კონკრეტულ თანამდებობაზე მომუშავე პირს უნდა გააჩნდეს. მათ რიცხვს განეკუთვნება: ასაკი, კვალიფიკაცია, გამოცდილება, პიროვნული და სპეციალური უნარ-ჩვევები და ა.შ.

პერსონალის უსაფრთხოების მნიშვნელოვანი ასპექტები

პერსონალის უსაფრთხოება არის ღონისძიებათა ერთობლიობა, რომელიც მიმართულია თანამშრომელთა საქმიანობისთვის ისეთი პირობების შესაქმნელად, რაც უზრუნველყოფს კომპანიის წარმატებულ საქმიანობას. ერთიანი მენეჯმენტის სისტემაში აღნიშნული უშუალო კავშირში უნდა იყოს ისეთი ტექნოლოგიების რეალიზაციასთან, რაც უზრუნველყოფს მისი კომერციული საიდუმლოების დაცვას.

პერსონალის უსაფრთხოების ძირითადი ასპექტებია:

- კომპანიის თანამშრომლებზე პირადი ინფორმაციის მოძიება და შეფასება. ამის საფუძველზე მათთვის საიდუმლო ინფორმაციასთან წვდომაზე გადაწყვეტილების მიღება;

- პოტენციური გამოწვევების დროული იდენტიფიკაცია. მაგალითად: წარსული დანაშაულებრივი საქმიანობა, უარყოფითი მორალური თვისებები, კონკურენტებთან თანამშრომლობა და ა.შ;

- კომპანიაში სოციალურ-ფსიქოლოგიური სიტუაციის შესწავლა და ადრეული ეტაპზე პრობლემების იდენტიფიცირება;

- პერსონალის ტრენინგი და ხარისხიანი კომუნიკაცია საიდუმლო მონაცემებთან დაკავშირებულ უსაფრთხოების გამოწვევებზე;

- თანამშრომლების საექვო ქმედების ყველა ფაქტის გამოაშკარავება, რამაც გამოიწვია კომპანიისთვის ზიანის (ფინანსური, რეპუტაციის) მიყენება;

- შრომითი დავების გადაწყვეტა ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების აღსრულებისა და თანამშრომლების მიერ სავარაუდო დარღვევების შესახებ;

პერსონალის შერჩევის მეთოდოლოგია

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, პერსონალის შერჩევას დიდი ხნის ისტორია აქვს. ის დამოკიდებულია ბიზნესის ხასიათსა და მასშტაბზე. მოწინავე კომპანიებში

ჩამოყალიბებულია ვაკანსიებზე მისაღები პიროვნების კომპლექსური შემოწმების, აპრობირებული მეთოდოლოგია. აღნიშნულ სამუშაოებში, კადრების განყოფილებასთან ერთად, ჩართულია ფირმის უსაფრთხოების სამსახური.

მონაცემების შეგროვებისა და გადამოწმების მიზნით საჭიროა აგრეთვე გარე უწყებებთან კოორდინაცია. შესწავლის მაღალი ხარისხის უზრუნველსაყოფად თითოეული კანდიდატი გადის დაწვრილებით, სკურპულოზურ შემოწმებას. აღნიშნული მეთოდოლოგია მოიცავს შემდეგ ეტაპებს (Krysin, 1999).

1. ოფიციალური ინფორმაციის შეგროვება და ფორმალური შემოწმება;
2. კომპლექსურ-ფსიქოლოგიური შესწავლა;
3. არაფორმალური შემოწმება და სუბიექტური ინფორმაციის შეგროვება;
4. გასაუბრება.

თანამშრომლების საიმედოობის შესახებ ინფორმაციის შესაგროვებლად ძირითადად გამოიყენება ოფიციალური სტრუქტურები, თუმცა, საჭიროების შემთხვევაში, საპასუხისმგებლო პოზიციებზე მისაღები პირებისათვის შეიძლება არაოფიციალური წყაროებიც იქნეს გამოყენებული.

მონაცემები გროვდება სოციალური ქსელებიდან, საგადასახადო სამსახურიდან, შინაგან საქმეთა სამინისტროდან, საკრედიტო ბიუროებიდან, სასამართლოებიდან და ა.შ. კანდიდატი მოწმდება წარმოდგენილი და მის გარშემო არსებული დოკუმენტების ნამდვილობაზე, ვალების არსებობაზე, ე.წ. „შავ სიებზე“ მასთან დაკავშირებული მისამართებისა და ტელეფონების მიხედვით.

ტარდება მისი ფსიქოლოგიური პორტრეტის ანალიზი ისეთი მაჩვენებლების მიხედვით, როგორცაა: მიდრეკილებები, გატაცებები, სიმპატიები, კონკურენტ კომპანიასთან კავშირები, პირადი პრობლემები, მავნე ჩვევები და ა.შ.

კომერციული ინფორმაციის გაჟონვის მთავარ საფრთხეს ქმნიან კონკურენტები, რომელთაც ყოველთვის აინტერესებთ: ვინ საქმიანობს აღნიშნულ ბაზარზე, თითოეულის შესაძლებლობები, ფინანსური პოტენციალი, პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის მასშტაბები, შენახვის ადგილი და გადაზიდვის დრო. აგრეთვე

მონაცემები მომწოდებლებზე და ფირმის სხვა სუსტ და ძლიერ მხარეებზე. ფირმის ხელმძღვანელობის კავშირები და შესაძლებლობები, ხშირი ვიზიტორების ვინაობა და ა.შ.

მოწინავე კომპანიების ბიზნესპრაქტიკაში შემუშავებულია სპეციალური კრიტერიუმები ინფორმაციული უსაფრთხოების დონის შესაფასებლად. მნიშვნელოვანია ყველა დონეზე სარწმუნო ინფორმაციის დროული მიღება, რაც წარმატებული მენეჯმენტის საწინდარია.

არსებობს ინფორმაციის დაცვის აქტიური და პასიური მეთოდები. თუმცა, როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, იდეალური სისტემა, რაც გარანტიას იძლევა მის დაცვაზე, არ არსებობს. ნებისმიერი სისტემა შეიძლება იყოს გაშიფრული. ექსპერტული მონაცემებით მსოფლიოში, ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით ხდება საიდუმლო ინფორმაციის 60%-ის მოპოვება, 40%-ის გადინებას ისევ ცოცხალი ადამიანები უზრუნველყოფენ.

პერსონალის მართვა გამოწვევაა, რომელიც უნდა გადაწყდეს კომპანიის ერთიანი მენეჯმენტის სისტემაში. უსაფრთხოების უზრუნველყოფი დაწყების სტრუქტურა და მუშაობის სპეციფიკა დამოკიდებულია ბიზნესის ხასიათსა და მასშტაბზე. ის ძირითადად შედგება ოთხი სტრუქტურული ერთეულისგან: 1. დაცვა; 2. ოპერატიული; 3. ინფორმაციულ-ანალიტიკური; 4. ტექნიკური. თითოეულში, ფირმის მასშტაბების და საქმიანობის სპეციფიკიდან გამომდინარე, შეიძლება დასაქმდეს 2-ან 15-მდე თანამშრომელი (Taras, 1996).

უსაფრთხოების სამსახურის კვალიფიციურ სპეციალისტს უნდა შეეძლოს:

- შეიმუშაოს კომპლექსური ღონისძიებები ბიზნესობიექტის და მისი ხელმძღვანელების უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად;

- განახორციელოს კონფიდენციალური ინფორმაციის დაცვის რეჟიმული ღონისძიებები;

- ფლობდეს და იყენებდეს დაკვირვების და მოსმენის ტექნიკურ და ტექნოლოგიურ საშუალებებს;

- წინ აღუდგეს ანალოგიური ღონისძიებების გატარებას კონკურენტების მხრიდან;

- ერკვეოდეს ფინანსურ ანგარიშგებაში;

- მოამზადოს მასალები პარტნიორთა ფინანსურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე, კონკურენტების და პოტენციური კლიენტების შეფასებაზე;

- დაკავებული იყოს წესრიგისა და სამართალდარღვევების პროფილაქტიკით;

- ჩაატაროს ქურდობის, თაღლითობის, საბოტაჟის და ფინანსური დანაშაულობების შემთხვევების შიდა გამოძიება;

- მოახდინოს თანამშრომელთა საიმედოობის შემოწმება (მათ შორის ფარული);

- მოაგვაროს კონფლიქტები;

- გამოავლინოს და აღკვეთოს კონტრაგენტების (მომწოდებლები, კონტრაქტორები, ბანკები) მხრიდან მავნე ქმედებები;

- ითანამშრომლოს სამართალდამცავ ორგანოებთან დარღვევებისა და დანაშაულის შემთხვევების გამოძიებისთვის. ყოველივე აღნიშნულთან ერთად მნიშვნელოვანია უსაფრთხოების დანაყოფის თანამშრომელი ღებულობდეს კომპანიასა და ქვეყანაში არსებულ საშუალო ხელფასთან შედარებით მაღალ ანაზღაურებას.

მეტად საპასუხისმგებლო პროცესია, უსაფრთხოების სამსახურის ხელმძღვანელის შერჩევა, ვინაიდან მან უნდა იცოდეს ყველაფერი კომპანიის შესახებ მათ შორის – მისი სუსტი ადგილებიც, ასევე კარგი ურთიერთობა ჰქონდეს ხელმძღვანელობასთან და ა.შ.

ასეთი პოზიციაზე უნდა შეირჩეს პიროვნება, რომელიც ყოველმხრივ სანდოა, ამავე დროს ბუნებრივია უნდა იყოს პროფესიონალი.

კანდიდატმა კარგად უნდა იცოდეს უსაფრთხოების სამსახურის ყველა ნიუანსი:

მუშაობა გარემომცველ გარემოსთან:

1. კონკურენტების შესწავლა. ინფორმაციის შეგროვება სპეციალურ მონაცემთა ბაზებიდან;

2. პარტნიორების საქმიანობის ანალიზი;

3. ანტიკრიმინალური პოლიტიკა - ობიექტის დაცვის საიმედო სისტემის აგება, უშუალო გარემომცველ გარემოზე ინფორმაციის შეგროვება და ანალიზი;

4. კოორდინაცია სამართალდამცავ სტრუქტურებთან, შესაბამისი ურთიერთობების დამყარება.

მუშაობა შიდა გარემოსათან:

1. კანდიდატების (მუშაობის) შესწავლა;

2. თანამშრომლებზე დაკვირვება;

3. რეჟიმული (დაცვის) ღონისძიების ორგანიზება;

4. სამრეწველო შპიონაჟის შემთხვევების პრევენცია და აღკვეთა;

5. კომერციული საიდუმლოების დაცვა, ინფორმაციის გაჟონვის არხების კონტროლი.

უსაფრთხოების სამსახურის მენეჯერი, ზემოთ აღწერილი შემოწმების ტექნოლოგიის გარდა, დამატებით სკურპულოზურ შესწავლას გადის. (მაგალითად, როგორც ღია ფსიქოლოგიურ ასევე ფარულ, ირიბ, ასევე შენიღბულ ტესტირებას). გადის რამდენიმე გასაუბრებას, მათ შორის ფარულს. ყველაზე კარგია თუ აღნიშნული თანამდებობისათვის კანდიდატის აღზრდა მოხდება თავად კომპანიაში.

დასკვნა

საკადრო პოლიტიკას ენიჭება გადამწყვეტი მნიშვნელობა ფირმის წარმატებაში. იგი იწყება პერსონალის გონივრული შერჩევით, შემდეგ კი საჭიროა სწორი მენეჯმენტი. უსაფრთხოების სისტემები ნაკლებ ექტურია „ადამიანისეული ფაქტორის“ გარეშე. სათანადო დონეზე უნდა იყოს კორპორაციული დისციპლინა, პასუხისმგებლობა, დაინტერესებისა და წახალისების ქმედითი სისტემა, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება კეთილსასურველ მორალურ კლიმატს.

ექსპერტების მონაცემებით, მაღალი კორპორაციული კულტურა 80%-ით ზრდის შრომის მწარმოებლურობას. ბიზნესის ეროვნული სკოლის პრეზიდენტის *კლაუს ედვარდის* აზრით, „მომავალი კონკურენცია არა მხოლოდ ხარისხისა და ფასების შეჯიბრია, ის ასევე ვლინდება ფირმის ორგანიზაციული კულტურის მდგომარეობით.“

https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/24797GSDR_report_2019.pdf

საქართველოში თანამშრომლების შერჩევისას თითქმის არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება ახლობლობას - ნათესავეებს, მეგობრებს, მეზობლებს და ა.შ. თუ `შინაური~ არაა, არც თუ იშვიათად გამოიყენება ანგარებაც, რაც განპირობებულია კონკურენციის დაბალი დონით. სწორედ ესეცაა ქართული კომპანიების ნაკლებ წარმატებულობის ერთ-ერთი მიზეზი. ევროკავშირის მონაცემებით, თაღლითობისა და თანამდებობის ბოროტად გამოყენების შემთხვევების 72% ხდება ნათესავეებისა და ახლობლების მიერ. ეს მაშინ, როცა ბიზნესში დასაქმებულებს ხშირად უწევთ კომერციულ საიდუმლოებასთან შეხება, რომელიც არცთუ იშვიათად კონკურენტი ფირმების ინტერესს წარმოადგენს, რაც ქმნის მნიშვნელოვან გამოწვევას კომპანიისთვის. შედეგად, გარდა საყოველთაოდ აღიარებული კვალიფიციური მონაცემებისა სულ უფრო მატულობს თანამშრომლების პირადი თვისებების მიმართ წაყენებული მოთხოვნები.

ლიტერატურა:

- Moskvina L. (1999). New Social Measurements in the Modern World, ONS, N3, pp.24-32.
- Sh.Veshapidze, (2018), Ilia Chavchavadze's Concept of Nation's Common Welfare Focused on European Values. WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS. – International Scientific Collection / Scientific editors: Y. Kozak, T. Shengelia, A. Gribincea.- Kyiv-CUL, p.29- 36.
- Becker G. (1983). Treatise of the Family, Oxf., 1983, p.44;
- <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Capacity-building/INTERPOL-s-Global-Learning-Centre/E-learning-courses> /Last Viewed: January 20, 2021/;
- <https://www.dol.gov/general/topic/statistics-> /last viewed on January 20, 2021/;
- <http://www.businesspundit.com/10-most-notorious-acts-of-corporate-espionage/7/>/Last viewed: January 20, 2021/;
- პაიჭაძე ნ. (2019) ადამიანური რესურსების მენეჯმენტი, თბილისი, გვ.374.
- ოთინაშვილი რ. (2005). ეკონომიკური უსაფრთხოება, ანტიკრიმინალური ასპექტების ანალიზი ტბილისი, გტუ –გვ.440.
- Krylov A. (1995). The role of personnel services in securing business safety,M.-244p.;
- Krysin A. (1999). Problems of safety and commercial structure in working with frames. M.-356p.;
- <https://it2b.ru/blog/arhiv/14.html>. /Last viewed: January 20, 2021/;
- Taras A. (1996). Safety of Business and Business. Minsk: "All".203p.13;
- Nezhdanov I. Staffing Staff. WWW. itrb. ru. /Last viewed: January 20, 2021/
- შენგელია თ. (2011). საერთაშორისო ბიზნესი. თბილისი „უნივერსალი“ <http://www.bpa.ge/book/book53.pdf>

References:

- Moskvina L. (1999). New Social Measurements in the Modern World, ONS, N3, pp.24-32.
- Veshapidze Sh. (2018), Ilia Chavchavadze's Concept of Nation's Common Welfare Focused on European Values. WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS. – International Scientific Collection / Scientific editors: Y. Kozak, T. Shengelia, A. Gribincea.- Kyiv-CUL, p.29- 36.
- Becker G. (1983). Treatise of the Family, Oxf., 1983, p.44;
- <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Capacity-building/INTERPOL-s-Global-Learning-Centre/E-learning-courses> /Last Viewed: January 20, 2021/;
- <https://www.dol.gov/general/topic/statistics-> /last viewed on January 20, 2021/;

- <http://www.businesspundit.com/10-most-notorious-acts-of-corporate-espionage/7/>/Last viewed: January 20, 2021/;
- Paichadze N. (2019). adamianuri resursebis menejmenti [Management of Human Resources. Tb.-374 p.] In Georgian
- Otinashvili R. (2005). ekonomikuri usaprtkheoba, anti kriminaluri aspektebis analizi [Economic Security, Anti-Criminal Aspects of Analysis. Tbilisi: GTU-440p.] In Georgian.
- Krylov A. (1995). The Role of Personnel Services in securing Business Safety, M.-244p.;
- Krysin A. (1999). Problems of Safety and Commercial Structure in Working with Frames. M.- pp. 356.
- <https://it2b.ru/blog/arhiv/14.html>. /Last viewed: January 20, 2021/;
- Taras A. (1996). Safety of Business and Business. Minsk: "All".203p.13;
- Nezhdanov I. Staffing Staff. WWW. itrbr. ru. /Last viewed: January 20, 2021/
- Shengelia, T. (2011). saertashoriso biznesi [International Business. Tbilisi: Publishing House. "Universali". In Georgian. <http://www.bpa.ge/book/book53.pdf>

The Role of Staff in Business Security

Shota Veshapidze,

Doctor of Economic Sciences, Associate professor,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota.veshapidze@tsu.ge

Ramaz Otinashvili,

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Georgian Technical University

R.Otinashvili@gtu.ge

Georgia's gross domestic product fell by almost 6% in 2020 as a result of the Covid-19 pandemic. This poses a threat to both the public and private sectors of the economy. To overcome the challenges, it is important to increase the role of the firm's staff in ensuring business security. The selection of reliable employees has an ancient history; this problem arose when the first hired workers appeared. The resulting selection methods have undergone many changes and improvements. Until recently, the emphasis had been on the professional training of staff and was defined by such formal marks as: education, qualifications, experience, etc. In modern times, the demands on the personal qualities of the employee have

increased significantly as staff employed in the business often have to deal with information that may be of interest to competing firms.

Advanced companies have developed a proven, comprehensive methodology for checking eligibility for vacancies. The security service of the firm is involved in the mentioned works, together with the personnel department. Coordination with external agencies is required to collect and verify data. To ensure a high quality of study, each candidate undergoes a thorough, scrupulous examination.

In addition to general inspection technology, the head of the security service undergoes an additional scrupulous examination. Both open psychological testing and covert and indirect testing, as well as disguised testing, several interviews including covert. It is good if the candidate for the mentioned position will be brought up in the company itself.

In selecting employees in Georgia, closeness - relatives, friends, neighbors, etc. are crucial. If a person is not "close," lucre is often used as well. This is due to the low level of competition. This is one of the reasons why Georgian companies are less successful.

Keywords: *Business, information, staff, qualifications, company, competition, security, management.*

JEL Codes: *J4, J44, M54, M55*

ქართული მინერალური წყლების კონკურენტუნარიანობის დონე და მისი ამაღლების გზები

ნინო ლობჯანიძე
ივანე ჯავახიშვილის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი
nino.lobzhanidze@tsu.ge

სტატიაში შეფასებულია კონკურენცია და კონკურენტუნარიანობა საქართველოს მინერალური წყლების სექტორში. კონკურენცია გაანალიზებულია კონკურენტუნარიანობის ინდექსებისა და ფაქტორული ანალიზის მიხედვით. ნაშრომში გამოკვლეულია საქართველოს მინერალური წყლების ექსპორტის დინამიკის თავისებურებები. გამოვლენილი და გაანალიზებულია მინერალური წყლების პროდუქტის ექსპორტის ზრდისა და კლების მიზეზები სხვადასხვა

პერიოდში. დასაბუთებულია ექსპორტზე კონკურენტუნარიანობის დადებითი გავლენა.

კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის საკითხის ირგვლივ ჩატარებულია ბიბლიოგრაფიული კვლევა. მინერალური წყლების სექტორში კონკურენცია შეფასებულია კონცენტრაციის ინდექსით. მონოპოლიზაციის დონის დასადგენად გამოთვლილია ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსი (HHI). პროდუქტის კონკურენტუნარიანობა დასაბუთებულია ექსპორტის შედარებითი უპირატესობის (RCA) და ექსპორტის გამოვლენილი შედარებითი უპირატესობის (RXA) ინდექსების გამოთვლის საფუძველზე. ეკონომეტრიკული მოდელით შესწავლილია მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი კონკურენტუნარიანობასა და ექსპორტს შორის და გამოვლენილია დადებითი გავლენა.

საქართველოს მინერალური წყლების სექტორში კონკურენციის დონის ანალიზის საფუძველზე, გაკეთებულია დასკვნა, რომ დარგი კონკურენტუნარიანია და ბაზარი არაა მონოპოლიზებული. სტატიაში შეფასებულია დარგის საბაზრო ძალაუფლების შედეგები, განსაზღვრულია საბაზრო ძალაუფლების გავლენა საფასო მექანიზმზე. ამასთან, გამოვლენილია კონკურენციის ხელისშემშლელი ძირეული პრობლემები და გაანალიზებულია თანამედროვე გამოწვევები. მათ შორის ყურადღება გამახვილებულია კორონავირუსის გავრცელებით შექმნილ მდგომარეობაზე უშუალოდ საქართველოს მინერალური წყლების სექტორში.

ნაშრომში გამოვლენილი პრობლემების შესაბამისად, გაკეთებულია დასკვნები და შემოთავაზებულია რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: კონკურენცია, კონკურენტუნარიანობა, მინერალური წყლები, ექსპორტის დივერსიფიკაცია.

შესავალი

მინერალური წყალი საქართველოსა და მთელ მსოფლიოში სწრაფად მზარდი უალკოჰოლო სასმელების სექტორია. ძირითადი ფაქტორი, რის გამოც მომხმარებლებს ურჩევნიათ მინერალური სასმელი ონკანის წყალს, არის ჯანმრთელობაზე ზრუნვა და გემოვნური მახასიათებლები. გარდა ამ ფაქტორებისა, მინერალური წყლების პროდუქტზე დაბალი ფასები კიდევ უფრო მეტ სტიმულს აჩენს, რომ ამ პროდუქტის მომხმარებელთა რაოდენობა სულ უფრო გაიზარდოს.

მინერალური წყლის ჩამოსხმა საქართველოს ეკონომიკური განვითარების მნიშვნელოვანი ფაქტორია. მისი წარმოების პრიორიტეტულებას რიგი უპირატესობები განსაზღვრავს, ესენია: ბუნებრივი რესურსების სიმდიდრე, არა სეზონურობა, დაბალი ფასები, მაღალი ხარისხი და რაც მთავარია, ჩადებული კაპიტალის ანაზღაურება მოკლე დროში (Erkomaishvili 2014, 3039). ამაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ 2019 წლის მონაცემებით, მინერალური წყლები საქართველოს საექსპორტო უმსხვილესი სასაქონლო ჯგუფების ათეულში მე-6 ადგილს იკავებს 4%-იანი წილით (საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ანგარიში, 2019).

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, კონკურენტუნარიანობის დონის შეფასებას ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორც ლოკალური, ასევე საერთაშორისო ბაზრებზე ქართული მინერალური წყლების პოზიციის გასამყარებლად და გასაფართოებლად შესაბამისი სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღების მიზნით.

კონკურენცია და კონკურენტუნარიანობა ციფრებში

კონკურენტუნარიანობის შეფასების ეკონომიკური მიდგომები მნიშვნელოვნად განსხვავდება ფირმის, სექტორისა და მთლიანი ეკონომიკის მიხედვით (Carraresi and Banterle, 2008). პროდუქტისა და სექტორის კონკურენტუნარიანობა ერთმანეთთან არის დაკავშირებული. მაიკლ პორტერის მიხედვით, სექტორის კონკურენტუნარიანობა ფირმის კონკურენტუნარიანობის ინდენტურია (Porter 1990).

სოფლის მეურნეობაში კონკურენტუნარიანობის გაზომვა ხშირად ხდება საშუალო ზომის ფირმების მონაცემების საფუძველზე (Nivievskiy, Cramon-Taubadel 2009)

მკვლევრები აშშ-სა და ევროპაში ხაზს უსვამენ კონკურენციის გაზომვის მნიშვნელობას სასოფლო-სამეურნეო და სურსათის მარკეტინგის სისტემის სხვადასხვა ეტაპზე, კონკურენტუნარიანობა და მისი გაზომვის აუცილებლობა აისახება სოფლის მეურნეობის პოლიტიკის მხარდამჭერ მრავალ დებულებასა და სახელმძღვანელო პრინციპებში (Sheldon, 2016).

კონკურენტული პროდუქტის წარმოების მიზნით, მნიშვნელოვანია, სახელმწიფომ ბიზნესისთვის ხელსაყრელი გარემოს შექმნას შეუწყოს ხელი (ერქომაიშვილი 2016, 13). კონკურენტუნარიანობა სხვა არაფერია, თუ არა სახელმწიფოს მიერ ბიზნესისთვის გარემოს შექმნა, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყანაში მოქმედი ფირმების მიერ კონკურენტუნარიანი საქონლის წარმოებას. ამასთან, კონკურენტული უპირატესობის მისაღწევად საჭიროა სამიზნე ბაზრების შესწავლა (ხადური 2010).

კონკურენციის დონის შეფასება და ინფორმაციაზე წვდომა მნიშვნელოვანია მომწოდებლების ბაზარზე შესასვლელად, თუმცა, არანაკლებ აუცილებელია პროდუქტის კონკურენტუნარიანობის დონის დადგენა. კონკურენტუნარიანობის დონის გაზომვა დაკავშირებულია მრავალ გამოწვევასთან და მას სხვადასხვა თვალსაზრისით სწავლობენ მეცნიერები (Kharaishvili 2020). პროდუქციის მიხედვით კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლები მკვეთრად დიფერენცირებულია (ხარაიშვილი 2011). ქართული მინერალური წყლების სექტორში კონკურენციის დონის განსაზღვრისათვის კონცენტრაციის ინდექსით უპირატესად განვსაზღვრეთ მსხვილი კომპანიების საბაზრო წილი. გაანგარიშებებისათვის შევარჩიეთ ქართული მინერალური წყლების ექსპორტიორი 30 კომპანიიდან 10 კომპანია, რომელთაგან თითოეული რამდენიმე ბრენდს აწარმოებს:

- „IDS ბორჯომი საქართველო“
- „წყალი მარგებელი“
- „აქვა გეო“
- „საირმე მინერალ ვოთერს“
- „Georgian Water & Company“

- „ჩარგლის წყაროები“
- „Healthy Water“
- “ზეკარის წყაროები“
- „თიემთი“
- „ინვესტ პლუს“

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. დეკემბერი, 2020

კონკურენტი ფორმების განაწილების ხარისხი ბაზრის სტრუქტურას განსაზღვრავს. ბაზარზე ფირმათა რაოდენობა შეიძლება დიდი იყოს, მაგრამ ბაზრის დიდი ნაწილი დომინირებად ფორმებს ჰქონდეთ დაკავებული. ამ შემთხვევაში ბაზრის უმეტეს ნაწილს პირველი ოთხი ფირმა იკავებს და სახეზე გვაქვს მჭიდრო ოლიგოპოლია (4 ფირმა აკონტროლებს ბაზრის დაახლოებით 90%-ს).

გაანგარიშებებმა გვიჩვენა, რომ კონცენტრაციის ინდექსმა საშუალოდ 0,84 შეადგინა.¹ მინერალური წყლების საბაზრო ფასზე მიმწოდებელთა ზემოქმედების განსაზღვრისათვის, გავიანგარიშეთ კონცენტრაციის ინდექსის შებრუნებული სიდიდე – ენტროპიის ინდექსი. ამით დამატებით შეფასდა ბაზარზე ფუნქციონირებადი სხვა კომპანიების წილიც. გათვლებით მივიღეთ, რომ მინერალური წყლების საბაზრო ფასზე მიმწოდებელთა ზემოქმედება არ არის მაღალი.

მინერალური წყლების ბაზრის მონოპოლიზაციის დონის მაჩვენებლის დასადგენად დავითვალეთ ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსი (დაბალკონცენტრირებული - HHI <1250; ზომიერად კონცენტრირებული - 1250<HHI <2250; მაღალკონცენტრირებული - HHI>2250).² ეს უკანასკნელი განისაზღვრა როგორც ბაზრის ყველა მონაწილის წილების კვადრატების ჯამი, რამაც 3456 შეადგინა³.

¹ $C = \sum_{i=1}^n K_i$ ი ივლება 1-დან 4-მდე K_i – i არის კომპანიის წილი ბაზარზე, გამოხატული %-ით.

² ბაზრის ანალიზის მეთოდური მითითებები, <http://competition.ge/ge/page2.php?p=4&m=138>

³ $HHI = \sum_{j=1}^n D_n^2$, სადაც n არის ბაზარზე საქონლის მიმწოდებელთა ჩამონათვალი, D_n – n -ური მომწოდებლის წილი ბაზარზე

საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე “ex-post” მეთოდით კონკურენტუნარიანობის შეფასებისათვის შემდეგი ინდექსებია გამოყენებული (Weindlmaier 1999 s. 3-4):

15. გამოვლენილი შედარებითი უპირატესობის ინდექსი (Revealed Comparative Advantage Index (RCA)¹)

16. ექსპორტის შედარებითი უპირატესობის ინდექსი (Relative Export Advantage Index (RXA)²)

RXA იგივე ინდექსია, რაც RCA, განსხვავება მხოლოდ ისაა, რომ ყველა ექსპორტის შეჯამების შემთხვევაში, თვით გამოსაკვლევ ქვეყნის ექპორტი არ იქნება გამოყენებული. ამას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ დიდი ქვეყნების შემთხვევაში, რომელთა წილი საერთაშორისო ბაზრებზე საკმაოდ მაღალია. მაგ., საქართველო მცირე ზომის (ან მცირემიწიანი) ქვეყანაა. შესაბამისად, RCA და RXA ინდექსებს შორის განსხვავება არ არის.

2019 წლის შესაბამისი მონაცემების მიხედვით ჩატარებული გამოთვლებით მივიღეთ შემდეგი:

$$RCA_{\text{(ქართული მინერალური წყლები)}} = (132\,571/2\,924\,330) / (3\,798\,400/18\,707\,696\,803) = 0.06889 / 0.000203 = 339,36$$

$$339,36 > 1 \quad (1)$$

$$RXA_{\text{(ქართული მინერალური წყლები)}} = (132\,571/2\,924\,330 - 132\,571) / (3\,798\,400/18\,707\,696\,803 - 3\,798\,400) = (132\,571/2\,791\,759) / (3\,798\,400/18\,703\,898\,403) = 0.04749 / 0.000203 = 233,94$$

$$233,94 > 1 \quad (2)$$

ამრიგად, კონკურენტუნარიანობის დონის შეფასებამ (1) და (2) შედეგების მიხედვით, „ex-post” მეთოდით აჩვენა, რომ ქართული მინერალური წყლები კონკურენტუნარიანია.

¹ $RCA_{ij} = (X_{ij} / \sum X_{ij}) / (\sum X_{kj} / \sum \sum X_{kl})$, სადაც RCA – განსაზღვრული ქვეყნის რომელიმე პროდუქტის i ექსპორტის წილი მსოფლიოში ამ ქვეყნის მთლიან ექსპორტთან მიმართებით; X – ექსპორტები; i, k – პროდუქტების კატეგორია; j, l – რეგიონები.

² $RXA_{ij} = (X_{ij} / \sum X_{ij}) / (\sum X_{kj} / \sum \sum X_{kl})$

პოტენციური უპირატესობები და ნაკლოვანებები

კონკურენტუნარიანობა კომპლექსური მაჩვენებელია, ამიტომ მის შესაფასებლად ინდექსებთან ერთად სხვა ინსტრუმენტების გამოყენებაც არის საჭირო, მათგან აღსანიშნავია ფაქტორული ანალიზი (ხარაიშვილი, 2017, 24-31). ამისათვის კი გამოვიყენოთ მაიკლ პორტერის „აღმასის“ მოდელი, რამაც აჩვენა, რომ ამ სექტორს გარკვეული პოტენციური უპირატესობები და ნაკლოვანებები გააჩნია.

პოტენციურ უპირატესობებს განაპირობებს:

9. *ფაქტორების პირობების მიხედვით* - წყლების რესურსების ხელმისაწვდომობა, ლიცენზიის გაცემის საფუძველზე, შედარებით თავისუფალი შრომის ბაზარი, იაფი სამუშაო ძალა, ადგილმდებარეობა, წყლების საბადოების ეკო გარემო და დამოწმებული სამკურნალო თვისებები;

10. *მოთხოვნის პირობების მიხედვით* - ქართულ მინერალურ წყლებზე მოთხოვნის ზრდის ტენდენცია შიდა და საერთაშორისო ბაზრებზე, კონკურენციის საშუალო დონე, მარკეტინგულ და სარეკლამო სტრატეგიებზე ორიენტაცია;

11. *ფირმის სტრატეგიის, სტრუქტურისა და კონკურენციის მიხედვით* - პროდუქტის დივერსიფიკაცია, დაბალი ფასები, ფირმების ექსპორტზე ორიენტირებულობა, ბაზრის გაფართოების სტრატეგიებზე მუშაობა და იმპლემენტაცია, აქტიური მარკეტინგული ღონისძიებები, აშშ-ისა და ევროპული სტანდარტების დაცვით წარმოების ჯაჭვის ყველა რგოლის ფუნქციონირების მუდმივი მონიტორინგი, ხარისხის კონტროლი.

12. *მონათესავე და მხარდამჭერი სექტორების თვალსაზრისით* - მინერალური წყლების მწარმოებელი კომპანიების ქარხნებში თანამედროვე მოდიფიკაციის სრულად ავტომატიზებული უწყვეტი ფილტრაციის, მინისა და პეტ ბოთლებში ჩამოსხმისა და შეფუთვის ხაზების გამოყენება, წყლის დივერსიფიცირებული პროდუქტების წარმოების შესაძლებლობები.

მოდელი, ზემოთ აღწერილი 4 ძირითადი ფაქტორის გარდა, მოიცავს კიდევ 2 დამატებით ფაქტორს:

- *სახელმწიფო ფაქტორების მიხედვით* - მინერალური წყლების სექტორის მხარდაჭერა სუბსიდირების პროგრამებით, ექსპორტის მასტიმულირებელი პოლიტიკა, მაღალმთიანი რეგიონების მხარდაჭერის პოლიტიკა, გადასახადების დაბალი დონე, ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულება, ჩინეთთან თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულება და სხვ.; განსაკუთრებით სახელმწიფოს მხარდაჭერის როლი გამოიკვეთა 2020 წლის ივნისიდან, როდესაც ბიზნესების, მათ შორის მინერალური წყლების მწარმოებელი ფირმების მხარდაჭერა, სუბსიდირება და საშემოსავლოს გადავადების სახით დახმარების გაწევა ორ ეტაპად განხორციელდა.

- *შანსის ფაქტორების მიხედვით* - ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობა, წყლების ბუნებრივი მინერალიზაციის მაღალი დონე, ცალკეული მინერალის მაქსიმალურად ოპტიმალური შემადგენლობა, მსოფლიოში მზარდი ტენდენცია მინერალური წყლის იმიჯის ჩამოყალიბების მხრივ, როგორც ადამიანთა თანამედროვე ცხოვრების სტილის განუყოფელი ნაწილი.

პოტენციური ნაკლოვანებები:

- *ფაქტორების პირობების მიხედვით* - ინვესტიციების დაბალი დონე, აუთვისებელი საბადოები;

- *მოთხოვნის პირობების მიხედვით* - მინერალური წყლების შიდა ბაზარზე მომხმარებლის დაბალი მყიდველობითუნარიანობა, მომხმარებლებში მინერალური წყლის ჯანმრთელობისთვის უნიკალური მნიშვნელობის შესახებ ინფორმირებულობის ჯერ კიდევ დაბალი დონე;

- *ფირმის სტრატეგიის, სტრუქტურისა და კონკურენციის მიხედვით* - მინერალური წყლების მწარმოებელი კომპანიების ნაწილის არაეფექტიანი მასშტაბი და სტრუქტურა, პოტენციური რესურსების აღმოჩენის, წარმოების შესაძლო გაფართოებისა და დივერსიფიკაციის მიმართულებით კვლევაზე გაწეული მცირე დანახარჯები;

- *მონათესავე და მხარდამჭერი სექტორების თვალსაზრისით* - ღირებულების ჯაჭვის თითქმის ყველა რგოლში დანახარჯების მაღალი დონე, შიდა და საერთაშორისო ბაზრების შესახებ ინფორმაციებზე წვდომის დაბალი დონე.

- *სახელმწიფო ფაქტორების მიხედვით* - არასრულყოფილი საკანონმდებლო ბაზა და მარეგულირებელი წესები, სახელმწიფო მხარდაჭერის პროგრამების გამოყენების დაბალი დონე, ერთიანი ხედვისა და სტრატეგიის შემუშავების მხრივ კომუნიკაციის დაბალი დონე;

- *შანსის ფაქტორების მიხედვით* - კონფლიქტები და დამაბული პოლიტიკური ურთიერთობები განსაკუთრებით იმ ქვეყნებთან, სადაც ქართული მინერალური წყლების ბაზრებია, კოვიდ 19-ის გავრცელებით გამოწვეული პანდემიით შექმნილი ატიპური კრიზისის უარყოფითი და შემაფერხებელი გავლენა ფირმების საქმიანობაზე.

ბაზრის დივერსიფიკაციისა და ექსპორტის ზრდის მნიშვნელოვან შესაძლებლობებს სწორედ პროდუქტის კონკურენტუნარიანობისა და ბაზარზე არსებული კონკურენციის დონე იძლევა. კონკურენტუნარიანობის ინდექსების გაანგარიშების, ასევე, ფაქტორული ანალიზის საფუძველზე, შესაძლებელია დასკვნის გაკეთება, რომ საქართველოში კონკრეტულად მინერალური წყლების სექტორი კონკურენტუნარიანია და ბაზარზე ფორმირებული კონკურენციის დონე მინერალური წყლების დივერსიფიკაციისათვის ხელსაყრელ პირობებს ქმნის.

კერძოდ, გამოიკვეთა ქართული მინერალური წყლების სექტორის შემდეგი კონკურენტული უპირატესობები:

- ხელსაყრელი ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალი;
- წყლების საბადოებში მოპოვებული დაუმუშავებელი წყლების ბუნებრივად მაღალი მინერალიზაციის დონე;
- წყლის, როგორც ქვეყნის კულტურის ნაწილის მნიშვნელობა;
- მაღალი ხარისხის ნედლეული;
- უნიკალური მეთოდები და თანამედროვე ტექნოლოგიები;

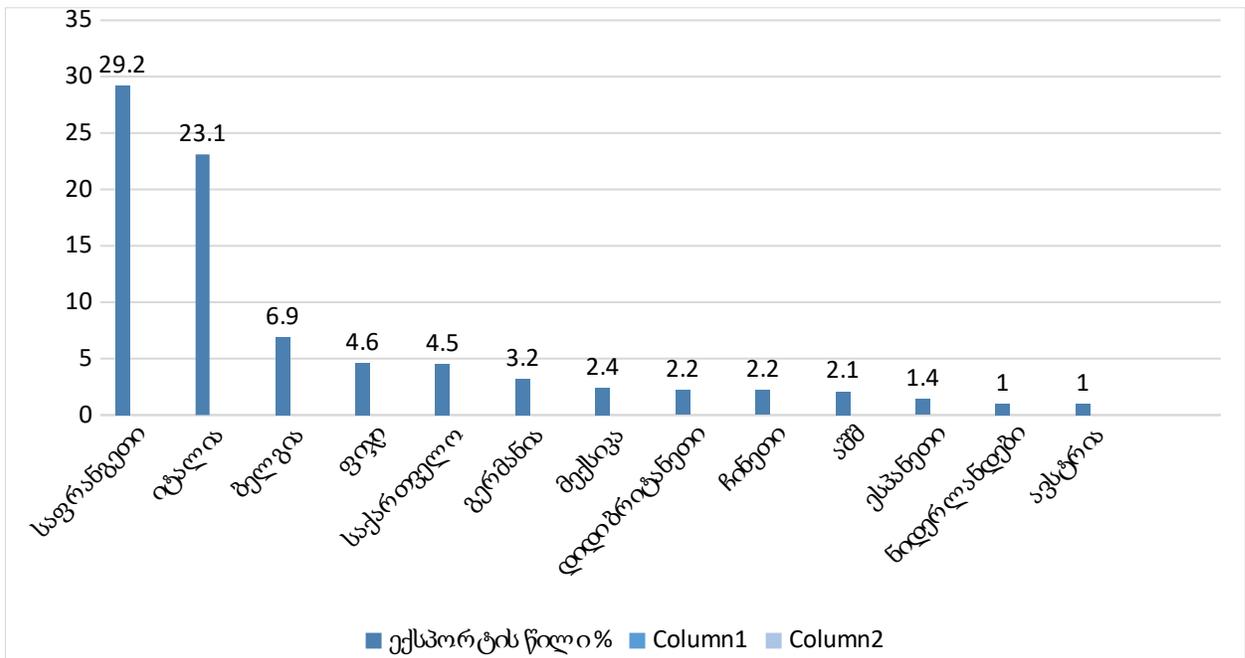
- პროდუქტის ხარისხისა და ფასის თანაფარდობა.

2019 წლის მონაცემების მიხედვით, ისევე, როგორც წინა წლებში, საფრანგეთი და იტალია უდავოდ ლიდერები არიან მინერალური წყლების პროდუქტების მსოფლიოს წამყვან ექსპორტიორთა შორის. მსოფლიოში ცნობილია ამ ქვეყნების ყველაზე კონკურენტუნარიანი ბრენდები, როგორცაა, მაგალითად, "Evian" საფრანგეთში და "San Pellegrino" იტალიაში (Fine Waters Academy). 2019 წლის მონაცემებით, საფრანგეთის ექსპორტის წილი მსოფლიოს მთლიან ექსპორტში 29.2%-ია, ხოლო იტალიის - 23.1%. დანარჩენი ქვეყნები მათ შედარებით ჩამორჩებიან. მათ შორის არის საქართველო, ექსპორტის 4.5% -იანი წილით მე -5 პოზიციაზე (UN COMTRADE and ITC statistics, 2019) (იხ. დიაგრამა 1).

**მინერალური წყლების ექსპორტიორტიორები და მათი საექსპორტო
წილები მსოფლიო ექსპორტში, 2019 (%)¹**

დიაგრამა 1

¹ მსოფლიოში ექსპორტიორთა საერთო სიიდან შევარჩიეთ ქვეყნები, რომელთა ექსპორტის წილი 1% -ზე მეტია

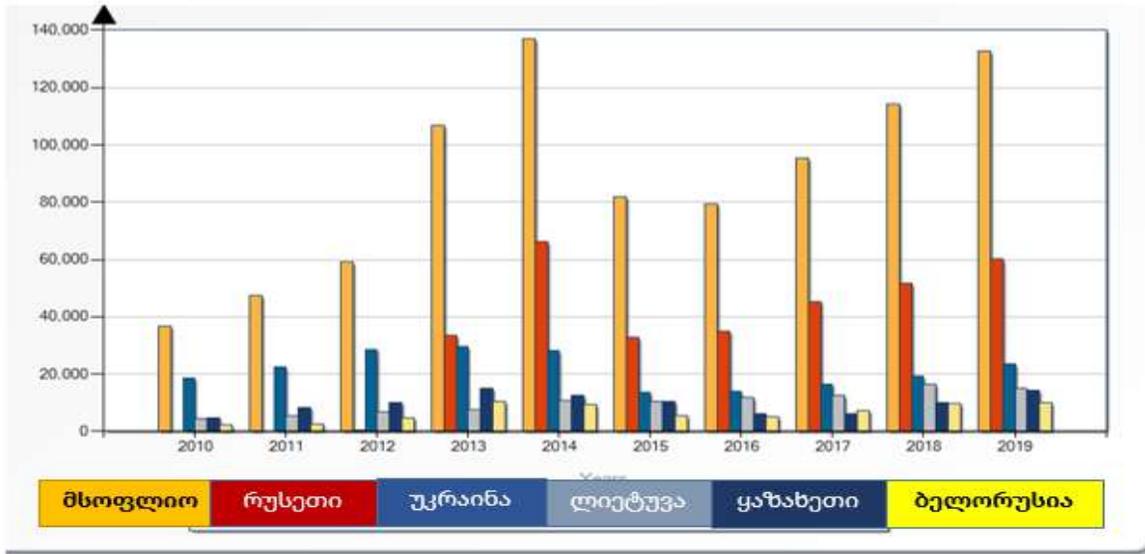
წყარო: აგებულია ავტორის მიერ UN COMTRADE and ITC statistics -ის მონაცემებზე დაყრდნობით

საქართველოს მინერალურ წყლებზე როგორც შიგა, ასევე საერთაშორისო ბაზრებზე მოთხოვნა ყოველთვის იყო. თუმცა, 2005 წლის შემდეგ რუსეთის მიერ ქართულ ღვინოსა და მინერალურ წყლებზე დაწესებულმა ემბარგომ პროდუქტის ექსპორტი საგრძნობლად შეამცირა. მაგრამ, რამდენიმე წელიწადში ქართულმა კომპანიებმა აღნიშნული პრობლემა შესაძლებლობად აქციეს, სტიმული გაუჩნდათ ახალ ბაზრებზე გასვლის. 2012 წლისთვის საქართველოს მინერალური წყლები უკვე მსოფლიოს 40-ამდე ქვეყანაში იყო წარმოდგენილი, მათ შორის იყო აშშ, კანადა, იაპონია, ჩინეთი, საფრანგეთი, იტალია.

2010 წლიდან 10 – წლიან დინამიკას თუ დავაკვირდებით, მინერალური წყლების სექტორი ძირითადად ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, გარდა რამდენიმე ჩავარდნისა. ამ წლების აგრეგირებული მონაცემებით, საქართველოს მინერალური წყლების ლიდერ 5 იმპორტიორ ქვეყნებს შორისაა: რუსეთის ფედერაცია, უკრაინა, ლიეტუვა, ყაზახეთი და ბელორუსი (Trade Map, 2019) (დიაგრამა 2).

საქართველოს მინერალური წყლების 5 ლიდერი იმპორტიორი ქვეყანა, 2010-2019 (ათასი აშშ. დოლარი)

დიაგრამა 2

წყარო: აგებულია ავტორის მიერ Trademap.org -ის მონაცემებზე დაყრდნობით

აღსანიშნავია, რომ რუსეთის ფედერაცია არ არის საქართველოს მინერალური წყლების პროდუქტის იმპორტიორ ქვეყნებში 2013 წლამდე 7-წლიანი ემბარგოს გამო, 2013 წლიდან კი, ემბარგოს მოხსნის შემდეგ, ლიდერი ქვეყანა იმპორტიორთა შორის. შესაბამისად, 2015 წლამდე ექსპორტის მკვეთრი ზრდა შეინიშნება.

2015 წელს რეგიონში არსებულმა ეკონომიკურმა და პოლიტიკურმა კრიზისებმა, რომელიც უკვაშირდება ნავთობის ფასის ზრდასა და რუსეთ-უკრაინის ომს, მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა ქართული მინერალური წყლების ექსპორტზე მეზობელი ქვეყნების საგარეო მოთხოვნის შემცირების ფონზე. ექსპორტის შემცირება კი ნამდვილად მკვეთრი იყო, რადგან რომ ქართული მინერალური წყლების ძირითადი იმპორტიორები ძირითადად ჩვენი რეგიონის ქვეყნები იყო.

2017 წელს ბორჯომმა ახალი საწარმოო ხაზი გახსნა და ალუმინის ქილებში ჩამოსხმული მინერალური წყალი გამოუშვა ბაზარზე.

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოსა და ჩინეთს შორის 2016 წელს მიღწეულ იქნა შეთანხმება, რომელიც ითვალისწინებდა საქართველოდან ჩინეთის რესპუბლიკაში ღვინის, მინერალური წყლებისა და სოფლის მეურნეობის სხვა პროდუქტების ნულოვანი ტარიფებით შეტანას. ამ შეთანხმების ხელმოწერა ძალზე მნიშვნელოვანი იყო საქართველოსთვის, მან დიდი შესაძლებლობები შეუქმნა ქვეყნის აგრო-

სასურსათო სექტორს. 2017 წლის მეორე ნახევრიდან ქართული ღვინო, მინერალური წყლები და სოფლის მეურნეობის სხვა პროდუქტები ჩინეთის ბაზარზე გადასახადების გარეშე შევიდა. შესაბამისად, ქართულ მინერალურ წყლებს აღნიშნულ ბაზარზე მოხსნილი აქვს საბაჟო გადასახადი, რაც ამ პროდუქტს ბევრად კონკურენტუნარიანს ხდის (Business Media, 2016).

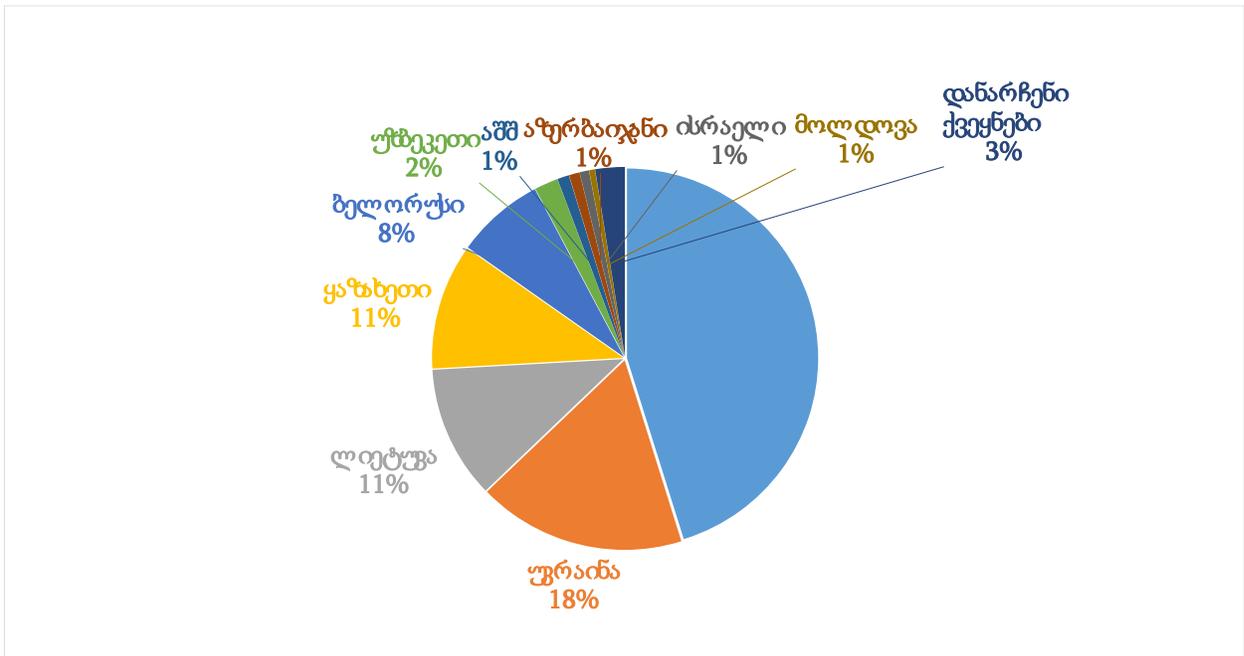
გარდა ჩინეთისა, 2016 წელს პროგრესი მიღწეულ იქნა კორეაშიც. კერძოდ, წლის ბოლოს პირველად გაიყიდა ქართული მინერალური წყლები "ბორჯომი" და "ნაბელავი" უმსხვილესი საცალო ქსელის პანგიოს ფილიალში, რაზეც შეთანხმება შედგა იმპორტიორ კომპანიებს "ბორჯომი", "ნაბელავი" და ANK SERVICE CO, Premier Water International შორის. (Business Media, 2016).

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ 2019 წელს აშშ – ის ბაზარზე გავიდა კომპანია „აქვა გეო“-ს ბრენდი – „კობი“, რომელიც საქართველოში 2008 წლიდან იწარმოება. 2019 წელს ექსპორტი კიდევ განხორციელდა იაპონიაშიც. აღნიშნული ფაქტები ქართული მინერალური წყლების ექსპორტის დივერსიფიკაციის პოზიტიურ პროგნოზებზე მიუთითებს.

2019 წლის მონაცემებით, იმპორტიორ ქვეყნებს შორის 45%-იანი წილით კვლავ ლიდერობს რუსეთის ფედერაცია, მას მოსდევს უკრაინა - 18%, ლიტვა და ყაზახეთი, თითოეული - 11%, ბელორუსი - 8%, უზბეკეთი - 2%, აშშ, აზერბაიჯანი, ისრაელი და მოლდოვა, თითოეული - 1%, ხოლო დანარჩენ ქვეყნებზე მოდის 3% (Trade Map, 2019) (დიაგრამა 3).

საქართველოს მინერალური წყლების 10 ლიდერი იმპორტიორი ქვეყანა, 2019 (%)

დიაგრამა 3

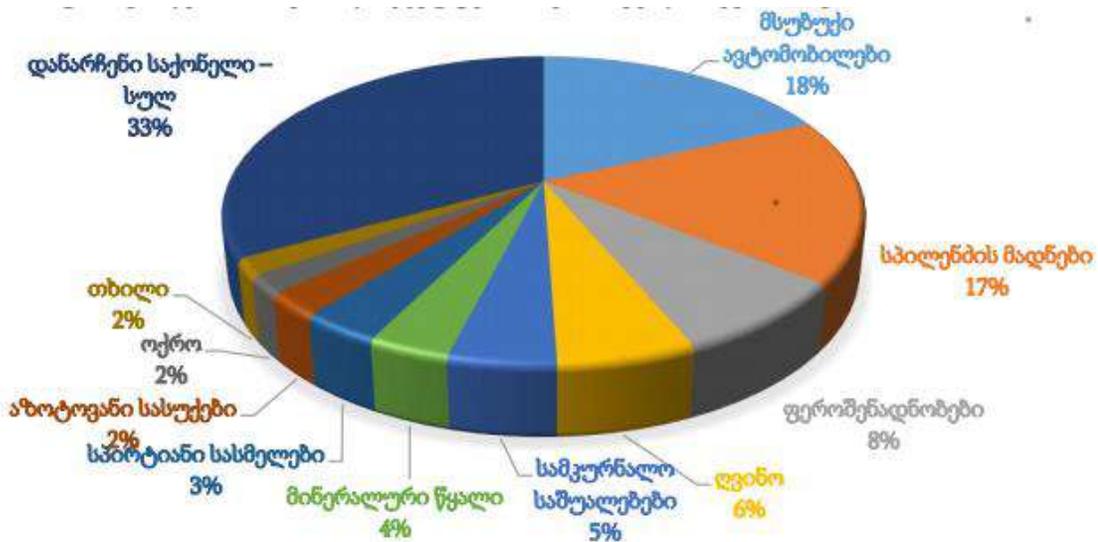
წყარო: აგებულია ავტორის მიერ Trademap.org -ის მონაცემებზე დაყრდნობით

კონკურენტუნარიანობასა და ექსპორტს შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მინერალური წყლები საქართველოს ექსპორტის უმსხვილესი სასაქონლო ჯგუფების ათეულში შედის. 2019 წლის მონაცემებით, მინერალური წყლები მე-6 ადგილს იკავებს 4%-იანი წილით (საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ანგარიში, 2019) (დიაგრამა 4).

უმსხვილესი სასაქონლო ჯგუფები საქართველოს ექსპორტში, 2019 (%)

დიაგრამა 4

წყარო: საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ანგარიში: „საქართველოს საგარეო ვაჭრობა 2019“

საქართველოს მინერალური წყლების პოტენციალი კი კიდევ უფრო მრავალფეროვანი და მაღალია. შესაბამისად, ძალზედ მნიშვნელოვანია აღნიშნული პროდუქტის კონკურენტუნარიანობის დონის შესწავლა, გამოვლენილი პრობლემების დაძლევა და ამგვარად ექსპორტის გაფართოების ხელშეწყობა. კონკურენტუნარიანობის ექსპორტზე გავლენის დასაბუთების მიზნით შევიმუშავეთ ეკონომეტრიკული მოდელი.

ეკონომეტრიკულ მოდელში კონკურენტუნარიანობის ამხსნელ ცვლადებად ავიღეთ ბიზნესის კეთებისა და ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსები 2000-2019 წლების დინამიკაში. ასევე, დამატებით ამხსნელ ცვლადად ავიღეთ ვაჭრობის წილებით შეწონილი პოტენციური პარტნიორი ქვეყნების საგარეო მოთხოვნის მონაცემები, რომელიც გვიჩვენებს საქართველოში წარმოებულ პროდუქტზე მსოფლიოში საქართველოს პოტენციური პარტნიორების მოთხოვნის ცვლილებას გამოსახულს მსოფლიო მთლიანი სამამულო პროდუქტით (GDP). შედეგობრივი ცვლადი კი არის ქართული მინერალური წყლების ექსპორტის მოცულობა გამოხატული ღირებულებაში. მოდელისთვის აღებული ზემოთ აღწერილი მონაცემები მოცემულია შემდეგ ცხრილში (Doing Business, Index of Economic Freedom, 2020) (იხ. ცხრილი 1):

საქართველოს მინერალური წყლების ექსპორტი, ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი, ბიზნესის კეთების ინდექსი, მსოფლიო GDP, 2000-2019

ცხრილი 1

წლები	ექსპორტი 1000 აშშ დოლარი (EXPORT)	ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი (FREE_IND)	ბიზნესის კეთების ინდექსი (DOING_BUS_IND)	მსოფლიო GDP (WORLD GDP)
2000	9093.315	54.3		
2001	11517.34277	58.3		
2002	17290.54	56.7		
2003	19674.58789	58.6		0.6915
2004	19303.52539	58.9		0.734
2005	32459.99219	57.1		0.792
2006	24032.91797	64.5	112	0.873
2007	24975.65625	69.3	37	0.9547
2008	30544.35	69.2	21	0.9815
2009	24562.32813	69.8	16	0.9594
2010	36814.65625	70.4	13	1
2011	47433.26	70.4	17	1.0282
2012	59289.41	69.4	12	1.0499
2013	106781.1406	72.2	9	1.0783
2014	136777.5781	72.6	14	1.0989
2015	81837.76	73	24	1.1192
2016	79434.3	72.6	23	1.1272
2017	95286.82	76	16	1.1652
2018	117834.3672	76.2	9	1.2
2019	132571.0313	75.9	6	1.2316

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მონაცემებზე დაყრდნობით

Akaike-სა და Schwarz-ის შერჩევის კრიტერიუმების საფუძველზე მოდელი შევამოწმეთ სტაციონალურობაზე. შესაბამისად, ავიღეთ პირველი რიგის სხვაობა, რომ მოდელში არ ყოფილიყო სტაციონალურობის პრობლემა. ეს გულისხმობს იმას, რომ მონაცემებში დარეგრესებულია წინა წელთან სხვაობა და არა თვით მოცემული ცვლადი. საქმე გვაქვს, პირველი რიგის სხვაობასთან და მოდელში სტაციონალურობა არ ფიქსირდება.

უმცირეს კვადრატთა მეთოდის გამოყენებით შეფასებულ მოდელს აქვს შემდეგი სახე:

Dependent Variable: DLOG(EXPORT)
 Method: Least Squares
 Date: 01/10/21 Time: 00:42
 Sample (adjusted): 2007 2019
 Included observations: 13 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
DLOG(WORLDGDP)	8.358327	0.982554	8.506732	0.0000
D(DOING_BUS_IND)	0.010971	0.001634	6.713284	0.0002
D(FREE_IND(-1))	0.018141	0.013397	1.354126	0.2127
D15	-0.783582	0.073010	-10.73259	0.0000
D13	0.416315	0.075316	5.527567	0.0006
R-squared	0.960392	Mean dependent var	0.131361	
Adjusted R-squared	0.940589	S.D. dependent var	0.274954	
S.E. of regression	0.067018	Akaike info criterion	-2.283974	
Sum squared resid	0.035932	Schwarz criterion	-2.066686	
Log likelihood	19.84583	Hannan-Quinn criter.	-2.328636	
Durbin-Watson stat	1.903084			

$$\log Exp_t = 8.36 World GDP_t + 0.01 Doing Bus_t + 0.02 Free Ind_{t-1} + u_t \quad (3)$$

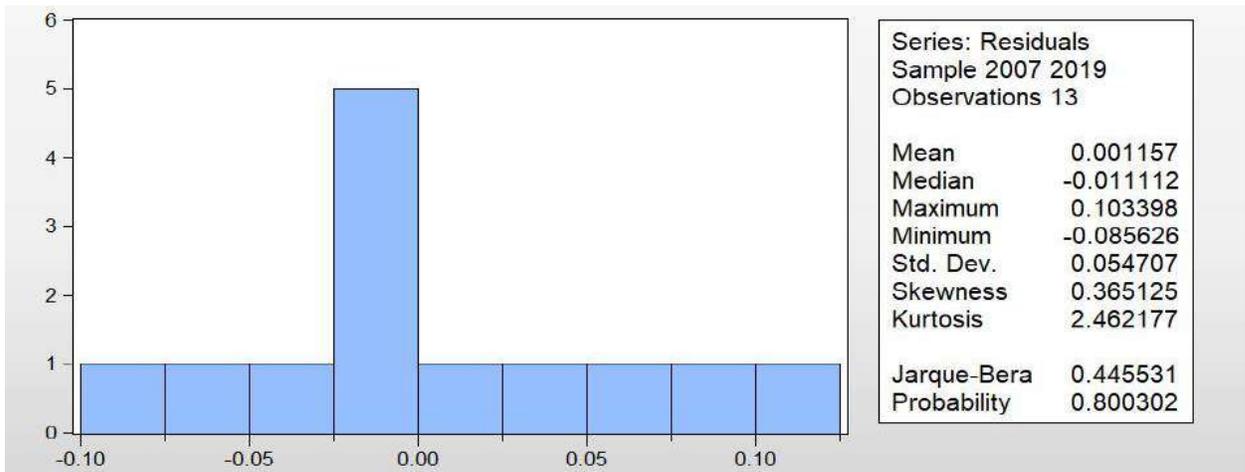
რეგრესიაში (3) ნარჩენობით წევრებში ავტოკორელაცია არ შეინიშნება დარბინ-უიტსონის სტატისტიკის მიხედვით. $1.90 > 1.875$ (dU). ნარჩენობით წევრში ავტოკორელაციის არსებობის შესამოწმებლად შესაძლებელია, ასევე, გამოვიყენოთ ბროიშ-გოდფრის ლაგრანჟის მამრავლთა (LM) ტესტი. აღნიშნულ ტესტის ნულოვან ჰიპოთეზას წარმოადგენს ავტოკორელაციის არარსებობა ნარჩენობით წევრში, ხოლო ალტერნატიული ჰიპოთეზა ავტოკორელაციის არსებობაა. ბროიშ-გოდფრის ტესტის მიხედვით, მიიღება ნულოვანი ჰიპოთეზა 99%-იანი ალბათობით, რაც გულისხმობს ნარჩენობით წევრებში ავტოკორელაციის არარსებობას.

გლეიჯერის ტესტის მიხედვით ნარჩენობით წევრებში ჰეტეროსკეტასტურობის შესახებ მიიღება ნულოვანი ჰიპოთეზა ჰომოსკეტასტურობის შესახებ. რეზიდუალები არ არის კოლერაციაში, რაც იმას ნიშნავს, რომ მოდელში შემთხვევითი კავშირები არ გვაქვს და შესაბამისად, ნარჩენობითი წევრების ვარიაცია არის მუდმივი, რაც მოდელს უფრო ვალიდურს ხდის.

Heteroskedasticity Test: Glejser

F-statistic	0.816116	Prob. F(5,7)	0.5741
Obs*R-squared	4.787435	Prob. Chi-Square(5)	0.4424
Scaled explained SS	3.284955	Prob. Chi-Square(5)	0.6561

მოდელის ნარჩენობითი წევრები ნორმალურადაა განაწილებული, რაც გულისხმობს, რომ არ არის საჭირო მოდელის კოეფიციენტები შევამოთ t ტესტისგან განსხვავებული ტესტით.

როგორც ვხედავთ, მოდელის ყველა კოეფიციენტი სტატისტიკურად მნიშვნელოვანს წარმოადგენს. რადგან ყველა კოეფიციენტისთვის მიიღება H_1 ჰიპოთეზა სტატისტიკური მნიშვნელოვნების შესახებ. ამასთან, დეტერმინაციის და კორექტირებული დეტერმინაციის კოეფიციენტებსაც საკმაოდ მაღალი მნიშვნელობები აქვთ (0.96; 0.94), რაც მოდელში დეტერმინირებული წევრებით შედეგობრივი ცვლადის მაღალ ამხსნელობით უნარზე მიუთითებს.

მოდელისგან მიღებული შეფასებები წარმოადგენს საიმედოს, რადგან ნარჩენობით წევრებში არ შეინიშნება ავტოკორელაცია. ეს მიგვითითებს რომ მოდელში არ გვაქვს გამორჩენილი სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი ამხსნელი ცვლადები და მოდელს გააჩნია სწორი ფუნქციური სპეციფიკაცია. ნარჩენობითი წევრები ხასიათდება მუდმივი ვარიაციით, კოეფიციენტები და მოდელი სტატისტიკურად მნიშვნელოვანს წარმოადგენს.

მოდელის თეორიული ინტერპრეტაცია: დამუშავებული ეკონომეტრიკული მოდელის მიხედვით, მინერალური წყლების ექსპორტის ზრდის ტემპი დადებით დამოკიდებულებაშია ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის, ბიზნესის კეთების და ვაჭრობის წილებით შეწონილი პოტენციური პარტნიორი ქვეყნების მთლიანი სამამულო პროდუქტის (GDP) მიმდინარე მნიშვნელობებთან. ცალკე უნდა აღინიშნოს მოდელში დაფიქსირებული თვისებრივი მიზეზით განპირობებული ცვლილებები, რომელიც აიხსნება ფიქტიური ცვლადების გამოვლენით (D13; D15). ეს დაკავშირებულია 2013 და 2015 წლებში განვითარებულ ისეთ მოვლენებთან, რამაც გავლენა იქონია საქართველოს მინერალური წყლების ექსპორტის ცვლილებაზე აღნიშნულ წლებში. კერძოდ, 2013 წელს უკავშირდება რუსეთის ბაზრის გახსნა 2005 წლიდან შვიდწლიანი ემბარგოს მოხსნის საფუძველზე, რამაც ოთხმაგად გაზარდა საქართველოს ექსპორტი რუსეთში და მათ შორის, გაიზარდა საქართველოს მინერალური წყლების ექსპორტიც რუსეთის გახსნილი ბაზრის ხარჯზე; ხოლო 2015 წელს უკავშირდება რეგიონული კრიზისი, კერძოდ, ნავთობის ფასების დაცემა, რამაც რუსეთისა და აზერბაიჯანის მოთხოვნა შეამცირა. ასევე, ამ პერიოდს უკავშირდება რუსეთ-უკრაინის ომი. შესაბამისად, 2015 წელს საქართველოს მინერალური წყლის ექსპორტი შემცირდა, რაც მოდელში გამოჩნდა ფიქტიური ცვლადების გამოვლენით. კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი დასკვნა, რომლის გაკეთების საფუძველს მოდელი გვაძლევს არის ის, რომ მსოფლიო GDP-ით გამოხატული ვაჭრობის წილებით შეწონილი პარტნიორი ქვეყნების საგარეო მოთხოვნის 1%-ით ზრდისას, 8%-ით იზრდება საქართველოს მინერალური წყლების ექსპორტი.

გარდა კლასიკური ეკონომიკური გამოწვევებისა, უნდა აღინიშნოს, რომ 2020 წელს ეკონომიკის კონტრაგენტების საქმიანობაზე ძალიან ნეგატიურად აისახა კორონავირუსის გავრცელება. კრიზისის მიზეზები არ წარმოქმნილა ეკონომიკაში, არამედ პროვოცირებულია მისგან დამოუკიდებელი წყაროდან, სამედიცინო სექტორიდან. ამიტომ თითოეული ქვეყანა და მთელი მსოფლიო „კორონომიკური

კრიზისის" წინაშე დგას, რომელიც კლასიკური ეკონომიკური კრიზისისაგან განსხვავებულია და ატიპიურს წარმოადგენს (Papava 2020).

2020 წლის პირველი კვარტლის მონაცემებში უკვე ჩანს COVID-19-ის გავლენა ამ ბიზნესზე, გაყიდვების 11 %-ით შემცირების სახით, რომელიც 30 მლნ დოლარის ეკვივალენტურია (Investor, 2020). მიუხედავად ამისა, სწორედ მინერალური წყლების კოკურენტუნარიანობის მაღალი დონე მოწმობს იმაზე, რომ 2021 წლის დასაწყისამდე აღნიშნულ პროდუქტზე ფასები არ გაზრდილა და კომპანიებმა ფასები მოგების მარჟის შემცირების ხარჯზე შეინარჩუნეს. ძირითადად შემცირდა შიდა მოხმარება ტურისტების რაოდენობის საგრძნობი კლების ფონზე. 2021 წლის პროგნოზები დიდწილად დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენ ხანს გასტანს შექმნილი მწვავე ვითარება.

ჩენ მიერ ჩატარებული ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია გამოვყოთ ექსპორტზე ორიენტირებული კონკურენტუნარიანობის ზრდის შემდეგი გზები:

- დროული და ზუსტი ინფორმაციის მიღება და გამოყენება ბაზრის დინამიკის ანალიზის საფუძველზე, რომელიც შექმნილია ბაზრის მოთხოვნილებით, როგორც ადგილობრივ, ასევე საერთაშორისო ბაზრებზე;

- ბაზრის დივერსიფიკაცია;
- ინვესტიციების ზრდის ხელშესაწყობად ბაზრის სეგმენტების იდენტიფიცირება;
- ისტორიული და პროგნოზირებული მონაცემების საფუძველზე დროული და ეფექტიანი გადაწყვეტილებების მიღება, ბაზრის მატარებლებისა და შეზღუდვების გათვალისწინება;

- შიდა, რეგიონულ და საერთაშორისო ბაზრებზე წარმატებული ოპერაციის მოკლევადიანი და გრძელვადიანი სტრატეგიების შექმნა;

- მომხმარებელთა სეგმენტაცია და მუდმივი მოთხოვნილების კვლევა;
- კონკურენციის მენეჯმენტი ფასების პოლიტიკისა და ხარისხის კონტროლის თვალსაზრისით;

- ახალი ბაზრების შემოსვლისა და დივერსიფიკაციის სტრატეგიების შემუშავება;

- მიმდინარე სამუშაოები რესურსების ოპტიმიზაციასა და მასშტაბის ეკონომიაზე;
- კვლევაზე დაფუძნებული საქმიანობა;
- ინოვაციების დანერგვა;
- კონკურენციის პროცესის განვითარების და კონკურენტუნარიანობის დონის დასადგენად საჭიროა შესაბამისი სამართლებრივი ჩარჩოს გაუმჯობესება.

დასკვნა

მიმდინარე გამოწვევებზე საპასუხოდ სასურველია, რომ საჯარო და კერძო სექტორებმა ერთობლივად განავითარონ ექსპორტის მხარდაჭერის პროგრამების ერთიანი ხედვა. ამასთან, პროგრამები უნდა ასახავდეს გრძელვადიან გეგმებს და არა ერთჯერად სარგებელს. საჭიროა საექსპორტო ბაზრების უფრო დივერსიფიკაცია. მინერალური წყლების ექსპორტის მაჩვენებლის, პროდუქტის კონკურენტუნარიანობისა და კომპანიების რესურსული პოტენციალის ანალიზმა აჩვენა, რომ შესაძლებელია პროდუქტის ექსპორტის მოცულობის გაზრდა ამერიკისა და იაპონიის ბაზრებზე. ამ ეტაპზე რეგიონში ყველაზე მნიშვნელოვანი პრობლემაა გაცვლითი კურსის არასტაბილურობა. უნდა აღინიშნოს, რომ გაცვლითი კურსის გაუფასურება დაფიქსირდა რეგიონის ყველა ქვეყანაში, რაც საფრთხეს უქმნის ეკონომიკურ სტაბილურობას და მნიშვნელოვნად ზრდის ფინანსურ რისკებს. ფინანსური ინსტიტუტების ნაკლებობა და სისუსტე, მაგალითად, ჰეჯირება, არ უნდა იყოს განსაკუთრებით ძვირი. ამრიგად, ფინანსური სტაბილურობა და ექსპორტის დივერსიფიკაცია წარმოადგენს იმ ორ მთავარ გამოწვევას, რომლებიც ყველაზე პრობლემურია მინერალური წყლების სექტორში, სადაც პანდემიით გამოწვეული ზოგადი ფონი 2020 წლის ბოლოდან უფრო გამწვავდა. კომპანიებისა და სახელმწიფოს ერთობლივი მუშაობა ამ მიმართულებით ხელს შეუწყობს სექტორის განვითარებას და ექსპორტის ზრდას.

ლიტერატურა:

- Erkomaishvili G. (2014) “ The Strategy for increasing the competitiveness of Georgia”, World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Social, Management, Economics and Business Engineering Vol: 8 No:10, p. 3039.

- Carraresi L., Banterle A. (2008), Measuring competitiveness in the EU market: a comparison between food industry and agriculture. Paper presented at the 12th EAAE Congress, Gent, Belgium, August 27–30. <http://dx.doi.org/10.22004/ag.econ.43692>.
- საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ანგარიში: „საქართველოს საგარეო ვაჭრობა 2019“, [http://www.economy.ge/uploads/files/sagareo_vachroba/trade turnover 2019 16 10.pdf](http://www.economy.ge/uploads/files/sagareo_vachroba/trade_turnover_2019_16_10.pdf) (ბოლო ნახვა 20 იანვარი, 2021).
- Porter M. (1990). The Competitive Advantage of Nations. The Free Press, New York.
- Nivievskiy O., Cramon-Taubadel S., (2009). Measuring and comparing the competitiveness of heterogeneous production systems in agriculture, [https://www.researchgate.net/publication/233562299 Measuring and comparing the competitiveness of heterogeneous production systems in agriculture](https://www.researchgate.net/publication/233562299_Measuring_and_comparing_the_competitiveness_of_heterogeneous_production_systems_in_agriculture) (ბოლო ნახვა 20 იანვარი, 2021).
- Sheldon I. M. (2016). The Competitiveness of Agricultural Product and Input Markets: A review and synthesis of recent research, Journal of Agricultural & Applied Economics 49(1): 1-44.
- ერქომაიშვილი გ. (2016). „საქართველოს განვითარების ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტული მიმართულებები“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
- ხადური ნ. (2010). „საქართველოს ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ანალიზი და პერსპექტივები“, თბილისი.
- Kharashvili E. (2020). Methodological Features of Determining the Level of Competitiveness in the Agri-Food Sector of Georgia. Globalization and Business, 10, 43-49. <https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.004>.
- ხარაიშვილი ე. (2011) „კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
- Weindlmaier, H. (1999). The competitiveness of the German food industry: methodological starting points for measurement and empirical results. Presentation. Fortieth annual meeting of the Society for Economic and Social Sciences in Agriculture 4.
- ხარაიშვილი ე. (2017). მონოგრაფია „ღვინის ბაზარი და მევენახეობა-მელვინეობის დივერსიფიკაციის კონკურენტული მოდელები საქართველოში“, 24-31, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
- Fine Waters Academy. “Bottled Water of the World”, [WATERS - FineWaters](http://www.finewaters.com) (ბოლო ნახვა 20 იანვარი, 2021).

- ITC calculations based on UN COMTRADE and ITC statistics, The world aggregation represents the sum of reporting and non reporting countries: “List of Mineral Water (code: 220110) exporters and their exports shares in 2019”.
- Trademap. Org, List of importing markets for a Georgian Mineral Water by exported value in 2010-2019, [List of importing markets for a product exported by Georgia | Product: 220110 Mineral waters and aerated waters, not containing added sugar, other sweetening matter or flavoured \(trademap.org\)](#) (ბოლო ნახვა 20 იანვარი, 2021).
- Business Media Georgia (2016). ['ჩინეთში აგროსასურსათო პროდუქციის ნულოვანი ტარიფით შესვლა მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ექსპორტის ზრდას' | BM.GE](#) (ბოლო ნახვა 20 იანვარი, 2021).
- Business Media Georgia (2016). [კორეაში, უმსხვილესი სავაჭრო ქსელში პირველად განთავსდა ქართული მინერალური წყლები, 'ბორჯომი' და 'ნაბელავი' | BM.GE](#) (ბოლო ნახვა 20 იანვარი, 2021).
- Trademap.org. Market Diversification for mineral water exported by Georgia in 2019, [Trade Map - Prospects for market diversification for a product exported by Georgia in 2019 | Product : 220110 Mineral waters and aerated waters, not containing added sugar, other sweetening matter or flavoured](#) (ბოლო ნახვა 20 იანვარი, 2021).
- საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, (2020), “Doing Business”, Index of Economic Freedom” რეიტინგების ანგარიშები,
- http://www.economy.ge/uploads/files/2017/reitingebi/doing_business_2020_geo.pdf;
- http://www.economy.ge/uploads/files/2017/reitingebi/heritage_2020_geo_1.pdf (ბოლო ნახვა 20 იანვარი, 2021).
- Papava, V. (2020). On the Reflection of Coronomics in Economic Science and Economic Policy. Globalization and Business, 10, 15-24. <https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.001>.
- Investor.ge. Analytical Business Magazine, (2020), “Georgian waters flowing tawards new export markets”, [Georgian waters flowing towards new export markets – Investor.ge](#) (ბოლო ნახვა 20 იანვარი, 2021).

References:

- Erkomaishvili G. (2014) “ The Strategy for increasing the competitiveness of Georgia”, World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Social, Management, Economics and Business Engineering Vol:8 No:10, p. 3039.

- Carraresi L., Banterle A. (2008) Measuring competitiveness in the EU market: a comparison between food industry and agriculture. Paper presented at the 12th EAAE Congress, Gent, Belgium, August 27–30. <http://dx.doi.org/10.22004/ag.econ.43692>.
- „sakartvelos sagareo vachroba 2019“. [Georgian External Trade 2019. Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia.] In Georgian http://www.economy.ge/uploads/files/sagareo_vachroba/trade_turnover_2019_16_10.pdf (last view 20 January, 2021). In Georgian.
- Porter M. (1990). The Competitive Advantage of Nations. The Free Press, New York.
- Nivievskiy O., Cramon-Taubadel S. (2009). Measuring and comparing the competitiveness of heterogeneous production systems in agriculture.
- https://www.researchgate.net/publication/233562299_Measuring_and_comparing_the_competitiveness_of_heterogeneous_production_systems_in_agriculture (last view 20 January, 2021).
- Sheldon I. M. (2016). The Competitiveness of Agricultural Product and Input Markets: A review and synthesis of recent research, Journal of Agricultural & Applied Economics 49(1): 1-44.
- Erkomaishvili G. (2016). „sakartvelos ganvitarebis ekonomikuri politikis prioritetuli mimartulebebi“. [“Priorities of Economic Development Policy of Georgia”, “Universali”, Tbilisi.] In Georgian.
- Khaduri N. (2010). „sakartvelos ekonomikis konkurentunarianobis analizi da perspektivebi“. [“The Georgian Economy Competitiveness Analysis and Prospects” Tbilisi.] In Georgian.
- Kharaishvili E. (2020). Methodological Features of Determining the Level of Competitiveness in the Agri-Food Sector of Georgia. Globalization and Business, 10, 43-49. <https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.004>.
- Kharaishvili E. (2011). „konkurenciisa da konkurentunarianobis problemebi sakartvelos agrosasursato sektorshi“. [“Problems of Competition and Competitiveness in Agro-Food Products Sector in Georgia” “Universali”, Tbilisi.] In Georgian
- Weindlmaier H. (1999). The competitiveness of the German food industry: Methodological Starting Points for Measurement and Empirical Results. Presentation. Fortieth Annual Meeting of the Society for Economic and Social Sciences in Agriculture 4.
- Kharaishvili E. (2017). Monographia „ghvinis bazari da mevenakheoba-meghvineobis diversifikaciis konkurentuli modelebi sakartveloshi“. [Monograph “Wine Market and Competitive Models of Viticulture and Enology in Georgia“, 24-31, “Universali”, Tbilisi.] In Georgian.

- Fine Waters Academy. “Bottled Water of the World”, [WATERS - FineWaters](#) (last view 20 January, 2021).
- ITC calculations based on UN COMTRADE and ITC statistics, The world aggregation represents the sum of reporting and non reporting countries: “List of Mineral Water (code: 220110) Exporters and their Exports Shares in 2019”, [Trade Map - List of exporters for the selected product in 2019 \(Mineral waters and aerated waters, not containing added sugar, other sweetening matter or flavoured\)](#) (last view 20 January, 2021).
- Trademap. Org, List of importing markets for a Georgian Mineral Water by exported value in 2010-2019, [List of importing markets for a product exported by Georgia | Product: 220110 Mineral waters and aerated waters, not containing added sugar, other sweetening matter or flavoured \(trademap.org\)](#) (last view 20 January, 2021).
- Business Media Georgia (2016). “[Zero-tariff introduction of agri-food products into China will significantly boost exports' | BM.GE](#) (last view 20 January, 2021). Business Media Georgia.
- [Georgian Mineral Waters 'Borjomi' and 'Nabeghlavi' Placed for the First Time in the Largest Trade Network of Korea | BM.GE](#) (last view 20 January, 2021).
- Trademap.org. Market Diversification for mineral water exported by Georgia in 2019, [Trade Map - Prospects for market diversification for a product exported by Georgia in 2019 | Product : 220110 Mineral waters and aerated waters, not containing added sugar, other sweetening matter or flavoured](#) (last view 20 January, 2021).
- Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. (2020). “Doing Business”. “Index of Economic Freedom” Rankings, Presentations.
- http://www.economy.ge/uploads/files/2017/reitingebi/doing_business_2020_geo.pdf; http://www.economy.ge/uploads/files/2017/reitingebi/heritage_2020_geo_1.pdf (last view 20 January, 2021). In Georgian.
- Papava, V. (2020). On the Reflection of Coronomics in Economic Science and Economic Policy. Globalization and Business, 10, 15-24. <https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.001>.
- Investor.ge. Analytical Business Magazine, (2020), “Georgian waters flowing towards new export markets”, [Georgian waters flowing towards new export markets – Investor.ge](#) (last view 20 January, 2021).

The Competitiveness Level of Georgian Mineral Water and its Promoting Ways

Nino Lobzhanidze,
Doctorate Student,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
nino.lobzhanidze@tsu.ge

The article assesses the competition and competitiveness in the mineral water sector of Georgia. Competition is analyzed according to competitiveness indexes and factor analysis. The paper examines the peculiarities of the dynamics of Georgian mineral water exports.

Biblio graphic research has been conducted on the issue of competition and competitiveness. Competition in the mineral water sector is assessed by the Concentration Index. The Herfindahl-Hirschman index (HHI) is calculated to determine the level of monopolization of the market. Product competitiveness is justified by calculating the Revealed Comparative Advantage Index (RCA) and the Relative Export Advantage Index (RXA). The econometric model examines the cause-and-effect relationship between competitiveness and exports and reveals a positive impact.

Mineral water production is one of the leading sectors in Georgia, which significantly contributes to the economic development of Georgia. Priority for mineral water production is determined by a number of advantages. These are: wealth of natural resources, lack of seasonality, low prices, high quality and, most importantly, return on investment in a short time.

Based on the analysis of the level of competition in the Georgian mineral water sector, it is concluded that the sector is competitive and the market is not monopolized. The article evaluates the results of the market power of the industry. The impact of market power on the pricing mechanism is determined. At the same time, the most acute problems of competition are identified and modern challenges are analyzed.

In accordance with the problems and challenges identified in the paper, conclusions are made and recommendations are proposed. In response to the current challenges, it is desirable for the public and private sectors to jointly develop a common vision for export support programs. However, programs should reflect long-term plans and not one-time benefits. It should be noted that more diversification of mineral water export is needed.

Keywords: *Competition, competitiveness, mineral waters, export diversification.*

JEL Codes: Q20, Q25, Q29

დემოგრაფია ♦ ტურიზმი

Demographics ♦ Tourism

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის

თანამედროვე ტენდენციების სტატისტიკური ანალიზი

იამზე სურმანიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო

უნივერსიტეტის დოქტორანტი

Surmanidze.iamze@bsu.edu.ge

ზოგადად ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მისი რეგიონების დემოგრაფიულ განვითარებაზე. რეგიონული დემოგრაფია ყოველთვის არის როგორც სოციოლოგთა, ასევე ეკონომისტთა ინტერესის და კვლევის ობიექტი. ეს დარგი შეისწავლის ქვეყნის რეგიონების მოსახლეობის ფორმირების და კვლავწარმოების თავისებურებებს. შესაბამისად ჩვენი ნაშრომის მიზანია აჭარის დემოგრაფიული განვითარების თავისებურებების გამოვლენა და შესწავლა, თუ როგორია მოსახლეობის რიცხოვნობის დინამიკისა და დაბერების პრობლემა, რეგიონის დემოგრაფიული რესურსი, ზოგადად, რა საფრთხის წინაშე დგას რეგიონში დემოგრაფიული განვითარება. ამ მიზნის მისაღწევად ნაშრომში გამოთვლილია აჭარის მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის აბსოლუტური და შეფარდებითი მაჩვენებლები. გამოვლენილია მათი თავისებურებები და გაანალიზებულია გრძელვადიანი განვითარების ტენდენციები. კონკრეტულად ეს მაჩვენებლებია: ქორწინება-განქორწინება, შობადობა-მოკვდავობა, ბუნებრივი მატება, 1 წლამდე ბავშვთა სიკვდილიანობა და მკვდრადშობადობა. ასევე, ნაშრომში შეფასებულია ბუნებრივი მოძრაობის ეკონომიურობის და მოსახლეობის დაბერების დონე. ამ მაჩვენებლების განხილვამ აჩვენა, რომ აჭარის მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის ტენდენციები არასახარბიელოა, ისევე როგორც საქართველოში, რაც მომავალში უარყოფითად აისახება რეგიონის და ასევე მთელი საქართველოს დემოგრაფიულ განვითარებაზე. ამიტომ, დემოგრაფიული კრიზისის თავიდან ასაცილებლად აუცილებელია დროული და ადეკვატური სახელმწიფო დემოგრაფიული პოლიტიკის გატარება.

საკვანძო სიტყვები: კვლავწარმოება, ქორწინება, განქორწინება, შობადობა, ბუნებრივი მატება, დაბერების დონე.

შესავალი

ქვეყნის დემოგრაფიული პოლიტიკა, უწინარესად, მოიცავს ისეთ მნიშვნელოვან საკითხებს, როგორცაა მოსახლეობის კვლავწარმოება, ქორწინება-განქორწინება, შობადობა და სიკვდილიანობა და სხვ. მათი განხილვა აუცილებელია რეგიონული კონტექსტით, რათა შეფასდეს რეგიონის დემოგრაფიული რესურსები და მის საფუძველზე შემუშავდეს ადეკვატური პოლიტიკური მიდგომა, რომელიც თავის თავში მოიაზრებს დემოგრაფიული უსაფრთხოების პოლიტიკას.

აქტუალურია ქვეყნის ცალკეული რეგიონების დემოგრაფიული განვითარების თავისებურებების გამოვლენა და შესწავლა, თუ რამდენად დგას მოსახლეობის შემცირებისა და მისი დაბერების პრობლემა, როგორია რეპროდუქციული პოტენციალი, რომელზეც მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული როგორც ეროვნული დემოგრაფიული უსაფრთხოება, ასევე ქვეყნის (რეგიონის) სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება.

მოსახლეობის გამრავლება, იგივე კვლავწარმოება, ვიწრო გაგებით, არის თაობათა ცვლის პროცესი ე. წ. ბუნებრივი გზით (შობადობა და გარდაცვალება). ფართო გაგებით კი ის არის მოსახლეობის მუდმივი განახლება ბუნებრივი მოძრაობის, მიგრაციის, ადამიანთა ერთი სოციალური ჯგუფიდან მეორეში გადასვლის შედეგად.

ბუნებრივი მოძრაობა ხასიათდება აბსოლუტური და შეფარდობითი მაჩვენებლებით. აბსოლუტურ მაჩვენებლებს მიეკუთვნება: დაბადებულთა და გარდაცვლილთა რაოდენობები და მათი სხვაობა, ანუ აბსოლუტური ბუნებრივი ნამატი. შეფარდებით მაჩვენებლებს განეკუთვნება ქორწინება-განქორწინების, შობადობის და მოკვდავობის კოეფიციენტები. სწორედ ეს მაჩვენებლები და მათი სტატისტიკური ანალიზი გამოიყენება რეგიონში არსებული დემოგრაფიული სიტუაციის და პროცესების შესაფასებლად.

აჭარის მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის მახასიათებლები

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, აჭარის მოსახლეობა 2020 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით, შეადგენს 351,9 ათას კაცს, რაც წინა წელთან შედარებით 0,8 %-ით მეტია. აქედან საქალაქო დასახლებებში მოსახლეობის რიცხოვნობა შეადგენს 200,6 ათასს, ანუ 1,5 %-ით გაზრდილია წინა წელთან შედარებით, ხოლო სასოფლო დასახლებებში – 151,3 ათასს, რაც უმნიშვნელოდ განსხვავდება წინა წლის მაჩვენებლისგან.

მოსახლეობის 2002 წლის საყოველთაო აღწერის შედეგების მიხედვით, აჭარის მოსახლეობამ შეადგინა 376 ათასი, ხოლო 2014 წლის საყოველთაო აღწერით კი – 334 ათასი, რაც 2002 წლის მონაცემთან შედარებით 10,6 %-ითაა (დაახლოებით 40 000 ადამიანით) შემცირებული. მაგრამ ეს მოსახლეობის რიცხოვნობის შემცირების ყველაზე დაბალი მაჩვენებელია საქართველოს სხვა რეგიონებთან შედარებით. აჭარის მთლიანი მოსახლეობის დინამიკის კლებადი ტენდენცია შეიცვალა მზარდი ტენდენციით 2012 წლიდან დღემდე. აჭარაში დემოგრაფიული მდგომარეობის დადგენის ერთ-ერთი კომპონენტი მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის და მისი ტენდენციების შესწავლაა.

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის მახასიათებლებში შედის ქორწინება-განქორწინების, შობადობის, მოკვდავობის, ბუნებრივი მატების, როგორც აბსოლუტური, ასევე შეფარდებითი მაჩვენებლები, ე. წ. ზოგადი კოეფიციენტები, რაც იზომება პრომილეში (‰), რაც უჩვენებენ შესაბამისად ამ მაჩვენებლების რაოდენობას მოსახლეობის 1000 სულზე [წულაძე...2015: გვ. 253].

აჭარის მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის ტენდენციების შესწავლა დავიწყეთ ქორწინებისა და განქორწინებების მაჩვენებლების დინამიკის ანალიზით. ქორწინება დემოგრაფიული პროცესების მნიშვნელოვანი ფაქტორა, რადგან ის მეტწილად განსაზღვრავს შობადობას. აჭარის რეგისტრირებული ქორწინებებისა და განქორწინებების ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, განვითარების დინამიკა საკმაოდ ცვალებადი ტენდენციით ხასიათდება. 2003

წლამდე უმნიშვნელოდ მცირდებოდა ქორწინებათა რაოდენობა, ხოლო 2004 წლიდან მნიშვნელოვნად იზრდებოდა 2008 წლამდე, 2013 წლიდან კი ისევ დაიწყო ინტენსიური შემცირება, რაც გამოწვეულია როგორც სოციალურ-კულტურული და ეკონომიკური ფაქტორებით, ასევე ქორწინების ასაკის გადავადებით. ოფიციალური მონაცემებით, ბოლო 2 წელიწადში რეგისტრირებულ ქორწინებათა რაოდენობა შემცირდა დაახლოებით 8 პროცენტით, ხოლო რეგისტრირებულ განქორწინებათა რაოდენობა კი პირიქით, გაიზარდა დაახლოებით 15 %-ით (იხ. ცხრილი 1).

ქორწინებისა და განქორწინების აბსოლუტური და შეფარდებითი მაჩვენებლები

ცხრილი 1

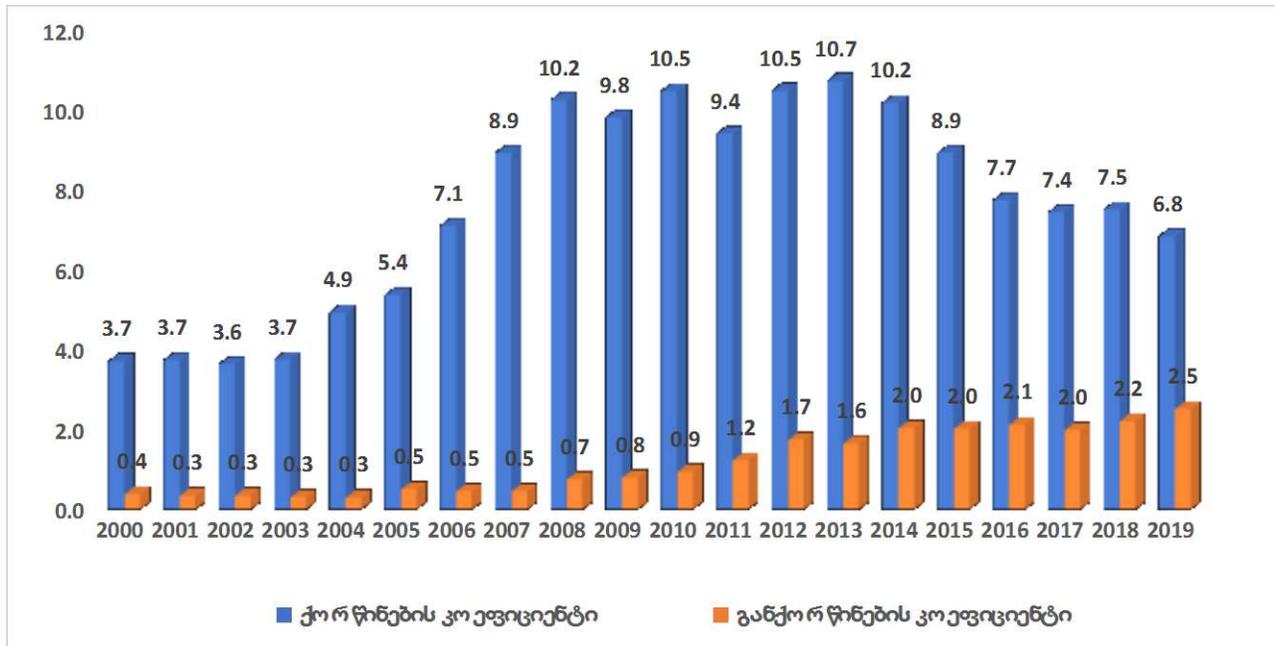
წელი	ქორწინებათა რიცხვი	განქორწინებათა რიცხვი	ქორწინების კოეფიციენტი (‰)	განქორწინების კოეფიციენტი (‰)
2000	1 306	130	3,70	0,37
2001	1 291	119	3,72	0,34
2002	1 239	116	3,62	0,34
2003	1 275	103	3,74	0,30
2004	1 674	98	4,92	0,29
2005	1 813	167	5,35	0,49
2006	2 384	152	7,09	0,45
2007	2 985	151	8,91	0,45
2008	3 411	247	10,24	0,74
2009	3 257	264	9,80	0,79
2010	3 478	309	10,46	0,93
2011	3 120	405	9,39	1,22
2012	3 476	574	10,47	1,73
2013	3 564	546	10,72	1,64
2014	3 389	678	10,17	2,03
2015	3 002	678	8,92	2,01
2016	2 631	717	7,73	2,11
2017	2 548	678	7,43	1,98
2018	2 598	761	7,50	2,20
2019	2 382	873	6,83	2,50

წყარო: საქსტატის მონაცემები

აჭარაში რეგისტრირებულ ქორწინებათა რაოდენობის შემცირებისა და განქორწინებათა რაოდენობის გაზრდის ტენდენციები ყურადსაღებია. აჭარაში შობადობის შემცირება, რაც ტენდენციად იქცა, დემოგრაფიულ ვითარებას რეგიონში მნიშვნელოვნად ამწვავებს. განქორწინებების რაოდენობის მატება კი, დემოგრაფიული საფრთხის მანიშნებელია. გრძელვადიან პერსპექტივაში, როგორც ცნობილი დემოგრაფი, პროფესორი ანზორ თოთაძე აღნიშნავს, ეს ფაქტორი კიდევ უფრო შეამცირებს ისედაც შემცირებულ შობადობას (თოთაძე, 2018).

ქორწინების და განქორწინების ზოგადი კოეფიციენტები

დიაგრამა 1

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ

ბუნებრივი მატების ტენდენციების გამოსავლენად დაბადებისა და მოკვდავობის დინამიკის შესწავლამ აჩვენა, რომ სწორედ 2000 წლიდან მთელ საქართველოში დემოგრაფიული კრიზისის პერიოდი დაიწყო, კერძოდ, 2000-2005 წლებში მკვეთრად შემცირდა მოსახლეობის ბუნებრივი მატება. თუმცა, დემოგრაფიული სიტუაციის

გაუარესება ჯერ კიდევ XX საუკუნის 60-იანი წლებიდან დაიწყო. აღნიშნული ნათლად ვლინდება ისეთი მაჩვენებლებით, როგორცაა – შობადობის კლება, მოკვდაობის ზრდა და შედეგად, მოსახლეობის ბუნებრივი მატების ტემპების დაცემა [ჩიქავა, 2014: გვ.6].

2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგების მიხედვით, მოსახლეობის ბუნებრივი მატების მაჩვენებლები 2002 წლის აღწერის მონაცემებთან შედარებით, მთლიანად საქართველოში გაიზარდა. თუმცა, რეგიონული თვალსაზრისით განსხვავებები იყო ბუნებრივ მატებაში, გამომდინარე შობადობას და მოკვდავობას შორის არსებული განსხვავებებიდან. მაღალი ბუნებრივი მატებით გამოირჩეოდა აჭარა და ქვემო ქართლი. ბუნებრივი მატება აჭარაში განპირობებული იყო მოკვდავობის დაბალი მაჩვენებლით [თოთაძე, 2012]. მიუხედავად იმისა, რომ მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის განვითარება დაწყებული 2000 წლიდან არათანაბრად იცვლება და ერთი გამოკვეთილი ტენდენცია არა აქვს, ბუნებრივი მატება უარყოფით ნიშნულზე არ ჩამოდის, ანუ ყოველ წელს შობადობა ჭარბობს სიკვდილიანობას (იხ. ცხრილი 2).

ბუნებრივი მოძრაობის აბსოლუტური მაჩვენებლების დინამიკა

ცხრილი 2

წელი	ცოცხლად დაბადება	გარდაცვალება	ბუნებრივი იმატება	1 წლამდე ასაკის ბავშვთა გარდაცვალება	მკვდრადშობადობა
2000	4 684	3 016	1 668	148	118
2001	4 353	2 765	1 588	176	108
2002	4 279	2 814	1 465	172	68
2003	4 161	2 670	1 491	170	96
2004	4 333	3 350	983	208	109
2005	4 154	3 426	728	258	99
2006	4 087	3 344	743	136	78
2007	4 284	3 384	900	132	61
2008	4 875	3 576	1 299	180	76

2009	5 521	3 464	2 057	146	58
2010	5 314	3 684	1 630	96	59
2011	4 871	3 280	1 591	82	53
2012	4 820	3 274	1 546	68	78
2013	4 917	3 290	1 627	68	56
2014	6 305	3 386	2 919	71	51
2015	6 299	3 475	2 824	58	70
2016	5 977	3 622	2 355	49	46
2017	6 108	3 480	2 628	51	57
2018	5 800	3 438	2 362	66	36
2019	5 703	3 370	2 333	43	54

წყარო: საქსტატის მონაცემები

ყველაზე დაბალი ბუნებრივი მატება განხილულ პერიოდში იყო 2005 წელს, ხოლო ყველაზე მაღალი ბუნებრივი მატება – 2014 წელს, – ამ წლიდან კი ბუნებრივ მატებას აქვს კლებადი ტენდენცია. ეს კლება განპირობებულია შობადობის შემცირებით და არა გარდაცვალების გაზრდით. ურბანიზაციის პროცესმა დიდი ზეგავლენა მოახდინა შობადობის დონის შემცირებაზე. ქალაქში დასაქმების მეტმა შესაძლებლობამ გაზარდა ქალების დასაქმებაც, რამაც ასახვა ჰპოვა შობადობის დონის შემცირებაზე. შობადობაზე ზეგავლენას ახდენს როგორც ბიოლოგიური, ასევე ეკონომიკურ-სოციალური (შემოსავლები, განათლება, ჯანმრთელობა და ა. შ.), პოლიტიკური, რელიგიური, კულტურული და ა. შ. ფაქტორები [წულაძე..., 2015: გვ. 162].

რაც შეეხება 1 წლამდე ასაკის ბავშვთა გარდაცვალებისა და მკვდრადშობადობის მაჩვენებლების დინამიკას, დაწყებული 2005 წლიდან, მას კლებადი ტენდენცია აქვს, მიუხედავად არაერთგვაროვანი ცვლილებისა, რაც დადებითად აისახება სამომავლოდ ბუნებრივ მატებაზე.

საინტერესოა ბუნებრივი მატების მაჩვენებლის დინამიკა რეგიონის თვითმმართველი ერთეულების მიხედვით (იხ. ცხრილი 3).

ბუნებრივი მატების დინამიკა მუნიციპალიტეტების მიხედვით

ცხრილი 3

თვითმმართველი ერთეული	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ქ. ბათუმის მუნიციპალიტეტი	1 618	1 518	1 168	1 234	1 286	1 531
ქედის მუნიციპალიტეტი	75	123	119	102	73	55
ქობულეთის მუნიციპალიტეტი	545	429	377	533	328	297
შუახევის მუნიციპალიტეტი	49	44	78	75	82	37
ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი	456	502	445	479	417	373
ხულოს მუნიციპალიტეტი	176	208	168	205	176	40

წყარო: საქსტატის მონაცემები

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ბოლო ოთხ წელიწადში (2016-2019 წწ) ბუნებრივი მატება შემცირდა ყველა მუნიციპალიტეტში, გარდა ბათუმისა. 2019 წლისთვის, ბუნებრივმა მატებამ, 2016 წელთან შედარებით, ბათუმში შეადგინა 31.1 %, ქედაში კი – შემცირდა 53.8 %-ით, ქობულეთში - 21.2%-ით, შუახევში - 52.6%-ით, ხელვაჩაურში - 16.2%-ით და ხულოში - 76.2%-ით. როგორც ჩანს, ყველაზე მეტი შემცირება მოხდა მაღალმთიან რაიონებში (ხულო, ქედა და შუახევი), რაც გამოწვეულია რამდენიმე ფაქტორით, კერძოდ: სქესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურის ცვლილება, ეკომიგრაცია, სამუშაო ადგილებისა და განათლების ხელმისაწვდომობის ნაკლებობა.

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის აბსოლუტური მაჩვენებლები ვერ გამოხატავს მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის ზუსტ დონეს. ამიტომ დემოგრაფიული სიტუაციის უკეთ შესაფასებლად გამოიყენება ბუნებრივი მოძრაობის შეფარდებითი მაჩვენებლები, გაანგარიშებული მოსახლეობის 1000 სულზე (იზომება პრომილეში), ე.წ. მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის ზოგადი კოეფიციენტები, კერძოდ: შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი (წლის მანძილზე

დაბადებულთა რიცხვის შეფარდება მოსახლეობის საშუალოწლიურ რიცხოვნობასთან), მოკვდავობის ზოგადი კოეფიციენტი (წლის მანძილზე გარდაცვლილთა რიცხვის შეფარდება მოსახლეობის საშუალოწლიურ რიცხოვნობასთან) და ბუნებრივი მატების ზოგადი კოეფიციენტი (შობადობისა და მოკვდავობის ზოგად კოეფიციენტებს შორის სხვაობა). მაგრამ აქვე უნდა აღინიშნოს ამ კოეფიციენტების ის ნაკლი, რომ მათში არ გაითვალისწინება მოსახლეობის სქესობრივ-ასაკობრივი განსხვავებები. გარდა ამისა, მოსახლეობის კვლავწარმოების დასახასიათებლად ასევე გამოიყენება პოკროვსკი-პირლის ინდექსი, ე. წ. „სიცოცხლიანობის“ კოეფიციენტი, რომელიც უჩვენებს თანაფარდობას შობადობასა და მოკვდავობას შორის [გელაშვილი...2013: 86], (დაბადებულთა რიცხვის შეფარდება გარდაცვლილთა რიცხვთან $\times 100\%$) (იხ. ცხრილი 4). თუ ეს კოეფიციენტი ნაკლებია 100%-ზე, მაშინ რეგიონის მოსახლეობა მცირდება, ხოლო თუ მეტია 100%-ზე, მაშინ მოსახლეობის რიცხოვნობა იზრდება.

ბუნებრივი მოძრაობის ზოგადი კოეფიციენტები

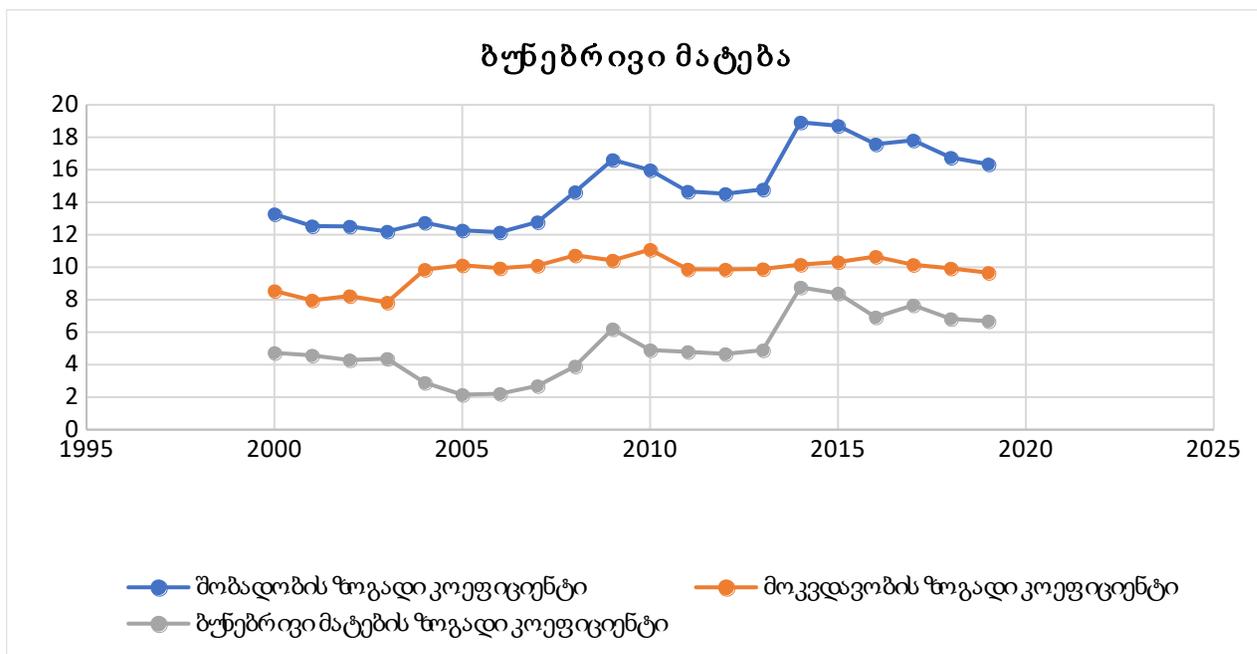
ცხრილი 4

წელი	შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი (%)	მოკვდავობის ზოგადი კოეფიციენტი (%)	ბუნებრივი მატების ზოგადი კოეფიციენტი	სიცოცხლიანობის კოეფიციენტი, %
2000	13,27	8,54	4,73	155
2001	12,53	7,96	4,57	157
2002	12,51	8,23	4,28	152
2003	12,20	7,83	4,37	156
2004	12,74	9,85	2,89	129
2005	12,27	10,12	2,15	121
2006	12,15	9,94	2,21	122
2007	12,78	10,10	2,69	127
2008	14,63	10,73	3,90	136
2009	16,61	10,42	6,19	159
2010	15,98	11,08	4,90	144

2011	14,66	9,87	4,79	149
2012	14,52	9,86	4,66	147
2013	14,79	9,89	4,89	149
2014	18,92	10,16	8,76	186
2015	18,71	10,32	8,39	181
2016	17,57	10,65	6,92	165
2017	17,81	10,15	7,66	176
2018	16,75	9,93	6,82	169
2019	16,34	9,66	6,68	169

წყარო: ავტორის მიერ შესრულებული გაანგარიშებანი

როგორც ცხრილი 4-დან ჩანს, ბოლო წლებში ყველა კოეფიციენტი მცირდება. შობადობისა და ბუნებრივი მატების ყველაზე მაღალი კოეფიციენტები დაფიქსირდა 2014-2015 წწ., მოკვდავობის კოეფიციენტი კი - 2010 წელს. 2016 წლიდან დღემდე ბუნებრივი მატების კოეფიციენტები თითქმის თანაბარია (იხ. დიაგრამა 2), ხოლო „სიცოცხლიანობის“ კოეფიციენტი მაქსიმუმს აღწევს 2014 წელს. ამასთან, 2014 წლიდან ეს კოეფიციენტი ბევრად აღემატება 2014 წლამდე არსებულ მნიშვნელობებს, რაც საკმაოდ დამაიმედებელი ფაქტია, ვინაიდან მოკლევადიან პერსპექტივაში მოსახლეობის კატასტროფული შემცირების საშიშროება არ დგას, თუმცა, გრძელვადიან პერსპექტივაში ეს ტენდენცია დამაფიქრებელია.

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ

„სიცოცხლიანობის“ კოეფიციენტის შეზღუდული სიდიდეა დეპოპულაციის კოეფიციენტი (გარდაცვლილთა რიცხვის შეფარდება დაბადებულთა რიცხვთან). დეპოპულაციას ადგილი აქვს, როცა სახეზეა უარყოფითი ბუნებრივი მატება, ანუ მომდევნო თაობების რაოდენობა ნაკლებია წინაზე. უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ზოგიერთი რეგიონისგან განსხვავებით დეპოპულაცია აჭარაში არ შეინიშნება. ბუნებრივი მატების კოეფიციენტი ყველაზე მაღალი აჭარაშია და ის საფრთხის კრიტიკულ ზღვარზე (0,0-1.0 პრომილე) მაღალია. ასევე საფრთხის კრიტიკულ ზღვარს (13 პრომილე) მიღმაა შობადობისა და მოკვდავობის კოეფიციენტები [წულაძე 2016, 24-25].

შობადობასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანი საკითხია, ასევე, სქესთა რაოდენობრივი თანაფარდობა ცოცხლად დაბადებულებში, ანუ მდედრობითი და მამრობითი სქესის პირთა რაოდენობის თანაფარდობა (მამაკაცთა რაოდენობა, რომელიც მოდის 100 ქალზე) (იხ. ცხრილი 5). სქესთა რაოდენობრივ თანაფარდობაზე დამოკიდებული მოსახლეობის კვლავწარმოება. მასზე მოქმედებს როგორც

ბიოლოგიური მექანიზმები, ასევე დემოგრაფიული ქცევის ფაქტორი. აჭარაში დროის გრძელვადიან პერიოდში სქესთა რაოდენობრივი თანაფარდობა თანდათან მცირდება და მეტ-ნაკლებად ნორმალურს (105-107) უახლოვდება.

სქესობრივი თანაფარდობა ცოცხლად დაბადებულებში

ცხრილი 5

წელი	2005	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
თანაფარდობა	115	108	104	109	105	105	106	109

წყარო: საესტატის მონაცემები

2005 წლის და შემდგომი პერიოდის დინამიკა გვაძლევს იმის ვარაუდის საშუალებას, რომ 15 წლის შემდეგ, ანუ დაწყებული 2020 წლიდან, სხვა თანაბარ პირობებში, გაიზრდება ოჯახების შექმნის ალბათობა.

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის კიდევ ერთი მაჩვენებლის - გარდაცვალების დინამიკა სქესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურის მიხედვით ნაჩვენებია ცხრილში 6.

გარდაცვალების სქესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურა

ცხრილი 6

წელი	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	კაცი	ქალი	კაცი	ქალი	კაცი	ქალი	კაცი	ქალი	კაცი	ქალი	კაცი	ქალი
სააკი/სულ	1771	1615	1857	1 618	1916	1 706	1788	1 692	1806	1 632	1761	1 609
0	40	31	31	27	30	19	28	23	36	30	24	19
1-4	0	7	5	3	3	6	8	1	5	7	6	7
5-9	4	3	5	2	8	1	5	4	5	2	5	2
10-14	7	2	3	1	2	0	0	2	3	1	6	4
15-19	9	4	9	0	8	2	8	9	5	2	12	2
20-24	11	2	20	3	19	7	19	8	8	4	11	4
25-29	14	6	22	11	20	5	24	3	13	12	9	6
30-34	22	9	25	11	28	16	28	8	20	12	18	7
35-39	23	8	37	9	47	13	38	13	28	13	27	10
40-44	65	17	58	13	53	21	50	24	44	16	43	22
45-49	78	26	79	40	74	30	68	28	68	31	61	25
50-54	134	52	143	53	132	59	105	42	125	59	104	40
55-59	162	41	179	70	187	74	159	73	180	73	160	66
60-64	169	96	176	101	185	97	179	81	190	84	209	99

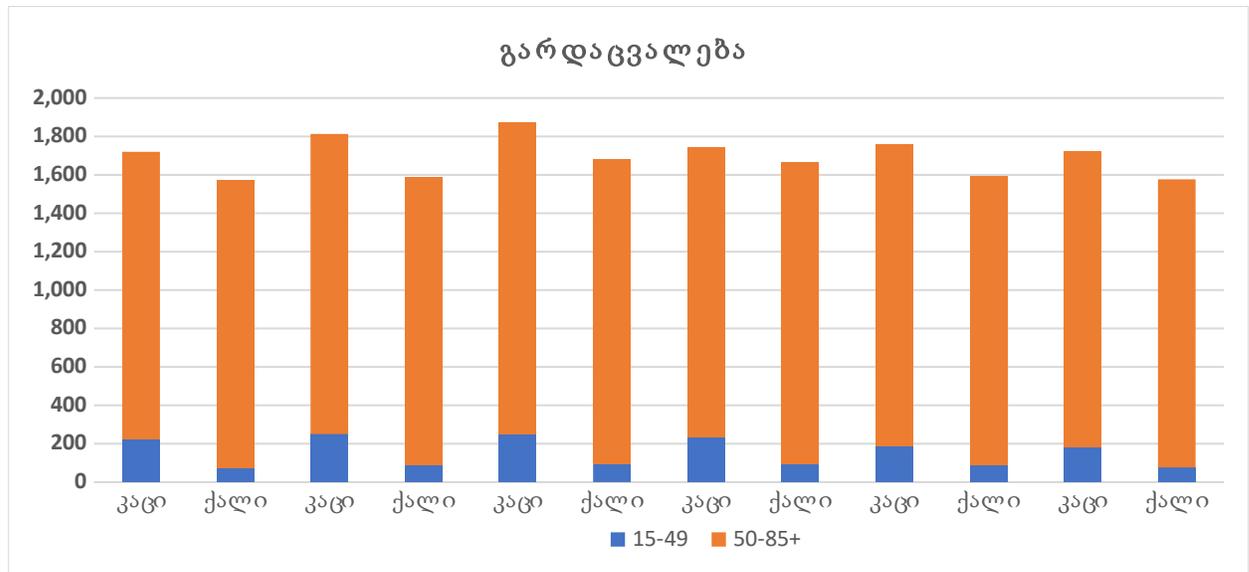
65-69	165	122	220	127	211	147	209	115	219	142	197	121
70-74	212	204	157	159	190	156	153	133	182	136	213	168
75-79	291	312	281	315	313	343	297	341	263	262	213	249
80-84	192	283	221	302	223	299	224	354	230	355	253	364
85+	173	390	186	371	183	411	186	430	182	391	190	394

წყარო: საესტატის მონაცემები

აჭარაში გარდაცვალების ყველაზე მეტი წილი მოდის 70 წლისა და მეტი ასაკის კატეგორიაზე და ეს ბუნებრივიცაა. საინტერესოა ფერტილობის პერიოდში ქალთა გარდაცვალების რაოდენობრივი ანალიზი (იხ. დიაგრამა 3), რამეთუ სწორედ ქალთა ეს ასაკობრივი კატეგორია უზრუნველყოფს მომავალი თაობების გამრავლებას. გარდაცვლილთა რაოდენობა მამაკაცებში უფრო მეტია, ვიდრე ქალებში ორთავე ასაკობრივ კატეგორიაში. ამის მიზეზი როგორც ბიოლოგიური, ასევე სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორია. ფერტილობის პერიოდში სიკვდილიანობის კლებადი დინამიკა 2016 წლის შემდეგ, იძლევა მომავლის დამაიმედებელ პროგნოზს შობადობის რესურსის გაზრდის თვალსაზრისით.

გარდაცვალება 15-49 და 50-85+ ასაკში

დიაგრამა 3

წყარო: დიგრამა შედგენილია ავტორის მიერ საქსტატის მონაცემების მიხედვით.

2019 წელს სიკვდილიანობა 15-49 წ. კატეგორიაში ფიქსირდება – 10% მამაკაცებში და 4,7 % ქალებში.

იმის მიხედვით, თუ როგორია შობადობის დონე და ბუნებრივი მატება, განისაზღვრება მოსახლეობის კვლავწარმოება. რა თქმა უნდა, თუ ახალი თაობების რიცხოვნობა ნაკლები იქნება წინა თაობასთან შედარებით, საქმე გვექნება დემოგრაფიულ კრიზისთან. ქვეყნის დემოგრაფიული მომავალი კი განისაზღვრება მოსახლეობის დემოგრაფიული განწყობით და დემოგრაფიული ქცევით, რომელიც ახალგაზრდა ასაკში უკვე ჩამოყალიბებულია. აქვე ხაზგასასმელია ის ფაქტიც, რომ დემოგრაფიულ განწყობაზე დიდ გავლენას ახდენს დემოგრაფიული ცოდნა [გელაშვილი და ..., 2019].

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობა შეიძლება დავახასიათოთ მისი ეკონომიურობის ზომით. ბუნებრივი მოძრაობის ეკონომიურობა გულისხმობს შობადობის და გარდაცვალების ჯამში (ადამიანთბრუნვაში) ბუნებრივი მატების წილის მეტობას. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, რაც მეტი სიდიდის ბუნებრივი მატება

(პრომილე) და ნაკლები ადამიანთბრუნვა გვაქვს, ადგილი აქვს ბუნებრივი მოძრაობის ეკონომიურობას [ხმალაძე: 2018].

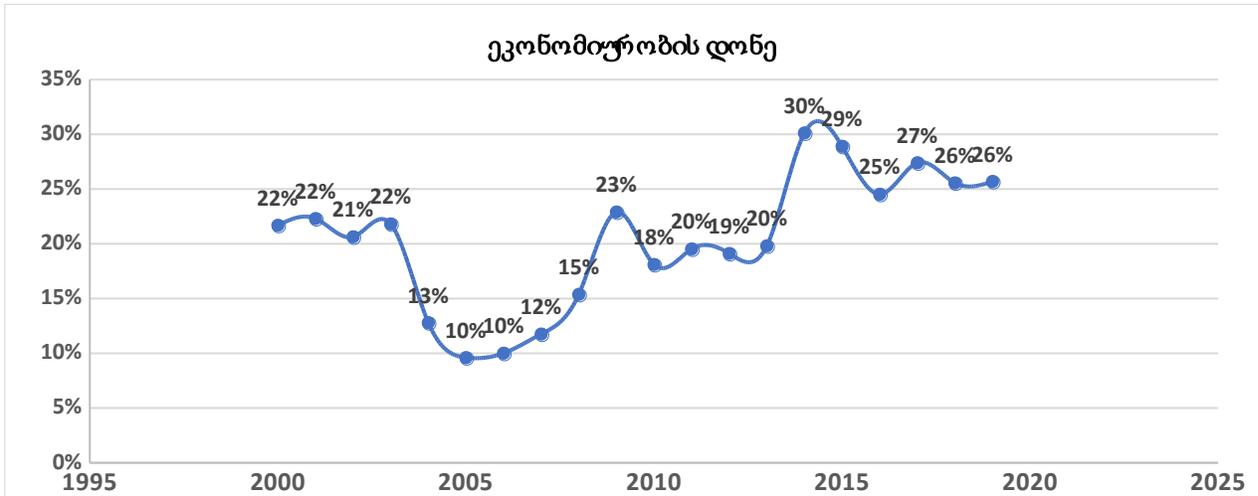
$$\text{ეკონომიურობა} = \frac{\text{ბუნებრივი მატება}}{\text{ადამიანთბრუნვა}} \cdot 100\%$$

ეკონომიურობა შეიძლება განვსაზღვროთ როგორც „მარტივი კვლავწარმოების ფასი“, ანუ დანახარჯები, ასე ვთქვათ რესურსი, რომელიც უზრუნველყოფს ახალი თაობის ჩანაცვლებას. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ის წარმოადგენს ქალიშვილების თაობის მიერ დედათა თაობის შენაცვლების რაოდენობრივ მაჩვენებელს თუ საშუალოდ რამდენი გოგო უნდა გააჩინოს ერთმა ქალმა, რომ უზრუნველყოს მარტივი კვლავწარმოება. ეკონომიურობა მით უფრო მაღალია, რაც უფრო ახლოსაა „კვლავწარმოების ფასი“ 1-თან, ანუ ერთმა ქალმა 1 გოგო მაინც უნდა გააჩინოს, რომ უზრუნველყოს დედათა თაობის მარტივი შენაცვლება [წულაძე მ., 2015: გვ. 240].

აჭარის მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის ეკონომიურობის დინამიკა (დიაგრამა 4) გვიჩვენებს, რომ 2005-2006 წლებში ეკონომიურობა ორჯერ შემცირდა 2000-2003 წლებთან შედარებით, რაც იმას ნიშნავს, რომ დედათა თაობის შენაცვლებისთვის ერთი ქალის მიერ ორჯერ მეტი გოგონას გაჩენა იყო საჭირო („მეტი დანახარჯები“), ხოლო 2014 წელს ეკონომიურობამ ყველაზე მაღალ ნიშნულს (30 %) მიაღწია. ამის შემდეგ კი ეს მაჩვენებელი შემცირდა, მაგრამ ის მაინც აღემატება მანამდე დაფიქსირებულ მაჩვენებლებს. აჭარის ბუნებრივი მოძრაობის ეკონომიურობის დონის ზრდადი ტენდენცია ნიშნავს, რომ დედათა თაობის შენაცვლებისთვის ერთ ქალს უფრო ნაკლების გოგოს გაჩენა უწევს წინა წლებთან შედარებით, თუმცა მისი მნიშვნელობა (1-ზე ნაკლები) მიუთითებს, რომ კვლავწარმოება მეტი ადამიანთბრუნვის ხარჯზე ხდება და არა ეფექტიანობის („ნაკლები დანახარჯების“) ხარჯზე.

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის ეკონომიურობა

დიაგრამა 4

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ შესრულებული გაანგარიშების მიხედვით

რეგიონში დემოგრაფიული პროცესების შესწავლისას მნიშვნელოვანია მოსახლეობის დაბერების დონის შესწავლა. დემოგრაფიული დაბერება გამოიხატება 60 წელს გადაცილებული მოსახლეობის წილის ზრდით მთლიან მოსახლეობაში, რაც აისახება შობადობის შემცირებაზე (რადგან მცირდება რეპროდუქციულ ქალთა კონტიგენტი (15-49 წწ.)), მოკვდავობის ზრდაზე, მოსახლეობის საშუალო ასაკის ზრდაზე, ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის შემცირებაზე [შელია, 2013,100].

საქართველოს მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგების მიხედვით, აჭარაში დაბერების კოეფიციენტი 2002 წლის 13,4 %-დან 2014 წელს 15,7 %-მდე გაიზარდა (იხ. ცხრილი 7).

მოსახლეობის ასაკობრივი განაწილება

ცხრილი 7

წელი	2002		2014	
	0-14	60+	0-14	60+
ასაკობრივი ჯგუფი	0-14	60+	0-14	60+
ორივე სქესი	24%	13,40%	19,70%	15,70%

ქალი	22,40%	15,30%	18%	18%
მამაკაცი	25,70%	11,40%	21,30%	13,10%

წყარო: ავტორის მიერ გაანგარიშებული მაჩვენებლები საქსტატის მონაცემების მიხედვით

დემოგრაფიული სიბერის დონის ე. როსეტ-ბოჟე-გარნიეს სკალის მიხედვით, აჭარა დაბერების საწყისი დონიდან გადავიდა დაბერების საშუალო დონეზე, რაზეც მთავარი გავლენა მოახდინა ემიგრაციამ - საშუალო ასაკის მოსახლეობის ქვეყნიდან გადინებამ სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესების მიზნით. თუმცა, დემოგრაფიული დაბერების მაჩვენებელი მცირეა საქართველოს სხვა რეგიონებისგან განსხვავებით, სადაც სახეზეა დაბერების მაღალი და ძალიან მაღალი დონეები [შელია, 2013: გვ. 69]. ასაკობრივი განაწილების მიხედვით, მამაკაცების წილი 60+ ასაკობრივი კატეგორიაში უფრო ნაკლებია, რაც მეტწილად გამოწვეულია ბიოლოგიური ფაქტორებით (მამაკაცთან შედარებით, ქალების სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა უფრო მეტია).

გაეროს სკალის მიხედვით, 65 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობის წილი რეგიონის მთლიან მოსახლეობაში (2014 წლის საყოველთაო აღწერის მონაცემებით) შეადგენს 11 %-ს, რაც აღემატება გაეროს დემოგრაფიული დაბერების ნიშნულს (7%). ეს იმას ნიშნავს, რომ აჭარაში სახეზეა დაბერებული მოსახლეობა, თუმცა საქართველოს სხვა რეგიონებისგან განსხვავებით, აჭარა დემოგრაფიული სიბერის ყველაზე დაბალი მაჩვენებლით გამოირჩევა. ამასთან, ეს მაჩვენებელი სასოფლო დასახლებებში (12,5 %) აღემატება საქალაქო დასახლებების მაჩვენებელს (9,7%), რაც ძირითადად შიდა მიგრაციული პროცესების შედეგია.

დასკვნა

აჭარის მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის დინამიკის შესწავლით გამოვლინდა მისი თავისებურებები რეგიონული ჭრილით. კერძოდ:

- აჭარაში რეგისტრირებული ქორწინებებისა და განქორწინებების მაჩვენებლების დინამიკის შესწავლამ აჩვენა, რომ ბოლო წლებში ადგილი აქვს ქორწინებათა რაოდენობის შემცირებას და განქორწინებათა რაოდენობის გაზრდას, რაც გამოწვეულია როგორც სოციალურ-კულტურული და ეკონომიკური ფაქტორებით, ასევე ქორწინების ასაკის გადავადებით. ეს ტენდენცია უარყოფითად აისახება შობადობაზე და გრძელვადიან პერსპექტივაში ის კიდევ უფრო გაამწვავებს დემოგრაფიულ ვითარებას აჭარაში.

- მთლიანად საქართველოში შემცირებული ბუნებრივი მატების ფონზე, სხვა რეგიონებთან შედარებით, აჭარა გამოირჩევა მაღალი ბუნებრივი მატებით, ანუ შობადობა ჭარბობს მოკვდავობას. თუმცა, 2014 წლიდან ადგილი აქვს ბუნებრივი მატების კლებად ტენდენციას, რაც განპირობებულია მრავალი ფაქტორით (ბიოლოგიური, სოციალურ-ეკონომიკური და ა. შ.). ბუნებრივი მატების ყველაზე მეტი შემცირება 2019 წელს, წინა წელთან შედარებით, დაფიქსირდა მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში, რაც გამოწვეულია ისეთი ფაქტორებით, როგორცაა სქესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურის ცვლილება, ეკომიგრაცია, სამუშაო ადგილების ნაკლებობა.

- ბუნებრივი მოძრაობის უკეთ შესაფასებლად გაანგარიშებული იქნა შობადობის, მოკვდავობის და ბუნებრივი მატების ზოგადი კოეფიციენტები, რამაც აჩვენა, რომ ბოლო წლებში ბუნებრივი მოძრაობის ზოგადი კოეფიციენტები უმნიშვნელოდ იცვლება და თითქმის სტაბილურია. საქართველოს სხვა რეგიონებისგან განსხვავებით, აჭარაში დეპოპულაცია არ შეინიშნება.

- მოსახლეობის კვლავწარმოების ერთ-ერთი ფაქტორი, როგორცაა დაბადებისას სქესთა თანაფარდობა, თანდათან მცირდება და მეტწილად ნორმალურს (105-107) უახლოვდება. ბუნებრივი მოძრაობის კიდევ ერთი მაჩვენებლის - გარდაცვალების დინამიკის შესწავლამ აჩვენა, რომ კლებადი დინამიკით ხასიათდება

ქალთა გარდაცვალება ფერტილობის ასაკში, რაც იძლევა დამაიმედებელ პროგნოზს სამომავლოდ, შობადობის რესურსის გაზრდის თვალსაზრისით.

- რეგიონში მოსახლეობის დაბერების დონის შესწავლამ აჩვენა, რომ დემოგრაფიული სიბერის დონის ე. როსეტ-ბოჟე-გარნიეს სკალის მიხედვით, აჭარა დაბერების საწყისი დონიდან გადავიდა საშუალო დონეზე, რაც ძირითადად გამოწვეულია შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის ქვეყნიდან გადინებით (გარე მიგრაცია) სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესების მიზნით. გაეროს სკალის მიხედვით, 65 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობის წილი რეგიონის მთლიან მოსახლეობაში (2014 წლის საყოველთაო აღწერის მონაცემებით) შეადგენს 11 %-ს, რაც აღემატება გაეროს დემოგრაფიული დაბერების ნიშნულს (7%). ეს იმას ნიშნავს, რომ აჭარაში სახეზეა დაბერებული მოსახლეობა, თუმცა, საქართველოს სხვა რეგიონებისგან განსხვავებით, აჭარა დემოგრაფიული სიბერის ყველაზე დაბალი მაჩვენებლით გამოირჩევა. ამასთან, ეს მაჩვენებელი სასოფლო დასახლებებში (12,5 %) აღემატება საქალაქო დასახლებების მაჩვენებელს (9,7%), რაც ძირითადად შიდა მიგრაციული პროცესების შედეგია.

მიუხედავად იმისა, რომ აჭარაში არსებული დემოგრაფიული მდგომარეობა უკეთესია მთლიანად საქართველოში არსებულ საერთო მდგომარეობასთან შედარებით, მაინც ვერ დავარქმევთ პოზიტიურს და დამაიმედებელს გრძელვადიან პერსპექტივაში, რადგანაც ადგილი აქვს ქორწინებათა რაოდენობის შემცირებას და განქორწინებათა რაოდენობის ზრდას, ბუნებრივი მატების კლებას, დემოგრაფიულ დაბერებას, ბუნებრივი მოძრაობის ეკონომიურობის დონის შემცირებას, რაც უდავოდ ყურადსაღებია და საჭიროებს მათი გამომწვევი მიზეზების აღმოფხვრას.

დასასრულ, წინამდებარე გამოკვლევების საფუძველზე, შეიძლება ითქვას, რომ აჭარის მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის თანამედროვე ტენდენციები, მთლიანობაში არასახარბიელოა, რაც მომავალში უარყოფითად აისახება რეგიონის როგორც დემოგრაფიულ, ასევე სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე. ამიტომ

აუცილებელია დროული და ადეკვატური დემოგრაფიული პოლიტიკის გატარება, რათა მომავალში თავიდან იქნეს აცილებული მწვავე დემოგრაფიული კრიზისი.

ლიტერატურა:

- გელაშვილი ს., შონია ზ., ქინქლაძე რ. (2013). *სოციალური სტატისტიკა* (ლექციების კურსის ელ. ვერსია). თბ., თსუ, 213 გვ. https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/socialuri%20statistika.pdf
- გელაშვილი ს., მინდორაშვილი მ., მაღრაძე ნ. (2019). „სტუდენტთა დემოგრაფიული ცოდნის დონე საქართველოში“. *ეკონომიკა და ბიზნესი*, ტომი XI, #4.
- თოთაძე ა. (2018). „საქართველოს დემოგრაფიული განვითარების პროგრამა“. თბ., გამომცემლობა „პრინტ ავენიუ“, 32 გვ.
- თოთაძე ა. (2012). „აჭარის მოსახლეობა“. თბ., გამომცემლობა „უნივერსალი“, 80 გვ.
- შელია მ. (2013). *ხანდაზმული მოსახლეობა საქართველოში (სოციალური და ეკონომიკური პრობლემები)*. თბ., გამომცემლობა „უნივერსალი“, 234 გვ. <https://iliauni.edu.ge/uploads/other/39/39713.pdf>
- ჩიქავა ლ. (2014). „საქართველოს მოსახლეობის აღწარმოების საერთო ტენდენციები და რეგიონული თავისებურებანი“. დემოგრაფიის და სოციოლოგიის პრობლემები, შრომების კრებული. თბ., ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი, გვ. 6-20 <https://iliauni.edu.ge/uploads/other/39/39642.pdf>
- ხმაღაძე მ. (2018). „მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობა პოსტსაბჭოთა საქართველოში“. https://www.researchgate.net/publication/335741456_mosakhleobis_bunibrivi_modzraoba_postsabchota_sakartveloshi
- წულაძე გ., სულაბერიძე ა. (2015). *დემოგრაფიის საფუძვლები*. თბ., ილიაუნი, 370 გვ. <https://iliauni.edu.ge/uploads/other/39/39658.pdf>
- წულაძე გ., სულაბერიძე ა. 2016. *საქართველოს რეგიონების დემოგრაფიული თავისებურებები*. თბ., ილიაუნი, 90 გვ. <https://iliauni.edu.ge/uploads/other/39/39663.pdf>

- საქსტატი. დემოგრაფიული ვითარება საქართველოში 2018. სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბ., 2019, 144 გვ. <https://www.geostat.ge/media/27214/demografiia-2018.pdf>
- საქსტატი. საქართველოს 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის ძირითადი შედეგები. თბ., 2018, 380 გვ. <https://www.geostat.ge/media/20679/2014-wlis-aRweris-ZiriTadi-Sedegebi.pdf>
- საქსტატი. რეგიონული სტატისტიკა.
- <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/93/regionuli-statistika>

References:

- Gelashvili S., Shonia Z., Kinkladze R. (2013). sotsialuri statistika [Social Statistics (electronic version of the lecture course). Tb., TSU, pp.213] (in Georgian.) https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/socialuri%20statistika.pdf
- Gelashvili S., Mindorashvili M., Magradze N. (2019). Studentta demografiული tsodnis done sakartveloshi. [Level of Student Demographic Knowledge in Georgia. *Economics and Business*, Vol. XI, # 4. Tbilisi, TSU] in Georgian.
- Totadze A. (2018). Sakartvelos demografiული ganvitarebis programa. [Demographic Development Program of Georgia. Tb., “Print Aveniუ”, pp. 32] in Georgian.
- Totadze A. (2012). Acharis mosaxleoba. [Population of Adjara. Tb., “Universali”, pp. 80] in Georgian.
- Shelia M. (2013). Khandazmulი mosakhleoba saqartveloshi (socialuri da ekonomikuri problemebi) [Older population in Georgia (social and economic problems). Tb., “Universali”, pp. 234] in Georgian. <https://iliauni.edu.ge/uploads/other/39/39713.pdf>
- Chiqava L. (2014). Sakartvelos mosakhleobis agwarmoebis saerto tendenciebi da regionuli taviseburebani. Demografiის da sociologiის problemebi, shromebis krebuli. [General trends and regional peculiarities of reproduction of the Georgian population. *Problems of Demography and Sociology*. Tb., Ilia State University Institute of Demography and Sociology, pp. 6-20] in Georgian. <https://iliauni.edu.ge/uploads/other/39/39642.pdf>
- Khmaladze M. (2018). Mosakhleobis bunebrivi modzraoba postsabchota sakartveloshi. [Natural Movement of the Population in Post-Soviet Georgia] in Georgian. https://www.researchgate.net/publication/335741456_mosakhleobis_bunebrivi_modzraoba_postsabchota_sakartveloshi
- Tsuladze G., Sulaberidze A. (2015). Demografiის safudzvebi. [Basics of Demography. Tb., “Iliauni”, pp. 370] in Georgian. <https://iliauni.edu.ge/uploads/other/39/39658.pdf>

- Tsuladze G., Sulaberidze A. (2016). Sakartvelos regionebis demografiuli taviseburebebi. [Demographic Peculiarities of the Regions of Georgia. Tb., "Iliani", pp. 90] in Georgian. <https://iliauni.edu.ge/uploads/other/39/39663.pdf>
- Geostat. Demografiuli vitareba sakartveloshi 2018. Statistikuri publikacia. [Demographic situation in Georgia - 2018, Tb., 2019, pp. 144] in Georgian. <https://www.geostat.ge/media/27214/demograpia-2018.pdf>
- Geostat. Sakartvelos 2014 wlis mosaxleobis sakoveltao agweris ziritadi shedegebi. [The main results of the 2014 census of Georgia. Tb., 2018, pp. 380] in Georgian. <https://www.geostat.ge/media/20679/2014-wlis-aRweris-ZiriTadi-Sedegebi.pdf>
- Geostat. Regionuli Statistika. [Regional Statistics] in Georgian. <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/93/regionuli-statistika>

Statistical Analysis of the Modern Trends in Natural Movement of Population of the Autonomous Republic of Adjara

Iamze Surmanidze,
Doctoral student of Batumi
Shota Rustaveli State University
Surmanidze.iamze@bsu.edu.ge

The socio-economic development of a country depends significantly on the demographic development of its regions. The aim of the presented paper is to study the peculiarities of demographic development of the Autonomous Republic of Adjara, the problem of population decline and aging, identify the demographic resource of the region, and the risks of demographic development in the region. In order to achieve this goal, the article examines the dynamics of the absolute and relative indicators of natural movement for the Autonomous Republic of Adjara, its peculiarities in the regional context and analyzed long-term development trends.

In particular, the study of the dynamics of marriages and divorces legally registered in Adjara showed that in the recent years there has been a decrease in the number of marriages and an increase in the number of divorces.

Against the background of reduced natural increase in Georgia as a whole, compared to other regions, Adjara is characterized by high natural increase, however, recently there is a

decreasing trend of natural increase. Another study of natural movement - the dynamics of mortality - has shown that the death toll of women of childbearing age is quite small and declining.

The study of demographic aging of the population in the region showed that Adjara has moved from the initial level of aging to the medium level, which is mainly caused by the outflow of the working age population from the country.

The discussion of these indicators showed that the natural movement trends of the population in Adjara, as well as in the whole country are unfavorable, which will have a negative impact on the demographic development of the region in the future. Therefore, in order to prevent a demographic crisis, it is necessary to pursue a timely and adequate demographic policy.

Keywords: *Reproduction, marriage, divorce, childbirth, natural increase, aging level.*

JEL Codes: *J10, J11, J12, J13*

პანდემიით შექმნილი გამოწვევები ღვინის ტურიზმში და მათი დაძლევის შესაძლებლობები რაჭის რეგიონში

ინეზა ვაწაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
მოწვეული ლექტორი
Ina.vatsadze@tsu.ge

ღვინის ტურიზმს საქართველოში განვითარების ინდუსტრიულ დონემდე თითქმის არ მიუღწევია. იგი ბოლო პერიოდამდე ვითარდებოდა საქმიანობის ახალი დარგისათვის დამახასიათებელი სიძნელების გარემოში, მაგრამ მიუხედავად ამისა,

ტურიზმის ერთ-ერთ ყველაზე პერსპექტიულ მიმართულებად ითვლებოდა. გამოვლინდა, რომ COVID-19-ით წარმოქმნილი ვითარება, ისე როგორც მთელ ეკონომიკაზე, ღვინის ტურიზმის განვითარებაზეც მძიმე გავლენას ახდენს. ეს ქმნის მისი თანამედროვე მდგომარეობის და მასზე მოქმედი ფაქტორების გამოკვლევის აუცილებლობას. სტატიაში, სპეციალური ლიტერატურის მიმოხილვის საფუძველზე, ნაჩვენებია ღვინის ტურიზმის მსოფლიო გამოცდილება და ხაზგასმულია მისი განვითარების პარადიგმა, რომლის მიხედვით ის წარმოადგენს მეურნეობის მნიშვნელოვან დარგს, რომელსაც ჰყავს მოტივირებული ტურისტული პროდუქტის მწარმოებელი და მომხმარებელი და, შესაბამისად აქვს საზოგადოებრივი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების პოტენციალი.

სტატიაში განხილულია რაჭის რეგიონში ღვინის ტურიზმის მდგომარეობა ავტორის მიერ განხორციელებული გამოკითხვის საფუძველზე მიღებული ინფორმაციის მიხედვით. ნაჩვენებია თუ როგორ იმოქმედა ღვინის ტურიზმის ბიზნესზე პანდემიით შექმნილმა ვითარებამ, როგორ შეიძლება განვითარდეს ღვინის ტურიზმი პანდემიის პერიოდში, რა ღონისძიებებით შეიძლება ღვინის ტურისტული ბიზნესის შენარჩუნება პოსტპანდემიური პერიოდის დადგომამდე.

მიღებული შედეგები შეიძლება გამოყენებული იქნეს პანდემიის პერიოდში ღვინის ტურიზმის წინაშე მდგომი გამოწვევების დაძლევის ღონისძიებათა შემუშავების დროს.

საკვანძო სიტყვები: ღვინის ტურიზმი, COVID-19, პანდემია, რაჭის რეგიონი

შესავალი

ღვინის ტურიზმი სხვა სექტორებს შორის ყველაზე წარმატებით ვითარდებოდა ბოლო პერიოდამდე მთელ მსოფლიოში. ის ტურისტული საქმიანობის სწრაფად მზარდ მიმართულებას წარმოადგენდა საქართველოშიც, რომლის პროდუქტს ჰყავდა მოტივირებული მომხმარებელი და მწარმოებელი. მიუხედავად იმისა, რომ ის ეკონომიკური აქტივობის ახალ დარგს წარმოადგენდა და

წარმატებით იდგამდა ფეხს, განვითარების ინდუსტრიული დონისათვის თითქმის არ მიუღწევია. ღვინის ტურიზმი ვითარდებოდა საქმიანობის ახალი დარგისათვის დამახასიათებელი სიძნელების გარემოში, მაგრამ ითვლებოდა ქართული ტურიზმის ერთ-ერთ ყველაზე პერსპექტიულ მიმართულებად. ქართული ტურიზმი კი ბოლო წლებში ქვეყნის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სექტორად ჩამოყალიბდა, რომელიც მშპ-ის 11,5%-ს აწარმოებდა. 2019 წელს საქართველოს ტურიზმის სფეროში დასაქმებული იყო 150 ათასი ადამიანი. 2020 წლის იანვარ-თებერვალში საერთაშორისო მოგზაურთა რიცხვი 10%-ით, ხოლო აქედან მიღებული შემოსავალი 6%-ით გაიზარდა (ტურიზმის ამოქმედების ანტიკრიზისული გეგმა, 2020) მაგრამ, კორონავირუსით გამოწვეულმა პანდემიამ ფაქტიობრივად რამდენიმე დღეში შეცვალა ქვეყნის ყოველდღიური ცხოვრება. პანდემიის დაწყების დღიდან აშკარად გამოჩნდა, რომ დარტყმის პირველ ხაზზე იყო ტურისტული ბიზნესი (გახარია გ. 2020). მართლაც, საქართველოს ტურიზმის ადმინისტრაციის მინაცემებით, 2020 წლის თებერვალში საერთაშორისო ტურისტთა რაოდენობა წინა წელთან შედარებით, უკვე 0,7% -ით შემცირდა. იმავე მარტის თვიდან – 62,3 %-ით, ხოლო აპრილში – 95,5%-ით შემცირდა საერთაშორისო მოგზაურთა ვიზიტები. COVID-19-ით გამოწვეული საფრთხეები, სახელმწიფო საზღვრების ჩაკეტვა, მოგზაურობის შეზღუდვა და „შინ დარჩენის“ აუცილებლობა ყველაზე ნეგატიურ გავლენას ტურიზმზე ახდენს (EPRC 2020).

იმის გამო, რომ კორონავირუსის წინააღმდეგ ბრძოლის ძირითად საშუალებას წარმოადგენს სოციალური (ფიზიკური) დისტანცირება, პირბადეების ტარება და ადამიანთა მობილობის შემცირება, უნდა დავასკვნათ, რომ პანდემია განსაკუთრებით მძიმე გავლენას მოახდენს ღვინის ტურიზმზე, რადგანაც ის მიეკუთვნება ისეთ სფეროს, სადაც საქმიანობის განხორციელება ფიზიკური დისტანცირებისა და მობილობის შემცირების პირობებში ძნელი მოსახერხებელი ან შეუძლებელია. საქმე ის არის, რომ ტურისტული აქტივობის პროცესისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს სტუმარ-მასპინძლის პირად ურთიერთობას. დადგენილია, რომ

ღვინის საწარმოს პერსონალთან პირადი ურთიერთობა წარმოადგენს ღვინის ტურისტული პროდუქტის უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს, რომელიც გადამწყვეტ როლს ასრულებს ღვინის ტურით მიღებული საერთო შთაბეჭდილების ჩამოყალიბებაში (Roberts L. Sparkc B. 2006).

ღვინის ტურისტული ბიზნესგარემო და შესაბამისად – ბიზნესი, სისტემატურად განიცდის რაოდენობრივ და თვისებრივ ცვლილებებს. ეს ცვლილებები, რომელთა ცოდნა აუცილებელია ღვინის ტურიზმის მენეჯმენტისათვის, განსაკუთრებული რელიეფურობით გამოვლინდა პანდემიის პირობებში, რაც განაპირობებს სტატიის ძირითადი მიზნის აქტუალურობას.

თემის აქტუალურობა დასტურდება იმითაც, რომ საქართველოს მთავრობის მიერ შემუშავებული ტურიზმის ამოქმედების ანტიკრიზისულ გეგმაში ღვინის ტურიზმი მიჩნეულია „ახალი მოთხოვნადი“ ტურისტული პროდუქტების წარმოების განვითარების ერთ-ერთ სახედ (ტურიზმის ამოქმედების ანტიკრიზისული გეგმა, 2020).

მოსაზრებები პანდემიის პირობებში ღვინის ტურიზმის შენარჩუნებისათვის

პირველი ფუნდამენტური პუბლიკაცია, რომელმაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ღვინის ტურიზმის კვლევის სფეროში, წარმოადგენს არია რამდენიმე ავტორის სტატიების კრებული, რომლის ზოგადი იდეაა მეღვინეობისა და ტურიზმის მჭიდრო კავშირის კონცეფცია. ეს კონცეფცია წარმოიშვა და გაფორმდა ახალი ტერმინის - „ღვინის ტურიზმის“ სახელით XX-XXI საუკუნეების მიჯნაზე. ღვინის ტურიზმი, დღეისათვის ყველაზე გავრცელებული განმარტების მიხედვით, არის ვიზიტორთა მიერ ვენახებისა და ღვინისადმი მიძღვნილ სანახაობებზე დასწრება, რომლის სამოტივაციო ფაქტორია ღვინის დეგუსტაცია და/ან რეგიონის მევენახეობა-მეღვინეობის თავისებურებების გაცნობა (Hall C.M., Macionis N. 1998). ღვინის ტურიზმს ხშირად განიხილავენ როგორც ეკონომიკის ძრავას, რომელსაც აქვს იმის პოტენციალი, რომ სარგებლობა მოუტანოს რეგიონულ და ადგილობრივ

დაინტერესებულ მხარეებს. იგი მეღვინეებს უქმნის ბაზრის გაფართოების შესაძლებლობას და, შესაბამისად, შემოსავლების გაზრდის, ხოლო სახელმწიფო ბიუჯეტს - გადასახადებით მიღებული შემოსავლებით შევსების შესაძლებლობას (Williams P.W., Graham K. 2006). საქმიანობის ეს სფერო მრავალი უცხოური ფერმერული მეურნეობისათვის შემოსავლის დამატებით წყაროდ გადაიქცა (Sparkc B. and Malady J. 2006). ტურიზმის განვითარების სტრატეგია, საერთაშორისო გამოცდილების მიხედვით, ღვინის ტურიზმს მიიჩნევს ტურიზმის რეგიონული განვითარების უმნიშვნელოვანეს მიმართულებად (Taylor R. 2006). ღვინის ტურიზმის მსოფლიო გამოცდილება აჩვენებს, რომ მისი განვითარების სტრატეგია ინტეგრირებული უნდა იყოს მეღვინეობის სტრატეგიასთან (Carlsen J. Chapters S., Fraser A. Alonso A. 2006).

ქვემოთ განვიხილავთ სპეციალისტთა მოსაზრებებს პანდემიის პირობებში ღვინის ტურიზმის შენარჩუნების შესახებ.

ღვინის ტურიზმის სფეროში 2020 წლის მნიშვნელოვანი ბიზნესმოვლენა იყო ოქტომბერში ჩატარებული 3-დღიანი ღვინის ტურიზმის საერთაშორისო ონლაინ-კონფერენცია (IWINETC). IWINETC წარმოადგენს პროფესიონალთა მიერ ორგანიზებულ მსოფლიო ღონისძიებას, რომელშიც მონაწილეობენ ტურისტულ სააგენტოებში, ღვინის წარმოებაში, სასტუმროს ბიზნესში, ტურიზმის საბჭოებსა და რეგიონულ მმართველობაში, ასოციაციებში, უნივერსიტეტებსა და ღვინის ტურიზმთან დაკავშირებულ სხვა ორგანიზაციებში დასაქმებული სპეციალისტები (IWINETC 2020). 2020 წლის კონფერენციის ლაიტმოტივს წარმოადგენდა ღვინის ტურიზმის სფეროში პანდემიით შექმნილი გამოწვევების ღონისძიების პრევენტაცია. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს კრიზისიდან თავის დაღწევის შესახებ სპეციალისტთა ოპტიმისტური ხედვები.

კონფერენციის ღონისძიებათა ორგანიზატორმა ენტონი სვიფტმა დასკვნით პლენარულ სხდომაზე გამოსვლისას აღნიშნა, რომ მიუხედავად ძნელი პერიოდისა, რომელშიც ვიმყოფებით, ღვინის ტურიზმის ინდუსტრია აშკარად აღმავლობის

გზაზეა. სვიფტის შეხედულებით, ნათელი მომავალი მოელის ყველას, ვისაც ესმის, რომ ღვინის ტურიზმი არის მდგრადი ბიზნესის შესაძლებლობა. ტურიზმის საერთაშორისო ორგანიზაციის წარმომადგენელმა ჯონათან გომეს პუანზონმა დაადასტურა სვიფტის ეს შეხედულება და აღნიშნა: ღვინის ტურიზმი და სოფლის ტურიზმი ტურიზმის უსაფრთხო სახეობებია, რომლებიც და წარმატებით განვითარდებიან ამ რთულ დროში (IWINETC 2020).

ტურიზმის ინდუსტრიის წარმატებული ბიზნესმენის – კრის ტორესის აზრით, როგორც კი შეზღუდვები მოიხსნება, ავიაბილეთებისა და განთავსების საშუალებების დაჯავშნის რაოდენობა გაიზრდება. იგი აღნიშნავს, რომ დღეს ადამიანები შინ არიან ჩაკეტილები, საჭიროა მათი გამხნეება და სასარგებლო კონტენტით უზრუნველყოფა, რაც დაეხმარებათ კრიზისის შემდგომი მოგზაურობების დაგეგმვაში. მისი შეხედულებით, ფიზიკური დისტანცირების საჭიროების გამო, ტურიზმის მომავალი გახდება მცირერიცხოვანი ჯგუფი. კრისის მონაცემებით 60 წელს გადაცილებულ ადამიანთა უმეტესობა მონაწილეობს ZOOM-შეკრებებში და გაცილებით უფრო ხშირად იყენებენ ამ ტექნოლოგიას, ვიდრე წინათ. ასაკოვანი ადამიანები სულ უფრო მეტ დროს ატარებენ ინტერნეტში. ამიტომ ახლა კარგი დროა მიზნობრივი აუდიტორიის შექმნისათვის (IWINETC 2020).

ტურიზმის მეორე წარმატებული ბიზნესმენი – პიტერ საიმი თვლის, რომ კვებისა და ტურიზმის კომპანიებს დიდი შესაძლებლობები აქვთ სხვა სექტორებთან თანამშრომლობისთვის, თუმცა მისი აზრით, პანდემიის გავლის შემდეგ ღვინის ტურიზმის თვიდან დაწყების დროს, გათვალისწინებული უნდა იქნეს, რომ ადრინდელი კლიენტები შეიძლება აღრ მობრუნდნენ, ხოლო უცხოელი კლიენტების მოზიდვა გაცილებით ძნელი იქნება მგზავრობის შეზღუდვების გამო. შესაძლებელია, საჭირო გახდეს ადგილობრივ კლიენტებზე ორიენტირება. იმისათვის, რომ განაახლონ საქმიანობა, კომპანიებმა უნდა გაარკვიონ თავიანთი ბიზნესის უზარალობისა და რენტაბელობის წერტილი. განახლებული კომპანიის საქმიანობის მოცულობა შემცირდება, რადგანაც შემცირდება მოგზაურობების

რაოდენობა, ხოლო ისინი, ვისაც მოგზაურობის შესაძლებლობა ექნებათ, იმოგზაურებენ მცირე ჯგუფებად. შეიძლება საჭირო გახდეს დამატებითი სატრანსპორტო საშუალება იმისათვის, რომ რაც შეიძლება ცოტა რაოდენობის ადამიანებმა იმგზავრონ ერთი ტრანსპორტით. გააქტიურდება ვირტუალური და ციფრული ტურები, რაც მოიცავს ღვინის დეგუსტაციას და სხვა ვირტუალურ ღონისძიებებს, რაც არც ისე მომგებიანი იქნება, მაგრამ მეტ შესაძლებლობას გაუჩენს ბიზნესს (IWINETC 2020).

უცხოელი ტურისტების ვიზიტების შეჩერების გამო სპეციალისტები დაინტერესდნენ იმის გარკვევით, მოხერხდება თუ არა ღვინის ტურიზმის გადარჩენა შიდა ტურიზმის გააქტიურებით. გამოკითხული იყო ექვსი საოჯახო მარნის მფლობელი. ორი მათგანი ფიქრობს, რომ ამჟამად შიდა ტურიზმის განვითარების გარდა სხვა ალტერნატივა არ არსებობს. ორი რესპონდენტის მიხედვით შიდა ტურიზმი გარე ტურიზმის საპირწონე ვერ იქნება, მაგრამ მას შეუძლია გარკვეული შეღავათის მოტანა. ერთი რესპონდენტი აღნიშნავს, რომ მისი ბიზნესი ძირითადად შიდა ტურიზმზეა აწყობილი და ფიქრობს, რომ ორი წლის განმავლობაში შეძლებს ბიზნესის შენარჩუნებას. ერთი მეღვინის აზრით, ქართველ მეღვინეებს მოუწევთ საქმიანობის გაყინვა ან ახალი მომხმარებლის მოზიდვა – ადგილობრივი მომხმარებლის დაინტერესება ან ღვინის ექსპორტის გატანა, რაც დიდ სირთულეებთან არის დაკავშირებული. მათი აზრით, 2021 წლის შემოდგომის ბოლომდე უცხოელი ტურისტების სტუმრობის მნიშვნელოვანი ზრდა მოსალოდნელი არ არის და ყველაზე რთული პერიოდი მცირე მარნებისათვის იქნება (სეფისკვერაძე ლ. 2020)

2020 წლიდან „საქართველოს ღვინის კლუბი“, „USAID“-ის ეკონომიკური ურთიერთობის პროგრამის ფინანსური მხარდაჭერით, ახორციელებს „ღვინის სოფლის“ პროექტს, რომელიც ითვალისწინებს იმერეთისა და რაჭა-ლეჩხუმის მცირე მარნების დახმარებას. ამ დახმარების ეფექტიანი განხორციელებისათვის საჭირო შერჩეული ობიექტების ღვინის ტურისტული პოტენციალის წინასწარი

გაცნობა და შეფასება, შეასრულა პროექტის სამუშაო ჯგუფმა. ამ ჯგუფის მიერ მიღებული დაკვირვების შედეგები მოწმობს, რომ საქართველოს რეგიონებში ბევრ მეღვინეს აქვს მაღალხარისხოვანი ღვინო, მაგრამ არ აქვს ელემენტარული სადეგუსტაციო სივრცე, სტუმრების მოსასვენებელი ოთახები, კომფორტული სველი წერტილები, საღვინე ჭურჭელი, პერსონალის ტურისტული კუთხით გამოცდილება. „ღვინის კლუბის“ დამფუძნებლის მ. ხარბედიას აზრით, COVID-19-მა აჩვენა რეგიონების მნიშვნელოვანი ხარვეზები: მარნებს აკლია ტურისტის მიღების გამოცდილება, მომსახურების, ღვინის ხარისხის, ჰიგიენის პირობების შესაბამისობა დადგენილ მოთხოვნებთან. რეგიონებს იშვიათად სტუმრობენ ადგილობრივი ვიზიტორები. მევენახეობა-მეღვინეობის ექსპერტის გ. ბარისაშვილის შეხედულებით, სხვა პრობლემათა შორის ამ რეგიონებში აშკარაა მევენახეობა-მეღვინეობის და ღვინის ტურიზმის ცოდნის დეფიციტი. მეღვინე ვ. შიუკაშვილის მიხედვით, ამ რეგიონებში ღვინის ტურიზმის განვითარების ფუნდამენტად უნდა იქცეს ღვინის დაყენების ადგილობრივი მეთოდები, სტუმარ-მასპინძლობის ხაზგასმული ტრადიცია, წარმატებული კულინარია და ძველი სახლები, რაც ტურისტებს სასიამოვნო დასვენების პირობებს უქმნის. ექსკურსიამძღოლის ზ.წიკლაურის აზრით, ბოლო თვეების მოვლენებიდან გამომდინარე, დიდი მნიშვნელობა შეიძინა შიდა ტურიზმმა (სეფისკვერაძე ლ. 2020). „ღვინის სოფლის“ პროექტი ითვალისწინებს ამ პრობლემების გადალახვას. ამ პროექტში უკვე ჩაერთო ღვინის ტურისტული ბიზნესის რამდენიმე მფლობელი რაჭის სოფლებიდან-ბუგეულიდან, ჭრებალოდან და ჟოშხიდან, რომლებსაც დაგეგმილი აქვთ ღვინის დეგუსტაციისა და სხვა ტურისტული მომსახურების ხარისხის ამაღლების მიზნით მარნების კეთილმოწყობა (სეფისკვერაძე ლ. 2020).

პროფ. პ. ჩაგანავას შეხედულებით, საქართველოს ხელისუფლების კრიზისმენეჯმენტმა გაამართლა, მაგრამ პანდემისათან დაკავშირებით სახლში ჩაკეტვა არ არის გამოსავალი...რეკომენდაციების გათვალისწინებით მოგზაურობები მაინც აღდგება, რადგან ადამიანის მოთხოვნილებას - იმოგზაუროს ყველაზე

ხიფათიან და რისკის შემცველ პერიოდშიც კი, წინ ვერაფერი აღუდგება (ცეცხლაძე ი. 2020)

გაეროს მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციის გენერალური მდივნის ზურაბ პოლოლიკაშვილის შეფასებით, იმედის მომცემია ევროკავშირის მიერ 2020 წლის მათში შემუშავებული ტურიზმის განახლების ღონისძიებათა გეგმა. მოგზაურობის შეზღუდვების გაუქმება ჯერ ქვეყნის შიგნით, შემდეგ კი საერთაშორისო ფარგლებში, რასაც ეს გეგმა ითვალისწინებს, შესაძლებელს გახდის მრავალი სოციალური თუ ეკონომიკური სარგებლის მიღებას არამხოლოდ ევროპაში, არამედ აგრეთვე მთელ მსოფლიოში. ყველა რგოლში, მგზავრობის, ღამისთევის, კვების და დასვენების სფეროებში უფრო უსაფრთხო და სანდო გახდება ტურისტული მომსახურება. ნდობა კი ჩვენი დღევანდელი ცხოვრების „ახალი ნორმების“ ახალი ვალუტაა. თუ ადამიანები ენდობიან თავიანთ მთავრობებს და ტურისტულ სექტორს უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში, ისინი ხვალვე დაიწყებენ მოგზაურობას (UNWTO 2020). ტურიზმის გლობალური კრიზისის კომიტეტის განცხადების მიხედვით (2020 წლის დეკემბერი), მოგზაურები არ უნდა განვიხილოთ, როგორც მაღალი რისკის მატარებელი ჯგუფები (Global Tourism Crisis Committee 2020).

როგორც ამ მიმოხილვით ირკვევა, ღვინის ტურიზმი, კორონალური ვირუსის პანდემიით შექმნილი ვითრების გამო, დღეს არასახარბიელო მდგომარეობაშია. ამ შეფასების და მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ სპეციალისტთა მოსაზრებები არაერთგვაროვანია. ხშირად გაუმჯობესების ღონისძიებები მხოლოდ სასურველობის ხასიათს ატარებენ. აქედან გამომდინარე, ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს პანდემიის პერიოდში ღვინის ტურიზმის მდგომარეობის შესახებ ინფორმაციული ბანკის გამდიდრება ქვეყნის ცალკეული რეგიონების მიხედვით.

კვლევის მეთოდი და შედეგები

კვლევის ძირითადი მიზნის შესაბამისად საჭირო იყო რაჭის რეგიონის მიხედვით ინფორმაციის შეგროვება იმის შესახებ, თუ როგორ იმოქმედა ღვინის ტურიზმის ბიზნესზე პანდემიით შექმნილმა ვითარებამ, როგორ შეიძლება განვითარდეს ღვინის ტურიზმი პანდემიის პერიოდში, რა ღონისძიებებით შეიძლება ღვინის ტურისტული ბიზნესის შენარჩუნება პოსტპანდემიური პერიოდის დადგომამდე.

გამოყენებული იყო რაოდენობრივი კვლევის გავრცელებული მეთოდი-მასობრივი გამოკითხვა, რაც ხორციელდებოდა რეგიონში ღვინის ტურისტული პროდუქტის მწარმოებელთა სატელეფონო ინტერვიუს საშუალებით. ეს მეთოდი ფართოდ არის გავრცელებული ღვინის ტურიზმის კვლევის სფეროში (Taylor R. 2006)

რესპონდენტები შეირჩა მუნიციპალიტეტების ტურისტული ცენტრების საინფორმაციო სამსახურის მონაცემების საფუძველზე. დამუშავებული იქნა გამოკვლევის ინსტრუმენტი-სტრუქტურირებული კითხვარი.

გამოსაკვლევ პერიოდად ავიღეთ პანდემიის პირველი წელი (2020წელი). ამ პერიოდში ღვინის ტურიზმის მდგომარეობის შესადარ პერიოდად აღებული იყო პანდემიის წინა უახლესი პერიოდი (2019 წ). შესადარებ პერიოდში რაჭის რეგიონში ღვინის ტურიზმის მდგომარეობა შესწავლილი იქნა ჩვენ მიერ ადრე ჩატარებული კვლევით, რაც განხორციელდა რაჭაში სოფლის ტურიზმის რესურსული პოტენციალის გამოყენების პრიორიტეტული მიმართულებების დადგენასთან დაკავშირებით (ვაწაძე ი. 2020).

2019 წლის იანვარ-თებერვალში, რაჭის ტურისტული პროდუქტებისადმი ვიზიტორთა პრეფერენციული დამოკიდებულების გარკვევისათვის ჩატარებულმა გამოკითხვებმა აჩვენა ტურისტთა საკმაოდ დიდი ნაწილის (23,6%) დაინტერესება ღვინის დეგუსტაციით, რაც ღვინის ტურიზმის მდგომარეობის სპეციალური გამოკვლევის სტიმული გახდა (ვაწაძე ი. 2020).

ამბროლაურის ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრის მონაცემებით გაირკვა, რომ ამ პერიოდისათვის რაჭაში ფუნქციონირებდა 17 ღვინის საწარმო, რომლებიც ღვინის ტურისტულ ბიზნესს ეწეოდნენ. გამოკითხული იყო 17-ვე მარნის მფლობელი. ღვინის ტურისტული ბიზნესის სფეროში საქმიანობის გამოცდილების (ხანგრძლივობის) გარკვევით აღმოჩნდა, რომ: ორ წლამდე გამოცდილება აქვს 8 მეწარმეს (47, 1%), 3 წლიდან ხუთ წლამდე გამოცდილებისაა 6 მეწარმე (35,3%), 6 წელი და მეტის გამოცდილების მქონეა 3 მეწარმე (17, 6%)

ამ მონაცემებით დასტურდება, რომ ღვინის ტურისტული ბიზნესი რაჭაში სამეურნეო საქმიანობის ახალი მიმართულებაა. გაირკვა, რომ ღვინის დეგუსტაციის გარდა ყველა საწარმოს შეუძლია ტურისტული მომსახურების ისეთი ფორმების შეთავაზება, როგორცაა მარნის დათვალიერება და რთველში მონაწილეობა. გარდა ამისა, სხვადასხვა მარანი ეწევა სხვა სახის მომსახურებასაც: ტურისტთა დაბინავებას - 6 მარანი (35,3%), კვებით მომსახურებას - 8 მარანი (47%).

ტურისტების ძირითადი ნაწილი საქართველოს მოქალაქეები იყვნენ. სტუმრობდნენ აგრეთვე ყოფილი საბჭოთ კავშირის და მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნიდან. ღვინის ტურის ხანგრძლივობა შეადგენდა ერთ დღე-ღამეს. ერთი ტურისტი ხარჯავდა საშუალოდ 50-დან 100 ლარამდე, (2020 წელს კი – 50 ლარამდე). ქვემოთ მოყვანილი ცხრილი აჩვენებს ვიზიტორთა რაოდენობის დინამიკას 2019-2020 წლებში რაჭის ღვინის მარნებში.

ვიზიტორთა რაოდენობის დინამიკა 2019-2020 წლებში

ტურისტთ რაოდენობა წელიწადში	მასპინძელი მარნების რაოდენობა	
	2019	2020
50-მდე	2	6
50-დან 100-მდე	7	-
100-დან 200-მდე	5	2
200-ზე მეტი	3	1

ცხრილის მონაცემებით დასტურდება ორი მნიშვნელოვანი ვითრება: ჯერ ერთი, ყველა მარანი ერთნაირი წარმატებით არ იყენებს მასპინძლობის შესაძლებლობას და მეორეც, 2020 წელს შემცირდა ვიზიტორთ რაოდენობა წინა წელთან შედარებით.

11 რესპონდენტი აცხადებს, რომ პანდემიით შექმნილმა ვითარებამ მათ ბიზნესზე ძალიან ცუდად იმოქმედა, 5 ბიზნესმენი აღნიშნავს, რომ საქმიანობაზე პანდემიამ ცუდად იმოქმედა – გაუნახევრდათ შემოსავალი.

10 რესპონდენტი მიიჩნევს, რომ შექმნილი სიტუაციის ძირითადი მიზეზია საზღვრების ჩაკეტვა, ხოლო ორი რესპონდენტის მიხედვით – მთვარი ხელშემშლელი ფაქტორია მთვრობის მიერ შემოღებული ეპიდრეგულაციები.

კითხვებზე, თუ როგორია ბიზნესმენტა მოლოდინი და აქვთ თუ არა არსებულ სიტუაციასთან ბიზნესის ადაპტირების რაიმე გეგმა, პასუხები ასეთი იყო: 11 ბიზნესმენი აცხადებს, რომ ცდილობენ შეინარჩუნონ ბიზნესი ღვინის გაყიდვების დივერსიფიცირებით, ხოლო 6 ბიზნესმენს არავითარი გეგმა არ გააჩნია.

საინტერესოა ბიზნესმენტა დამოკიდებულება შიდა ტურიზმისადმი. ყველა მათგანი ფიქრობს, რომ ღვინის ტურიზმის გადარჩენა შეიძლება შიდა ტურიზმის გააქტიურებით.

ტურიზმის მხარდამჭერ სახელმწიფო ანტიკრიზისულ გეგმასთან დაკავშირებით კი ბიზნესმენები სხვადასხვაგვარ დამოკიდებულებას ამჟღავნებენ: 4 მათგანი თვლის, რომ ანტიკრიზისული გეგმა ვერ უზრუნველყოფს ღვინის ტურიზმის შენარჩუნებას 2020 წლის დონემდე. კიდევ 4 ბიზნესმენის აზრით, ანტიკრიზისული გეგმა ეფექტიანი იქნება მხოლოდ ღვინის ტურიზმის შედარებით დიდი ფირმებისათვის, ხოლო 8 ბიზნესმენს არა აქვს საკუთარი მოსაზრება ამ საკითხისადმი.

კითხვაზე – შეუწყობს თუ არა ხელს ღვინის ტურიზმის განვითარებას პროექტი – „აღმოაჩინე ის, რაც შენია - იმოგზაურე საქართველოში“, ასეთი პასუხები მივიღეთ: 7-მა რესპონდენტმა არ იცის თუ რა პროექტია ეს, ხოლო 9 რესპონდენტი

თვლის, რომ პროექტი ხელს შეუწყობს ღვინის შიდა ტურიზმის განვითარებას მხოლოდ პოსტპანდემიურ პერიოდში.

ყველა რესპონდენტი აღნიშნავს, რომ ღვინის ტურის განხორციელების დროს ტურისტთა მიერ ღვინის შეძენის მოცულობა არსებითად შემცირდა, ასევე, ყველა რესპონდენტს მიაჩნია, რომ მეღვინეობისა და ტურიზმის მჭიდრო კავშირის გარეშე ღვინის წარმოება არსებითად შემცირდება.

გამოკითხულთა უმეტესება - 12 რესპონდენტი (75%) თვლის, რომ პანდემიის პერიოდში რესურსები ძირითადად გამოყენებული უნდა იყოს ღვინის წარმოების შენარჩუნებაზე. 2 რესპონდენტის მიხედვით რესურსები თანაბრად უნდა განაწილდეს ღვინის წარმოებასა და ტურიზმის გააქტიურებაზე. 2 რესპონდენტის შეხედულებით მთელი რესურსები მიმართული უნდა იყოს ღვინის შიდა ტურიზმის განვითარებაზე.

რესპონდენტთა უმეტესობის (87,5%) აზრით, პანდემიის პერიოდში ღვინის ტურიზმისათვის მხარდაჭერა უნდა გააქტიურდეს ღვინის გაყიდვების ორგანიზების ხელშეწყობით. ამასთან, უმეტესობა (68,7%), თვლის, რომ ღვინის გაყიდვების ორგანიზაციისათვის სახელმწიფო მხარდაჭერა ნიშნავს ღვინის პოპულარიზაციის ხელშეწყობას, 23,5% მიიჩნევს, რომ მნიშვნელოვანი მხარდაჭერა იქნება მალზიებში ადგილების გამოყოფა.

რესპონდენტთა უმეტესობა (81,3%) ფიქრობს, რომ პანდემიის დროს შეზღუდული ფინანსური შესაძლებლობების პირობებში უმჯობესი იქნებოდა ხელთ არსებული ფინანსების მოხმარება ტურისტთა მიღებისა და მომსახურებისათვის საჭირო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებისათვის. 17,3% ფიქრობს, რომ ფულად სახსრებს გამოიყენებდა ღვინის წარმოების ტექნოლოგიური მოწყობილობების შესაძენად.

დასკვნა

როგორც გაირკვა, გამოკითხულთა უმეტესობის აზრით, მათ ბიზნესზე ძალიან ცუდად იმოქმედა პანდემიამ - მინიმუმამდე შეუმცირდათ შემოსავალი.

რესპონდენტთა უმეტესობა (88,2%) თვლის, რომ შექმნილი სიტუაციის ძირითადი მიზეზია სახელმწიფო საზღვრების ჩაკეტვა. არაერთგვაროვანია ასევე რესპონდენტთა შეხედულებები ანტიკრიზისული გეგმის ეფექტიანობის შესახებ: ნაწილი მიიჩნევს, რომ ანტიკრიზისული გეგმა ეფექტიანი იქნება მხოლოდ დიდი ფორმებისათვის, ხოლო ნაწილი თვლის, რომ ამ გეგმით ვერ მოხერხდება ღვინის ტურიზმის შენარჩუნება 2020 წლის დონემდე. რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ საგრძნობლად შემცირდა ტურის დროს სტუმართა მიერ ღვინის შეძენის რაოდენობა, ასევე ყველა მათგანს მიაჩნია, რომ მეღვინეობისა და ტურიზმის მჭიდრო კავშირის გარეშე ღვინის წარმოება არსებითად შემცირდება.

ზემოთ აღნიშნეთ კრიზისიდან თავის დაღწევის შესახებ სპეციალისტთა ოპტიმისტური ხედვები. ასეთივე ტენდენცია შეიმჩნევა ჩვენი გამოკითხვითაც. გამოკითხული რესპონდენტები ამ პერიოდს აქტიურად იყენებენ მარნის ინფრასტრუქტურის გასაუმჯობესებლად, სხვადასხვა არხის საშუალებით ცდილობენ ღვინის გაყიდვების დივერსიფიცირებას.

ჩვენი აზრით, გამოსავალი უნდა ვეძებოთ ღვინის შიდა ტურიზმის განვითარებაში.

- პანდემიის პერიოდში შიდა ტურიზმის გააქტიურებით შეიძლება მოხერხდეს როგორც მთლიანად ტურისტული სექტორის, ასევე, კონკრეტულად ღვინის ტურისტული ბიზნესის გადარჩენა;
- პანდემიის პერიოდში რესურსები ძირითადად მიმართული უნდა იყოს ღვინის წარმოების ხელშეწყობაზე. ტურისტული საქმიანობა უპირატესად ღვინის გაყიდვების დივერსიფიცირებით უნდა შენარჩუნდეს. მართალია ღვინო მალფუჭებადი პროდუქტი არ არის და მეღვინეს შეუძლია შეინახოს და ამით მისი ხარისხი კიდევ გააუმჯობესოს, მაგრამ მაშინ მას სამეურნეო ციკლის შესანარჩუნებლად მოუწევს ფინანსური რესურსების მოძიება და ამაში დასჭირდება სახელმწიფოს მხარდაჭერა;

- სახელმწიფომ უფრო ქმედითი ნაბიჯები უნდა გადადგას მცირე მარნების დასახმარებლად: სასწრაფოდ უნდა შეიქმნას სპეციალური ჯგუფი (რომელიც დაკომპლექტდება როგორც სახელმწიფო სტრუქტურების და სამეცნიერო წრეების წარმომადგენლებისგან, ასევე მეღვინეებისა და მცირე მეწარმეებისაგან), რომელიც შეიმუშავებს ამ მიმე მდგომარეობიდან ღვინის ტურიზმის გამოყვანის როგორც გრძელვადიან, ასევე მოკლევადიან სტრატეგიას. როგორც ვნახეთ, რაჭაში მცირე მარნების ნახევარი თითქმის გაჩერებულია და ფაქტობრივად ნულიდან უნდა დაიწყოს საქმე;
- უნდა შეიქმნას მცირე მარნებზე მორგებული გრძელვადიანი ფინანსირების პროგრამები;
- მცირე მარნების მფლობელთათვის უნდა დაიწყოს საგანმანათლებლო პროექტები, რომლის მიზანიც ტურიზმის სფეროში მაღალპროფესიონალი კადრების გადამზადება იქნება;
- საბანკო სექტორი უნდა დაეხმაროს მცირე და საშუალო მარნებს დაბალპროცენტიანი სესხების აღებაში და ასევე მოქმედი სესხების სუბსიდირებასა და რესტრუქტურზაციაში (მინიმუმ ერთი წლით გადაუვადონ გადასახადი);
- მცირე მარნების ცნობადობის გაზრდის მიზნით, ეფექტური იქნება შეიქმნას ერთიანი ელექტრონული პლატფორმა, სადაც განთავსდება როგორც ინფორმაცია, ასევე ვიდეომიმოხილვეები მარნების შესახებ. ეს იქნება კარგი რეკლამა და საშუალებას მისცემს მარნებს მიიზიდონ მომხმარებლები და სხვადასხვა ქვეყნის იმპორტიორი კომპანიები.

თვალი უნდა გავუსწოროთ რეალობას და გავაცნობიეროთ, რომ წინ რთული პერიოდი გველოდება და სავარაუდოდ დიდი რაოდენობით უცხოელი ტურისტების ნაკადებს არ უნდა ველოდოთ. ამიტომ, ამ ეტაპზე მეღვინეებმა მთელი ძალისხმევა ადგილობრივი მომხმარებლის ინტერესის და ცნობიერების გასაზრდელად უნდა მიმართონ. ეს სამომავლო გათვლებს უფრო ზუსტს გახდის და

იმედგაცრუებაც ნაკლები იქნება. რასაკვირველია, შიდა ტურიზმი ვერ გახდება საერთაშორისო ტურიზმის საპირწონე, მაგრამ ადგილობრივ მცირე მარნებს გარკვეულ შეღავათს მაინც მოუტანს და შემდეგისათვის სხვა პერსპექტივაც გამოჩნდება.

ლიტერატურა:

- ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრი EPRC (2020). ეკონომიკური შდეგები მსოფლიოსა და საქართველოში <https://eprc.ge/uploads/brosh/COVID>
- ვაწაძე ი. (2020) სადისერტაციო ნაშრომი „სოფლის ტურიზმის რესურსული პოტენციალის გამოყენების პრიორიტეტული მიმართულებები რაჭაში“.
- საქართველოს ადმინისტრაციის პრესსამსახური (2020). გახარია გ. ანტიკრიზისული ეკონომიკური გეგმის წარდგენა. <https://civil.ge/ka/archives/>
- სეფისკვერაძე ლ. (2020) „გამოსავალი შიდა ტურიზმის განვითარებაა“ <http://vinoge.com/degustacia/pandemia-qarTuli-Rvinis-turizmis-winaaRmdeg>
- სეფისკვერაძე ლ. (2020) „ღვინის სოფლიდან დანახული პრობლემები“
 - <http://vinoge.com/mevenaxeoba/Rvinis-turizmis-potenciali-raWa-leCxumsa-da-imereTSi>
- სეფისკვერაძე ლ. (2020) „14 ოჯახური მარანი „ღვინის სოფლიდან““ <http://vinoge.com/degustacia/gaicaniT-14-ojaxuri-marani-Rvinis-soflidan>
- ტურიზმის ამოქმედების ანტიკრიზისული გეგმა (2020) http://gov.ge/files/288_76050_775262_final_Tourismpresentation.pdf
- ცეცხლაძე ი. „რა სუსტი მხარეები აქვს ქართულ ტურიზმს? (2020) <http://gazetiajara.ge/2020/09/07/>
- Carlsen J. Chapters S. (2006) Introduction. Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters. pp.1-13
- Fraser A. Alonso A. Do Tourism and Wine Always Fit Together? A Consideration of Business Motivations (2006) Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters pp. 19-26
- Fraser A. Alonso A. Wine Tourism and Sustainable Development in Regional Australia (2006) Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters. pp.59-66
- Hall C.M. Macionis N. (1998) Wine tourism in Australia and New Zealand. pp. 267–298.
- Hall C.M. Longo A.M. Mitchell R. Johnson, G. (2000) Wine tourism in New Zealand. pp. 150–176.

- Roberts L. Sparkc B. Enhancing the Wine Tourism Experience: the Customers' Viewpoint (2006) Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters. pp.47-55
- Sparkc B. Malady J. Emerging Wine Tourism Regions: Lessons for Development [2006]. Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters . p.67-79
- Statement by the Global Tourism Crisis Committee (2020).
 - <https://www.unwto.org/news/global-tourism-crisis-committee-messaging>.
- Taylor R. Wine Festivals and Tourism: Developing a Longitudinal Approach to Festival Evaluation (2006). Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters p.179-195
- Williams P.W. Graham K. Mathias L. Land Use Policy and Wine Tourism Development in North America's Pacific Northwest (2006) Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters. pp.27-46
- <https://www.iwinetc.com/news/wine-tourism-battle-plans-for-covid-19-revealed-at-iwinetc-virtual-2020/>
- <https://www.unwto.org/news/covid-19-may-statement-unwto-secretary-general>

- **References:**

- EPRC (2020). ekonomikuri shedegebi msoplisa da sakartveloshi [Economic Policy Research Center Economic Consequences in the World and in Georgia.] In Georgian. <https://eprc.ge/uploads/brosh/COVID>
- Vatsadze I. (2020) „soplis turizmis resursuli potentsialis gamoqenebis prioritetuli mimartulebebi rachashi“. [Dissertation „Priority Trends in Usage of Potential for Rural Tourism Resource in Racha“.] In Georgian
- Gakharia g. (2020). antikrizisuli ekonomikuri gegmis tsardgena. [Presentation of Anti-Crisis Economic Plan. Press Service of the Administration of Georgia.] In Georgian. <https://civil.ge/ka/archives/348421>.]
- Sefiskveradze L. (2020) „gamosavali shida turizmis ganvitarebaa“ [“The Solution is the Development of “Domestic Tourism.”] In Georgian
 - <http://vinoge.com/degustacia/pandemia-qarTuli-Rvinis-turizmis-winaaRmdeg>
- Sepiskveradze L. (2020) „ghvinis soplidan danakhuli problemebi“ [“Problems Seen from the Wine Village”.] In Georgian
 - <http://vinoge.com/mevenaxeoba/Rvinis-turizmis-potenciali-raWa-leCxumsa-da-imereTSi>

- 5. Sepiskveradze L. (2020) „14 ojakhuri marani „ghvinis soflidan“ [“14 Family Cellars from the Wine Village”.] In Georgian
 - <http://vinoge.com/degustacia/gaicaniT-14-ojaxuri-marani-Rvinis-soflidan>
- Anti-crisis plan for tourism (2020)
 - http://gov.ge/files/288_76050_775262_final_Tourismpresentation.pdf
- Tsetskhladze I. (2020) "What Are the Weaknesses of Georgian Tourism?"
 - <http://gazetiajara.ge/2020/09/07/>
- Carlsen J. Charters S. (2006) Introduction. Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters. pp.1-13
- Fraser A. Alonso A. Do Tourism and Wine Always Fit Together? A Consideration of Business Motivations (2006) Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters pp. 19-26
- Fraser A. Alonso A. Wine Tourism and Sustainable Development in Regional Australia (2006) Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters. pp.59-66
- Hall C.M. Macionis N. (1998) Wine tourism in Australia and New Zealand. pp. 267–298.
- Hall C.M. Longo A.M. Mitchell R. Johnson, G. (2000) Wine tourism in New Zealand. pp. 150–176.
- Roberts L. Sparkc B. Enhancing the Wine Tourism Experience: the Customers’ Viewpoint (2006) Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters. pp.47-55
- Sparkc B. Malady J. Emerging Wine Tourism Regions: Lessons for Development [2006)]. Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters . p.67-79
- Statement by the Global Tourism Crisis Committee (2020).
 - <https://www.unwto.org/news/global-tourism-crisis-committee-messaging>.
- Taylor R. Wine Festivals and Tourism: Developing a Longitudinal Approach to Festival Evaluation (2006). Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters p.179-195
- Williams P.W. Graham K. Mathias L. Land Use Policy and Wine Tourism Development in North America’s Pacific Northwest (2006) Global Wine Tourism: Research, Management and Marketing Edited by Jack Carlsen and Stephen Charters. pp.27-46
- <https://www.iwinetc.com/news/wine-tourism-battle-plans-for-covid-19-revealed-at-iwinetc-virtual-2020/>
- <https://www.unwto.org/news/covid-19-may-statement-unwto-secretary-general>

Challenges Created by the Pandemic in Wine Tourism and Opportunities to Overcome Them in the Region of Racha.

Ineza Vatsadze

Guest lecturer of Ivane Javakhishvili

Tbilisi State University

Ina.vatsadze@tsu.ge

Tourism has been one of the most important sectors of our country's economy in recent years, but from the first day of the coronavirus pandemic it has serious challenges.

It is therefore important to develop measures to respond to the economic threats posed by the pandemic. It is necessary to determine the factual situation which will help to develop rational recommendations. Based on a review of the special literature, the article discusses the challenges posed by the pandemic in the field of wine tourism and the measures to be taken to address them, based on the views of various experts in the field.

According to the survey conducted by the author, the article discusses the state of wine tourism in the Racha region, which shows that by 2020, tourist visits to Racha have significantly decreased, compared to 2019.

All respondents think that saving the wine tourism business during the pandemic is convenient by activating domestic tourism. Most of the respondents noted that their income has been reduced to a minimum. Most of the businessmen hope to maintain tourism activities mainly by diversifying wine sales. The report notes that by activating domestic tourism during the pandemic, it is possible to save both the tourism sector and the wine tourism business, in particular. .

The state should take more effective steps to assist small wineries, establish long-term financing programs tailored to small wineries, the banking sector should assist small and medium wineries with low-interest loans, and subsidize and restructure existing loans.

Small winery owners should start educational projects and to raise their awareness it will be effective to create a unified electronic platform where information as well as video reviews about wineries will be posted. This will be a good advertisement and will allow the wineries to attract customers and importing companies from different countries.

Keywords: *Wine tourism, COVID-19, pandemic, Racha Region*

ინფორმაცია ახალი წიგნის შესახებ

Information About New Books

ვლადიმერ პაპავა – "ევროპელად გახდომა: საქართველოს გამოწვევები ოცდამეერთე საუკუნეში".

https://www.amazon.com/gp/product/1663207623?ref=em_lp_0_im&ref_pe=2313400_5657_53830

აშშ-ში გამოვიდა პროფესორ *ვლადიმერ პაპავას* მორიგი წიგნი: "ევროპელად გახდომა: საქართველოს გამოწვევები ოცდამეერთე საუკუნეში". ეს წიგნი ბოლო 15 წლის განმავლობაში გამოცემული ელექტრონული სტატიების კრებულია. ისინი ეძღვნება პოსტკომუნისტური საქართველოს XXI საუკუნის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პრობლემებს. საქართველოსთვის, სსრკ-ს დაშლის შემდეგ და განსაკუთრებით მისი არსებობის ბოლო წლებში, პრიორიტეტი იყო ევროატლანტიკური ორიენტაცია. საქართველოს განვითარების ევროპული გზა არ ყოფილა მარტივი. პოსტკომუნისტურ საქართველოში ევროპული სახელმწიფოს ჩამოყალიბება დაკავშირებულია მრავალ რთულ ამოცანასთან, რომელთა გადაწყვეტასაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ამ ქვეყნის მომავლისთვის. 2014 წლის 27 ივნისს ბრიუსელში ხელი მოეწერა ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ასოცირების ხელშეკრულებას, რომელმაც საქართველოს ევროკავშირში ინტეგრაციის ახალი შესაძლებლობები გაუხსნა. ამავდროულად, საქართველოს ჯერ კიდევ სჭირდება ბევრი სამუშაოს შესრულება ევროკავშირთან რეალური დაახლოებისთვის და ეს მოითხოვს მრავალი წლის შრომას.

წიგნს მაღალ შეფასებას აძლევენ მსოფლიოს ცნობილი ეკონომისტები და პოლიტიკოლოგები:

- **ჯეფრი საქსი** - კოლუმბიის უნივერსიტეტის პროფესორი;
- **ფრედერიკ სტარი** - ვაშინგტონის და სტოკჰოლმის ცენტრალური აზიის და კავკასიის ერთობლივი ინსტიტუტის დირექტორი;
- **ანდერს ასლუნდი** - ჯორჯთაუნის უნივერსიტეტის პროფესორი;
- **კეის კრეინი** - აშშ-ს მეცნიერების და ტექნოლოგიების პოლიტიკის ინსტიტუტის მთავარი მკვლევარი;
- **პოლ გობლი** - აშშ-ს მსოფლიო პოლიტიკის ინსტიტუტის პროფესორი;

- პოლ ჰეა - ედინბურგში ჰერიოტ-ვათ უნივერსიტეტის ემერიტუს პროფესორი;
 - სტივენ ჯონსი - მაუნთ ჰოლიოკის კოლეჯის პროფესორი;
 - ნეილ მაკფარლენი - ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორი;
 - თომას საიმონსი - ჰარვარდის უნივერსიტეტის მკვლევარი;
 - ბენ სლეი - გაეროს განვითარების პროგრამის უფროსი ეკონომისტი
- წიგნის ნახვა და შეძენა შესაძლებელია ამაზონის პლატფორმაზე:

ჟურნალის „ეკონომიკა და ბიზნესი“ 2020 წლის #1–4 შინაარსი

სარჩევი

#1, 2020

სტატიების ავტორები	რუბრიკებისა და სტატიების დასახელება	გვ.#
საქართველოს კათოლიკოს -პატრიარქი ილია II	საშობაო ეპისტოლე	11
ეკონომიკური თეორია და ეკონომიკური პოლიტიკა		
პაატა კოლუაშვილი იოსებ არჩვაძე	საარსებო მინიმუმის დონე საქართველოში და მისი ოპტიმალური დადგენის აუცილებლობა	13
გოგიტა თოდრაძე	ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ახალი მეთოდოლოგია და დანერგვის თავისებურებანი	30
ნატალია კუბინი ვიქტორია მატრიჩი თამილა კოსოვილვა	სტრატეგიული რეგიონალური განვითარების პოტენციალის თანამედროვე შინაარსი	41
სოციალური პოლიტიკა და დემოგრაფია		
ელისაბედ ჩაკო	დახმარება და ქველმოქმედება: კავშირი დოაზას	

	რეგიონის პენჯაბელ ემიგრანტებსა და მათ მშობლიურ ქალაქებს შორის	52
<i>სიმონ გელაშვილი მერაბ ხმალაძე ზამირა შონია</i>	საქართველოს სტუდენტი-ახალგაზრდობის რეპროდუქციული განწყობა	69
მიკროეკონომიკა ◊ მაკროეკონომიკა ◊ ეკონომეტრიკა		
<i>თენგიზ ვერულავა რევაზ ჯორბენაძე</i>	პირველადი ჯანდაცვის მეკარიბჭეობა და მიმართვიანობა: პაციენტების თვალსაზრისით ოჯახის ექიმის როლზე	80
<i>გვანცა სისოშვილი</i>	რისკის იდენტიფიკაციის თავისებურებები სამშენებლო სამუშაოების სახელმწიფო შესყიდვის პროცესში	92
ფინანსები და საბანკო საქმე ◊ ალრიცხვა, ანალიზი, აუდიტი		
<i>ლევან საბაური, ნადეჟდა კვატაშიძე</i>	სესხის და კაპიტალის ფინანსური ინსტრუმენტების ზოგიერთი ასპექტი	107
<i>მაია გოგობია</i>	კომერციული ბანკების მართვის ზოგიერთი თანამედროვე ტენდენცია	116
<i>ლაშა ლაბაძე, იაროსლავა ბაბიჩი, ირაკლი გაბრიაძე</i>	კაპიტალის მარაგის და კაპიტალის უკუგების შეფასება საქართველოსთვის	123
ბიზნესი ◊ მენეჯმენტი ◊ მარკეტინგი ◊ მენეჯმენტი ◊ ტურიზმი		
<i>მანანა ხარხელი გიორგი მორჩილაძე</i>	ემოციური ინტელექტის მნიშვნელობა ეფექტიანი ლიდერობისთვის	141
<i>ჩარიტა ჯაში</i>	სოციალური მედიის ახალი მარკეტინგული კონტექსტი. (კონცეპტუალური მიმოხილვა)	148
<i>ნანა კაციტაძე ინეზა ვაწაძე</i>	რაჭის სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების ფორმირებისა და განვითარების მეთოდოლოგიური რეკომენდაციები	161
ინფორმაცია		
ჟურნალის „ეკონომიკა და ბიზნესი“ 2019 წლის #1 – 4 შინაარსი		180

სარჩევი

#2, 2020

სტატიების ავტორები	რუბრიკებისა და სტატიების დასახელება	გვ.#
მრგვალი მაგიდა „კორონომიკა“		
<i>ელგუჯა მექვაბიშვილი</i>	გლობალური კორონომიკური კრიზისის გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე (შესავლის ნაცვლად)	9
<i>ვლადიმერ პაპავა</i>	კორონომიკა და თისებრივად ახალი ეკონომიკური კრიზისი	13
<i>გიორგი ლაღანიძე</i>	მსოფლიო ეკონომიკა პანდემიამდე, პანდემიის დროს და შემდეგ	17
<i>ირაკლი კოვზანაძე</i>	ეკონომიკის გამოწვევები და პერსპექტივები COVID-19 ინფექციის ფონზე	25
<i>რამაზ აბესაძე</i>	გლობალიზაცია და პანდემიის ეკონომიკური პრობლემები	31
<i>მიხეილ ჯიბუტი</i>	პოლიტეკონომიის ვირუსული ვარიაციები	37
<i>მერაბ კაკულია</i>	კორონომიკური კრიზისის გაკვეთილები საქართველოში	44
<i>თეიმურაზ შენგელია</i>	გლობალური ეკონომიკის რეცესია და საქართველოს პოსტვირუსული განვითარება	55
<i>იოსებ არჩვაძე</i>	სახელმწიფოს ფუნქციის ტრანსფორმაცია პოსტპანდემიურ პერიოდში	63
<i>ვახტანგ ჭარაია</i>	კორონომიკა: საფრხთე, თუ შესაძლებლობა ?!	68
<i>გიორგი ბენაშვილი</i>	კორონომიკა - ეკონომიკური პოლიტიკის ხელახალი გააზრების აუცილებლობა	72
ეკონომიკური თეორია და ეკონომიკური პოლიტიკა		
<i>ალექსანდრე თვალჭრელიძე</i> <i>ავთანდილ სილაგაძე</i>	COVID-19 კორონავირუსის პანდემიის გავლენა ნედლი ნავთობის ფასზე. წინასწარი სტატისტიკური ანალიზი	82
<i>თეიმურაზ ბერიძე</i>	ეკონომიკური ზრდა: თვისებრივი და რაოდენობრივი განსაზღვრულობა (მეთოდოლოგიური ასპექტი)	89
<i>ბადრი გერბაია, გელა მამულაძე, პაატა აროშიძე,</i>	ეროვნული წარმოების კონკურენტუნარიანობა და საექსპორტო ბაზრებზე გასვლის სტრატეგიები	100

<i>ნაწილი მახარაძე, მირზა სუქნიშვილი</i>		
მიკროეკონომიკა ◊ მაკროეკონომიკა ◊ ეკონომეტრიკა		
<i>ერეკლე პირველი</i>	საქართველოს ეკონომიკური მოდელის დარგობრივი ანალიზი	114
<i>დავით ჭელიძე</i>	საინვესტიციო პროექტები როგორც ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის მასტიმულირებელი ბერკეტი	134
ფინანსები და საბანკო საქმე ◊ აღრიცხვა, აუდიტი		
<i>ბესიკ ბოლქვაძე</i>	სადივიდენდო პოლიტიკის რეგულირების მექანიზმები საქართველოს ბიზნესსექტორში	147
ბიზნესი ◊ მენეჯმენტი ◊ მარკეტინგი ◊ ტურიზმი		
<i>იოსებ ხელაშვილი</i>	საქართველოში ტურიზმის ზეგავლენა ქვეყნის დარგობრივ ეკონომიკაზე (კვებისა და სასმელების ინდუსტრიის მაგალითზე)	152
დემოგრაფია ◊ სოციალური პოლიტიკა		
<i>მერაბ ხმალაძე ქეთევან ჩიტალაძე</i>	ეთნოდემოგრაფიული პროცესები და ეთნოკონფლიქტები საქართველოში	176
სხვადასხვა		
<i>თეიმურაზ ჯოჯუა</i>	წიგნის ფასი XI საუკუნეში (ავსტრიის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში დაცული ერთი ქართული ხელნაწერის (Vind.Georg.3) ანდერძ-მინაწერის მიხედვით)	186
<i>მიხეილ ჯიბუტი</i>	არასაჭირო სიახლე ქართულ ეკონომიკურ ტერმინოლოგიაში	200
გამოხმაურება აკადემიკოსების ვლადიმერ პაპავასა და ავთანდილ სილაგაძის ერთი მნიშვნელოვანი ტერმინოლოგიური წინდადების შესახებ		205
ჩვენი იუბილარები		

პროფესორი ნუგზარ პაიჭაძე 80 წლისაა	210
ხსოვნა ნათელი	
დიდ მეცნიერთა ღირსეული მოწაფე – შტრიხები პროფესორ ლეო ჩიქავას პორტრეტისათვის	214

**სარჩევი
#3,2020**

სტატიების ავტორები	რუბრიკებისა და სტატიების დასახელება	გვ.#
ეკონომიკური თეორია ◊ ეკონომიკური პოლიტიკა		
<i>იანომ კორნაი</i>	პატიოსნება და ნდობა გარდამავალ ეკონომიკაში	9
<i>თეიმურაზ ბერიძე</i>	ინსტიტუტების მნიშვნელობა პოსტკომუნისტურ გარდამავალ ეკონომიკაში (ზოგიერთი კომენტარი იანომ კორნაის სტატიაზე „პატიოსნება და ნდობა გარდამავალ ეკონომიკაში“)	29
<i>ელგუჯა მექვაბიშვილი</i>	„რატომ ვერ შეძლეს ეკონომისტებმა გლობალური ფინანსური კრიზისის პროგნოზირება?“	33
<i>ვლადიმერ ბასარია</i>	კერძოსაკუთრებრივი ურთიერთობებისა და მეწარმეობის გენეზისის საკითხისათვის	49
ეკონომეტრიკა ◊ მაკროეკონომიკა ◊ მიკროეკონომიკა		
<i>პაატა კოდუაშვილი</i>	საქართველოს სოფლის მეურნეობა აქტუალური გამოწვევების წინაშე	67
<i>ნინო ჯანელიძე</i>	ბიზნესმოდელების ანალიზი საქართველოს სოციალური საწარმოების მაგალითზე	85
მენეჯმენტი ◊ მარკეტინგი ◊ ბიზნესი ◊ ფინანსები და საბანკო საქმე		
<i>მაია გოგობია</i>	საბანკო საქმიანობის სრულყოფის მიმართულებებზე თანამედროვე ეტაპზე	101
<i>ზუმრუდ ნაჯაფოვა</i>	ტექნოპარკების ფორმირების პროცესი და	108

<i>ნატიკ გურბანოვი</i>	განვითარების ეტაპები აზერბაიჯანში	
<i>დავით სიხარულიძე, შოთა შაბურიშვილი, ლეილა ქადაგიშვილი, თეა მუნჯიშვილი, რუსუდან მისურაძე, ხატია უდესიანი</i>	მთლიანი ფაქტორული მწარმოებლურობის ანალიზი ეკონომიკური საქმიანობის ზომისა და სექტორების მიხედვით საქართველოში	119
<i>რატი მექვაბიშვილი</i>	ალტრუიზმის, პროსოციალური ქმედებისა და ქრისტიანული სიყვარულის მნიშვნელობა ქცევითი ეკონომიკის კვლევებში	138
<i>ამირან მაღლაკელიძე</i>	ციფრული მეწარმეობის გამოწვევები და პერსპექტივები საქართველოში	154
სხვადასხვა		
	ეკონომისტის დღისადმი მიძღვნილი III ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „კორონომიკა: ეკონომიკური მეცნიერების და ეკონომიკური პოლიტიკის თანამედროვე გამოწვევები“	163
გახსენება		
	პროფესორი <i>ნოდარ ხადური</i>	176

სარჩევი

#4,2020

სტატიების ავტორები	რუბრიკებისა და სტატიების დასახელება	გვ.#
კორონომიკა ◊ კორონომიკური კრიზისი		
<i>ვლადიმერ პაპავა</i>	COVID-19-ის პანდემიის პირობებში ატიპური ეკონომიკური კრიზისის შესახებ	9
<i>გიორგი დაღანიძე</i>	მსოფლიო ეკონომიკა პანდემიამდე, პანდემიის დროს და პანდემიის შემდეგ	17
<i>ირაკლი კოვზანაძე</i>	ეკონომიკური გამოწვევები COVID-19-ის პერიოდში და პოსტპანდემიურ ეპოქაში	27
<i>თეიმურაზ შენგელია ზურაბ კირკიტაძე</i>	მსოფლიოსა და საქართველოს პოსტ-კორონავირუსული ეკონომიკა	34

<i>ვახტანგ ჭარაია მარიამ ლაშვი</i>	საქართველო-ჩინეთის ეკონომიკური თანამშრომლობა COVID-19-ის პანდემიამდე და პანდემიის პერიოდში	43
ეკონომიკური თეორია ♦ ეკონომიკური პოლიტიკა		
<i>გიორგი მალაშვია</i>	სიმდიდრის დაგროვების კანონი და კეთილდღეობა	54
<i>პაატა კოლუაშვილი ნიკოლოზ ჩიხლაძე</i>	მარეგულირებელი სამსახურების აგროსასურსათო სექტორში შექმნა	75
მეცნიერება ♦ ჯანდაცვა		
<i>ინეზა გაგნიძე</i>	საქართველოს სამეცნიერო-კვლევითი სისტემა .საერთაშორისო შეფასებებში და მისი გაუმჯობესების ზოგიერთი მიმართულება საქართველოს სამეცნიერო	89
<i>თენგიზ ვერულავა რევაზ ჯორბენაძე</i>	ჯანდაცვაზე ხელმისაწვდომობა, როგორც ფუნდამენტური უფლება თუ პრივილეგია?	113
ბიზნესი ♦ მენეჯმენტი		
<i>ირაკლი მანველიძე მალვინა ჯიბლაძე</i>	სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში ბიზნესის და სოციალური გარემოს შეფასება მრავალკრიტერიუმის ანალიზის მეთოდებით	130
<i>გელა მამულაძე სალომე შერვაშიძე</i>	კომუნიკაციის მნიშვნელობა და ძირითადი ტექტიკური გადაწყვეტილებები ბიზნესისათვის (B2B) ვაჭრობის სფეროში	144
<i>ნინო მელითაური</i>	საქართველოს საერთაშორისო სავაჭრო კავშირების ანალიზი	160
<i>ჟანა თოლორდავა</i>	მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღების მეთოდები	176
აკადემიკოსი პაატა გუგუშვილი - 115		
<i>რევაზ გოგობია</i>	აკადემიკოსი პაატა გუგუშვილი - მსოფლიო დონის მეცნიერი და ჭეშმარიტად დიდი ერისკაცი	196
<i>პაატა გუგუშვილი</i>	ეკონომიური ფორმაციებისათვის (პროფ. გურამ ყორანაშვილის წინასიტყვაობით)	204
სხვადასხვა		
<i>თამაზ გოგოლაძე</i>	XVII-XVIII საუკუნეების ქართველი ვაჭრები	205

	სეფიანთა ირანში (ისპაჰანის სომხურ ნერსესის მინასისა და სარქისის ეკლესიებში დაცული ქართული და ქართულ-სომხური საფლავის ქვების წარწერების მიხედვით)	
IV საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია	„გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“	215

C O N T E N T S
#1, 2020

Articles Authors	list of rubrics and articles	pp. #
<i>Catholicos–Patriarch of Georgia Ilia II</i>	Christmas Epistle – 2020	11
ECONOMIC THEORY & ECONOMIC POLICY		
<i>Paata Koguashvili Joseph Archvadze</i>	The Level of the Subsistence Minimum in Georgia and the Need for its Modification	13
<i>Gogita Todradze</i>	New Methodology for System of National Accounts and features of its implementation	30
<i>Natalia Kubini ViktoriaMarhiticy Tamila Kosovilka</i>	Modern Contents of Strategic Regional Development Potential	41
SOCIAL POLICY & DEMOGRAPHIC		
<i>Elizabeth Chacko</i>	Conspicuous Consumption and Philanthropy: Connections between Punjabi Immigrants from the Doaba Region and Their Hometowns	52
<i>Simon Gelashvili Merab Khmaladze Zamira Shonia</i>	Reproductive disposition of Georgian Student Youth	69
MICROECONOMICS & MACROECONOMICS & ECONOMETRICS		
<i>Tengiz Verulava Revaz Jorbenadze</i>	Primary Care Gatekeeping and Referrals: Patient’s View on the Family Physician Role	80

<i>Gvanca Sisoshvili</i>	Risk Identification Features in Public Procurement of Construction Works	92
FINANCE, BANKING & ACCAUNTING, AUDITING		
<i>Levan Sabauri</i> <i>Nadezhda Kvatashidze</i>	Some Aspects of loan and Equity Financial Instruments	107
<i>Maia Gogokhia</i>	Some Modern Management of Commercial Banks Trend	116
<i>Lasha Labadze</i> <i>Yaroslava Babych</i> <i>Irakli Gabriadze</i>	Estimating Capital Stock and Return on Capital for Georgia	123
BUSINESS & MANAGEMENT & MARKETING & TOURISM		
<i>Manana Kharkheli</i> <i>Giorgi Morchiladze</i>	The Importance of Emotional Intelligence for Effective Leadership	141
<i>Charita Jashi</i>	The New Context of Marketing in Social Media (Conceptual review)	148
<i>Nana Katsitadze</i> <i>Ineza Vatsadze</i>	Methodological Recommendations for Forming Priority Directions of Racha Rural Tourism	161
INFORMATION		
The Content of the Jurnal “economics and Business” in 2019, 1-4		180

C O N T E N T S
#2, 2020

Articles Authors	list of rubrics and articles	pp. #
ROUND TABLE - “KORONOMCS”		
<i>Elguja Mekvabishvili</i>	Global Coronomic Crizis Influence of the Georgian Economy (instead of introduction)	9
<i>Vladimer Papava</i>	Coronomics and Qualitatively New Economic Crisis	13
<i>Giorgi Gaganidze</i>	The World Economy before, during and after the Pandemic	17

<i>Irakli Kovzanadze</i>	Challenges and Prospects of the Economy against the background of COVID-19 infection	25
<i>Ramaz Abesadze</i>	Globalization and the Economic Problems of the Pandemic	31
<i>Mikhail Djibouti</i>	Viral Variations of Political Economy	37
<i>Merab Kakulia</i>	Lessons of Coronomic Crisis in Georgia	44
<i>Temur Shengelia</i>	Recession of the Global Economy and Post-Virus Development of Georgia	55
<i>Ioseb Archvadze</i>	Transformation of the State Function in the Post-pandemic Period	63
<i>Vakhtang Charaia</i>	Coronomics: Danger or Opportunity?!	68
<i>Giorgi Benashvili</i>	Coronomics - The Necessity To Reassess Economic Policy	72
ECONOMIC THEORY & ECONOMIC POLICY		
<i>Alexander Tvalchrelidze</i> <i>Avtandil Silagadze</i>	COVID-19 Coronavirus Pandemic Influence on Crude Oil Prices. A Preliminary Statistical Analysis	82
<i>Teimuraz Beridze</i>	Economic Growth: Qalitative & Qantitative Determinants (Metodoligical Aspect)	89
<i>Badri Gechbaia, Gela Mamuladze, Paata Aroshidze, Nanuli Makharadze, Mirza Suqnishvili</i>	Competitiveness of National Production and the Strategies for Entering Export Markets	100
MICROECONOMICS & MACROECONOMICS & ECONOMETRICS		
<i>Erekle Pirveli</i>	Sectoral Analysis of the Economic Model of Georgia	114
<i>David Chelidze</i>	Investment Projects as a stimulating Lever of Country's Economic Growth	134
FINANCE & BANKING & ACCAUNTING, AUDITING		
<i>Besik Bolkvadze</i>	Regulating Aspects of Dividend Policy in the Business Sector of Georgia	147
BUSINESS & MANAGEMENT & MARKETING & TOURISM		
<i>Ioseb Khelashvili</i>	The Impact of Tourism on the Country's Sectoral	

	Economy in Georgia (By the example of food and beverage industry)	152
DEMOGRAPHY & SOCIAL POLICY		
<i>Merab Khmaladze</i> <i>Ketevan Chitaladze</i>	Ethno-Demographic Processes and Ethnic Conflicts in Georgia	176
MISCELLANEOUS		
<i>Teimuraz Jojua</i>	A Manuscript Cost in the 11 th Century (Based on a Colophon from a Georgian Manuscript (Vind.Georg.3) Held at Austrian National Library)	186
<i>Mikhael Djibuti</i>	About One of the Important Economic Term	200
<i>Responses about One Important Proposition, from Academicians Viadimer Papava and Avtandil Silagadze</i>		205
ANNIVERSARIES		
<i>Professor Nugzar Paichadze -80</i>		210
Bright Memory		
<i>A Worthy Disciple of Great Scientists: Touches to the Portrait of Professor Leo Chikava</i>		214

CONTENTS
#3, 2020

Articles Authors	list of rubrics and articles	pp. #
ECONOMIC THEORY & ECONOMIC POLICY		
<i>János Kornai</i>	Honesty and Trust in a Transition Economy	9
<i>Teimuraz Beridze</i>	The Importance of Institutions in PostCommunist Transition Economics (Some comments on Janos Kornay's article "Honesty and Trust in Transition Economics")	29
<i>Elguja Mekvabishvili</i>	"Why Did Economists Fail to Predict the Global Financial Crisis?"	33
<i>Vladimer Basaria</i>	About the Issue of Private Property Relations and the Genesis Entrepreneurship	49
ECONOMETRICS ◊ MACROECONOMICS ◊ MICROECONOMICS		
<i>Paata Koguashvili, Ioseb</i>	Georgia's Agriculture Faces Actual Challenges	67

<i>Archvadze</i>		
<i>Nino Janelidze</i>	Social Entrepreneurship Business Models in the Case of Georgian Social Enterprises	85
MARKETING ◊ MANAGEMENT ◊ BUSINESS ◊ FINANCE, BANKING		
<i>Maya Gogokhia</i>	Directions for Improving Banking Activities at the Contemporary Stage	101
<i>Zumrud Nadjafova, Natiq Gurbanov</i>	The Process of Formation and Stages of the Development of Technoparks in Azerbaijan	108
<i>Davit Sikharulidze, Shota Shaburishvili, Leila Kadagishvili, Tea Munjishvili, Rusudan Maisuradze, Khatia Udesiani</i>	Total Factor Productivity Analysis According to the Size of Economic Activity and Sectors in Georgia	119
<i>Rati Mekvabishvili</i>	On the Importance of Altruism, Prosocial Behavior and Christian Love in Behavioral Economics Studies	138
<i>Amirani Maglakelidze</i>	Challenges and Perspectives of Digital Entrepreneurship in Georgia	154
MISCELLANEOUS		
III National Scientific Conference dedicated to the Economist Day on the topic "Coronomics: Modern Challenges of Economic Science and Economic Policy"		169
MEMORIES		
Professor Nodar Khaduri		176

C O N T E N T S #4,2020

Articles Authors	list of rubrics and articles	pp. #
CORONOMICS ◊ CORONOMICAL CRISIS		
<i>Vladimer Papava</i>	On the Atypical Economic Crisis under the COVID-19 Pandemic	9

<i>Giorgi Gaganidze</i>	The World Economy before, during and after the Pandemic	17
<i>Irakli Kovzanadze</i>	Economic Challenges during COVID-19 and Post-Pandemic Era	27
<i>Teimuraz Shengelia Zurab Kirkitadze</i>	The Post-Coronavirus Economy of the World and Georgia	34
<i>Vakhtang Charaia Mariam Lashkhi</i>	Georgia-China Economic Cooperation before and during Covid-19 Pandemic	43
ECONOMIC THEORY ◊ ECONOMIC POLICY		
<i>Giorgi Malashkhia</i>	The Law of Wealth Accumulation and Prosperity	54
<i>Paata Koguashvili Nikoloz Chikhladze</i>	The Establishment of Regulatory Agencies in the Agri-Food Sector - State Necessity	75
SCIENCE ◊ HEALTHCARE		
<i>Ineza Gagnidze</i>	The Scientific-Research System of Georgia in International Evaluations and Some Directions of its Improvement	89
<i>Tengiz Verulava, Revaz Jorbenadze</i>	Access to Healthcare - as Fundamental Right or a Privilege?	113
BUSINESS ◊ MANAGEMENT		
<i>Irakli Manvelidze Malvina Jibladze</i>	Assessment of Business and Social Environment in the South Caucasus Countries by Multi-Criteria Analysis Methods	130
<i>Gela Mamuladze, Salome Shervashidze</i>	The Importance of Communication and Key Tactical Solutions in the Business to Business (B2B) Commerce	144
<i>Nino Melitauri</i>	Analysis of Georgia's International Trade Relations	160
<i>Zhana Tolordava</i>	Methods of Making Managerial Decisions	176
ACADEMICIAN PAATA GUGUSHVILI – 115		
<i>Revaz Gogokhia</i>	Academician Paata Gugushvili - World-Class Scientist and Truly a Great Patriot	196
<i>Paata Gugushvili</i>	For Economic Formations (Foreword by Prof. Guram Koranashvili)	204

